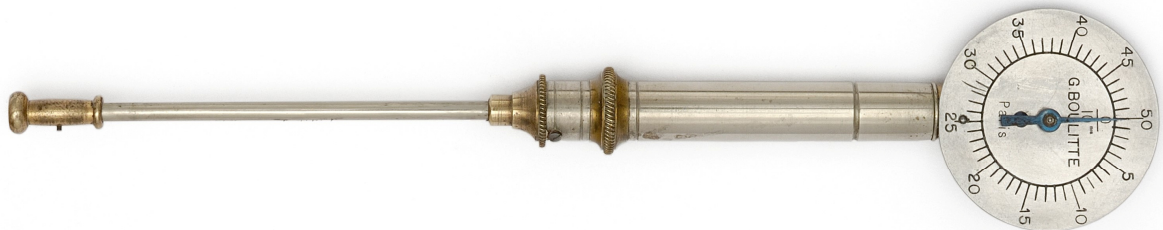

XX NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

28 - 30. MART, 2014.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU
PSIHOLOGIJU
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

XX NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

28 - 30. MART, 2014.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA
EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU FILOZOFSKI FAKULTET,
UNIVERZITET U BEOGRADU

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Aleksandar Kostić
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Dejan Todorović
Prof. dr Jasmina Kodžopeljić
Prof. dr Nenad Havelka
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Snežana Smederevac
Prof. dr Sunčica Zdravković
Prof. dr Svetlana Čizmić
Prof. dr Vesna Gavrilov Jerković
Naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Goran Opačić
Doc. dr Iris Žeželj
Doc. dr Oliver Tošković
Doc. dr Nevena Buđevac
Doc. dr Ksenija Krstić
Janko Međedović
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Naučni saradnik dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
Naučni saradnik dr Ljiljana Lazarević
Olga Marković Rosić

Lektura: mr Milorad Rikalo

Prelom: Ljubica Jovanović, Jelena Sučević i Tara Radović

UVODNO PREDAVANJE

**THE FUTURE OF PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT:
PERSONALTY PROFILING IN THE SOCIAL MEDIA & BIG
DATA AGE****Tomas Chamorro-Premuzic**University College London and a Visiting professor of New York
University

This talk will discuss how the digital and social media revolution is re-shaping applied psychological assessment, in particular personality profiling as applied to consumer preferences, romantic relationships, and employee selection and development. With sales of i-Phones outpacing human birth rates, Facebook surpassing 1 billion active users, and a new LinkedIn member added every second, what is the future of applied psychological assessment and personality research? Although the digital revolution has generated unprecedented demand for psychological profiling, it is also disrupting the core industries of applied personality assessment. Indeed, compared to big data mining, social media analytics, and gamification, some of the industry's best established tools and practices are beginning to look as archaic as the CD and the fax machine. This talk will provide an overview of recent research and real-world applications of novel methodologies for assessing, predicting, and influencing human behaviour.

VAŽNOST INTERNALNIH I EKSTERNALNIH FACIJALNIH KARAKTERISTIKA ZA PREPOZNAVANJE LICA

Vesna Barzut i Sunčica Zdravković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Odsek
za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
vesnabarzut@gmail.com

Dosadašnja istraživanja pokazala su da internalne i eksternalne karakteristike nisu podjednako bitne za prepoznavanje lica. Ne samo da eksternalne karakteristike (poput kose i linije vilice) modifikuju opažanje internalnih karakteristika lica (nos, usta, oči) nego čak pomažu i ljudima sa prozopagnozijom pri identifikaciji lica. Internalne karakteristike su, s druge strane, bitnije prilikom prepoznavanja poznatih lica. Za razliku od većine studija koje ili eliminišu eksternalne karakteristike (obično kosu) ili prikazuju izolovano internalne/eksternalne karakteristike, mi smo modifikovali lica tako što smo sistematski menjali i internalne i eksternalne karakteristike.

Dvadeset sedam ispitanica radilo je zadatak (same/different task) u kome su poredili 80 crno-belih fotografija osoba oba pola i dve rase (Afroamerikanci i belci). Zadatak ispitanika bio je da odgovore da li dve prikazane fotografije predstavljaju istu osobu, pri čemu su postojale četiri eksperimentalne situacije: dva identična lica (ID); originalno i modifikovano lice sa istim eksternalnim karakteristikama (SE); originalno i modifikovano lice sa istim internalnim karakteristikama (SI); i dva različita lica (DF). Meren je procenat greške. U četiri eksperimentalne situacije dobijene su značajne razlike u uspešnosti prepoznavanja lica ($F(3,78)=4.25$, $p<0.01$). Pre svega, detektovanje dva ista kao i dva različita lica je lako (prosečna greška za ID je 4,9% a za DF 14,54% i razlike nisu značajne), dok je pronalaženje razlika između originalnih i modifikovanih lica bio značajno teži zadatak (prosečna greška za SE je 45.56% a za SI 55,56%). U situaciji SI, ispitanice su grešile u većoj meri prilikom poređenja ženskih nego muških lica ($p>0.05$ za lica svoje rase odnosno $p>0.01$ za lica druge rase). Dalje, za prepoznavanje muških lica podjednako su bitne internalne i eksternalne karakteristike, odnosno nije bilo razlike u procentu greške u situacijama SI i SE. Nije izmeren ni efekat rase.

Pretpostavka da bi prepoznavanje nepoznatih ženskih lica profitiralo od eksternalnih karakteristika nije se pokazala kao tačna. Objašnjenje može biti pristrasnost u prepoznavanju lica sopstvenog pola (OGB), koja je verovatno rezultat dublje obrade, a zbog čega su bitne internalne karakteristike koje nose ključne informacije o identitetu. Podatak da se lica istog pola obe rase procesiraju na isti način sugerše postojanje veze između OGB i pristrasnosti u procesiranju lica sopstvene rase, a što smo pokazali u ranijem istraživanju.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033 i III 47020.

Ključne reči: Internalne karakteristike, eksternalne karakteristike, prepoznavanje lica

RAZLIKE U OSETLJIVOSTI PIKTORIJALNIH ZNAKOVA DUBINE

Žarko Terentić¹ i Oliver Tošković¹²

¹Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
zarkoterentic@hotmail.com

Proces putem kog čovek opaža dubinu odvija se posredstvom određenih informacija koje su posledica projekcije 3D sveta na 2D mrežnjaču oka, a koje nazivamo znakovima dubine. Postojanje većeg broja tih znakova navodi na pitanje o njihovim međusobnim razlikama, po tome koliki doprinos daju procesu opažanja dubine. Cilj ovog istraživanja je bio da utvrdi koji od piktorijalnih faktora ima najveći značaj u opažanju dubine, odnosno uporediti preciznost i osetljivost informacija dobijenih posredstvom ovih faktora. Eksperimentom su obuhvaćena 4 faktora i to: senka, maskiranje, perspektiva i relativna veličina slike na mrežnjači. Ispitivanje važnosti navedenih faktora izvedeno je pomoću Haurard-Dolmanove kutije prilagođene istraživanju. U eksperimentu su korišćene 2 identične kutije sa 2 stimulusa valjkastog oblika (po 1 u svakoj kutiji) čiju međusobnu opaženu razliku u udaljenosti su ispitanici procenjivali. Valjci u obe kutije su bili uvek na identičnoj udaljenosti od ispitanika (20 cm). Navedeni faktori su u drugoj kutiji varirani na takav način da pružaju informacije kao da se stimulus nalazi na istoj udaljenosti, na udaljenosti većoj za 5cm i udaljenosti većoj za 10cm u odnosu na standardnu poziciju.

Ove tri pretpostavljene udaljenosti predstavljaju egzocentričnu dubinu koju je ispitanik procenjivao. Ispitanici su zamoljeni da procene za koliko je predmet u drugoj kutiji udaljeniji u odnosu na predmet u prvoj kutiji. U eksperimentu je učestvovalo 15 ispitanika starosnog doba od 16 do 59 godina. Podaci su obrađeni dvofaktorskom analizom varijanse za ponovljena merenja. Analiza je pokazala da postoji značajan efekat procenjivane egzocentrične daljine ($F(2; 22)=5.116$; $p<0.05$), vrste znaka ($F(3; 33)=4.538$; $p<0.01$) kao i njihova interakcija ($F(6; 66)=3.955$; $p<0.01$). Dakle, postoji razlika između različitih znakova dubine u proceni opažene razdaljine između 2 stimulusa (egzocentrična udaljenost), ali ona nije ista na različitim egocentričnim daljinama stimulusa. Kao najosetljiviji znak dubine pokazala se veličina slike na mrežnjači, odnosno jedino je ovaj znak dubine proizveo razlike u opaženoj daljini. Kao moguće objašnjenje ovakvih rezultata može se izneti pretpostavka da su načini manipulisanja znacima dubine nisu bili sasvim perceptualno efikasni. Takođe, može se pretpostaviti da su daljine uzete u obzir u ovom istraživanju relativno male, a da se važnost i osetljivost ispitivanih znakova ispoljava na većim udaljenostima.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: maskiranje, perspektiva, relativna veličina, senka

ILUZIJA PROMETNOG ZNAKA ZA ZIMSKU OPREMU

Pavle Valerjev, Tanja Gulan i Marin Dujmović

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Zagrebu
valerjev@unizd.hr

Prometni znak B45 propisuje zimsku opremu u zimskim uvjetima. Znak prikazuje automobilski kotač s lancima koji je usmjeren prema opažaču i koji je smješten unutar plavog kruga. Fenomenološkim opažanjem utvrđeno je kako ovaj znak, za razliku od drugih kružnih znakova, stvara primjetno izobličenje kruga tako da se čini poput horizontalno rastegnute elipse. Cilj ovog istraživanja je demonstracija i mjerenje opisane iluzije. U prvom eksperimentu korištena je psihofizička metoda podešavanja. Sudjelovalo je 48 ispitanika u tri situacije. Zadatak ispitanika bio je da podesi širinu kruga prikazanog na ekranu tako da dobije što pravilniji krug. U jednoj situaciji ispitanici su podešavali

opisani prometni znak. U drugoj crtež kotača je zamijenjen uspravnom bijelom elipsom. U trećoj, kontrolnoj situaciji prezentiran je krug bez ikakvog crteža. Visina kruga bila je 200 px, tako da bi podešavanje širine na 200 px tvorilo savršen krug. Jednosmjerna ANOVA pokazala je značajan efekt između tri situacije ($F(2,94)=3,84; p=,025$). Post-hoc analizom utvrđeno je da se podražaj s elipsom značajno razlikuje od kontrolne situacije, dok između situacije s kotačem (prometni znak) i kontrolne nema razlike. Dobivene točke subjektivne jednakosti (TSJ) iznose 201,3 za kontrolnu situaciju; 200,19 za znak i 198,32 za elipsu. Zaključeno je da metoda podešavanja vjerojatno nije pogodna za testiranje ove iluzije jer ju razbija usmjeravajući pažnju na rub kruga te tvori sistematski pomak prema većim vrijednostima. Stoga je proveden drugi eksperiment u kojemu je korištena psihofizička metoda konstantnih podražaja. U eksperimentu je sudjelovalo 27 ispitanika i njihov zadatak bio je da pritiskom na jednu od dvije tipke odrede je li na prikazanom krugu duža vertikalna ili horizontalna os. Ovaj eksperiment uključivao je iste situacije kao i prethodni. Jednosmjerna ANOVA pokazala je značajan efekt između tri situacije ($F(2,52)=6,27; p=,004$). Post-hoc analiza pokazala je da se obje situacije (prometni znak i elipsa u krugu) značajno razlikuju od kontrolne situacije, s tim da je efekt iluzije je najveći za prometni znak (TSJ=196,97 px), pa za elipsu u krugu (197,31), dok je kontrolna situacija procijenjena na 198,68. To znači da postoji tendencija ispitanika da vide i obične krugove malo spljoštenima, a iluzija zimске opreme to još pojačava. Efekt iluzije je vrlo mali i iznosi 1,5% distorzije horizontalne osi u odnosu na savršeni krug, odnosno 0,8% u odnosu na doživljeni savršeni krug.

Ključne reči: percepcija kruga, iluzija prometnog znaka, izobličenje kruga, zimská oprema

IZOLOVANA I PREGOMILANA IDENTIFIKACIJA SLOVA I SIMBOLA NA DIJAGONALNIM LOKACIJAMA U PARAFOVEI

Dušan Vejnović i Sunčica Zdravković

Pedagoški fakultet, Sombor; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Filozofski fakultet, Novi Sad, Filozofski fakultet, Novi Sad; Laboratorija
za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
dusan.vejnovic@pef.uns.ac.rs

U ovom istraživanju ispitivana je parafovealna identifikacija izolovanih i pregomilanih (engl. “crowded”) slova i simbola na dijagonalnim lokacijama u vizuelnom polju. U tu svrhu izvedena su dva eksperimenta u kojima je korišten zadatak prisilnog izbora između dve alterantive. U eksperimentu 1, prikazivana su izolovana slova (B, D, F, G, K, N, L, S, T) i simboli (% , / , ? , @ , } , < , § , μ , L). Dvadeset ispitanika opažalo je stimuluse veličine 0.44° , udaljene 1.5° od fiksacione tačke, u trajanju od 100ms. Po njihovom izlaganju, na monitoru bi se pojavila dva slova ili simbola, a ispitanici su odlučivali koji od njih je prethodno bio prikazan. Zavisna varijabla bila je tačnost odgovora, a varirani su vrsta stimulusa (slovo, simbol) i lokacija njihovog prikazivanja (dijagonala 1, dijagonala 2). Modeliranjem generalizovanih linearnih mešoviti efekata pokazano je da tačnost izolovane identifikacije nije zavisila od vrste stimulusa ($\beta = -0.098$, $SE = 0.123$, $z = -0.800$, $p = 0.424$) ni od lokacije prikazivanja ($\beta = -0.006$, $SE = 0.123$, $z = -0.049$, $p = 0.961$). U eksperimentu 2, ispitivana je identifikacija srednjeg slova ili simbola u okviru tročlanog niza, a prediktorima iz eksperimenta 1 dodat je i faktor orijentacije niza (horizontalna, vertikalna). Glavni efekat orijentacije registrovan je u analizi na slovima ($\beta = -0.473$, $SE = 0.080$, $z = -5.889$, $p < 0.0001$), ali ne i u analizi na simbolima. Slova prikazana u horizontalnim nizovima uspešnije su identifikovana nego simboli ($\beta = 0.403$, $SE = 0.112$, $z = 3.606$, $p = 0.0003$), dok je u vertikalnim nizovima identifikacija dve vrste stimulusa bila ujednačena. Dobijeni rezultati potvrđuju nalaze ranijih eksperimenta u kojima su stimulusi bili prikazivani na horizontalnim i vertikalnim lokacijama. Dok je u uslovima izolovanog izlaganja uspešnost identifikacije slova i simbola širom parafovee ujednačena, horizontalno pregomilavanje manje ometa identifikaciju slova nego simbola. Uspešnija obrada horizontalnih nizova slova objašnjava se perceptivnim učenjem do kojeg dolazi pri čitanju i koje dovodi do modifikacije dela vizuelnog sistema zaduženog za obradu slova. Nalaz da efekat nije ograničen na

horizontalni meridijan u parafovei (na kojem se pregomilana identifikacija slova uvežbava prilikom čitanja) sugerše da do ove modifikacije vizuelnog sistema dolazi na neretnotopskim nivoima obrade.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. 179033 i III 47020.

Ključne reči: pregomilavanje, parafovealno opažanje, opažanje slova

NEURONSKI MODEL ULOGE PERCEPTIVNOG GRUPIRANJA KOD PERCEPCIJE SVJETLINE

Dražen Domijan

Sveučilište u Rijeci

ddomijan@ffri.hr

Iluzija tamnice, iluzorne svjetline na Neckerovoj kocki i rešetki ukazuju na važnost perceptivnog grupiranja kod određivanja percipirane svjetline površine. Kod navedenih iluzija, svjetlina površine nije određena kontrastom u odnosu na neposrednu okolinu koja okružuje površinu nego kontrastom prema udaljenim elementima s kojima se površina perceptivno grupira. U radu je predložena modifikacija modela selektivne integracije kojeg su predložili Ross i Pessoa s ciljem objašnjenja navedenih iluzija. Model selektivne integracije unaprijeđen je mehanizmom za kolinearno grupiranje kontura koji osigurava propagiranje lokalnog kontrasta do udaljenih područja. Propagiranje signala moguće je samo od neurona koji kodiraju veći kontrast prema neuronima koji kodiraju manji kontrast na kolinearnoj konturi ali ne i obrnuto. Asimetrija u aktivaciji neurona za kolinearno grupiranje ostvarena je modelom dendritske inhibicije koja osigurava analognu osjetljivost neurona kao i izračunavanje funkcije maksimum. Na taj način, neuroni koje kodiraju manje kontraste a koji su položeni kolinearno s konturom s većim kontrastom, nakon konvergencije modela dobivaju veću aktivnost nego što proizlazi direktno iz njihovog receptivnog polja. Razlika između lokalnog kontrasta i globalne aktivnosti neurona za grupiranje predstavlja osnovu za asimilaciju na nivou perceptivnog popunjavanja (završnog koraka u modelu) koja poništava efekte lokalnog kontrasta. Kako bi se testirala svojstva modela, napravljene su kompjuterske simulacije koje su pokazale da model ispravno rekonstruira razliku u percipiranoj svjetlini sivih površina ovisno o tome da li se grupiraju s bijelim ili crnim površinama. Nadalje,

predloženi model objašnjava i iluzije kao što su Whiteova i Todorovićeve iluzije, Benaryev križ, asimilacija na šahovnici i simultani kontrast drugog reda kao i različite varijacije Whiteove iluzije koju su predložili Anderson, Anstis, Clifford i Špehar i Howe. Prema modelu, relativni utjecaj kontrasta i asimilacije u određivanju percipirane svjetline neke površine ovisi o geometrijskim i fotometrijskim faktorima za koje su osjetljivi neuroni za kolinearno grupiranje kontura.

Ključne reči: Percepcija svjetline, iluzije, kolinearno grupiranje kontura, neuronska mreža

MENTALNE REPREZENTACIJE BOJA I DVOJEZIČNOST

Ivana Jakovljević¹ i Sunčica Zdravković¹²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad, ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd
jakovljevi.ivana@yahoo.com

Fenomen da se boje koje pripadaju različitim lingvističkim kategorijama razlikuju brže i tačnije od boja koje pripadaju istoj kategoriji, naziva se kategorička percepcija boja (KPB). Međutim, prethodna istraživanja KPB pokazala su da dvojezični ispitanici usvajaju kognitivnu šemu boja iz jezika koji duže i češće govore. Na primer, ispitanici nemaju bržu diskriminaciju boja iz jednog jezika, ukoliko te kategorije ne postoje i u drugom, češće korišćenom jeziku.

Stoga smo u ovom istraživanju ispitivali KPB kod ranih dvojezičnih ispitanika koji oba jezika govore jednako dugo i često. Nas je zanimalo da li će i dvojezični ispitanici, kod kojih su oba jezika jednako zastupljena, težiti da primenjuju kognitivnu šemu jezika sa više kategorija. Takvi rezultati bili bi jasna potvrda hipoteze o maksimiziranju informacija koja upravo pretpostavlja da će kognitivni sistem težiti šemi jezika koji omogućava više informacija. KPB smo ispitivali kod dvojezičnih govornika mađarskog i srpskog jezika u okviru kategorija crveno i bordo (koje postoje u oba jezika) i plavo i teget (koje ne postoje u mađarskom).

Petnaest jednojezičnih govornika srpskog i 15 dvojezičnih govornika mađarskog i srpskog jezika učestvovali su u zadatku diskriminacije boja, a nakon toga u zadatku imenovanja, gde su svaku od nijansi smeštali u neku od kategorija (plavo ili teget, crveno ili bordo). Zadatak imenovanja služio je određivanju kategorijalnih granica za svakog ispitanika, u odnosu na

koje su analizirani odgovori iz zadatka diskriminacije (mereno kao vreme reakcije).

Rezultati su pokazali da su dvojezični ispitanici usvojili bržu diskriminaciju plavo i teget nijansi ($F(1,14)=12.17$; $p<0.05$; $\eta^2=0.442$), koja postoji i kod jednojezičnih govornika srpskog jezika ($F(1,14)=46$; $p<0.001$). Između ove dve grupe ispitanika ne postoji statistički značajna razlika. Obe grupe ispitanika su bile značajno sporije u diskriminaciji plavih u odnosu na crvene nijanse (dvojezični: $F(1,14)=31.44$; $p<0.001$; jednojezični $F(1,14)=42.12$; $p<0.001$), što je u skladu sa sporijim odgovorom retinalnih ćelija koje reaguju na kratke talase.

Dobijeni rezultati pokazuju da, kada se relevantni lingvistički faktori (dužina i učestalost korišćenja) drže konstantnim, dvojezični govornici usvajaju bržu diskriminaciju boja među kategorijama koje, za razliku od mađarskog, postoje u srpskom jeziku. Ovakav rezultat ide u prilog tvrdnji da kognitivni sistem teži šemi koja maksimizira informacije i ukazuje na to da i sama priroda jezika može biti relevantan faktor za formiranje kognitivne šeme boja kod dvojezičnih ispitanika.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033 i III 47020.

Ključne reči: percepcija boja, kategorička percepcija, dvojezičnost

MAKE A SAINT OF ME – SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ RELIGIOZNIH I NERELIGIOZNIH SLIKA

Oliver Tošković^{1,2} i Zoran Jovanović²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu, ²Filozofski fakultet Kosovska Mitrovica,
Univerzitet u Prištini
otoskovi@f.bg.ac.rs

Ispitivanja strukture subjektivnog doživljaja umetničkih slika pokazala su da se mogu izdvojiti 4 dimenzije: atraktivnost, pobuđenost, smirenost i regularnost. Pored toga, izdvojen je i poseban faktor estetskog doživljaja koji se ne može svesti na prethodne 4 dimenzije. Pošto je pokazano da su dimenzije subjektivnog doživljaja osetljive na sadržaj umetničkih slika, pitanje je da li bi ove dimenzije mogle razlikovati posebne grupe sadržaja, kao na primer religiozne od nereligioznih. Cilj ovog rada je bio da ispita razlike u subjektivnom doživljaju umetničkih slika religioznog i

nereligioznog sadržaja. U istraživanju je učestvovalo 47 ispitanika, studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici. Kao stimulse smo koristili 13 parova slika, odabranih tako da su na njima prikazali relativno slični sadržaji, ali da jedan član para pripada religioznom slikarstvu a drugi nereligioznom. Na primer, ako bi na religioznoj slici bio prikazan portret sveca, nađena je nereligiozna slika portreta slične veličine, položaja i sl. Ispitanici su slike procenjivali na skali subjektivnog doživljaja (12 bipolarnih prideva) i na skali estetskog doživljaja (3 unipolarna prideva). Na kraju su ispitanici popunili Strejhornovu skalu religioznosti (12 stavrki Likertovog tipa). Rezultati pokazuju da postoji interakcija skale subjektivnog doživljaja i religioznosti slika ($F_{3; 138}=5.36$, $p<0.01$), odnosno da razlike religioznih i nereligioznih slika postoje samo na skali smirenosti, takve da religiozne slike ispitanici doživljavaju kao smirenije. Međutim, kada se ispitanici po medijani na skali religioznosti podele na dve grupe (nereligiozne i religiozne) rezultati pokazuju da postoji interakcija religioznosti ispitanika i religioznosti slike na skalama atraktivnosti ($F_{1; 45}=16.61$, $p<0.01$), smirenosti ($F_{1; 45}=7.04$, $p<0.05$) i regularnosti ($F_{1; 45}=9.91$, $p<0.01$). Razlike su takve, da religiozni ispitanici smatraju religiozne slike atraktivnijim i smirenijim od nereligioznih slika, a nereligiozni ispitanici smatraju nereligiozne slike atraktivnijim i regularijim od religioznih slika. Dakle, religiozni motivi na slici mogu da izazovu razlike u subjektivnom doživljaju, ali ne na isti način kod religioznih i nereligioznih ispitanika. Ovaj podatak nam govori da samo saznanje da je neka slika religiozna može donekle da promeni naš subjektivni doživljaj, što otvara mogućnost konstrukcije alternativne skale religioznosti putem procene subjektivnog doživljaja slika.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: subjektivni doživljaj, estetski doživljaj, religioznost

ANIZOTROPIJA OPAŽENOG NAPORA – UZDUŽ I POPREKO

Ljubica Jovanović i Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,

Univerzitet u Beogradu

ljubica.jovanovic.90@gmail.com

Dosadašnja istraživanja pokazala su da je opažanje daljine i napora investiranog u pokret anizotropno. Naime, udaljenost objekta posmatrač će opaziti kao veću ukoliko se on nalazi iznad posmatrača, nego kada se nalazi ispred njega. Takođe, kada ispitanici upoređuju napor uložen u pokret na subjektivnoj vertikali (paralelno sa osom tela, od tla) sa naporom uložnim u pokret na subjektivnoj horizontali (ispred sebe, od tela), fizički isti napor opažaju kao veći kada je pokret izvršen u pravcu subjektivne vertikale. Hipoteza koja povezuje dva fenomena pretpostavlja da ona akcija koja se direktno suprotstavlja smeru delovanja gravitacione sile zahteva više napora u odnosu na akciju u suprotnom smeru, tako da je precnjivanje udaljenosti u funkciji uspešne akcije (precnjivanjem angažujemo više napora i izvodimo uspešnu akciju). Cilj prvog eksperimenta bio je da ispita da li će se ovakve razlike pojaviti i kada je odnos smera delovanja gravitacionog vektora i pokreta jednak na oba pravca procene. Uzorak je činilo 12 ispitanika, a kao instrument korišćen je dinamometar, čijim su istezanjem ispitanicima prezentovana različita opterećenja mišića. Ispitanicima su zadavana tri nivoa napora, koji su odgovarali istezanjima od 2, 4 i 6 kg. Zadatak ispitanika bio je da napor opažen na jednom, reprodukuju na drugom pravcu procene. Procene su vršili ležeći na levom boku, na dva pravca: subjektivna horizontala (pokret normalan na osu tela) i subjektivna vertikala (pokret paralelan sa osom tela). Rezultati su pokazali efekat pravca procene ($F(2,22)=163.229$; $p<0.01$), pri čemu se pokret normalan na osu tela opaža kao naporniji u odnosu isti pokret koji je duž ose tela. Drugi eksperiment imao je za cilj da ispita da li sama promena položaja u kome ispitanici vrše procenu može imati efekta na razlike u opaženom naporu. Uzorak je činilo 12 ispitanika, a procedura i zadatak ispitanika bili su identični onim u prvom eksperimentu, pri čemu su procene su vršili ležeći na leđima. Rezultati su pokazali da je u ovoj situaciji pokret u pravcu subjektivne vertikale opažen kao naporniji od pokreta normalnog na osu tela ($F(1,10)=6.22$; $p<0.05$), odnosno dobijen je obrazac rezultata koji odgovara situaciji kada ispitanici procene vrše stojeći. Dobijeni rezultati sugerišu da se anizotropija

opaženog napora ne može u potpunosti pripisati odnosu smera delovanja gravitacionog vektora i pokreta. Takođe, postavlja se pitanje efekta koji sam položaj ispitanika ima na opažanje napora.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. 179033

Ključne reči: opažanje napora, anizotropija, opažanje daljine

PSIHOLOGIJA UMETNOSTI

EMOCIJE, KOGNICIJA I IMAGINACIJA TOKOM SLUŠANJA I IZVOĐENJA MUZIKE

Blanka Bogunović, Tijana Popović Mladenović i Ivana Perković

Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu

bbogunovic@rcub.bg.ac.rs

U radu se saopštavaju pojedinačni i integrativni rezultati dve kvalitativne empirijske studije, zasnovane na interdisciplinarnom pristupu (psihologija i muzikologija), čiji predmet predstavljaju muzičke aktivnosti slušanja i izvođenja muzike i afektivni, kognitivni i imaginativni procesi koji se pri tome odvijaju, ispitivani u toku ili neposredno nakon slušanja/izvođenja muzike, dakle u "prirodnom" kontekstu. *Cilj* studije A je da ustanovi vrstu i nivo kompleksnosti emotivnog, kognitivnog i narativnog "odgovora" slušalaca Mozartove *Phantasie* za klavir izvedene u celini. *Uzorak* čine 10 studenata muzike, pijanista. *Merni instrumenti, varijable, procedura:* ispitanici su odgovarali na 4 zadatka/varijabli, koji se tiču segmentacije/strukturalne analize muzičkog komada, ekspresivnih mesta u strukturi, vrste emocionalnog "odgovora" tokom slušanja i formulisanja narativa stimulisano muzikom u celini, na koje su odgovarali tokom slušanja (4 puta) kompozicije sa CD-a (15 minuta). Izvršena je kvalitativna analiza sadržaja odgovora koji se tiču strukturisanja dela, afektivnih reagovanja i narativa. *Cilj* studije B je da utvrdi kvalitet afektivnog, kognitivnog i kinestetičkog nivoa komunikacije između izvođača i slušalaca tokom "živog" izvođenja Beriove *Sequenza VI* za violu solo u celini. *Uzorak* čine 23 slušalaca (15 muzičara i 8 nemuzičara) i eminentni izvođač. *Merni instrumenti, varijable, procedura:*

nakon slušanja izvođenja ispitanici su popunjavali Upitnik (18 pitanja otvorenog tipa) koja su se odnosila na sledeće varijable: njihove fizičke reakcije, afektivne "odgovore", kognitivno razumevanje muzičkog komada, opažanje ponašanja izvođača tokom izvođenja i narativ; izvođač je odgovarao na ista pitanja nakon izvođenja. Nakon izvođenja kompozicije (15 minuta) usledilo je popunjavanje Upitnika i intervju sa izvođačem. Primenjena je kvalitativna analiza sadržaja odgovora slušalaca koji su kategorisani i predstavljeni frekvencijama, po grupama varijabli. Primenjena je meta analiza rezultata obe studije sa stanovišta afektivnog odgovora, kognitivne elaboracije i narativa slušalaca i izvođača. *Rezultati* obe studije ukazuju na integrisanost i hijerarhijsku uredenost afektivnih, kognitivnih i imaginativnih "odgovora" ispitanika (specifične emocije, konkretne mentalne reprezentacije, asocijacije sa ličnim sadržajem, kontemplativne refleksije i kreativne metafore), koje su povezane sa intenzitetom i sredstvima emocionalne ekspresivnosti muzičke strukture. Ustanovljeno je da prilikom slušanja muzičkog izvođenja "uživo" postoji snažan doprinos intenziteta i vrste telesnih pokreta izvođača neverbalnom aspektu komunikacije, koji za posledicu ima proces "emocionalne zaraze". Nalazi ukazuju da je nivo konceptualizacije muzike određen nivoom ekspertize, ali i kapacitetom ispitanika za metakognitivno mišljenje. Može se zaključiti da je u svim muzičkim aktivnostima kognicija ključni element poimanja muzike, zajednički koncept u konstrukciji muzičkog iskustva koji komunikaciju čini mogućom.

Ključne reči: emocija, kognicija, imaginacija, muzičke aktivnosti, interdisciplinarnost.

UTICAJ KOREOGRAFIJE NA SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ RAZLIČITIH TIPOVA PLESA

Maja Vukadinović

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
vukadinovicmaja.vps@gmail.com

Istraživanje je imalo za cilj da se ispita uticaj koreografija određenog tipa umetničke igre na subjektivni doživljaj posmatrača. Uzorak ispitanika činilo je 45 studenata Filozoskog fakulteta u Novom Sadu. Set stimulusa sastojao se od 12 plesnih koreografija različitih tipova plesa. Koreografije različitih tipova plesa bile su prikazivane preko 4 posebna audio–vizuelna

snimka različitih tipova igre i izvodili su ih različiti plesači. Od svakog tipa plesa, među kojima su flamenko, moderan balet, klasičan balet i folklor, bili su prikazani snimci 3 originalne koreografije Instrument: Za merenje subjektivnog doživljaja različitih tipova plesa, bile su korišćene bipolarne, sedmočlane skale sa pridevima suprotnog značenja na polovima. Ukupno 20 skala u formi semantičkog diferencijala razvrstano je u pet faktora: faktor sklada, ukrasa, dubine aktiviteta i evaluacije. Zadatak ispitanika se sastojao u tome da svaku od dvanaest koreografija, procene na sedmostedmostepenim skalama koje sadrže pet faktora: ukrašenost, sklad dubinu, evaluaciju i aktivitet. Svi ispitanici bi procenjivali svih dvanaest koreografija na svih 5 dimenzija. Analiza varijanse primenjena na koreografije unutar svakog tipa plesa pojedinačno, po svakoj zavisnoj varijabli, pokazuje da postoje statistički značajne razlike između koreografija unutar svakog tipa umetničke igre pojedinačno, osim klasičnog baleta, i da se te razlike odnose na dimenzije ukrasa, aktiviteta i evaluacije. Moderan balet: Subjektivni doživljaj ispitanika koreografija modernog baleta se statistički značajno razlikuje po dimenzijama ukrasa, ($F(2;43)=11,578$; $p<.000$), aktiviteta ($F(2;43)=11,574$; $p<.000$) i evaluacije ($F(2;43)=17,284$; $p<.000$). Prva koreografija je najukrašenija, dok su treća i druga nešto manje ukrašene. Prva i druga koreografija su procenjene sa najvišom evaluacijom, dok je u trećoj koreografiji dimenzija evaluacije manje izražena. Flamenko: Subjektivni doživljaj ispitanika koreografija flamenka se statistički značajno razlikuje po dimenzijama ukrasa ($F(2;43)=9,669$; $p<.000$), aktiviteta ($F(2;43)=12,511$; $p<.000$) i evaluacije ($F(2;43)=9,288$; $p<.000$). Druga koreografija je najukrašenija, dok su treća i prva manje ukrašene. Najaktivnijom se procenjuje druga koreografija, zatim treća, pa prva. Prva i druga koreografija su procenjene sa najvišom evaluacijom, dok je u trećoj koreografiji dimenzija evaluacije najmanje izražena. Folklor: Subjektivni doživljaj ispitanika koreografija folklor se statistički značajno razlikuje po dimenzijama ukrasa ($F(2;43)=5,996$; $p<.05$), aktiviteta ($F(2;43)=11,603$; $p<.000$), i evaluacije ($F(2;43)=11,114$; $p<.000$). Druga koreografija je ukrašenija od treće. Najaktivnijom se procenjuju prva i druga koreografija, dok je u trećoj koreografiji dimenzija aktiviteta manje izražena. U drugoj i trećoj koreografiji dimenzija evaluacije je izražena više nego u prvoj. Na osnovu navedenih rezultata zaključili smo da u svim tipovima plesa, osim klasičnog baleta,

koreografija ima uticaj na subjektivni doživljaj plesa, i to kada su u pitanju dimenzija ukrasa, aktiviteta i evaluacije.

Ključne reči: ples, koreografija, subjektivni doživljaj

RAZLIKE U DOŽIVLJAJU KREATIVNE VREDNOSTI U ODNOSU NA MOTIV LIKOVNOG DELA I OBRAZOVANJE ISPITANIKA

Biljana Pejić i Bojana Škorc

Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd, Fakultet
likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti, Beograd
bilja309@ptt.rs

Cilj istraživanja je da se utvrdi da li postoje razlike u doživljaju kreativne vrednosti likovnog dela u zavisnosti od motiva kojim se delo bavi i likovnog obrazovanja ispitanika. Prethodne studije su utvrdile da motiv dela, likovno obrazovanje i iskustvo u stvaralačkom procesu utiču na procene vizuelnih stimulusa. Step en uticaja motiva je utoliko veći ukoliko su ispitanici manje osetljivi i upoznati sa likovnom umetnošću. U istraživanju su učestvovali studenti Fakulteta likovnih umetnosti ($N_1=32$) i Ekonomskog fakulteta ($N_2=36$). Stimulusi su bili 20 reprodukcija poznatih likovnih dela. Uključene su 4 ujednačene grupe motiva (portret, pejzaž, mrtva priroda i apstraktni objekat) različitih stilova. Instrument Terese Amabile se sastojao od 9 petostepenih unipolarnih skala, koje mere 3 faktora: kreativnost (kreativnost, novina materijala, step en variranja), tehničku uspelost (kvalitet tehnike, organizacija dela, preciznost dela) i lično dopadanje (sviđanje, estetska privlačnost, spremnost da se verbalno opisuje delo). Ispitanici su procenjivali doživljaj dela prema ponuđenim skalama uz neograničeno vreme. Analiza varijanse pokazuje statistički značajan efekat grupe na faktor lično dopadanje: $F(1)=7,12$, $p<.01$, ali ne i na faktore tehnička uspelost: $F(1)=2,56$ $p>.05$ i kreativnost: $F(1)=.07$, $p>.05$. Likovna dela se više dopadaju umetničkoj grupi. Efekat motiva je statistički značajan na faktoru tehnička uspelost: $F(4)=30,21$, $p<.01$, kreativnost: $F(4)=16,47$ $p<.01$ i lično dopadanje: $F(4)=50,30$, $p<.01$. Realistički motivi se više procenjuju na sva 3 faktora od apstraktnih. Interakcija grupa-motiv je statistički značajna na faktorima tehnička uspelost: $F(4)=6,85$, $p<.01$ i lično dopadanje: $F(4)=6,00$, $p<.01$, ali ne i na kreativnosti: $F(4)=2,16$, $p>.05$. U proceni tehničke uspelosti i ličnog

dopadanja, umetnička grupa više vrednuje mrtvu prirodu, pejzaže i portrete, dok neumetnička apstraktne motive. Na procenu kreativne vrednosti likovnog dela utiču motiv dela i likovno obrazovanje ispitanika. Uticaj likovnog obrazovanja i motiva u korist mrtve prirode, pejzaža i portreta, a na štetu apstraktne umetnosti je neočekivan nalaz za studente likovne umetnosti. Favorizovanje realističnih nasuprot apstraktnih motiva je češći nalaz za opštu populaciju nego onu koja je orijentisana na likovnu umetnost, ali se ovde može raditi o početnoj fazi usvajanja tehnika slikanja koja utiče na to da se realizam pojavi kao preferentni motiv kroz koji se lakše procenjuje tehnika i vrednost umetnika.

Ključne reči: kreativnost, doživljaj dela, motiv dela, obrazovanje

KORIŠĆENJE I PREFERENCIJA BOJA

Biljana Pejić¹, Bojana Škorc² i Sanja Pflug²

¹Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd, ²Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti, Beograd
bilja309@ptt.rs

Istraživanje se bavi pitanjem odnosa između dopadanja i upotrebe boja. Ima za cilj da utvrdi da li ispitanici češće koriste omiljene boje od manje omiljenih. Ranija istraživanja pokazuju da ispitanici svoju omiljenu boju vezuju za boju odeće ili svakodnevnih predmeta. S druge strane, likovna pravila nameću korišćenje boja nezavisno od ličnih preferencija. Istraživanje je rađeno na uzorku 113 ispitanika, oba pola (85% devojaka i 15% mladića), prosečne starosti 21 godina, različitih profesionalnih opredeljenja. Ispitanici su prvo procenjivali koliko im se dopadaju boje, a potom i koliko je često koriste. Procene su izražavali zaokruživanjem podeoka na skali od 1 do 5 (od „najmanje“, do „najviše“). Procenjivano je ukupno 10 boja: bela, žuta, narandžasta, crvena, zelena, plava, ljubičasta, braon, siva i crna. Rezultati pokazuju da su najomiljenije boje plava i crvena, zatim zelena, bela, ljubičasta i crna, dok su najmanje omiljene siva, žuta, narandžasta i braon. Najčešće se koriste plava, crna i crvena, nešto ređe bela, zelena i ljubičasta, dok se najređe koriste siva, braon, žuta i narandžasta. Dobijene su statistički značajne razlike između dopadljivosti i korišćenja, u korist dopadljivosti, kod sledećih boja: bele, $t(112)=3,97$, $p<.000$; žute, $t(112)=2,44$, $p<.05$, narandžaste, $t(112)=3,44$, $p<.01$, crvene, $t(112)=5,10$, $p<.000$, zelene $t(112)=5,36$, $p<.000$, plave,

$t(112)=5,54$, $p<.000$, ljubičaste, $t(112)=9,01$, $p<.000$ i sive, $t(112)=2,33$, $p<.05$. Razlike nisu dobijene kod braon, $t(112)=.19$, $p=.848$ i crne boje, $t(112)=.86$, $p=.394$. Rezultati potvrđuju razlike između dopadanja i korišćenja boja. Razlike su najviše izražene kod hromatskih boja (ljubičasta, zelena, plava, crvena, narandžasta). To što se omiljene boje istovremeno i ne koriste najčešće moglo bi da ukazuje da je upotreba boja determinisana drugim pravilima, kao što su praktični zahtevi, moda ili likovna estetika.

Ključne reči: preferencija boja, korišćenje boja

KAKO IZMERITI KREATIVNOST GRUPE?

Irena Ristić¹, Bojana Škorc² i Tijana Mandić¹

¹Fakultet dramskih umetnosti Univerzitet umetnosti Beograd, ²Fakultet likovnih umetnosti Univerzitet umetnosti Beograd
ir.ristic@gmail.com

U dosadašnjim istraživanjima snimljen je stepen izraženosti novine i povezanosti u produktima dijadnog i trijadnog kreativnog procesa, pod pretpostavkom da variranje ovih dimenzija može objasniti razlike u kreativnom postignuću grupe. Rezultati su ukazali na tri uslova za razvoj grupne kreativnosti: visok stepen novine u kreativnom inputu učesnika (N), uz njihovo simetrično učešće na dimenziji novine ($n_{1,2,3}$), i balansiran odnos novine i povezanosti koji omogućuje integraciju jedinstvenih ideja u konstrukt koji tek nastaje (N-P). Dobijeni nalazi, kao i metodološki okvir, pružili su mogućnost za izvođenje formule koja opisuje grupnu kreativnost uzimajući u obzir pomenute uslove njenog nastanka i normalizovane vrednosti procena: $N * (1 - |N-P|) * (1 - SD_{n_{1,2,3}})$. U ovom istraživanju provereno je u kojoj meri je ta formula deskriptivna, i da li mere dobijene na osnovu formule odgovaraju nezavisnim procenama kreativnosti. Korišćene su priče koje su studenti umetnosti, raspoređeni u dijade i trijade, pravili po namenski osmišljenoj proceduri, i koje su potom podvrgnute proceni, uz praćenje standarda merenja u okviru konsenzualne tehnike procene (Consensual Assessment Technique -CAT). Iz uzorka sakupljenih i procenjenih priča izabrane su najkreativnije i najmanje kreativne: 8 od ukupno 22 dijadne priče i 10 od ukupno 33 trijadnih priča. Za izvođenje mera grupne kreativnosti korišćene su procene novine i povezanosti, kako za priče u celini tako i za svaku produkovanu rečenicu u

odnosu na prethodne, a izvedene mere su potom ukrštene sa prvobitnim procenama kreativnosti. Analizom relijabilnosti utvrđeno je da koeficijent intersubjektivne saglasnosti (Cronbach alfa) između izvedenih mera i procena kreativnosti kod dijadnih priča iznosi 0,89 , dok kod trijadnih dostiže vrednost od čak 0,91. Bivarijantnom korelacionom analizom proverena je statistička značajnost povezanosti izvedenih mera i nezavisnih procena kreativnosti. Potvrđeno je da je povezanost visoka i statistički značajna, kako kod dijadnih priča ($r=0,80$; $p< 0.05$), tako i kod trijadnih ($r=0,83$; $p< 0.01$). Rezultati pokazuju da predložena formula ima visoku deskriptivnu vrednost, i da variranje u stepenu izraženosti novine i povezanosti precizno opisuje uslove za razvoj, koliko i za prepoznavanje kreativnosti grupe.

Ključne reči: mera grupne kreativnosti, novina, povezanost, zajedničke priče, studenti umetnosti

CRTE LIČNOSTI I PROCENA UMETNIČKE SLIKE

Ivan Stojilović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu, Odsek za psihologiju
istojilovic@yahoo.com

Izveden je veliki broj istraživanja koja su se bavila uticajem karakteristika ličnosti na estetski izbor i preferencije. Poslednjih 30 godina istraživanja veza crta ličnosti i estetskih preferencija su pokazala vezu sa Velikih tri, Velikih pet, konzervativizmom, traženjem senzacija, tolerancijom na dvosmislenost, ekstraverzijom, neuroticizmom, šizotipijom, konformizmom, inteligencijom. U ovom radu istraživan je uticaj crta ličnosti, merenih pomoću Petofaktorskog modela i Modela dezintegracije, na subjektivni doživljaj umetničkih slika. Uzorak se sastojao od 72 naivna ispitanika (7 muških i 65 ženskih), studenata I godine psihologije, koji su procenjivali 21 umetničku sliku: 7 realističnih slika iz perioda Renesanse i baroka, 7 apstraktnih i 7 ne-apstraktnih slika savremene umetnosti. U eksperimentu je korišćeno 20 skala procene preuzetih iz instrumenata za merenje subjektivnog i estetskog doživljaja. Ispitanici su testove popunjavali preko Interneta. Kosom Promax rotacijom su dobijene 3 dimenzije: hedonička vrednost, kreativnost i razumevanje. Sprovedeno je niz standardnih višestrukih regresionih

jednačina u kojima su se kao prediktori pojavljivale crte ličnosti koje su predviđale doživljaj hedoničke vrednosti, kreativnosti i razumevanja odvojeno za tri tipa posmatranih slika. Rezultati pokazuju da ispitivane crte ličnosti uspešno predviđaju jedino doživljaje na realističnim slikama Renesanse i baroka. Model koji predviđa hedoničku vrednost renesansnih slika ima prilagođeni indeks determinacije $R^2=.10$ ($p=.04$), pri čemu je značajan uticaj Dezintegracije (standardizovana beta = -0.40 , $p=.04$). Drugi značajan model odnosi se na procenu razumevanja realističnih slika, i on objašnjava 20% varijanse ovog doživljaja ($p=.01$). Najveći uticaj imaju Otvorenost ($\beta=0.29$, $p=.01$) i Dezintegracija ($\beta= -0.37$, $p=.04$). Crte ličnosti utvrđene uz pomoć Petofaktorskog modela i Dezintegracije nemaju uticaj na doživljaj apstraktnih slika i savremenih dela, i umeren uticaj na doživljaj slika iz renesansnog perioda i baroka. Posmatrane crte ličnosti najbolje predviđaju doživljaj hedoničke vrednosti i razumevanja realističnih renesansnih slika. Sklonost ka razvijanju različitih vrsta psihoza je negativno povezana i sa doživljajem hedoničke vrednosti, lepote, prijatnosti i sa razumevanjem ovih slika. Osobe sa izraženom otvorenošću, aktivnom imaginacijom, estetskom senzitivnošću posmatraju realistične slike kao više razumljive i sa smislom u odnosu na manje otvorene osobe.

Ključne reči: Subjektivni doživljaj, Petofaktorski model, Dezintegracija

POVEZANOST PREFERENCIJA TOPLIH BOJA I TRAŽENJE UZBUĐENJA

Davor Vinković¹ i Dino Krupić²

¹SOS Dječje selo, Ladimirevci, ²Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku,
Filozofski fakultet
dkrupic@ffos.hr

Traženje uzbuđenja je jedna od bolje definiranih bioloških teorija ličnosti. Mnoga eksperimentalna istraživanja potvrđuju teorijske pretpostavke Traženja uzbuđenja unatoč određenim psihometrijskim zamjerkama Zuckermanove skale traženja uzbuđenja. U provedenom istraživanju na $n=118$ sudionika ispitivala se povezanost preferencija boja i stupnja složenosti crteža s dimenzijom ličnosti Traženja uzbuđenja. Sudionici su procjenjivali subjektivni stupanj sviđanja crteža na Setu

crteža kreiranog za potrebe istraživanja, te nakon toga ispunjavali skalu Traženja uzbuđenja – verzija V. Rezultati provedenog istraživanja u skladu su s prijašnjim nalazima u kojima se ispitivala povezanost Traženja uzbuđenja s preferencijama boja i kompleksnosti crteža. Pearsonovi koeficijenti korelacije pokazuju blagu tendenciju preferiranja složenih oblika ($r=0,23$, $p<0,05$) kod tražitelja uzbuđenja, no puno veći efekt dobio se kod preferencija toplih boja ($r=,60$, $p<0,01$). Provedena je multipla hijerarhijska regresijska analiza u kojoj su preferencije boja uvrštene kao prediktori, a skala Traženja uzbuđenja V kao kriterij. U dobivenim rezultatima ističu se razlike među pojedinim subskalama. Najizraženiji efekt preferencija boja vidljiv je za subskalnu Dezinhibicije, dok je najslabiji za subskalnu Traženje novih doživljaja. Sa setom crteža i uz kontrolu demografskih obilježja moguće je predvidjeti od 20% do 40% varijance rezultata na subskalama Traženja uzbuđenja V. Rezultati se interpretiraju kroz biološku teoriju ličnosti Traženja uzbuđenja.

Ključne reči: preferencije slika, tople boje, traženje uzbuđenja, ličnost

BAZIČNE DIMENZIJE DOŽIVLJAJA LEPOTE LJUDSKIH LICA I TELA

Slobodan Marković, Tara Bulut, Marija Trkulja, Vanja Čokorilo i Katarina Rančić

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
smarkovi@f.bg.ac.rs

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju sličnosti i razlike u strukturi doživljaja lepote ljudskog lica i tela. Doživljaj lepote definisan je kao kompozit različitih estetskih impresija (npr. divno, zavidljivo, ljupko, itd). U prvom pilot eksperimentu izdvojen je skup od 64 deskriptora koje su ispitanici najčešće navodili kao dobre opisivače doživljaja lepote. U drugom pilot eksperimentu birani su stimulusi. Dve grupe ispitanika procenjivale su dva šira seta stimulusa (100 lica i 100 tela) na deskriptoru „lepo“. Pri sužavanju izbora stimulusa rukovodili smo se sledećim kriterijumima: (a) zastupljenost različitih potkategorija lica i tela (npr. muška, ženska, stara, mlada, itd.) i (b) pokrivenost celog opsega procene lepog (od najniže do najviše). Na ovaj način izabrana su dva seta od po 24 lica i tela. U glavnom delu istraživanja jedna grupa ispitanika procenjivala

je lica (N=98), a druga tela (N=107) na listi od 64 deskriptora. U analizi glavnih komponenti uz „Promax” rotaciju ekstrahovano je 13 faktora za koji objašnjavaju 47% varijanse procena lica. Od toga smo izdvojili 6 faktora koji su uključivali više od 3 skale sa zasićenjima preko .400: 1. Fenomenalna lepota, (deskriptori: fenomenalno, fantastično, zadržavajuće itd), 2. Slatka lepota (slatko, ljupko, nežno itd), 3. Erotska lepota (erotično, zavodljivo, privlačno itd), 4. Čista lepota (čisto, sveže, zdravo itd), 5. Upečatljiva lepota (upečatljivo, jako, izražajno itd) i 6. Elegantna lepota (elegantno, graciozno, prefinjeno itd). Za kategoriju tela ekstrahovano je 11 faktora koji objašnjavaju 46,4 % varijanse . Od toga smo izdvojili 6 faktora koji su uključivali više od 3 skale sa zasićenjima preko .400: 1. Fenomenalna lepota (fenomenalno, fantastično, zadržavajuće itd), 2. Slatka lepota (ljupko, slatko, toplo itd), 3. Erotska lepota (erotično, zavodljivo, privlačno itd), 4. Čista lepota (čisto, uredno, sredeno itd), 5. Zanimljiva lepota (zanimljivo, dinamično, slobodno itd) i 6. Magična lepota (magično, čarobno, uzvišeno itd). Ovi rezultati pokazuju da lica i tela imaju četiri veoma slična faktora – Fenomenalna, Slatka, Erotska i Čista lepota. Prvi faktor predstavlja opšti afektivni aspekt doživljaja lepog, dok su ostali određeni prirodnim odnosima prema objektu procene (npr. ljupkost nasuprot erotičnosti). Delimično preklapajući faktori, Upečatljiva lepota lica i Zanimljiva lepota tela referiraju na pobuđujući aspekt doživljaja (snaga, dinamika, podsticajnost). Najzad, specifični faktori, Elegantna lepota lica i Magična lepota tela, odnose se na izvesne „dublje“ estetske procene koje uključuju i pripisavanje određenog simboličnog značenja (prefinjenost, magičnost i sl.).

Ključne reči: lica, tela, doživljaj lepog, bazične dimenzije

KRITERIJUMI PROCENE SLIČNOSTI-RAZLIČITOSTI LJUDSKIH LICA

**Slobodan Marković, Tara Bulut, Marija Trkulja, Vanja Čokorilo i
Katarina Rančić**

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu
smarkovi@f.bg.ac.rs

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita da li se i u kojoj meri pri proceni sličnosti-različitosti ljudskih lica posmatrači oslanjaju na doživljaj

njihove lepote. Pri tome, doživljaj lepote lica definisali smo preko 6 dimenzija koje smo izdvojili u našoj ranijoj studiji: 1. Fenomenalna lepota (deskriptori: fenomenalno, fantastično i zadržavajuće), 2. Slatka lepota (slatko, ljupko i nežno), 3. Erotska lepota (erotično, zavodljivo i privlačno), 4. Čista lepota (čisto, sveže i zdravo), 5. Upečatljiva lepota (upečatljivo, jako i izražajno) i 6. Elegantna lepota (elegantno, graciozno i prefinjeno). U pilot eksperimentu birani su stimulusi. Ispitanici su procenjivali širi set stimulusa od 100 lica na deskriptoru „lepo“. Pri sužavanju izbora stimulusa rukovodili smo se sledećim kriterijumima: (a) pokrivenost celog opsega procene lepog (od najniže do najviše) i (b) zastupljenost različitih potkategorija lica (npr. muška, ženska, stara, mlada, različite etničke i rasne grupe itd.). Na ovaj način izabrano je 24 stimulusa. U prvom delu glavnog istraživanja 98 ispitanika procenjivalo je 24 lica na na ček listi od 18 deskriptora doživljaja lepog (6 dimenzija X 3 deskriptora). U drugom delu istraživanja 21 ispitanik procenjivao je iste stimuluse na sedmočlanoj bipolarnoj skali slično-različito. Ove procene obrađene su multidimenzionalnim skaliranjem (MDS). Solucija sa 3 dimenzije bila je zadovoljavajuća, stress = .177, $R^2 = .727$. Multipla regresija pokazala da procene lica na 6 dimenzija doživljaja lepog značajno objašnjavaju distribuciju stimulusa po jednoj dimenziji MDS prostora, $R^2 = .814$, $F(5,23) = 5,55$, $p < .01$. Pri tome, Erotska lepota pokazuje parcijalno najveći doprinos u predikciji, dok je doprinos Čiste lepote marginalno značajna. Ovi rezultati pokazuju da se pri proceni sličnosti ljudskih lica posmatrač delimično oslanja i na estetske faktore, odnosno na aspekte doživljaja lepog kao što su erotičnost i čistoća.

Glavne reči, sličnost, različitost, doživljaj lepog

DOPRINOS PRIVLAČNOSTI LICA I TELA PERCEPCIJI OPŠTE PRIVLAČNOSTI MUŠKARACA I ŽENA

Ivana Ćirović i Bojana Bodroža

Institut za pedagoška istraživanja

cirovicivana@gmail.com

Iako sud o fizičkoj privlačnosti počiva na percepciji svih fizičkih karakteristika osobe, u psihološkim istraživanjima ova varijabla najčešće se meri pomoću zasebnih procena privlačnosti lica ili tela. Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita u kojoj meri zasebne procene privlačnosti

lica i tela doprinose percepciji opšte privlačnosti muškaraca i žena, kao i da li procene sopstvene privlačnosti utiču na percepciju privlačnosti drugih osoba. Prigodnom uzorku koji je činilo 52 muškarca i 186 žena prikazano je 160 fotografija muškaraca i žena. Osobe na fotografijama prikazane su u punoj figuri, u anfas položaju. Zadatak ispitanika bio je da na sedmostepenim skalama Likertovog tipa za svaku fotografiju procene: 1) privlačnost lica, 2) privlačnost tela i 3) opštu privlačnost prikazane osobe. Pre procene fotografija, ispitanici su na istoj skali procenili i sopstvenu opštu privlačnost. Hijerarhijskom regresionom analizom ispitano je da li se na osnovu procena sopstvene opšte privlačnosti, procene privlačnosti lica i procene privlačnosti tela mogu predvideti procene opšte privlačnosti. Procena sopstvene privlačnosti može objasniti veoma mali procenat varijanse u procenama privlačnosti osoba prikazanih na fotografijama ($\beta = .136$, $p = .036$, $R^2 = .018$, $F_{1,236} = 4.43$, $p = .036$). Uvođenjem procena privlačnosti lica znatno raste procenat objašnjene varijanse ($\beta = .863$, $R^2 = .744$, $p < .001$, $F_{1,235} = 342.05$, $p < .001$), dok u trećem koraku procene privlačnosti tela povećavaju prediktivnu moć modela ($\beta = .539$, $R^2 = .863$, $p < .001$, $F_{1,234} = 490.67$, $p < .001$), ali spuštaju prediktivnu moć procena lica ($\beta = .448$, $p < .001$). Ista analiza ponovljena je i na zasebnim procenama opšte privlačnosti prikazanih muškaraca i žena. Pronađena je razlika u doprinosu procena lica i tela u proceni privlačnosti različitih polova. U tećem koraku analize, privlačnost tela bolje predviđa procene opšte privlačnosti muškaraca (telo: $\beta = .665$, $p < .001$, lice: $\beta = .331$, $p < .001$, $R^2 = .880$, $F_{1,233} = 568.62$, $p < .001$), dok lice i telo jednako doprinose procenama privlačnosti žena (telo: $\beta = .502$, $p < .001$, lice: $\beta = .494$, $p < .001$, $R^2 = .856$, $F_{1,231} = 456.02$, $p < .001$). I lice i telo predstavljaju važne izvore informacija prilikom procene opšte privlačnosti, s tim što imaju različit značaj za percepciju muške i ženske privlačnosti. Nalazi ukazuju na opravdanost postojanja zasebnih linija istraživanja atraktivnosti lica i tela, ali pozivaju na oprez prilikom izbora stimulusa i dizajniranja istraživanja u kojima fizička privlačnost predstavlja jednu od ispitivanih varijabli.

Ključne reči: lice, telo, fizička privlačnost, polne razlike

UTICAJ ŠMINKE NA ESTETSKU PREFERENCIJU ŽENSKIH LICA

Teodora Đokić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

teodoradjokic24@gmail.com

U radu je ispitivan uticaj šminke na estetsku preferenciju ženskih lica. Početni uzorak od 60 slika ženskih lica bez šminke, dat je na procenu 20 nezavisnih procenjivača (10 muškaraca i 10 žena). Na osnovu njihovih odgovora izabrano je 10 najružnijih i 10 najlepših lica koja su korišćena u finalnoj fazi istraživanja (ICC=.954). Utvrđeno je da se dve grupe lica značajno razlikuju po lepoti ($t=10.730$, $df=19$, $p<.01$). Prosečna ocena za prvu grupu lica bila je $M1=2.62$, dok je prosečna ocena za drugu grupu iznosila $M2=6.42$. S obzirom na to da se raspon skale za procenu kretao od 1 do 11, dobijene grupe možemo okarakterisati kao „ružnu“ i „prosečnu“ grupu. Obe grupe stimulusa su pre finalne faze obrađene, dodavanjem šminke na kožu lica, oči i usta. Obrada je vršena na stranici www.instyle.com. Finalna faza istraživanja sprovedena je u okviru potpuno ponovljenog dvofaktorskog nacrt, sa faktorima lepota (ružno-prosečno) i šminka (sa-bez šminke). Uzorak je činilo 46 ispitanika (16 muškaraca i 30 žena). Zavisne varijable činilo je 6 atributa (lepo, privlačno, seksi, dominantno, upečatljivo i zdravo), a procene su vršene na Likertovim skalama sa 11 podeoka. Rezultati pokazuju da su prosečna lica procenjena kao lepša ($F(1;45)=232.003$, $p<.01$), privlačnija ($F(1;45)=188.130$, $p<.01$), više seksi ($F(1;45)=114.733$, $p<.01$), dominantnija ($F(1;45)=30.471$, $p<.01$), upečatljivija ($F(1;45)=4.146$, $p<.05$) i zdravija ($F(1;45)=184.741$, $p<.01$) od ružnih. S druge strane našminkana lica su u proseku procenjena kao više seksi ($F(1;45)=4.630$, $p<.05$), dominantnija ($F(1;45)=6.065$, $p<.05$) i upečatljivija ($F(1;45)=6.784$, $p<.05$) od onih bez šminke. Zanimljivo je da se u okviru atributa „lepo“ značajnim pokazao efekat interakcije dva faktora ($F(1;45)=4.265$, $p<.05$), a naknadnom analizom utvrđeno je da šminka ima značajan pozitivan uticaj na procenu lepote za ružna ženska lica ($t=-2.357$, $df=45$, $p<.05$), dok kod lica prosečne lepote taj uticaj izostaje. Dobijeni rezultati ukazuju na to da se upotrebom šminke može povećati dominantnost, upečatljivost i seksi izgled lica. U pogledu lepote, rezultati sugerišu da šminka može pozitivno doprineti samo ružnim licima. Na

osnovu ovakvih rezultata, mogu se izvući praktične implikacije u pogledu upotrebe šminke za naglašavanje različitih karakteristika ženskih lica.

Ključne reči: estetska preferencija, šminka, ženska lica

RAZLIKE U SUBJEKTIVNOM DOŽIVLJAJU UMETNIČKIH FOTOGRAFIJA U ZAVISNOSTI OD DUBINE POLJA

Jovana Milićević, Jelena Simić, Marija Dangubić i Vojin Simunović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

jovanamic@yahoo.com

Jednostavna kompozicija sa dobro fokusiranim centrom interesovanja, jedan je od najvažnijih preduslova kvalitetne fotografije. Ova karakteristika je u digitalnoj optici, poznata kao dubina polja (Depth Of Field – DOF) i podrazumeva udaljenost ispred i iza objekta snimanja za koji kažemo da je "u fokusu". Na fotografijama sa malom dubinom polja objekat od značaja je oštar a pozadina je zamagljena, dok velika dubinska oštrina dovodi do toga da je sve u kadru dovoljno oštro, te centar pažnje nije istaknut. Studije u ovoj oblasti pokazuju da se fotografije sa malom dubinom polja često procenjuju kao visoko kvalitetne i prijatne. Budući da se dosadašnje studije nisu eksplicitno bavile ispitivanjem ovog fenomena, ovo istraživanje je sprovedeno u cilju identifikovanja onih dimenzija subjektivnog doživljaja fotografija na koje dubina polja ima najveći efekat. Uzorak od 46 studenata Beogradskog univerziteta izložili smo seriji crno-belih umetničkih fotografija pejzaža (20 sa niskom i 20 sa visokim DOF). Kriterijum kategorizacije fotografija bio je otvor blende (mala dubina-do f5, velika dubina-preko f15). Ispitanici su fotografije procenjivali na 9 bipolarnih sedmostepenih skala koje mere tri bazične dimenzije subjektivnog doživljaja forme: evaluacija (prijatno-neprijatno, veselo-tužno, vedro-tmurno), pobuđenost (zanimljivo-dosadno, složeno-prosto, raznoliko-jednoliko) I regularnost (povezano-nepovezano, jasno-nejasno, skladno-neskladno). Fotografije su bile ujednačene s obzirom na druge relevantne karakteristike (ISO vrednost, veličina, kontrast, svetlina). Rezultati pokazuju da se doživljaj fotografija sa velikim i malim DOF razlikuje na dimenzijama pobuđenosti ($t(45)=8.065$, $p<0.01$) i evaluacije ($t(45)=2.023$, $p<0.05$), dok na dimenziji regularnosti nije bilo značajne razlike. Fotografije sa velikim DOF procenjuju se kao zanimljivije ($t(45)=6.949$, $p<0.01$); složenije ($t(45)=8.018$, $p<0.01$) i "raznolikije" (t

(45)=5.686, $p<0.01$), dok se one sa malim DOF procenjuju kao prijatnije ($t(45)=3.455$, $p<0.01$). Ovi rezultati ukazuju da je dubina polja pre svega povezana sa evaluacijom i pobuđenošću kao dimenzijama subjektivnog doživljaja forme; fotografije sa malim DOF doživljavaju se kao prostije, jednolike i siromašnije ali izazivaju intenzivniji emocionalni doživljaj. Nalazi su u skladu sa Berlajnovom teorijom o neualnoj pobuđenosti kao osnovi estetske preferencije, prema kojoj će kompleksniji stimuli biti doživljeni kao manje prijatni, ali zato interesantni i zanimljivi.

Glavne reči: dubina polja, fotografije, subjektivni doživljaj, pobuđenost, evaluacija

STRUKTURA SUBJEKTIVNOG DOŽIVLJAJA POEZIJE

Filip Nenadić¹ i Slobodan Marković²

¹Filozofski fakultet, Novi Sad, ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
fnenadic@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje strukture subjektivnog doživljaja poezije. U istraživanju je učestvovalo 30 ispitanika oba pola, studenata različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Njihov zadatak bio je da pročitaju dvadeset kratkih, lirskih, stihovanih, autorskih književnih formi (pesama) koje su odabrane iz antologijskih zbirki domaće i prevedene strane poezije od strane tri procenjivača tako da međusobno budu što različitije. Ispitanici su procenjivali svaku od pesama na 58 petostepenih skala Likertovog tipa koje su se sastojale od po jednog prideva kojim se pesma može opisati. Pridevi su odabrani kao najučestaliji od ukupno 697 prideva koje je, u prethodnom istraživanju, 117 studenata Filozofskog fakulteta u Novom Sadu navelo kao one kojima se može opisati pesma. Vreme za čitanje nije bilo ograničeno i ispitanici su mogli da se vrate tekstu tokom rada. Prikupljeni podaci uređeni su u matricu subjekti x skale x stimulusi. Nad ovom matricom primenjena je Osgudova "string-out" metoda koje ju je redukovala u dvodimenzionalnu matricu tipa subjekti x skale. Podaci su obrađeni u programu Factor korišćenjem metode eksplorativne analize maksimalne verodostojnosti sa Promax rotacijom, pri čemu je kao kriterijum odabira broja faktora korišćena optimalna implementacija paralelne analize. U četiri iteracije, iz skale je isključeno 18 stavki, te je konačna verzija imala 40 stavki. Ekstrahovano

je pet faktora. Prvi faktor je faktor Elegičnosti (depresivna, strašna, potresna), drugi Veselosti (vesela, poletna), treći Vrednosti (inspirativna, lepa, zanimljiva), četvrti Emotivnosti (romantična, emotivna), dok je poslednji faktor Hermetičnosti pesme (tajanstvena, misteriozna, nejasna). Karakteristični korenovi faktora kreću se od 2,36 do 7,86, a mere pouzdanosti faktora su u rasponu od 0,83 do 0,95. Pojedini faktori su u umerenoj korelaciji, Veselost i Elegičnost u negativnoj, a Vrednost i Emotivnost u pozitivnoj. Treći faktor obuhvata najveći stepen varijanse i odnosi se na opšti kvalitet i vrednost pesme, na to da li je ona uspešno izvedena ili ne. Ostala četiri mogu se tumačiti kao oni koji u kombinaciji čine razliku između „tipova“ ili „vrsta“ pesme. Na primer, pesma koja je elegična i emotivna, a nevesela i otvorena, mogla bi biti tužbalica za izgubljenom voljenom osobom, a pesma koja je vesela i hermetična, a nimalo elegična i emotivna, mogla bi biti narodna (ili čak dečja) pesma-razbrajalica, brzog ritma i veselog tona, a bez specifičnog značenja.

Ključne reči: subjektivni doživljaj, poezija, eksplorativna faktorska analiza

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA I PSIHOLINGVISTIKA

ARE WORKING MEMORY MEASURES SENSITIVE TO SOCIOECONOMIC INFLUENCE – EVIDENCE FROM A POPULATION OF SERBIAN CHILDREN

Jasmina Vuksanović^{1,2} and Pascale M. J. Engel de Abreu³

¹Academy of Fine Arts, University Union, Serbia, ²Institute for Medical Research, University of Belgrade, Serbia, ³Education, Culture, Cognition, and Society Research Unit, University of Luxembourg, Luxembourg
jasevuks@gmail.com

Associations between family socioeconomic status (SES) and child outcomes have been documented in many papers and across various disciplines. Some results have proved that low SES negatively influences physical health, emotional development and poor academic achievement. Recent studies, which have been dealing with SES and cognitive functions, have found a relationship between family SES and children's performance in alerting, orienting, executive attention and semantic verbal

fluency. The aim of this study has been to contribute to the issue, concerning the influence of family SES on cognitive functioning of the child by studying whether working memory (WM) - the ability to hold and manipulate complex information in mind - and the Phonological loop component of the WM, are sensitive to a child's socioeconomic background. A total of 44 typically developing 4- to 6-year-old Serbian speaking children participated in the study: 22 children came from high SES backgrounds and 22 children were of low SES. SES was indexed by the level of parental education, the number of people in the household, the average monthly family income, and the average monthly sum of child care expenses. Low SES children were defined as ones whose parents had secondary education or less, the average monthly sum of child care expenses of 10 000 RSD or less and whose parents had a monthly income of 25 000 RSD or less. High SES group consisted of children whose parents were with the University degree, the average monthly sum of child care expenses which exceeded 32 000 RSD and whose parents' income exceeded 95 000 RSD. Groups were matched on age, gender, and fluid intelligence. Individual differences in the WM capacity were assessed using two complex memory paradigms requiring simultaneous storage and processing of information: the Counting Recall (for the verbal complex span) and the Odd-One-Out (for the nonverbal complex span), both from the computerized Automated Working Memory Assessment, while the Phonological loop component was assessed by a nonword repetition task. MANOVA revealed no significant group differences in any of these measures [$F(4, 39)=1.56$, $p=.20$, $\eta^2=.14$]. Our findings suggest that WM measures seem be free of socioeconomic influence probably due to their primary saturation with fluid abilities.

Key words: working memory, performance, socioeconomic background, sensitivity, children.

WORKING MEMORY IN CHILDREN WITH SPECIFIC LANGUAGE IMPAIRMENT

Jasmina Vuksanović¹, Marko Živanović², Jovana Bjekić³

¹Akademija lepih umetnosti, ²Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu,

³Institut za medicinska istraživanja Univerziteta u Beogradu

jasevuks@gmail.com

Although, to best of our knowledge, there are no direct data linking overall working memory (WM) performance to language acquisition in children with specific language impairment (SLI), it is reasonable to assume that children who do not have enough capacity to retain phonological information to form the phonological structure of a target word, could have problems in language acquisition and processing. Indeed, reduced verbal WM capacity in SLI has been well documented. This study evaluates whether WM deficiency in SLI is language specific and confined mainly to the verbal domain of WM or poor performance on verbal short-term memory tasks is a manifestation of a more general impairment in overall WM capacity. Two groups of preschool children were recruited for the study: 15 monolingual children with SLI (10 boys, age 3;7 to 7;2), and 15 typically developing (TD) controls (10 boys, age 3;6 to 6;8). The groups were matched on age, gender and fluid abilities. Different components of WM were assessed: the Phonological loop (measured by the Nonword repetition task), the Central executive (measured for the verbal component by the Counting recall task and for the nonverbal component by the Odd-one-out task), and the Visuo-spatial sketchpad (by the Dot matrix task). Results from MANOVA revealed significant overall differences in WM measures between SLI and TD groups of children (Wilks' $\lambda=0.462$, $F(4,25)=7.284$, $p=.001$, $\eta^2=.54$). In general, TD children outperformed their SLI peers, but only differences in Nonword repetition and Counting recall tasks reached statistical significance at $p<.05$. For the Nonword repetition task the large effect size was observed, whereas effect size for the Counting recall was moderate. On the other hand no significant differences were found on non-verbal complex span and visual short-term memory measures. TD children performed better on measures of the Phonological loop and the Central executive that taps verbal storage. Data obtained in our study do not support the hypothesis of a generalized WM deficit. More precisely, our

results indicate that SLI children's primary deficit lies in reduced verbal working memory capacity

The research is conducted within COST IS0804 Action

Key words: Specific language impairment, diagnostic validity, working memory, phonological loop, nonword repetition task.

UČESTALOST: POKAZATELJ KONTEKSTUALNE NEIZVESNOSTI REČI

Petar Milin

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu; Quantitative Linguistik, Seminar für
Sprachwissenschaft, Eberhard Karls Universität Tübingen
pmilin@ff.uns.ac.rs

Učestalost reči se tipično uzima za najvažniji prediktor vremena reagovanja u psiholingvističkim eksperimentima. Mnogi modeli obrade reči, iako suštinski različiti, dele pretpostavku o tome da učestalost neposredno odražava jačinu i/ili raspoloživost memorijskog traga za datu reč. Tako, nadalje, učestalost postaje ključni indikator postojanja kognitivnih reprezentacija reči, tj. ključno svojstvo ovih (hipotetskih) mentalnih jedinica. Neke novije empirijske studije, međutim, pokazuju da je ovakvo shvatanje učestalosti reči pogrešno ili barem pojednostavljeno. Mekdonald i Šilkok diskutuju o kontekstualnoj specifičnosti reči, o činjenici da svaka reč poseduje manje ili više specifičan kontekst, dok Adelman i saradnici govore o kontekstualnoj raznolikosti reči, tj. o broju različitih tekstualnih jedinica u kojima se reč pojavljuje. U oba slučaja učestalost predstavlja samo relativno grub ocenjivač konteksta u kojima se reč pojavljuje. Na osnovu ovih nalaza Bajin zaključuje da je za neku reč manje značajno koliko puta se ponavlja od toga koliko je široka njena kontekstualna podrška. Istovremeno, autor pokazuje da su modeli koji implicitno ili eksplicitno pretpostavljaju leksički "brojač u glavi" nužno pogrešni. Za model diskriminativnog učenja, kontekst u kojem se reč pojavljuje ima ključnu ulogu. Kontekst obezbeđuje diskriminativne signale koji su neophodni, kako tokom usvajanja reči (učenja), tako i tokom obrade reči (dostizanja izvesnosti o značenju, odnosno o komunikacionoj nameri). U ovom radu preispitali smo funkciju učestalosti

u kognitivnoj obradi reči, koristeći diskriminativni pristup i teoriju informacija. Učestalost reči je definisana kao unigram model: reč se svaki put pojavljuje u jedinstvenom, jednako verovatnom kontekstu. Drugačije rečeno, učestalost predstavlja gornju granicu neizvesnosti reči, kada je kontekst u kojem se ona pojavljuje potpuno nepoznat. Međutim, reč je uvek unutar nekog konteksta. Model koji koristi informacije u minimalnom kontekstu u kojem se reč pojavljuje – uzimajući u obzir reč koja prethodi i reč koja sledi – predstavlja trigram model, čija je gornja granica neizvesnosti značajno bolji prediktor vremena reagovanja (AIC: -1318 vs. -1378; R^2 : 0.52 vs. 0.56). Nalazi ovog istraživanja potvrđuju tvrdnju Bajina da modeli koji pretpostavljaju leksički "brojač" nemaju empirijsko uporište. Ono što određuje vreme obrade jeste kontekst, tačnije kontekstualni diskriminativni signali koji pomažu dostizanje izvesnosti o značenju reči.

Ključne reči: učestalost reči, diskriminativno učenje, teorija informacija.

ISPITIVANJE UTJECAJA PRIMINGA RAZLIČITIH EMOCIONALNIH EKSPRESIJA NA PAŽNJU

Hrvoje Marin i Pavle Valerjev

Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru, Hrvatska
hrvoje.marin32@gmail.com

U zadacima detekcije mete, *pop-out* efekt (efekt iskakanja) se odnosi na automatsko uočavanje ciljnog podražaja u polju distraktora. Pažnja je nesvjesno i automatski privučena na metu. Neka istraživanja sugeriraju da je moguća manipulacija tog efekta *primingom* odgovarajućih obilježja podražaja. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi da li se različite emocionalne ekspresije mogu koristiti kao obilježje podražaja te može li se njima uvjetovati *priming*. Također, nastojalo se utvrditi postoje li razlike u vremenima odgovora na podražaj i broju grešaka s obzirom na obilježje podražaja i s obzirom na spol. Ovo istraživanje baziralo se na paradigmi koju su osmislili Bravo i Nakayama. U istraživanju korišten je faktorski eksperimentalni nacrt miješanog tipa. Nezavisne varijable bile su facijalne ekspresije emocija (srdžba, sreća, strah), način prezentacije podražaja (blokirana ili miješana situacija) te spol sudionika. Vrijeme odgovora i proporcija pogrešaka bile su zavisne varijable. Uzorak je brojio 24

ispitanika. Rezultati istraživanja ukazuju da postoji značajan efekt *priminga*. Utvrđeno je da ispitanici reagiraju brže u situaciji s emocionalnim *primingom* nego u situaciji bez emocionalnog *priminga* ($F=53,32$ $df=1$, $p<0,01$) dok razlika za broj pogrešaka s obzirom na emocionalni *priming* ($F=2,578$ $df=2$, $p>0,10$) nije utvrđena. Takvi rezultati upućuju da se kod ispitanika može pojačati usmjerenost pažnje na emocionalne podražaje uz odgovarajući *priming* što smanjuje ispitanikovo vrijeme odgovora. Nadalje, rezultati upućuju da je efekt emocionalne ekspresije ciljnog podražaja na vrijeme odgovora značajan ($F=4,17$ $df=2$, $p<0,05$). Generalno gledajući, ispitanici imaju brže odgovore na uplašena lica te imaju manji broj pogrešaka u odnosu na sretna lica. Vrijeme odgovora i broj pogrešaka na ljuta lica se nije razlikovao od vremena odgovora i broju pogrešaka ni na sretna ni na uplašena lica. Rezultati ukazuju da ne postoje razlike između muškaraca i žena u vremenu odgovora ($F=2,22$, $df=1$, $p>0,05$) i broju pogrešaka ($F=2,51$, $df=1$, $p>0,05$).

Ključne riječi: pop-out efekt, pažnja, priming, emocionalne ekspresije.

AFEKTIVNI PRISTUP MONTI HALL DILEMI: INDIKATORI O ULOZI AFEKTA U DILEMAMA KOJE UTJELOVLJAVAJU UVJETNU VJEROVATNOĆU

Emir Efendić i Saša Drače

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski Fakultet u Sarajevu, Odsjek za
Psihologiju
efenemir@gmail.com

Monti Hall Dilema (MHD) jasno utjelovljava matematičke konstrukte uvjetne vjerovatnoće, te pretstavlja interesantnu anomaliju u polju prosudbe i odlučivanja. U MHD-i, osobama se prvobitno prezentira troje vrata od kojih samo jedna kriju nagradu. Nakon inicijalnog odabira, vrata se ne otvaraju odmah već osobe dobivaju dodatnu informaciju tako što im se otvare druga vrata (ona koje osoba nije prvobitno izabrala, te ona koja ne krije nagradu). Na sudioniku je sada da odabere da li će ostati pri svom inicijalnom odabiru ili će zamijeniti vrata. Bolja strategija je da se uvijek zamijeni. No mnogima, ova strategija zvuči protuintuitivno i stoga većina osoba ne uspijeva postići dobre rezultate na ovakvim zadacima. Dok je standardni, kognitivni pristup, objašnjenju ove anomalije do sada ponudio

samo ograničena rješenja mi pristupamo MHD-i sa afektivne strane, postavljajući pitanje, da li je suboptimalna odluka o ostajanju pri svom inicijalnom izboru produkt afektivne asocijacije ostajanja i dobivanja nagrade? Oslanjajući se na dalekosežni pristup dualnih teorija procesiranja pokazujemo, da kroz indirektnu (eksperiment 1), sa $F(2, 52) = 32.2$, $p = 0.001$, $\eta^2 = 0.38$ i direktnu (eksperiment 2), sa $t(34) = -3.47$, $p = 0.001$, $d = 1.17$, manipulaciju oslanjanja na afekt, te kontrolirajući standardne dispozicijske mjere oslanjanja na afekt, osobe imaju veću tendenciju za ostajanjem iako to vodi ka neadekvatnom ishodu. Ove rezultate tumačimo kao afektivne reakcije asociirane sa strategijom ostajanja, te ih pripisujemo jedinstvenoj kauzalnoj strukturi zadataka koji utjelovljuju principe uvjetne vjerovatnoće. Rezultati proširuju sve prisutnju literaturu o afektivnim uticajima na prosudbu, otvaraju daljnje mogućnosti proširenja literature ka tipovima zadataka, te postavljaju pitanja o fenomenološkoj prirodi afekta asociiranim sa direktnom prosudbom i odlučivanjem.

Ključne riječi: Monti Hall Dilema, Afekt, Afekt Heuristik, Uvjetna Vjerovatnoća, Teorije Dualnog Procesiranja.

KONSTRUKCIJA I METRIJSKE KARAKTERISTIKE ZADATKA PROMENE KATEGORIJE

**Nevena Ivanović, Jovana Lazarević, Jovan Ševrt, Jelena Jevtović i
Danka Purić**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
29aneven@gmail.com

Premeštanje (engl. shifting) je egzekutivna funkcija koja se odnosi na sposobnost preusmeravanja pažnje sa jednog sadržaja koji je u tom trenutku irelevantan, na drugi koji je relevantan za uspešno rešavanje zadataka. Cilj istraživanja bila je adaptacija zadataka promene kategorije (engl. category switch) za srpski jezik i ispitanike, kao i analiza njegovih metrijskih karakteristika. Uzorak je činilo 140 ispitanika, 54 učenika četvrte godine prve beogradske gimnazije i 86 studenata psihologije filozofskog fakulteta u Beogradu. Korišćeno je ukupno 16 stimulusa podeljenih u četiri kategorije ujednačene po frekventnosti i broju slogova (veliko-živo, veliko-neživo, malo-živo i malo-neživo), od kojih svaka sadrži po četiri reči. Zadatak se sastoji iz tri bloka. U prvom bloku (32 izlaganja) zadatak ispitanika je da kategorišu reči koje su im prikazane

prema tome da li se odnose na objekat manji ili veći od fudbalske lopte. U drugom bloku (32 izlaganja) klasifikacija se vrši u odnosu na to da li se reči odnose na živo biće ili neživi objekat. U trećem bloku (64 izlaganja) ispitanici kategorišu reči naizmenično prema veličini, odnosno živosti, u zavisnosti od znaka za navođenje koji je prikazan na ekranu. Izračunate su tri mere troška premeštanja. Opšti trošak premeštanja predstavlja razliku prosečnih vremena reakcije prva dva bloka zajedno i trećeg bloka. Globalni trošak se dobija oduzimanjem prosečnog vremena reakcije za prva dva bloka zajedno od prosečnog vremena reakcije za stimulse u trećem bloku koji ne zahtevaju premeštanje. Lokalna mera premeštanja je razlika prosečnih vremena reakcije za stimulse unutar trećeg bloka koji zahtevaju i onih koji ne zahtevaju premeštanje. Stimulusi koji zahtevaju premeštanje su one reči u okviru trećeg bloka kod kojih je kriterijum kategorisanja promenjen u odnosu na kriterijum za prethodnu reč. Diskriminativnost sve tri mere premeštanja je zadovoljavajuća, budući da raspodele ne odstupaju značajno od normalne (Kolmogorov-Smirnov test, $p > .05$), a dobijene su i visoke vrednosti pouzdanosti diferencijalnih skorova – $rtt=0.887$, $rtt=0.825$ i $rtt=0.835$, za opštu, globalnu i lokalnu meru premeštanja. Iako zadatak poseduje očiglednu valjanost, bilo bi dobro dodatno proveriti njegovu konstruktivnu valjanost, npr. ispitivanjem povezanosti sa drugim zadacima namenjenim merenju premeštanja.

Ključne reči: egzekutivna funkcija premeštanja, zadatak promene kategorije, diferencijalne mere, metrijske karakteristike.

ACCURACY OF METACOGNITIVE JUDGMENTS IN SYLLOGISTIC REASONING

Maja Močibob, Igor Bajšanski and Pavle Valerjev

Department of Psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Rijeka, Department of Psychology, Faculty of Humanities
and Social Sciences, University of Rijeka, Department of Psychology,
University of Zadar
mocibob@gmail.com

Metacognitive processes of monitoring and control have been extensively studied in the domains of memory and text comprehension, but recently it has been recognized that it is important to expand the study of metacognition to other domains of cognition. In this study we

investigated the absolute and relative accuracy of metacognitive judgments in syllogistic reasoning, using a broad set of syllogistic problems. In three experiments, three types of metacognitive judgments were explored: confidence judgments, judgments of performance and judgments of task difficulty. In Experiment 1, participants made confidence judgments after they had reached a conclusion that followed logically from given premises. In Experiment 2, after solving the problems using multiple choice tasks, participants made both confidence judgments and judgments of difficulty. In Experiment 3, judgments of performance and judgments of difficulty were made after a quick overview of each problem. In each experiment participants solved 24 syllogistic problems. In Experiment 1, the mean confidence for correct responses was higher than for incorrect responses, $t(39) = 5.86$, $p < .01$. In Experiments 2 and 3, there were no significant differences in metacognitive judgments between correct and incorrect responses. The low absolute accuracy of the participants' metacognitive judgments in all three experiments indicated the overconfidence of the participants. The relative accuracy of judgments was also generally low, with the exception of Experiment 1 where the participants showed some ability to differentiate between tasks which were solved correctly and those that were not solved correctly: the average intraindividual gamma correlation (an index of relative judgment accuracy) between confidence and performance was .31, and it was significantly different from zero ($t(39) = 5.66$, $p < .01$). Finally, interindividual correlations between performance and relative accuracy were analyzed. For judgments made after solving the syllogistic problems, correlation coefficients between judgment accuracy and performance were positive: $r = .52$, $p < .01$ for confidence judgments in Experiment 1; $r = .29$, $p = .05$ for confidence judgments and $r = .40$, $p < .05$ for judgments of difficulty in Experiment 2. For both judgments of performance and judgments of difficulty made before solving the syllogistic problems in Experiment 3 correlations between relative accuracy and performance were not significant.

Key words: metacognition, syllogistic reasoning, judgment accuracy.

DALJA VALIDACIJA EFEKTA NEIZVESNOSTI ZNAČENJA NA VREME OBRADJE POLISEMIČNIH REČI

Dušica Filipović Đurđević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
dfdurdevic@ff.uns.ac.rs

Prethodna istraživanja izvedena na srpskom jeziku pokazala su da entropija distribucije verovatnoća značenja polisemičnih reči utiče na vreme obrade. Reči sa većom vrednošću entropije – većom neizvesnošću značenja brže su obrađivane. Dodatno, pokazano je da oba izvora neizvesnosti imaju uticaj: što je veći broj značenja i veća ujednačenost verovatnoća značenja, veća je neizvesnost i kraće vreme obrade. Verovatnoće značenja izvedene su na osnovu studije u kojoj su od ispitanika prikupljeni podaci o značenjima 150 polisemičnih reči. S obzirom na to da je u pitanju nalaz koji je prvi put zabeležen, u ovom istraživanju postavljen je cilj da se on dalje validira. S jedne strane, cilj je bio da se proverí da li će prikupljene norme biti prediktivne za novu grupu ispitanika. S druge strane, postavljen je cilj da se efekat neizvesnosti značenja polisemičnih reči ispita u zadatku u kojem su uslovi u većoj meri ograničavajući. U dva eksperimenta sa zadatkom vizuelne leksičke odluke dvema grupama ispitanika, koji nisu učestvovali u izvornom istraživanju, prikazani su stimulusi iz originalne studije. U prvom eksperimentu procedura iz izvornog istraživanja je u potpunosti ponovljena, dok je u drugom vreme ekspozicije bilo kraće. Analiza linearnih mešovitih efekata pokazala je da u prvom eksperimentu, nakon što se izdvoji varijansa koju objašnjava nekoliko kontrolnih varijabli, postoji značajan efekat entropije distribucije verovatnoća značenja ($\beta = -0.539$, $t(4126) = -2.02$, $p = 0.043$; kvadratna komponenta: $\beta = 0.774$, $t(4126) = 2.84$, $p = 0.004$). Kao i u originalnom istraživanju, zabeleženi su odvojeni efekti broja značenja ($\beta = -0.021$, $t(4123) = -0.08$, $p = 0.934$; kvadratna komponenta: $\beta = 0.593$, $t(4123) = 2.28$, $p = 0.022$) i ujednačenosti verovatnoća značenja ($\beta = 0.02$, $t(4123) = 4.43$, $p < 0.0001$). U drugom eksperimentu, ovi efekti nisu bili značajni. Ovim je pokazano da podaci o značenjima polisemičnih reči i njihovim verovatnoćama koje su prikupljene u originalnom istraživanju predstavljaju pouzdanu procenu i da mogu da posluže kao norma u daljim istraživanjima. Pored toga, validiran je nalaz o uticaju neizvesnosti značenja polisemičnih reči. Konačno, pokazano je da u zadatku u kojem je

skraćeno vreme za donošenje odluke o prepoznavanju reči, ovaj efekat izostaje, jer se odluka donosi na nekom nižem nivou obrade. Time je pokazano da se u slučaju efekta neizvesnosti značenja zaista radi o efektu na nivou semantičke memorije, a ne o efektu koji je vezan za prirodu zadatka donošenja leksičke odluke.

Finansirano od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (179033, 179006).

Ključne reči: polisemija, entropija, broj značenja, redundansa, vreme obrade.

HETEROGENEITY IN PROBABILITY DISTORTION FROM REAL WORLD STATISTICS

**Goran S. Milovanović¹, Marijana Krstić², Marija Vujović² and
Ognjen Filipović²**

¹Independent Researcher, ²Faculty of Media and Communications,
Singidunum University
goran.s.milovanovic@gmail.com

The present experimental study was designed in order to determine (a) whether the human judgment of probability is calibrated, at least robustly, to estimate heavy-tailed probability distributions, and (b) to detect the prevalence of the characteristic types of probability distortion that occur in judgment. Seventy-seven participants learned two sets of real world statistics and provided their judgments of the decumulative percent of events that corresponded to the deciles of the learned samples. The results of group data analyses mask the underestimation of tail probabilities in human judgment. Both the group and the individual data were modeled by the linear in log-odds (LLO) model of probability distortion. Individual profiles of probability distortion were then categorized as either concave, convex, inverse S shaped, or S shaped. The classification reveals the prevalence of concave and inverse S-shaped distortions, indicating that the majority of participants did not underestimate the probability of extreme events. However, approximately 40% of participants exhibited convex and S-shaped distortions, indicating the flaw in their judgment of extreme events. The type of probability distortion does not present a stabile characteristic of the judges; the probability that the judge will retain its

distortion type across two repeated measurements in this study was only .37.

Ključne reči: decumulative probability, heterogeneity, judgment, power-laws, probability distortion.

IZBOR MEDICINSKOG TRETMANA U ODLUČIVANJU U USLOVIMA RIZIKA

Bojana Stajkić i Kaja Damnjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

bojanabozovic@yahoo.com

Kako je u ranijim istraživanjima utvrđeno, domen odlučivanja u koji je smešten zadatak zamišljenog izbora u uslovima rizika moderira veličinu efekta okvira. Na primer, efekat okvira je izraženiji kada se donosi odluka o medicinskom tretmanu nego kada zadatak odlučivanja obuhvata domen morala, a određeni tretman se češće prihvata kada je u zadatku odlučivanja naglašena stopa preživljavanja nego kada je naglašena stopa smrtnosti. Cilj istraživanja je bio dalje specifikovanje faktora koji utiču na izbor tretmana u hipotetičkom rizičnom izboru, preciznije, utvrditi da li pored okvira na izbor utiče i subjektovo uverenje o tretmanima. Korišćeni su klasični zadaci prinudnog izbora (sintaksa lutrije) između nerizične i rizične mogućnosti ujednačenih i konstantnih očekivanih korisnosti, sa dve verzije za dva okvira – u pozitivnom okviru tretmani su opisivani stopom preživljavanja, a u negativnom stopom smrtnosti. Subjekti su birali između dve mogućnosti - operacije i radijacije. Zadato je 6 zadataka u tri situacije (N=300, neponovljeni nacrt). Na nivou celog uzorka, registruje se efekat okvira ($\chi^2_{(1)}=23.05$; $p<.0001$). U prvoj situaciji (radijacija je nerizična mogućnost, a operacija rizična) u oba okvira dominira averzija prema riziku (subjekti češće biraju operaciju), s tim što je averzija nešto izraženija u negativnom okviru (radijaciju bira 86% uzorka, naspram 65% u pozitivnom okviru) ($\chi^2_{(1)}=5.48$; $p<.019$). U drugoj situaciji zadatak je zadržao istu sintaksu, ali je termin radijacija zamenjen apstraktnim „tretman A“ (nerizična), a operacija terminom „tretman B“ (rizična). U ovoj verziji u oba okvira dominira sklonost prema riziku (u pozitivnom okviru 52% bira rizičnu opciju, u negativnom 64%). Konačno, u trećoj situaciji u kojoj je radijacija rizična opcija, a operacija nerizična (obrnuto u odnosu na prvu situaciju) registruje se klasičan efekat okvira ($\chi^2_{(1)}=25.84$;

$p < .019$): u pozitivnom okviru registruje se averzija prema riziku (84% bira nerizičnu operaciju), a u negativnom okviru sklonost ka riziku (65% bira rizičnu radijaciju). Posmatrajući zbirno sve četiri situacije u kojima su tretmani imenovani, bez obzira na formulaciju (okvir) problema, operacija se značajno češće bira od radijacije ($\chi^2_{(1)} = 24.5$; $p < .0001$). Dobijeni nalazi otkrivaju efekat prethodnih uverenja o medicinskim tretmanima na izbor jednog od njih, sugerišući istovremeno da ovaj faktor snažnije oblikuje buduću odluku od okvira u koji je zadatak odlučivanja smešten.

Istraživanje je pomognuto sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: odlučivanje, rizični izbor, operacija, radijacija, efekat okvira.

CELOVITOST INFORMACIJA U ZADACIMA ODLUČIVANJA U USLOVIMA RIZIKA

Kaja Damnjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

kdamnjan@f.bg.ac.rs

Nalazi istraživanja pokazuju da je izbor opcije u zadacima zamišljenog rizičnog izbora u vezi sa količinom konkretnih informacija predloženih donosiocu odluke. Posebna vrsta variranja količine informacija je celovitost zadataka, zasnovana na davanju kompletne informacije o ishodu. Cilj istraživanja je ispitivanje uticaja dodavanja i oduzimanja informacija u zadacima rizičnog izbora na efekat okvira. Količina informacija je operacionalizovana faktorom celovitost zadatka koji ima 5 nivoa (prvi je klasični zadatak odlučivanja u uslovima rizika Kanemana i Tverskog), a ostale zadate forme su se razlikovale u pogledu ekspliciranja i impliciranja komponenti nerizičnih i rizičnih opcija. Ispitanicima ($N=500$) je zadato 10 zadataka (neponovljeni nacrt) – za svaki nivo celovitosti po dve verzije zadatka (pozitivni i negativni okvir), a zadatak ispitanika je bio prinudni izbor opcije. Efekat okvira registrovan je na nivou celog uzorka ($\chi^2_{(1)} = 7.53$; $p < .006$). U zadatku klasične forme, u kom nerizična opcija ima ekspliciranu jednu informacionu komponentu, a rizična dve, registrovan je klasičan efekat okvira – inverzija redosleda preferencija ($\chi^2_{(1)} = 4.03$; $p < .044$). U drugoj formi zadatka nerizična opcija je dvokomponentna, a rizična jednokomponentna – u tako predloženoj

situaciji, ispitanici su skloniji rizičnoj opciji u oba okvira (u pozitivnom 82%, u negativnom 70%), te efekat okvira izostaje. U formi zadatka u kojoj su opcije jednokomponentne, pri čemu su eksplicirane komponente u skladu sa okvirom, čime je okvir naglašen registruje se jačanje klasičnog efekata okvira ($\chi^2(1)=6.86$; $p<.008$). U drugoj situaciji jednokomponentnih opcija, uočava se preferencija rizične opcije u oba okvira, ali veća u negativnom okviru (34% u pozitivnom, 56% u negativnom), i registruje se efekat okvira ($\chi^2(1)=4.89$; $p<.027$). Konačno, u zadatku u kom obe opcije imaju eksplicirane sve informacione komponente (celoviti zadatak, sa najvećom količinom informacija), okvir nema efekta. Celovitost informacija predloženih donosiocu odluke utiče na postojanje, a zatim i na jačinu efekta okvira, i to tako da je efekat okvira jači kada je celovitost informacija o situaciji manja, a izostaje u potpunosti kada su informacije predložene donosiocu odluke celovite i nedvosmislene. Lingvistička manipulacija tada ne ostvaruje uticaj na razmatranje opcija i ne uočava se specifičan odnos prema riziku. Dobijeni nalazi su u skladu sa predviđanjima teorije izgleda, a objašnjenje mehanizma u osnovi ovih nalaza može pružiti pristup “curenja” informacija iz logički ekvivalentnih okvira.

Ključne reči: efekat okvira, odlučivanje, rizični izbor, celovitost informacije

UTICAJ VEROVATNOĆE REALIZACIJE RIZIČNOG ISHODA NA EFEKAT OKVIRA

Kaja Damnjanović, Vasilije Gvozdenović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd

kdamnjan@f.bg.ac.rs

Efekat okvira postoji kada različiti opisi formalno identičnih ishoda odluka dovode do različitih izbora – sa promenom okvira menja se i redosled preferencija donosioca odluke. U istraživanjima okvira rizičnog izbora se uglavnom primenjuju zadaci u kojima je ispitivan uticaj samo jednog nivoa verovatnoće, odnosno rizičnosti, na izbor nerizične ili rizične opcije.

Cilj izvedenog istraživanja bio je ispitivanje efekta okvira u funkciji nivoa verovatnoće realizacije ishoda rizične opcije.

U zadacima koji su imali formu klasičnog zadatka odlučivanja u uslovima rizika Kanemana i Tverskog, varirana je verovatnoća ishoda rizične opcije na šest nivoa (0.5, 0.25, 0.40, 0.60, 0.75 i 0.90), sa po dve verzije zadatka na svakom nivou (pozitivni i negativni okvir). U zadacima, koji imaju sintaksu lutrije, ispitanici biraju između sigurne i rizične opcije ujednačenih očekivanih korisnosti (sigurne sume i uvećanja/gubitka početne sume). Ispitanicima (N=600) je zadato 12 zadataka (neponovljeni nacrt).

Efekat okvira registrovan je na nivou celog uzorka ($\chi^2_{(1)}=20.95$; $p<.0001$). Na visokim nivoima verovatnoće registrovan je efekat okvira, na nivou 0.75 $\chi^2_{(1)}=7.90$; $p<.005$, a na nivou 0.90 $\chi^2_{(1)}=12.7$; $p<.0004$. Na ovim nivoima, u oba okvira je utvrđena preferencija nerizične opcije u odnosu na rizičnu (bez inverzije preferencije opcija), ali je u zoni gubitka rizična opcija češće preferirana u odnosu na ekvivalentnu u zoni dobitka, te se registruje efekat okvira. Preferencija nerizične opcije u oba okvira može se objasniti visokim iznosom kojim ispitanik "raspolaze" u zadatom zamišljenom izboru - početna cifra je čak 6000 evra. Na nižim nivoima verovatnoće (0.5, 0.25, 0.40, 0.60) nije registrovan efekat okvira. U negativnom okviru ispitanici su spremniji da rizikuju kada je verovatnoća pozitivnog ishoda rizične opcije visoka, dok u srednjem opsegu (0.40 i 0.60) verovatnoće biraju opciju bez rizika (za 0.40 $\chi^2_{(1)}=8$; $p<.0047$; za 0.60 $\chi^2_{(1)}=9.68$; $p<.0019$). U pozitivnom okviru, na nižim nivoima verovatnoće dobitka, sklonost ka izboru rizične opcije je veća nego na višim nivoima verovatnoće.

Rezultati pokazuju da odnos prema riziku nije istovetan na različitim nivoima verovatnoće i da dinamika odnosa prema riziku utiče na efekat okvira. Drugim rečima, lingvistička manipulacija koja predstavlja okvir u zadacima ima efekat na promenu redosleda preferencija tek kada je mogućnost dobitka (iskazana verovatnoćom) procenjena kao dovoljno visoka. U osnovi dobijenih nalaza stoji averzija prema gubitku.

Ključne reči: efekat okvira, odlučivanje, verovatnoća ishoda, sklonost ka riziku

PLAUSIBILITY AND CAUSAL PROBE QUESTION IN CAUSAL LEARNING

Goran S. Milovanović

Independent Researcher

goran.s.milovanovic@gmail.com

A causal learning experiment was designed to test whether regular relationships between the plausibility of the causes and some essential properties of the judgment of causal strength hold. The judges (N=84) assessed the strength of a causal relationship between a candidate cause (C) and its consequence (E). The plausibility of the causes was chosen *prima facie*, and was varied as low, medium, and high, between subjects. All judges were faced with nine levels of contingency and asked to judge the strength of the relationship at each level. For half of the judges, the standard causal probe was used; for the other half, the question was worded in counterfactual manner. All judgments were collected as direct numerical estimates (0-100). All judges were also asked to provide two estimates of the plausibility of the causes. The first estimate framed plausibility as the degree of justification: the judges were asked to rate the degree upon which the hypothesis that C would cause E is justified. The second question framed plausibility as goodness-of-explanation: the judges were asked to rate the degree upon which the occurrence of C provides a good explanation for the occurrence of E. Both ratings were collected from a standard (0-100) rating scale with 5-points increments. Two-way ANOVAs with the between-subjects factors of Plausibility (3) and Causal Probe (2) were conducted across three dependent variables. The first dependent variable was the mean judged causal strength. The interaction of Plausibility and Causal Probe was significant: $F(2,78)=5.67$, $p < .01$, $\eta^2=.13$. For the cause of highest plausibility, the mean judgment of causal strength was higher when the causal probe was counterfactual than when the causal strength was probed by the standard question. The effect is reversed for the cause of the lowest plausibility. The second dependent variable was plausibility in terms of justification. The main effect of Plausibility was present, $F(2,78)=9.17$, $p < .01$, $\eta^2=.19$, with the two-way interaction also significant: $F(2, 78)=4.27$, $p < .05$, $\eta^2=.10$. Planned comparisons revealed that the effect of Plausibility was linear for the counterfactual question; however, the effect was nonlinear for standard causal probe, indicating that the manipulation of plausibility was only

partially successful. ANOVA yielded no significant effects for plausibility defined in terms of goodness-of-explanation.

Ključne reči: causal learning, causal probe question, confidence, plausibility.

LATENTNE OSE PROSTORA KOGNITIVNIH PRISTRASNOSTI: NORMATIVNA IRACIONALNOST I EKOLOŠKA RACIONALNOSTI

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Institut za psihologiju
teovanovic@gmail.com

Kognitivne pristrasnosti su tipične greške suđenja, odlučivanja, mišljenja i pamćenja. Registruju se kao predvidiva odstupanja ishodaviših kognitivnih procesa od ishoda propisanih normativnim kriterijumima racionalnosti. Većina danas poznatih fenomena pristrasnosti “otkrivena” je unutar istraživačkog okvira heuristika i pristrasnosti. Pristalice konkurentnog, ekološkog programa posmatraju kognitivne pristrasnosti kao posledice proceduralne arteficijalnosti i normativne neadekvatnosti kriterijuma racionalnog ponašanja, a ne kao manifestacije iracionalne prirode kognitivnih procesa.

Jedno od pitanja koje psihologija individualnih razlika može da postavi unutar psihologije racionalnosti tiče se međusobnog odnosa fenomena pristrasnosti. Iako se početni nalazi o snopu pozitivnih korelacija mogu razviti u pretpostavke o “velikom” faktoru pristrasnosti, odsustvo takvih nalaza u literaturi ukazuje na to da bi takve pretpostavke trebalo relaksirati.

Sa namerom je heterogeno uzorkovano sedam fenomena pristrasnosti - ukotvljavanje (anchoring), zanemarivanje osnovne stope (base rate neglect), precenjeno/potcenjeno pouzdanje (over/under-confidence), naknadna pamet (hindsight) i efekti propalog ulaganja (sunk cost), uverenja (belief) i ishoda (outcome). Konstruisani su pouzdani instrumenti (α 's > .700) za procenu pretpostavljene sklonosti ovim fenomenima koji su potom zadati prigodnom, polno i uzrasno pristrasnom ($f_z=206$, $M_u=19.4$, $SD_u=1.62$) uzorku subjekata istraživanja ($N=228$).

Interkorelacije skorova pristrasnosti variraju intenzitetom u rangi od $r=.017$ ($p=.794$) do tek $r=.273$ ($p<.001$). Najviša korelacija ukazuje na to da

je potcenjeno pouzdanje u vlastite sposobnosti substancijalni prediktor sklonosti čoveka da naknadno koriguje svoje prvobitne odgovore. Hornova paralelna analiza zadržava dve glavne komponente, obe relativno nisko pouzdane (prva sa 22.7%, druga sa 18.4% objašnjene varijanse istraženog prostora pristrasnosti). Faktor 1, definišuće zasićen merama sklonosti zanemarivanju osnovne stope ($r=.552$) i efektima uverenja ($r=.626$), propalog ulaganja ($r=.588$) i ishoda ($r=.560$), može se razumeti kao faktor normativne iracionalnosti. Definišuće zasićenskorovima ukotvljavanja ($r=.564$), potcenjenog pouzdanja ($r=.634$) i naknadne pameti ($r=.740$), faktor 2 se može razumeti bilo kao faktor kognitivnog pouzdanjabilo kao faktor ekološke racionalnosti.

Ukoliko se insistira na drugom tumačenjufaktora 2, onda se može zaključiti da dva konkurentna pristupa - pristup heuristika i pristrasnosti i ekološki program- naglašavaju ortogonalno različite aspekte individualnih razlika u ponašanju ljudi na testovima/zadacima racionalnog mišljenja.

Ključne reči: kognitivne pristrasnosti, racionalnost, heuristike i pristrasnosti, ekološki program, faktorska analiza.

ODNOS KOGNITIVNIH PRISTRASNOSTI SA DRUGIM KOGNITIVNIM VARIJABLAMA

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Institut za psihologiju
teovanovic@gmail.com

Jedno od pitanja koje psihologija individualnih razlika može da postavi unutar psihologije racionalnosti tiče se korelaciono-regresionog odnosa fenomena kognitivnih pristrasnostisa drugim kognitivnim konstruktima. Rezultati ranijih istraživanja otkrivaju nulte do umerene korelacije nultog reda mera pristrasnosti sa inteligencijom, kognitivnim stilovima (poput potrebe za saznanjem, kritičkim, aktivnim i otvorenim mišljenjem) i kognitivnom reflektivnošću.

Uzorku subjekata istraživanja ($N=228$, $p_z=.90$) je, pored testova za procenu sklonosti fenomenimapristrasnosti, zadata i baterija testova za procenu fluidne inteligencije (RMA, IT_2, test zamena i test tripleta), kratak troajtemski test kognitivne reflektivnosti (CRT), te skale otvorenosti (O) i potrebe za saznanjem (NFC).

Faktor fluidne inteligencije ostvaruje direktnu vezu sa faktorom normativne iracionalnosti kao prvim faktorom prostora pristrasnosti ($r = -.230$, $p < .001$), kao i sa pojedinačnim fenomenima pristrasnosti uverenja ($r = -.216$, $p = .001$), ishoda ($r = -.147$, $p = .026$), propalog ulaganja ($r = -.147$, $p = .026$) i zanemarivanja osnovne stope ($r = -.242$, $p < .001$), ali ne i sa ostalim fenomenima pristrasnosti (p 's $> .05$). Sličan obrazac korelacija registrovan je i u slučaju faktora kognitivne reflektivnosti. Dodatne regresione analize pokazuju da se faktor kognitivne reflektivnosti (CRT, O, NFC) može razumeti bilo kao moderator bilo kao (potpuni) medijator odnosa između inteligencije i pristrasnosti.

Testiranje složenijih pretpostavki o moderisanoj medijaciji i posredovanoj moderaciji nužno zahteva uvođenje dodatnih kognitivnih varijabli, i u tom smislu se kao kandidati za pridruživanje budućim obuhvatnijim istraživanjima složenih odnosa kognitivnih pristrasnosti i drugih kognitivnih varijabli nameću mere egzekutivnih funkcija, poglavito mera inhibicije.

Ključne reči: kognitivne pristrasnosti, inteligencija, moderacija, medijacija, regresiona analiza.

OBRADA KOGNATA U SRPSKOM I ENGLESKOM JEZIKU

Jelena Radanović¹, Laurie Beth Feldman², Petar Milin^{1,3,4}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, ²Haskins Laboratories, New Haven; Psychology Department, SUNY, The University at Albany, ³Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu; ⁴Quantitative Linguistik, Seminar für Sprachwissenschaft, Eberhard Karls Universität Tübingen
radanovicj@gmail.com

Ispitivana je kognitivna obrada srpsko-engleskih parova reči koje imaju isto značenje, ali čija sličnost forme varira, od parova koje čine potpuno različite reči (priča ? story), do identičnih reči, tzv. kognata (drama ? drama). Za pripremu eksperimentalne građe izvedena je normativna studija na reprezentativnom uzorku 1000 parova imenica sa istim značenjem u srpskom i engleskom jeziku. Parovi su podeljeni u dve grupe: nisko i visoko orto-fonološki slične reči. Zatim je iz svake grupe, nasumičnim izborom, odabrano po 200 parova reči koje su poslužile kao

stimulusi za paralelne forme srpskog i engleskog eksperimenta sa zadatkom vizuelne leksičke odluke. Ispitanici su bili kasni srpsko-engleski bilingvalni govornici (prosek godina korišćenja engleskim jezikom: $M = 10.52$, $SD = 2.22$). Oni su slučajnim izborom dodeljivani srpskoj ($N_{srp} = 26$), odnosno engleskoj ($N_{eng} = 24$) formi eksperimenta. Podaci dobijeni u dva eksperimenta obrađeni su objedinjeno, Generalizovanim Aditivnim Mešovitim Modelima (GAMM), na $N = 9331$ vrednosti. Zbog visokih korelacija između prediktora, najpre je sprovedena analiza glavnih komponenti koja je dala tri nezavisna, kompozitna prediktora: Frekvencija, Dužina/Konkretnost i Sličnost. Zatim je utvrđeno da Sličnost ima izrazito bimodalnu raspodelu, te da, praktično, razdvaja kognate od nekognata. Ova komponenta je nadalje tako i tretirana – kao faktor sa dva nivoa (kognati i nekognati). Analiza je pokazala trosmernu interakciju jezika, sličnosti i Dužine/Konkretnosti. Kao prvo, u srpskom jeziku brže se obrađuju nekognati ($\eta^2 = 23.81$; $df = 1$; $p = .000$), dok je u engleskom jeziku brža obrada kognata ($\eta^2 = 19.75$; $df = 1$; $p = .000$). Dalje, inhibicija dužine, odnosno facilitacija konkretnosti, izraženija je u engleskom ($\eta^2 = 27.16$; $df = 1$; $p = .001$). Konačno, dobijen je i značajan efekat Frekvence, u očekivanom smeru, koji je moderiran jezikom i sličnošću reči (F-test za engleske nekognate, engleske kognate, srpske nekognate, srpske kognate, redom: $187.98 > 115.54 > 46.10 > 37.59$; $p = .000$). Nalaz o različitoj obradi kognata u prvom i drugom jeziku (L1/L2) suprotan je nalazima nekih prethodnih studija. Trenutna razmišljanja navode na dva moguća objašnjenja. Prvo, stepen sličnosti L1 i L2 u različitim studijama otežava direktno poređenje rezultata. Drugo, a u vezi s prethodnim, nivo funkcionalnog znanja u L2, koji je kod naših ispitanika bio niži nego u prethodnim studijama, činilac je koji može izmeniti efekat kognata.

Ključne reči: kognitivna obrada reči, srpski jezik, engleski jezik, kognati.

UTJECAJ PREDZNANJA NA SIGURNOST U TOČNOST KLASIFIKACIJE

Valnea Žauhar, Igor Bajšanski i Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci

vzauhar@ffri.hr

Problem ovog istraživanja bio je utvrditi hoće li vrsta predznanja aktiviranog tijekom procesa kategorijalnog učenja utjecati na klasifikaciju pojedinih obilježja pripadnika kategorija nakon učenja te na visinu metakognitivnih procjena sigurnosti u točnost klasifikacije. Zadatak ispitanika tijekom učenja bio je klasificirati podražaje sastavljene od verbalnih opisa izmišljenih kategorija, pri čemu se svaki pripadnik kategorije sastojao od pet obilježja koja su se češće javljaju unutar jedne kategorije (karakteristična obilježja) i jednog idiosinkratskog obilježja koje se moglo javiti isključivo unutar jedne kategorije. Idiosinkratska su obilježja mogla aktivirati predznanje na tri razine: pravilno, konfliktno ili neutralno. Nakon učenja, zadatak ispitanika bio je klasificirati pojedino prezentirano obilježje s obzirom na čestinu javljanja u određenoj kategoriji te procijeniti sigurnost u točnost klasifikacije na skali od 1 do 7. Kako bi se ispitali efekti vrste obilježja i razine aktiviranog predznanja na točnost klasifikacije, provedena je dvosmjerna ANOVA. Dobiven je glavni efekt vrste obilježja na točnost klasifikacije ($F(2,96)=6,51$, $p<0,05$), pri čemu ispitanici točnije klasificiraju karakteristična obilježja ($M=0,77$, $SD=0,16$), u odnosu na idiosinkratska ($M=0,70$, $SD=0,23$). Kako bi se ispitali efekti točnosti klasifikacije (točno/netočno), vrste obilježja (karakteristično/idiosinkratsko) i razine aktiviranog predznanja (pravilno/konfliktno/neutralno) na visinu metakognitivnih procjena, provedena je trosmjerna ANOVA. Dobiveni su glavni efekti točnosti klasifikacije ($F(1,65)=134,72$; $p<0,01$) i vrste obilježja ($F(1,65)=17,65$; $p<0,01$), te dvosmjerna interakcija točnosti klasifikacije i vrste obilježja na visinu procjena ($F(1,65)=9,85$; $p<0,01$). Ispitanici su bolje diskriminirali obilježja koja su točno klasificirali u odnosu na ona koja su netočno klasificirali. Sigurnost u točnost klasifikacije najvišom su procjenjivali za točno klasificirana karakteristična obilježja ($M=6,23$, $SD=1,26$), zatim za točno klasificirana idiosinkratska obilježja ($M=5,79$, $SD=1,74$), nižom za netočno klasificirana karakteristična obilježja ($M=4,92$, $SD=1,51$) i najnižom za netočno klasificirana idiosinkratska obilježja ($M=4,72$, $SD=1,60$). Dobiveni rezultati ukazuju kako vrsta aktiviranog predznanja

tijekom učenja ne utječe na klasifikaciju pojedinačnih obilježja jednom kada su kategorije usvojene, no kako vrsta obilježja nakon učenja utječe na visinu metakognitivnih procjena.

Ključne reči: točnost klasifikacije, metakognitivne procjene, razina predznanja.

EFEKTI FOTOGRAFIJA RAZLIČITE EMOCIONALNE UGODNOSTI NA RAZINU POBUĐENOSTI KOŽE

**Damir Aljić, Matea Markota, Katarina Matuško, Ana Raguž, Martina
Zovko**

Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju, Mostar
damir.aljic@hotmail.com

Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na nejednolike odnose između različitih emocionalnih sadržaja i pokazatelja pobuđenosti kože preko parametra elektrodermalne reakcije. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati efekte slika različite emocionalne ugodnosti na razinu pobuđenosti kože. Istraživanje se sastojalo iz dva djela. U prvom dijelu istraživanja, na prigodnom uzorku od 8 ispitanika, procijenjen je emocionalni sadržaj 90 fotografija. Set standardiziranih emocionalno pobuđujućih fotografija preuzet je iz internacionalne baze afektivnih fotografija (eng. International Affective Picture System, IAPS). Ispitanici su imali zadatak procijeniti stupanj ugodnosti fotografija na skali od sedam stupnjeva. Na temelju rezultata ovog djela istraživanja izabrano je po 10 fotografija ugodnog, neugodnog i neutralnog sadržaja. U drugom dijelu istraživanja sudjelovalo je 8 ispitanika koji nisu bili uključeni u prvi dio istraživanja. Ispitanicima je prezentirano ukupno 30 fotografija različitog emocionalnog sadržaja za koje je ispitivana subjektivna procjena ugodnosti fotografija i fiziološke promjene pobuđenosti kože mjerene uređajem AT 64 portable SCR. Svaka fotografija je prikazivana na ekranu računala u vremenskom intervalu od deset sekundi za vrijeme kojeg je mjerena razina pobuđenosti kože. Nakon toga bi uslijedio prazni interval u trajanju od 25 sekunda na početku kojeg bi ispitanik procjenjivao stupanj ugodnosti netom prezentirane fotografije. Prazni interval je služio za smanjenje eventualno povišene pobuđenosti izazvane prezentacijom te fotografije da bi se izbjegli njeni efekti na pobuđenost kože prilikom prezentacije sljedeće fotografije. S ciljem određivanja bazične mjere

pobuđenosti, razina pobuđenosti je utvrđena prije početka prezentiranja fotografija (na početku ispitivanja) i nakon prezentiranja fotografija, odnosno na kraju ispitivanja (oba puta nakon intervala od 2 minute bez izlaganja slikovnim podražajima). Redoslijed pojavljivanja fotografija različite emocionalne ugodnosti rotiran je po principu latinskog kvadrata. Obradom rezultata utvrđene su značajne razlike u probuđenosti kože kod fotografija neugodnog i neutralnog sadržaja ($F=6,13$; $df=2$; $p<0,05$). Značajne razlike u pobuđenosti kože kod fotografija ugodnog i neutralnog, te ugodnog i neugodnog sadržaja nisu utvrđene. Što se tiče subjektivnih procjena ugodnosti fotografija, dobivene su značajne razlike između fotografija različitih emocionalnih sadržaja ($F=632,67$; $df=2$; $p<0,05$). Također, između bazičnih mjera pobuđenosti s početka i kraja ispitivanja nisu utvrđene značajne razlike što upućuje na dobru organizaciju ispitivanja. Dobiveni rezultati idu u prilog evolucijskim postavkama o potencijalnim opasnostima negativnih događaja za ispitanika i većoj spremnosti organizma za reagiranje na negativne događaje.

Ključne riječi: provodljivost kože, emocionalna ugodnost, subjektivna procjena.

ŠTO BLIJEDI KAD BLIJEDI SJEĆANJE? AUTONOETIČKA SVIJEST I SPECIFIČNOST SJEĆANJA

Andrea Vranić, Mirjana Tonković, Predrag Zarevski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Zagreb

avranic@ffzg.hr

Svako autobiografsko (AB) sjećanje je "suma" epizodičkog pamćenja (specifični perceptivno-kognitivno-afektivni detalji događaja) i (2) autonoetičke svijesti (svijest o sebi kao sudioniku događaja). Očuvanost AB sjećanja se obično opisuje obrnutom U-krivuljom - sjećanja su dobro očuvana za ranije periode (djetinjstvo, rana srednja dob), s dobi postaju nejasna i manje diferencirana da bi se ponovno osnažila nedavne događaje. Slabljenje pamćenja povezano s dobi najočitije je upravo za AB pamćenja. U ovom smo istraživanju željeli provjeriti može li se onopripisati promjenama u pojedinim komponentama AB pamćenja. Cilj eksperimenta 1 bio je utvrditi promjene u bihevioralnim indeksima autonoetičke svijesti i specifičnosti AB sjećanja, za događaje različitog stupnja osobne relevantnosti i različite starosti. U eksperimentu je

sudjelovalo $N=400$ sudionika (dob 60-80). Njihov zadatak bio je, tijekom polustrukturiranog intervjua, prisjetiti AB događaja i procijeniti specifičnost tog sjećanja (Upitnik karakteristika pamćenja – MCQ) i s njim povezanu autoetičku svijest (Skala autoetičke svijesti - EAMI). Starost (djetinjstvo, rana odrasla, srednja odrasla, kasna odrasla, nedavni događaji) i relevantnost događaja (osobni vs. društveno važni događaj) bili su zadani i varirani po slučaju između sudionika. Utvrđen je složen odnos specifičnosti pamćenja i autoetičke svijesti s obzirom na starost sjećanja i relevantnost događaja. Procjene obje komponente rastu do srednje odrasle dobi kada dolazi do disocijacije – MCQ ostaje relativno stabilan, dok autoetička svijest slabi kroz srednju i kasnu odraslu dob, te ponovno raste za nedavne događaje. S obzirom na relevantnost događaja procjene imaju sličan obrazac kroz životne periode, uz općenito niže vrijednosti za društveno relevantne događaje što upućuje na određen stupanj semantizacije autobiografskog sjećanja i u skladu je s literaturom.

U eksperimentu 2 ($N=80$, dob 40-70), testirali smo ovu disocijaciju korištenjem tehnike ključne riječi. Kroz tri susreta svaki sudionik se ukupno prisjetio 6 osobnih događaja te svaki procijenio koristeći MCQ i EAMI. Na tako prikupljenih ukupno 480 AB sjećanja potvrđen je nalaz eksperimenta 1. Čini se kako je disocijacija specifičnosti epizodičkog sjećanja i autoetičke svijesti, tj. smanjenje autoetičke svijesti pri AB dosjećanju u srednjoj i kasnoj odrasloj dobi, značajan faktor u pozadini slabljenja AB pamćenja u starijoj dobi.

EFFECTS OF MASKED MORPHOLOGICAL AND SEMANTIC PRIMING ON INFLECTED WORD RECOGNITION

Bojan Lalić

Department of Psychology, University of Belgrade, Serbia
bolalic@gmail.com

Previous research suggests that broader social environment might determine attitudes towards members of other ethnic and religious groups. Intergroup conflict, with high tensions between ethnic and religious groups leads to more in-group coherence and perceived out-group homogeneity and consequently, more prejudices. However, conflict might not have the same impact on implicit and explicit attitudes. The aim of this research was to identify Serbs' attitudes towards Muslims in conflict and

non-conflict environment. For this purpose, we designed an explicit attitude measure, based on social distance scale and an implicit attitude measure, based on implicit association test (IAT). The first pair of categories in IAT was “Orthodox” and “Muslim” and the second pair were adjectives “Good” and “Bad”. Participants classified exposed concepts into these categories, while categories were differently combined: firstly “Orthodox-Good”, “Muslim-Bad” and vice versa. In a sample of 100 university students (mean age 18.34), 55 were recruited from Kosovska Mitrovica (conflict environment) and 45 from Subotica (non-conflict environment); social status and gender served as controls. Social distance towards Muslims was significantly higher in Kosovska Mitrovica than in Subotica (MKM=3.45, SDKM=2.23, MSU=2.49, SDSU=2.07; $t=2.22$, $df=98$, $p=.029$). Although one sample t test revealed significant implicit preference towards in-group in comparison to out-group (MTOT=0.53, SDTOT=0.34; $t=15.32$, $df=99$, $p<.0005$), the difference between D-scores in two environments was not significant (MKM=0.55, SDKM=0.36; MSU=0.49, SDSU=0.33; $t=.91$, $df=98$, $p=.366$). Explicit and implicit attitudes were positively, albeit marginally correlated ($r=.188$, $p=.061$). These results could be due to the fact that it is more socially acceptable to explicitly express negative attitudes towards Muslims in a conflict than in non-conflict environments. It can also be hypothesized that harmonious intergroup relationship affect explicit, but not implicit attitudes that are acquired earlier during socialization and less susceptible to change. Longitudinal studies are warranted to establish causal relationship. These results could be interpreted as a result social acceptability of explicit expression of negative attitudes towards Muslims in conflict environment, while there is lower social acceptability of the same negative attitudes in non-conflict environment. Furthermore, equal level of implicit attitudes in both environments could be interpreted by absence of correlation between implicit attitudes and presence of conflict. According to one widespread view, implicit attitudes are acquired earlier during socialization and are less susceptible to change. Additionally, implicit attitudes change slower than explicit attitudes, which could be one of the causes why these attitudes are at the same level in both environments.

Key words: Morphological priming, semantic priming, masked priming, inflectional morphology.

STABILNOST INDIVIDUALNIH RAZLIKA U POZITIVNOJ I NEGATIVNOJ PRIPREMLJENOSTI

Blaž Rebernjak, Vesna Buško

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu
brebernj@ffzg.hr

Afektivna se pripremljenost (eng. affective priming) odnosi na facilitaciju reakcije na ciljni podražaj ukoliko je ovaj kongruentan po valenciji pripremnom podražaju. Individualne razlike u veličini ovog učinka mogu se promatrati na razini opće osjetljivosti na pripremljenost ili, ovisno o valenciji ciljnog podražaja, na razini razlikovanja pozitivne i negativne pripremljenosti. Konstrukt negativne pripremljenosti određuje se kao razlika u brzini reakcije na kongruentne u odnosu na nekongruentne podražaje kada se koriste ciljni podražaji negativne valencije. Pozitivna je pripremljenost određena na isti način u situacijama u kojima se kategoriziraju pozitivni ciljni podražaji. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti stabilnost individualnih razlika u pozitivnoj i negativnoj pripremljenosti kroz period od mjesec dana. U istraživanju je sudjelovalo 286 studenata sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu koji su reagirali na ukupno 180 podražaja u sklopu eksperimentalne paradigme zadatka evaluacije. Pozitivna i negativna pripremljenost definirani su u okviru modela latentnih razlika. Kao indikatori su korišteni kompoziti od po 15 pojedinačnih reakcija u različitim eksperimentalnim situacijama koje su bile određene valencijom pripremnog i ciljnog podražaja. Konstrukti pozitivne i negativne pripremljenosti definirani su kao latentna razlika između kongruentne i nekongruentne eksperimentalne situacije za pozitivne odnosno negativne ciljne podražaje. Specificirani su odvojeni modeliza pozitivnu i negativnu pripremljenost odmjerene u razmaku od mjesec dana. Oba modela pokazuju dobro pristajanje podacima, a procijenjeni koeficijenti stabilnosti iznose 0,91 za pozitivnu i 0,71 za negativnu pripremljenost. Ovi rezultati potkrepljuju nalaze nekih ranijih u kojima je također opažena stabilnost u mjerama afektivne pripremljenosti.

Ključne riječi: Afektivna pripremljenost, konstrukti pozitivne i negativne pripremljenosti, modeli latentnih razlika.

ISPITIVANJE NEURALNIH PROCESA KOJI STOJE U OSNOVI
EFEKATA KONGRUENTNOSTI PRILIKOM OBRADRE REČI I
PSEUDOREČI: ERP STUDIJA JEZIČKOG SIMBOLIZMA

**Jelena Sučević¹, Andrej Savić^{2,3}, Mirjana Popović^{2,3}, Suzy Styles⁴ i
Vanja Ković¹**

¹Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu,

²Elektrotehnički fakultet, Univerzitet u Beogradu, ³Technalia Serbia

Ltd., Elektrotehnički fakultet, Univerzitet u Beogradu, ⁴School of
Humanities and Social Sciences, Nanyang Technological University,
Singapore

jelena.sucevic@gmail.com

Iako otkriven pre skoro 80 godina, efekat jezičkog simbolizma je tek tokom prethodnih desetak godina postao predmet istraživanja u domenu kognitivnih nauka. Postojanje efekta jezičkog simbolizma, odnosno tendencije sparivanja obliha aptraktnih oblika sa imenima meke fonološke strukture, a uglastih oblika sa imenima oštre fonološke strukture nedavno je utvrđeno i na neuralnom planu. Ipak, uloga jezičkog simbolizma u obradi prirodnog jezika i dalje nije dovoljno istražena. Ova studija imala je za cilj da ispita da li se efekti kongruentnosti, prisutni prilikom obrade pseudoreči, javljaju i prilikom obrade reči. Sprovedena je jedna bihejvioralna i jedna studija događajem izazvanih potencijala (ERP), u kojima je učestvovalo ukupno 45 ispitanika. Ispitanici su radili zadatak vizuelne leksičke odluke u kome su reči i pseudoreči oštre i meke fonološke strukture izlagane unutar obliha i uglastih okvira. Ukoliko je efekat simbolizma prisutan prilikom obrade, očekivano je da će reči biti efikasnije procesirane ukoliko su izložene u kongruentnom kontekstu (npr. reči meke fonološke strukture u oblom okviru) u poređenju sa situacijom kada su izložene u nekongruentnom kontekstu (npr. meke reči u uglastom okviru). Rezultati bihejvioralne studije pokazuju da kongruentnost nema uticaja na brzinu obrade, ali utiče na tačnost. Naime, veći broj grešaka zabeležen je u kongruentnoj eksperimentalnoj situaciji, nezavisno od leksičkog statusa stimulusa ($F(1, 24)=6.20$; $p<.05$). Rezultati ERP eksperimenta ukazuju da se efekti kongruentnosti javljaju veoma rano na neuralnom planu (100-160ms; $F(1, 10)=13.11$, $p<.01$), pri čemu je efekat najizraženiji na centralnim elektrodama ($F(1, 13)=5.71$, $p<.05$). Nekongruentni stimulusi su izazvali veći negativni otklon ERP talasa u poređenju sa kongruentnim, ukazujući time da su kompleksniji za obradu.

Dobijeni nalazi ukazuju na to da su efekti kongruentnosti prisutni i prilikom obrade prirodnog jezika, ali da su u pitanju veoma rani efekti koji kasnije bivaju maskirani efektima viših procesa obrade.

Ključne reči: Jezički simbolizam, Događajem izazvani potencijali, Leksička odluka, Obrada jezika.

THE ADVANTAGE OF SOUND SYMBOLISM IN CATEGORISATION IN COMPARISON TO ITEM-LEARNING

Vanja Ković¹, Jelena Sučević¹ and Suzy Styles²

¹Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, ²School of Humanities and Social Sciences, Nanyang Technological University, Singapore
vanja.kovic@f.bg.ac.rs

Despite the growing body of the existence of sound-symbolism research, generally accepted view is that the language is an arbitrary system whereby, the names of the referents are matter of the agreement of the language users. Recent research on natural language suggested that sound symbolism is most useful for the categories of the objects which are learnt early, before the lexicon grows. On the other hand, modelling work also suggested that within sound-symbolism framework it is possible to encode efficiently a relatively small number of words. But, with increasing vocabulary, it becomes necessary for arbitrary language structures to emerge. In line with these results, the aim of the present research was to experimentally test the predictions that the sound symbolism has an advantage within categorization framework during early stages of learning. Thus, we contrasted category vs. item learning within sound-symbolic and non-sound-symbolism framework and predicted that the advantage in category learning will be observed in the early stages of categorisation, but not in the identification tasks. The experiment consisted of 3 blocks. In the first two blocks participants learned by guessing (with and without feedback, respectively). In the third, test block, they classified simultaneously fleshed items as same or different. A 2×2 ANOVA of reaction times in the Block 1 with factors Task Type (Categorization and Identification) and Congruency (Congruent and Incongruent) revealed a significant main effect of Congruency ($F(1,78)=4.29$; $p<0.05$). Participants were faster in the congruent compared to the incongruent condition.

Analysis of errors revealed a significant difference in number of errors between categorization and identification task, ($\chi^2=27.98$, $p<0.01$). Analysis of variance of reaction times as well as error patterns reveal neither main, nor interaction effects in the Block 2. In the Block 3, a $2 \times 2 \times 2$ Mixed Measures ANOVA with between-subjects factors Task Type and Congruency and repeated measures factor Identity (Same and Different) revealed a significant three-way interaction ($F(1,78)=16.77$; $p<0.01$), as well as an interaction between Identity and Congruency ($F(1,78)=11.70$; $p<0.01$). Taken together, these results provide further support for the sound-symbolism theory. Moreover, they are in line with the recent modelling work which suggest advantage of sound-symbolism in the categorisation framework, during early stages of learning.

Ključne reči: sound symbolism, categorisation, identification, labels.

UTICAJ TEMATSKE I TAKSONOMSKE POVEZANOSTI NA BRZINU OBRADE U ZADATKU SEMANTIČKOG PRIMOVANJA

Olivera Ilić i Vanja Ković

Filozofski fakultet u Beogradu

oliverailic.ns@gmail.com

Razumevanje organizacije semantičke memorije može se posmatrati kao pitanje poznavanja stepena bliskosti među različitim pojmovima. Pokazatelji bliskosti pojmova, kao što su lakoća integracije i brzina prepoznavanja ispituju se u zadacima koji bi trebalo da budu lišeni strategijskog odgovaranja, te provociraju automatsko procesiranje. Zadatak koji se često koristi u ispitivanju povezanosti pojmova tokom automatskog procesiranja, jeste zadatak semantičkog primovanja. U ovoj studiji koristili smo upravo ovaj zadatak kako bismo ispitali razlike u procesiranju tematskih i taksonomskih kategorija tokom rane obrade, tj. pre upliva strategija ispitanika. Osim taksonomskih veza, mnoge studije pokazuju i važnost tematskih veza među pojmovima za razumevanje organizacije semantičke memorije. Dok taksonomske veze podrazumevaju povezanost sličnih objekata koji pripadaju istoj kategoriji (jabuka-kruška), tematski povezani objekti su najčešće, upravo suprotno, veoma različiti objekti čija se povezanost zasniva na nadopunjavajućim ulogama koje imaju u zajedničkom scenariju ili događaju (jabuka-crv). Sprovedena su

dva eksperimenta. U prvom eksperimentu prim je izlagan 40 ms, dok je u drugom dužina izlaganja prima iznosila 80ms. Variranjem dužine izlaganja prima u zadatku semantičkog primovanja, pruža se prilika za ispitivanjem razlika u automatskom i voljnom procesiranju u istim eksperimentalnim uslovima. U oba eksperimenta poređena su četiri eksperimentalne situacije: tematski povezane reči (crv-jabuka), taksonomski povezane reči (crv-puž), nepovezane reči (crv-dugme) i pseudo reči (crv-hokuka). Podaci su obrađeni linearnom regresijom mešovitih modela. Model pokazuje značajan efekat vrste prima, ali je brzina obrade jedino značajno različita između tematskog i nepovezanog prima ($t= 2.21$, $df=1055$, $p=.025$), dok među ostalim nivoima nema razlike. Nalazi u oba eksperimenta pokazuju značajne individualne razlike u veličini i smeru efekta vrste povezanosti na brzinu obrade.

Ključne reči: semantičko primovanje, tematska povezanost, taksonomska povezanost.

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

RAZVOJ ČITALAČKE KOMPETENCIJE KROZ SIMETRIČNU INTERAKCIJU – KARAKTERISTIKE PODSTICAJNE INTERAKCIJE

Nevena Buđevac¹² i Aleksandar Baucal³

¹Učiteljski fakultet, Beograd, ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, ³Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
nbudevac@f.bg.ac.rs

Brojna istraživanja koja se bave razvojnim efektom simetrične vršnjačke interakcije (interakcije između učesnika na istom razvojnom nivou) pokazuju da se kroz ovaj vid interakcije mogu razvijati nove kompetencije. Kao ključne karakteristike interakcije koja vodi razvojnoj promeni u literaturi se navode sledeće: (1) prilika da se razmenjuju različite ideje; (2) kritička diskusija iznetih ideja; (3) mogućnost proveravanja ispravnosti predloženih ideja. Ipak, nalazi naših prethodnih istraživanja pokazali su da se kroz simetričnu vršnjačku interakciju može razvijati čitalačka kompetencija i na uzrastu od sedam godina, odnosno pre nego što su ispunjeni razvojni preduslova učešća u interakciji koju

odlikuju pomenute karakteristike. Zbog toga smo želeli da proverimo koje su to karakteristike razvojno podsticajne simetrične vršnjačke interakcije na ranijim uzrastima od prethodno ispitivanih, odnosno na koji način sedmogodišnjaci mogu da razvijaju čitalačku kompetenciju kroz ovaj vid socijalne interakcije. Istraživanje se sastojalo od tri faze: (1) pretest – individualno ispitivanje dece testom čitalačke kompetencije; (2) faza interakcije – deca iz EG su sa vršnjačkom istog postignuća, prema rezultatu na pretestu, radila po 5 zadataka, a deca iz KG su iste zadatke radila samostalno; (3) retest – individualno ispitivanje dece testom čitalačke kompetencije. U pretest fazi je ispitano 149 dece prvog razreda, nakon čega su napravljene EG (20 parova dece istovetnog postignuća na pretestu) i KG (20 dece istovetnog postignuća na pretestu kao parovi iz EG). Retest je usledio dve nedelje nakon interaktivne faze. Podaci su analizirani kvantitativno (IRT analiza) i kvalitativno (analiza socijalne interakcije). Rezultati su pokazali da, nasuprot nalazima dobijenim na starijim ispitanicima, simetrična interakcija između sedmogodišnjaka omogućava razvojni napredak onda kada oni imaju priliku da diskutuju o zadacima koje su individualno već uspešno rešili, a ne o zadacima iz zone narednog razvoja, kako su pokazala ranija istraživanja. Takođe, pokazano je da je razvojno podsticajna simetrična interakcija između sedmogodišnjaka ona kroz koju oni imaju priliku da potvrde ispravnost sopstvene pozicije, a ne, kao u slučaju starijih ispitanika, ona kroz koju mogu da diskutuju različite ideje.

Ključne reči: čitalačka kompetencija; simetrična interakcija; podsticajna interakcija

KURIKULUM IZ MATEMATIKE I POSTIGNUĆE ČETVRTAKA NA TIMSS 2011: POREĐENJE SRBIJE, HRVATSKE I SLOVENIJE

Aleksandar Baucal¹, Jelena Radišić² i Dejan Stanković³

¹Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, ² Institut za pedagoška
istraživanja
abaucal@f.bg.ac.rs

Iako postignuće pojedinačnih zemalja na velikim međunarodnim istraživanjima često izaziva značajnu pažnju, važno je razmotriti rezultate učenika u odnosu na kurikulume (ili nastavne programe) zemalja učesnica.

Kada je reč o TIMSS studiji (Trends in International Mathematics and Science Study) ovaj aspekt je od naročitog značaja, jer studija koristi kurikularni model, pa za postignuće učenika postaje značajno da li nacionalni kurikulumi tj, programi pokrivaju određene stavke sadržane u zadacima TIMSS studije ili ne. Srbija, Hrvatska i Slovenija pripadaju post-socijalističkoj grupi zemalja, koje su u poslednje dve decenije prošle kroz veće ili manje promene kada je reč o njihovim nacionalnim sistemima, deleći i dalje neke aspekte zajedničkog nasleđa. Kada je reč o postignuću učenika četvrtog razreda u poslednjem ciklusu TIMSS testiranja, Srbija je postigla nešto viši skor u odnosu na Sloveniju i Hrvatsku. Imajući u vidu nekadašnji zajednički okvir sistema, ali i tekuće pravce razvoja istih, cilj ovog rada bio je da ispita razlike u postignuću učenika četvrtog razreda osnovne škole u oblasti matematike u okviru ciklusa TIMSS 2011 spram kurikuluma iz matematike svake od zemalja koja se našla u fokusu ove analize. Uzorak čini 13 357 učenika četvrtog razreda iz Srbije, Hrvatske i Slovenije koji su učestvovali u ciklusu TIMSS 2011 (4545 učenika u Hrvatskoj, 4379 iz Srbije i 4433 učenika iz Slovenije). Mantel - Haenszel (MH) postupak DIF analize primenjen je na 180 stavki u okviru TIMSS testa iz matematike. Podaci analize saglasnosti nacionalnih kurikuluma sa stavkama TIMSS testa iz matematike (Test-Curriculum Matching Analysis) korišćeni su tokom analize, a sadržaj kurikuluma (programa) Srbije, Hrvatske i Slovenije je dodatno analiziran sa aspekta tematskih sadržaja i predviđenih ishoda programa za četvrti razred. Rezultati su ukazali na značajne razlike u postignuću između učenika u Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji spram pojedinih aspekata testiranja. U pogledu sadržaja zadataka računski zadaci su relativno lakši za učenike iz Srbije i Hrvatske, dok su zadaci iz domena geometrijskih oblika relativno lakši za učenike iz Slovenije. U poređenju sa kurikulumom iz matematike u ovim zemljama uočljivo je da zadaci koji od učenika zahtevaju produkciju znanja i primenu postojećih principa izračunavanja jesu relativno lakši za učenike iz Srbije i Hrvatske. Implikacije rezultata razmatrane su spram nacionalnih programa zemalja u fokusu analize.

Ključne reči: DIF analiza, TIMSS, matematika

STAVOVI STUDENATA PSIHOLOGIJE FILOZOFSKOG
FAKULTETA U BEOGRADU PREMA MATEMATICI**Sanja Grbić i Marija V. Čolić**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

sanjaaaaa5@gmail.com

Prema Aikenu, stav prema matematici (SPM) sastoji se iz dve komponente: ličnog uživanja u rešavanju matematičkih zadataka i procene važnosti matematike kao discipline. Cilj ovog istraživanja je da se ispita postoje li razlike između mladih i starijih studenata psihologije u stavu prema matematici, da se ispituju pojedini korelati ovog stava, kao i stav studenata prema uvođenju matematike u studijski program. Uzorak od 204 studenta psihologije popunili su Aikenov upitnik stava prema matematici (subskale: uživanje u matematici i vrednovanje matematike) i odgovorili na niz pitanja koja su se ticala akademskog uspeha i ponašanja, zadovoljstva statistikom (ZS), stava prema uvođenju matematike na studije (da/ne), kao i opažene korisnosti matematike (da/ne). Rezultati su pokazali da je prosečna ocena iz matematike u srednjoj školi značajan prediktor i uživanja u matematici ($\beta=0,510$; $t=7,902$; $p<0,01$) i vrednovanja matematike ($\beta=0,182$; $t=2,471$; $p<0,01$). Stav prema matematici predviđa zadovoljstvo studenata statistikom na studijama psihologije ($R=0,539$; $F(2,112)=22,880$; $p<0,01$), objašnjavajući 29% varijanse, pri čemu je samo komponenta uživanja značajan prediktor ($\beta=0,513$; $t=5,378$; $p<0,01$). Poređenjem studenata I i IV godine utvrđeno je da postoje značajne razlike u korist studenata IV godine u uživanju u matematici ($F(1,133)=11,442$; $p<0,01$), pri čemu je godinom studija objašnjeno 7.9% varijanse, kao i u vrednovanju matematike ($F(1,133)=16,766$; $p<0,01$), pri čemu godina studija objašnjava 11,2% varijanse. Prepisivanje na statističko-psihometrijskim predmetima nezavisano je od obe komponente stava prema matematici. Većina studenata psihologije (62,6%) ne bi volela matematiku kao obavezan predmet na studijama, ali bi 67% njih volelo da ima matematiku kao izborni predmet. 82% studenata smatra da bi im matematičko znanje pomoglo u razumevanju statistike, a 73% da bi im koristilo u bavljenju psihologijom. Zaključak: Pozitivniji stav starijih studenata prema matematici, pre svega vrednovanja, govori o potencijalnom pozitivnom uticaju studija psihologije na stav prema matematici. Povezanost prosečne ocene iz matematike u srednjoj školi sa SPM, kao i veza SPM i ZS (pri čemu se u ovim vezama ističe komponenta

uživanja) sugerije potrebu za ispitivanjem uzroka ove veze. Imajući u vidu odgovore na direktna pitanja o uvođenju matematike na studije i njenoj opaženoj korisnosti, predlažemo dalja istraživanja koja bi se bavila mogućnošću uvođenja matematike na studije.

Ključne reči: stav prema matematici, matematičko obrazovanje psihologa

PO ČEMU SE RAZLIKUJU USPEŠNA I NEUSPEŠNA SRPSKA GIMNAZIJA?

Vitomir Jovanović

Centar za obrazovne politike, Beograd
vjovanovic@cep.edu.rs

U teorijskim modelima koji se bave unapređenjem školske prakse i identifikacijom školskih faktora učeničkih postignuća, dominiraju suproststavljeni pristupi koji u poslednje vreme postaju međusobno bliži. Model poboljšane škole polazi od perspektive koja je osetljivija na lokalne, kontekstualne činioce i način na koji se promena može izvršiti kao i na smisao promene po sebi dok je model efektivne škole orijentisaniji na učenička postignuća i standardizovanije procedure koje mogu dovesti do željenih obrazovnih ishoda. U ovom istraživanju, ova dva pristupa su kombinovana u želji da se dođe do odgovora na pitanje koje su karakteristike uspešne i neuspešne gimnazije u Srbiji. Iz uzorka od 20 škola iz cele Srbije koje su učestvovalе u ponovnom retestiranju PISA testom čitalačke pismenosti nakon dve godine (2011), izabrana je gimnazija sa najvećom dodatnom pedagoškom vrednošću i gimnazija sa najmanjom pedagoškom vrednošću, odnosno najvećim pozitivnim i negativnim odstupanjem od regresione krive koja predstavlja odnos između napretka učenika na testu čitalačke pismenosti i prosečnog socio-ekonomskog statusa učenika škole. Ove dve gimnazije su podrgrnute daljoj kvalitativnoj analizi koja je uključivala posmatranja, fokus grupe, intervjue i popunjavanje upitnika od strane nastavnika. Rezultati nastavničkog odgovaranja na kreirani upitnik (N=88) koji se bazira na pomenutim modelima škole i OECD modelu, ukazuje da neuspešna gimnazija "neguje" autoritarnu atmosferu ($d=0,63$), da je saradnja u uspešnoj gimnaziji uspešnija dok u neuspešnoj školi postoje nastavničke "klike" ($d=0,45$), nastavnici uspešne gimnazije smatraju da se u školu više

materijalno ulaže ($d=0,46$) i da se njihov rad znatno više pohvaljuje i nagrađuje ($d=1,16$). Nastavnici iz uspešne gimnazije smatraju da nastavnici u mnogo većoj meri mogu uticati na postignuća svojih učenika ($d=0,44$), da postignuće učenika zavisi od mogućnosti nastavnika da motiviše učenike ($d=0,44$), pri čemu nastavnici iz uspešne gimnazije u znatno većoj meri koriste interaktivne metode rada ($d=0,81$). U neuspešnoj gimnaziji nastavnici u intervjuima izveštavaju da postoje neregularne procedure kao i nerealno visoka prosečna ocena na kraju godine. Ocenjivanje u uspešnoj gimnaziji je u većoj meri formativno i prilagođenije mogućnostima učenika o čemu svedoči niža korelacija prosečne ocene i postignuća na PISA testu čitalačke pismenosti ($r=0,167$) dok je u neuspešnoj gimnaziji ova veza znatno izraženija ($r=0,644$).

Ključne reči: karakteristike škole, čitalačka pismenost, PISA, pedagoška dodatna vrednost, nastavnici

KOMPOZICIJA STRUKTURALNIH KOMPONENTI UDŽBENIKA KAO MERA NJEGOVOG KVALITETA

Slobodanka Antić¹ i Ana Pešikan²

¹Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, ²Filozofski fakultet, Beograd
slobodanka.antic@gmail.com

Udžbenici mogu imati formativnu ulogu u razvoju jedinice, ukoliko osim prenošenja određenog sadržaja i znanja, pomere fokus na stvaranje situacija za učenje tako da učenici budu pokrenuti na misaone aktivnosti i samostalnu konstrukciju znanja. Ključnu ulogu u tome ima didaktička aparatura udžbenika i strukturalne komponente udžbenika (SK) koje imaju potencijal da pokrenu učenika na smisleno učenje (na primer, osnovni tekst, ilustracije, pitanja i zadaci, nepoznate reči, zanimljivosti, ogled i slično). Nalazi naših prethodnih istraživanja, ukazuju da je, za povećanje kapaciteta udžbenika da stvori situacije učenja, od posebnog značaja njihov kvalitet, optimalni broj i raznovrsnost. Takođe, postoje indicije da je za kvalitet udžbenika bitan još jedan parametar a to je kompozicija SK, odnosno način na koji su one međusobno povezane. Cilj ovog rada je da istraži kvalitet kompozicija SK kao moguću meru kvaliteta udžbenika. Uporedili smo dva udžbenika hemije za sedmi razred osnovne škole koji pokrivaju isti program. Kompoziciju SK smo operacionalizovali preko

parametara: da li postoji/ne postoji veza između SK, da li veza dovodi u odnos samo dve ili više SK, koja je priroda te veze (upućivanje ili elaboracija u kojoj se obogaćuje razumevanje). Primenili smo analizu sadržaja, a jedinica analize je svaka pojedinačna veza između SK, ne ulazeći u kvalitet samih SK. U udžbeniku A kompoziciju čini 20 različitih tipova SK, a u udžbeniku B 25. Udžbenik A uspostavlja veze među 12 tipova SK (60%) a udžbenik B između 6 SK (24%). U udžbeniku A, ukupan broj veza je 199, od toga 73.87% veza između osnovnog teksta i drugih SK, a 26.13% veza unutar osnovnog teksta. Veze koje se odnose samo na upućivanje („vidi sliku“) je 43.72%, a veza koje dodaju značenje, organizuju mišljenje, objašnjavaju je 56.28%. Dominantno su veze između dve SK (87.5%), ali postoje i 12.5% veza između tri SK (na primer, shema, osnovni tekst i pitanje). U udžbeniku B, ukupan broj veza je 42, od toga veza između osnovnog teksta i drugih SK 57.14%, a unutar osnovnog teksta 42.58%. Dominiraju veze elaboracije (73.81%) u odnosu na veze upućivanja (26.19%). Sve veze u udžbeniku B su između dve SK. Nalazi ukazuju da udžbenik B, iako ima više tipova SK mnogo manje uspostavlja veze između njih i time smanjuje mogućnost da poveća kapacitet udžbenika da stvori uslove za samostalno učenje učenika. Nalazi ukazuju da kompozicija SK može biti mera po kojoj se udžbenici mogu razlikovati i evaluirati.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: udžbenik, strukturalne komponente udžbenika, kompozicija udžbenika, aktivno učenje

PODVLAČENJE TEKSTA U SLUŽBI UČENJA: KAKO TO RADE NAŠI UČENICI

Slobodanka Antić¹ i Ana Pešikan²

¹Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, ²Filozofski fakultet, Beograd
slobodanka.antic@gmail.com

Podvlačenje teksta se smatra jednom od standardnih tehnika za efikasno učenje. Dok učenici odlučuju šta će da podvuku, trebalo bi da su pokrenute njihove misaone aktivnosti, da promišljaju, uspostavljaju veze i evaluiraju gradivo. Kognitivni psiholozi objašnjavaju da efekat

„izdvojenog ajtema“ (u lingvističkom, semantičkom, pa i grafičkom smislu), povećava šanse da taj izdvojeni ajtem bude upamćen. Korišćenje ove strategije objedinjuje nekoliko podaktivnosti: da učenik razume tekst, da ume da razdvoji ono što je bitno, da odoli distraktorima dok pravi selekciju, da ume da obeleži tekst na način koji ostvaruje funkciju podvlačenja u učenju.

U ovom istraživanju, analizirani su tragovi podvlačenja u toku učenja štampanog materijala iz programa hemije za sedmi razred. Učenici (126) su u pretest situaciji, rešavali testove koji mere predznanje i kompetenciju razumevanja pročitano, varijable koje su posebno relevantne za uspeh učenja iz teksta. Posle situacije učenja, analiziran je kvantitet i kvalitet podvlačenja na materijalu iz koga su deca učila. Rezultati analize ukazuju na nekoliko različitih obrazaca podvlačenja. Prvi je odsustvo podvlačenja, obrazac učenja u kome se ne koristi tehnika podvlačenja (31.7% učenika). Drugi je neefikasno podvlačenje, bez kriterijuma (neselektivno, ne razlikuje se bitno od nebitnog, podvlači se previše, ceo pasus ili jedna (nebitna) reč u većem segmentu teksta). Ovaj obrazac primenjuje 36.5% učenika. Treći obrazac podvlačenja podrazumeva postojanje kriterijuma podvlačenja, koji je ličan, interni, oslonjen na učnički doživljaj gradiva ali nije u funkciji učenja (podvlači se ono što se već zna, „bitno“ se meša sa „jasno“ „poznato“ ili „zanimljivo“). Ovaj obrazac primenjuje 22.2% dece. Četvrti je začetak dobrog podvlačenja, u kome postoji funkcionalno podvlačenje ali nije dosledno (7.1% učenika). Samo troje učenika (2.4%) primenjuje dosledno dobro podvlačenje u kome, ne samo da jasno izdvajaju ono što je bitno, nego i uspevaju da odole drugim, manje zrelim kriterijumima za podvlačenje koji nisu funkcionalni za razumevanje datog gradiva. Nalazi sugerišu da neefikasne strategije (prvi i drugi obrazac), dominiraju kod većine učenika (68.2% sve dece), da veština čitanja ne doprinosi efikasnijem podvlačenju (prva dva obrasca koristi 24.6% veštih čitača, 19% srednjih i 24.6% slabije veštih čitača). Tendencije ukazuju da dobro predznanje može pomoći (prvi i drugi neefikasan obrazac koristi samo 15.8% učenika sa dobrim predznanjem, a 30.2% onih sa slabim predznanjem materije. Nalazi ukazuju da i pored sedmogodišnje školske prakse, učenici ne mogu spontano da savladaju ovu bitnu tehniku učenja i da je potrebno da ona sama bude predmet njihovog obučavanja u toku školovanja.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: učenje, tehnike učenja, podvlačenje teksta, čitanje s razumevanjem

RELACIJE PRISTUPA STUDIRANJU I MOTIVA POSTIGNUĆA

Biljana Trebješanin¹ i Dušanka Lazarević²

¹Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet, ²Univerzitet u Beogradu,
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
psihob@eunet.rs

U istraživanju se pošlo od Bigzovog "3P" modela poučavanja i učenja prema kojem studentov aktuelni pristup studiranju, dominantno dubinski ili površinski, proizlazi iz interakcije polaznih uslova vezanih za studenta i kontekst poučavanja, aktuelnog procesa poučavanja/učenja i rezultata učenja. Cilj istraživanja bio je da se ispituju relacije dubinskog i površinskog pristupa studiranju i karakteristika motiva postignuća i time proširi znanje o činiocima pristupa studiranju vezanih za studenta. Uzorak je sačinjen od 356 studenata druge godine sa dva nastavnička fakulteta u Beogradu. Za ispitivanje pristupa studiranju primenjen je Bigzov Revidirani dvofaktorski upitnik o pristupima studiranju (R-SPQ-2F), a za ispitivanje motiva postignuća skala MOP2002. Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna pozitivna korelacija između dubinskog pristupa i ukupnog skora za motiv postignuća ($r=.35$, $p<.01$), a da je korelacija površinskog pristupa i motiva postignuća takođe statistički značajna, ali negativna i relativno niska ($r=-.11$, $p<.05$). Rezultati multiple regresione analize u kojoj su kao prediktori korišćeni skorovi sa subskala MOP2002, a kao kriterijumska varijabla skorovi sa subskale R-SPQ-2F za dubinski pristup, pokazuju da je regresiona funkcija satistički značajna, $R=.446$; $R^2=.199$; $F(4,351)=21.796$, $p<.001$. Kao značajan prediktor izdvojio se skor na subskali istrajnost u ostvarivanju ciljeva, $\beta=.33$; $t(351)=5.29$, $p<.001$, dok je skor na subskali ostvarenje cilja kao izvor zadovoljstva na granici značajnosti, $\beta=.13$; $t(351)=1.92$, $p=.055$. Kada je kriterijumska varijabla bio skor sa subskale za površinski pristup, regresiona funkcija je takođe bila statistički značajna, $R=.372$; $R^2=.139$; $F(4,351)=14.124$, $p<.001$. Kao značajni prediktori izdvojili su se skor na subskali takmičenje sa drugima, $\beta=.21$; $t(351)= 3.99$, $p<.001$, istrajnost u ostvarivanju ciljeva,

$\beta = -.270$; $t(351) = -4.14$, $p < .001$ i orijentacija ka planiranju $\beta = -.139$, $t(351) = -2.344$, $p = .02$. Rezultati istraživanja upućuju na zaključak da je izraženiji motiv postignuća povezan sa dubinskim pristupom. Kod studenata sa izraženijim dubinskim pristupom, motiv postignuća dominantno određuje komponenta vezana za istrajnost u ostvarenju ciljeva, dok površinski pristup determinišu komponente takmičenje sa drugima, niža istrajnost u ostvarivanju ciljeva i smanjena orijentacija ka planiranju.

Rad je rezultat rada na projektima 179018 i 179020 koje finansira MPNTR Srbije.

Ključne reči: Bigzov "3P" model poučavanja i učenja, pristupi studiranju, motiv postignuća, studenti.

FAKTORSKA STRUKTURA SRPSKE VERZIJE SKALE INTERKULTURNE OSETLJIVOSTI

Jelena Starčević¹ i Danijela Petrović²

¹Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, ²Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jelena.starcevic@pefja.kg.ac.rs

Skala interkulturene osetljivosti (SIO) je sastavljena od 24 tvrdnje u pogledu kojih ispitanici izražavaju svoje slaganje na petostepenoj skali Likertovog tipa. SIO poseduje visoku pouzdanost (Kronbahova alfa je u opsegu od .86 do .89) i korelira sa drugim instrumentima u skladu sa očekivanjima. Prema Čenu i Starosti, konstruktorima SIO, u strukturi ove skale izdvaja se pet faktora: „angažovanost u interakciji“, „poštovanje kulturnih razlika“, samopouzdanje u interakciji“, „zadovoljstvo u interakciji“ i „usredsređenost u interakciji“. Ovi faktori objašnjavaju 37.3% varijanse.

SIO je posebno značajan po tome što predstavlja jedini instrument čiji je osnovni cilj procena emotivne dimenzije interkulturnih kompetencija. Pritom, na srpskom jeziku ne postoje instrumenti namenjeni proceni bilo koje vrste interkulturnih kompetencija. Potreba za ovakvim instrumentom postoji, naročito u sferi procene i razvoja kompetencija nastavnika.

Kako je SIO razvijen na uzorku američkih studenata, pre primene ove skale u Srbiji neophodno je proveriti njenu kros-kulturnu valjanost. U ovoj

studiji je ispitivano da li će faktorska struktura skale na uzorku ispitanika u Srbiji biti u skladu sa onom koju su definisali konstruktori skale.

SIO je zadat na uzorku od 522 studenta društvenih fakulteta u Beogradu, među kojima je 375 ispitanika ženskog pola (71.8%) i 147 ispitanika muškog pola (28.2%). Utvrđen je zadovoljavajući koeficijent interne konzistencije ($\alpha = .79$). U ispitivanju faktorske strukture korišćena je metoda glavnih faktora, koju su primenjivali konstruktori SIO. U skladu sa očekivanjima, inicijalno je ekstrahovano pet faktora čija je svojstvena vrednost veća od 1. Ovi faktori objašnjavaju 36% varijanse. Otkriveno je, međutim, da faktori nisu zasićeni istovetnim stavkama koje ih definišu po nalazima konstruktora SIO (rešenja koja se dobijaju kosom i ortogonalnom rotacijom faktora ne razlikuju se značajno). Preciznije, 17 stavki ima najveća faktorska opterećenja na očekivanim faktorima (70.8% skale), dok ostale stavke zasićuju neke druge faktore. Uz to, ne poseduju sve stavke značajna faktorska opterećenja (uzevši za donju granicu značajnosti vrednost faktorskog opterećenja od .40), niti zasićuju uvek samo jedan faktor.

Dobijeni rezultati impliciraju da ispitanici u Srbiji pojedine stavke drugačije interpretiraju od američkih ispitanika. Relativno doslovnim prevodom značenje ovih stavki ipak nije verno preneto. Drugim rečima, po nalazima ovog istraživanja, SIO bez dodatnog prilagođavanja nije pogodan za primenu u Srbiji.

Ključne reči: emotivna dimenzija interkulturnih kompetencija, SIO, faktorska struktura.

FAKTORI HIPERVIGILNOSTI PAŽNJE KOD DECE MLAĐEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Mia Marić i Marija Sakač

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor

mia_maric@yahoo.com

Osnovnu karakteristiku hipervigilnosti pažnje predstavljaju teškoće održavanja fokusiranosti na jednu vrstu sadržaja. Prema tome, hipervigilnost pažnje se neretko opisuje putem brzine sa kojom osoba prelazi sa jedne na drugu kategoriju stimulusa. Hipervigilnost pažnje je karakteristična za decu sa hiperaktivnim poremećajem ponašanja, međutim, relativno često se javlja i kod druge dece mlađeg školskog

uzrasta, sa ili bez pratećih poremećaja u ponašanju. Poseban problem predstavlja činjenica da ovakve smetnje u značajnoj meri ometaju adaptaciju deteta na školsku sredinu, prihvatanje sistema pravila koja vladaju u školskom okruženju, i posebno, ovladavanje nastavnim sadržajima. Različite teorije na pojavu hipervigilnosti pažnje gledaju sa različitih aspekata, te se kao osnova ovog fenomena navode brojni unutrašnji i spoljašnji faktori – od genetskih i fizioloških karakteristika, preko faktora ličnosti do činilaca spoljašnje sredine. Osnovni problem ovog rada može se iskazati kroz pitanje kako učitelji opažaju osnovne faktore koji doprinose hipervigilnosti pažnje kod dece mlađeg školskog uzrasta. Istraživanje je sprovedeno u formi korelacionog nacrt, a uzorak ispitanika su činili učitelji 9 osnovnih škola sa teritorije Vojvodine (N=286). Od instrumenata je primenjena baterija sačinjena specijalno za ovu namenu, sastavljena od upitnika za registrovanje socio-demografskih karakteristika ispitanika, skale Likertovog tipa, kojom je registrovana nastavnička percepcija intenziteta delovanja svakog pojedinog faktora na nivo hipervigilnosti dečje pažnje, kao i skala za ocenu hipervigilnosti pažnje učenika. Rezultati pokazuju da učitelji procenjuju da stepenu hipervigilnosti pažnje u nižim razredima osnovne škole (uzrast dece od 7 do 11 godina) u najvećoj meri doprinose sledeći faktori: nepripremljenost učenika za usvajanje odgovarajućih nastavnih sadržaja ($\beta=0.781$, $df=2$, $p<0.001$), težina zadataka koja ne odgovara kognitivnom stepenu razvijenosti učenika ($\beta=0.623$, $df=2$, $p<0.001$) i prevelika obimnost nastavnih sadržaja koje treba usvojiti ($\beta=0.604$, $df=2$, $p<0.001$). Zaključak je da podsticanju fokusiranosti učenika nastavnici mogu doprineti u značajnoj meri putem odgovarajuće pripreme, prilagođavanjem zadataka svakom učeniku u skladu sa njegovim individualnim mogućnostima, kao i ograničenosću i postepenim povećavanjem količine sadržaja koji se u datoj vremenskoj jedinici obrađuju.

Ključne reči: hipervigilnost pažnje, nastavni sadržaji, težina zadataka, mlađi školski uzrast

KOGNITIVIZAM, HIPERVIGILNOST PAŽNJE I NIVO RAZUMEVANJA KOD DECE MLAĐEG ŠKOLSKOG UZRASTA

Marija Sakač i Mia Marić

Univerzitet u Novom Sadu, Pedagoški fakultet Sombor

umo@eunet.rs

Kognitivizam predstavlja pravac čije postavke govore da pažnju učenika povećavaju sledeće strategije koje se u većoj ili manjoj meri primenjuju u radu nastavnika: isticanje ključnih sadržaja, ograničen fond informacija, grupisanje sadržaja u logične celine i prezentovanje sadržaja odgovarajućim redosledom. S obzirom da osnovnu karakteristiku hipervigilnosti pažnje predstavljaju teškoće održavanja fokusiranosti na jednu vrstu sadržaja, te da ova pojava značajno ometa prilagođavanje na zahteve nastavnog procesa i usvajanje nastavnih sadržaja, posebno u nižim razredima osnovne škole, problem ovog rada može se iskazati u formi sledećeg pitanja: da li se teškoće koje se ogledaju u vidu pokazatelja hipervigilnosti pažnje učenika ređe susreću u grupi dece koja pohađaju nastavu u kojoj se dosledno primenjuju navedeni kognitivistički principi? Takođe, ovim istraživanjem se nastojalo utvrditi da li je nivo razumevanja nastavnih sadržaja viši ukoliko se primenjuju kognitivističke strategije. Primenjen je metod paralenih grupa, pri čemu su jednu grupu činili učenici koji su pohađali klasičnu nastavu ($N=347$), a drugu su činili učenici u čijoj se nastavi insistiralo na primeni navedenih kognitivističkih strategija ($N=347$). Nalazi su pokazali da je nivo pažnje u drugoj kategoriji učenika bio znatno viši ($D=8.643$, $df=3$, $p<0.05$), kao i da se nivo razumevanja nastavnih sadržaja značajno razlikovao, u korist druge grupe učenika ($D=7.538$, $df=3$, $p<0.05$). Ovakvi nalazi govore da je primena kognitivističkih postavki nužan faktor uspešnosti realizacije nastavnog procesa, koji doprinosi fokusiranosti učenika nižih razreda osnovne škole na nastavne sadržaje, kao i nivou razumevanja istih, te da je nastavne sadržaje potrebno oblikovati i prezentovati polazeći od navedenih principa.

Ključne reči: kognitivizam, hipervigilnost pažnje, nivo razumevanja, mlađi školski uzrast

SOCIJALNE SPOSOBNOSTI DECE U RAZVOJNOJ GRUPI

Marina Milivojević¹, Snežana Nikolić², Danijela Ilić-Stošović², Ivana Sretenović³ i Anita Kovačić³

¹O.Š. "Miodrag Matić", Beograd, ²Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ³Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Srbije, Beograd
milivojevicmarinam@gmail.com

Poznato je da predškolski period predstavlja period najburnijeg rasta i razvoja, period kada se dete, najčešće, prvi put nalazi u kolektivu. S obzirom da tada počinje osnovna socijalizacija i učenje, jedna od najvažnijih uloga ovog doba jeste osnaživanje socioemocionalnog razvoja deteta. Podsticanje socijalnih sposobnosti dece sa smetnjama u razvoju je bitno i za razvijanje pravilnog odnosa prema sebi, članovima porodice, prema drugoj deci i vaspitačima - defektolozima. Realizuje se kroz raznovrsne aktivnosti koje su prilagođene razvojnom nivou deteta. Cilj istraživanja jeste prikazivanje socijalnih sposobnosti dece sa smetnjama u razvoju. Istraživanje je koncipirano u vidu studije slučaja, a uzorak je formiran od petoro dece sa razvojnim smetnjama, uzrasta od pet do sedam godina, koja su vaspitno-obrazovnim radom obuhvaćena u razvojnoj grupi „Biseri“, predškolske ustanove „Boško Buha“ u Beogradu. Istraživanje je sprovedeno 2011. godine, a za procenu razvojnog nivoa dece korišćen je Ganzberg I test (za decu do 2 godine starosti ili teško intelektualno ometenu) i Ganzberg II test (za decu od 2 do 7 godina starosti). Igra u društvu druge dece, učestvovanje u timskim igrama, pokazivanje interesovanja za osobe u svom okruženju, pomaganje u izvršavanju raznih poslova, predstavljaju samo neke aktivnosti na osnovu kojih se vrši procena socijalnih sposobnosti. Rezultati dobijeni primenom navedenih testova, pokazuju da je devojčica E.Š, kod koje je prisutna laka intelektualna ometenost, ovladala ovim sposobnostima u 47,22%. Dečak sa Angelmanovim sindromom M.Đ. ovladao je ovim sposobnostima u 33,33%. Dečak B.N. kod koga je prisutna teška intelektualna ometenost u 2,38%. Dečaci sa razvojnim poremećajima iz autističnog spektra K.R. u 5,56% i K.A. u 58,33%. Prikazani rezultati pokazuju da su kod svih ispitanika u oblasti socijalizacije prisutna značajna odstupanja od očekivanih za dati uzrast. Zbog toga, posebna pažnja se mora posvetiti kreiranju individualnih modela podrške, uz doslednu i dugoročnu primenu,

a sve sa ciljem predupređenja emocionalnih problema koji mogu da proisteknu iz neadekvatnog razvoja socijalnih veština.

Ključne reči: socijalizacija, razvojna grupa, deca sa smetnjama u razvoju.

POKUŠAJ ADAPTACIJE REVISK-A ZA DINAMIČKU PROCENU: NALAZI PRELIMINARNOG ISTRAŽIVANJA

Ivana Vulić, Zorana Jolić Marjanović i Ana Altaras Dimitrijević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ivanavulic89@gmail.com

Polazeći od činjenice da dinamička procena (DP) daje uvid u teškoće koje ispitanici imaju u rešavanju kognitivnih zadataka i moguće načine da se te teškoće prebrode, u našoj sredini je već vršeno prilagođavanje testova sposobnosti – Ravenovih progresivnih matrica i TIP-1 – za dinamičku primenu. Cilj ovog istraživanja bio je da ispita mogućnost da se za DP adaptira još jedan test sposobnosti – REVISK, što je podrazumevalo

a) proveru potencijala testa za formulisanje smislenog sistema intervencija različitog tipa (afektivne/motivacione), kognitivne dubine i intenziteta i b) proveru delotvornosti tako formulisanih pomoći u pogledu tačnosti i kvaliteta odgovora ispitanika (b1) i obogaćivanja saznanja ispitivača o prirodi prepreka koje ometaju dolaženje do rešenja (b2). Oslanjanjem na postojeće teorijske modele, formulisan je sistem intervencija građiranih po kognitivnoj dubini i intenzitetu – od usmeravanja pažnje do aktivnog podsticanja uključenosti u rad na motivacionom planu, odnosno od pojašnjavanja uputstva i/ili očekivanja do odgovaranja na pitanje umesto deteta na (meta)kognitivnom planu. Uzorak je činilo šest predškolaca ($N_{\text{ž}}=4$; $N_{\text{m}}=2$; KU: 6;2–6;9) koji su najpre ispitani celom skalom na standardni način; potom su radili nerešene zadatke, ovog puta uz pomoć ispitivača. Rezultati preliminarne primene pokazuju da upotreba intervencija dovodi do značajnog porasta u broju ponderisanih poena: ispitanici su ostvarili 1 do 8 poena više na različitim testovima, pri čemu je prosečni priraštaj bio nešto viši na zadacima Verbalne ($M=4.00$, $SD=1.10$), nego Manipulativne skale ($M=3.13$, $SD=1.48$). Intervencije su bile najkorisnije kod Dopuna ($M=5.50$, $SD=1.64$) i Rečnika ($M=5.20$, $SD=1.79$), a najmanje efikasne kod Sklapanja figura ($M=2.00$, $SD=1.22$) i Pamćenja brojeva ($AS=3.00$,

Sd=1.00). Pored toga, ukazane pomoći jasnije su sugerisale prirodu teškoća s kojima su se ispitanici suočili u rešavanju zadataka: bilo je moguće utvrditi da li ispitanik greši usled toga što nije dovoljno usmeren na zadatak, ne razume pitanje ili instrukciju, ne poseduje potrebna činjenička znanja, još uvek „dela“ na nižem nivou kognitivnog razvoja, ima teškoće u rešavanju zadatka na mentalnom planu ili na određenom tipu materijala, ili pak radi suviše sporo/brzo. U celini gledano, dobijeni rezultati potvrđuju pogodnost REVISK-a za dinamičku primenu – formulisane intervencije bile su primenljive, delotvorne i informativne – i ohrabruju sistematsku i podrobniju proveru ovako adaptiranog instrumenta u praksi.

Ključne reči: kognitivno procenjivanje, dinamička procena, REVISK, prepreke u rešavanju kognitivnih zadataka, intervencije ispitivača

DA LI DINAMIČKA PROCENA SPOSOBNOSTI DOPRINOSI INFORMATIVNOSTI I KORISNOSTI IZVEŠTAJA SA TESTIRANJA?

Ivana Vulić, Ana Altaras Dimitrijević i Zorana Jolić Marjanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ivanavulic89@gmail.com

Dinamička procena sposobnosti prikazuje se u literaturi kao pristup koji nadilazi statički test u pogledu relevantnosti za pedagošku praksu, time što pruža uvid u teškoće s kojima se ispitanik susreće i tip intervencija koje pomažu da se ove prevaziđu. Ovaj rad imao je za cilj da proveriti da li se izveštaji pisani na osnovu dinamičke procene uistinu procenjuju kao informativniji i korisniji za pedagoški rad s detetom. U istraživanju je učestvovalo 85 nastavnika razredne nastave, čiji je zadatak bio da na skali 1–5 naznače koliko im je značajno da imaju psihološke podatke o kognitivnom funkcionisanju učenika, a potom da ocene informativnost i korisnost triju izveštaja sastavljenih na osnovu statičke (Nstat= 41), odnosno dinamičke procene sposobnosti (Ndin= 44). Prilikom obrade podataka uzete su u obzir procene pet aspekata informativnosti (koliko nalaz govori o sposobnostima praćenja i usvajanja gradiva; motivaciji za učenje; reakcijama na (ne)uspeh; potencijalu za učenje uz pomoć odraslog i reakcijama na podršku/podsticaje odraslog) i pet aspekata korisnosti (koliko je izveštaj koristan za planiranje rada s

detetom; utvrđivanje oblasti u kojima će detetu biti potrebna dodatna podrška/podsticaj; utvrđivanje teškoća u savladavanju gradiva; otkrivanje najkorisnijeg tipa objašnjenja; utvrđivanje efikasnih metoda učenja i podučavanja za to dete). Deskriptivne analize pokazuju da nastavnici generalno visoko vrednuju važnost psiholoških podataka o kognitivnom funkcionisanju učenika ($M_{znač} = 4.49$, $SD = .59$), kao i informativnost ($M_{inf} = 4.20$, $M_{inf.stat} = 4.06$, $M_{inf.din} = 4.33$, $SD = .49 - .52$) i korisnost ($M_{korist} = 4.22$, $M_{korist.stat} = 4.11$, $M_{korist.din} = 4.33$, $SD = .53 - .56$) izveštaja koji su im predloženi u ovom istraživanju. Povrh toga, rezultati MANOVA-e ukazuju na značajan efekat tipa procene (dinamička/statička) na nastavničke ocene odabranih aspekata informativnosti ($F_{inf}(5, 79) = 3.02$, $p = .015$), odnosno korisnosti izveštaja ($F_{korist}(5, 79) = 2.96$, $p = .017$). Utvrđene razlike idu u korist „dinamičkih“ izveštaja i ostaju značajne kada se kontroliše efekat nastavničkih ocena važnosti dobijanja podataka o kognitivnom funkcionisanju učenika ($F_{inf.znač}(5, 78) = 2.83$, $p = .021$; $F_{korist.znač}(5, 78) = 2.74$, $p = .025$). Navedeni rezultati govore u prilog pretpostavljenim prednostima dinamičke procene i ohrabruju njenu upotrebu u obrazovnom kontekstu. Šire od toga, oni upućuju na važnost upoznavanja nastavnika s nalazima psihološke procene sposobnosti, bila ona statička ili dinamička. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: dinamička procena, kognitivno procenjivanje, izveštaji sa testiranja, nastavnici, planiranje pedagoškog rada

KOMPETENCIJE NASTAVNIKA I ČITALAČKA PISMENOST

Vesna M. Petrović i Nenad Stevanović

Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu

vm Petrovic@yahoo.com

Podaci koje diskutujemo u ovom radu predstavljaju deo podataka dobijenih na prijemnom ispitu za školsku 2013/14. na Fakultetu pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu. Na ovom fakultetu se od 2009. primenjuje reformisana koncepcija prijemnog ispita koja se zasniva na kompetencijama kao ishodom prethodnog obrazovanja, namesto na znanju sadržaja određenog relevantnog predmeta (srpski jezik i književnost, geografija, itd.). Jedan od elemenata na ovom prijemnom

ispitu predstavlja ispitivanje kompetencija razumevanja pročitano u vidu testa. Ovaj rad ima za cilj da ispita razvijenost kompetencija razumevanja pročitano kod kandidata za nastavničke fakultete, odnosno u kojoj meri su ove kompetencije razvijene, i da li su u tom smislu kandidati osposobljeni da aktivno prate i uključe se u studije. Autori testa su Vesna M. Petrović i Nenad Stevanović. Kao tekstovi za čitanje odabrani su i za test prilagođeni novinski materijali, odnosno članci. Sposobnost razumevanja pročitano je definisana na tri nivoa složenosti zadataka: sposobnost pronalaženja eksplicitno navedenog podatka, sposobnost da se navedeni podaci povežu i izvede odgovarajući zaključak, i prepoznavanje glavne ideje. U testu su korišćeni zadaci linearnog i nelinearnog tipa, ukupno 25 ajtema. (Test je pilotiran na uzorku od 40 studenata prve godine Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu. U konačnu verziju testa uključeni su zadaci koje su pilot ispitanici rešavali sa uspehom od 20% do 80%.) U radu predstavljamo podatke dobijene za sve testirane kandidate prijavljene na tri studijska smera, ukupno 298 ispitanika. Prema dobijenim rezultatima, kandidati za nastavničke fakultete pokazuju nizak nivo kompetencija razumevanja pročitano. Prosečno postignuće kandidata na celom testu iznosi 16.39 (65.56%) poena. Prosečan broj tačno rešenih zadataka po nivoima složenosti opada od jednostavnih prema složenijim zahtevima čitanja. Između postignuća na testu razumevanja pročitano i školskog uspeha kandidata postoji niska, mada statistički značajna povezanost ($r=0.30$, $p<0.01$). Ovaj podatak ukazuje na postojanje izvesne tendencije u rezultatima prema kojoj bolji učenici u isto vreme ostvaruju bolji rezultat na testu. Međutim, niska vrednost korelacija dodatno sugerise da između školskog uspeha i čitalačkih sposobnosti ne postoji dosledna i sistematska povezanost. U ovom radu dobijeni podaci otvaraju ozbiljno pitanje kvaliteta srednjoškolskog obrazovanja kod nas i kompetencija svršenih srednjoškolaca za nastavak školovanja (i za druge vidove društvenog angažovanja). Takođe, ovakvi rezultati dodatno ukazuju na potrebu da nastavnički fakulteti, u okviru dodatnih ili redovnih kurseva studijskih predmeta, aktivno rade na razvijanju čitalačkih kompetencija kod svojih studenata. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: kompetencije razumevanja pročitano, prijemni ispit, obrazovanje nastavnika, kvalitet obrazovanja

UTICAJ RAZLIČITIH TIPOVA NASTAVE NA PROCES POJMOVNE PROMENE

Vesna M. Petrović

Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu
vmpetrovic@yahoo.com

Jedno od ključnih otvorenih pitanja u istraživanjima problema pojmovne promene jeste pitanje prirode i organizacije početnih, naivnih znanja i načina na koji ova početna znanja interreaguju sa školskim znanjima. U savremenoj literaturi, kao faktori koji mogu da oblikuju interakciju između naivnog i školskog znanja izdvojeni su uzrast učenika, sadržaj naučne oblasti i vrsta zadataka (prema složenosti i kontekstualnosti) koji se koriste za ispitivanje znanja učenika. Ovaj rad se bavi pitanjem da li tip nastave/učenja može da utiče na prirodu i tok pojmovne promene. Da li se u uslovima ustaljene školske nastave i u uslovima kolaborativnog učenja pojavljuju isti mehanizmi menjanja i usaglašavanja naivnog znanja sa naučnim? Predstavljani podaci su deo većeg eksperimentalnog istraživanja koje se bavilo ispitivanjem uloge socio kognitivnog konflikta na razvoj naučnih pojmova u školskom kontekstu. Nakon eksperimentalnog perioda, u kontrolnim i eksperimentalnim odeljenjima, znanje učenika je ispitivano pomoću polustrukturiranog intervjua. Kao kriterijum za kvalitativnu analizu korišćen je doprinos naivnih i naučnih sadržaja i odnos koji se između njih ostvaruje u okviru đачkih odgovora. U svojstvu prelaznih kvalitativnih kategorija, u kojima se naivni sadržaji pojavljaju zajedno sa školskim znanjem, izdvojene su tri u psihološkom i epistemološkom smislu različite vrste odgovora - odgovori izolovane promene, pojmovna promena u kontekstu, pojmovna promena u delu sistema. Njihova razvojna vrednost u neposrednoj je vezi sa vrstom usvojenog školskog znanja (činjeničko znanje, spram znanje ideja) koje se u ovim odgovorima pojavljuju zajedno sa naivnim sadržajima. U kontrolnoj grupi učenika dominiraju odgovori tipa izolovane promene (53, 86.9% od ukupno 61 odgovora u prelaznim kategorijama) i nije zabeležen niti jedan odgovor u razvojno naprednijoj kategoriji pojmovne promene u delu sistema. U eksperimentalnoj grupi, preovlađuju odgovori pojmovne promene u delu sistema (33, 58.6% od ukupno 56 odgovora u prelaznim kategorijama). Prema dobijenim podacima, može da se zaključi da su učenici u kontrolnoj i eksperimentalnoj grupi, od nivoa naivnih znanja prema višim nivoima

razumevanja, krenuli - ne samo različitom brzinom, već i različito trasiranim putevima (kroz različite kvalitativne kategorije pojmovne promene). Ovakvi podaci dodatno upućuju na zaključak da pojmovna promena nije univerzalan, jednoobrazan proces, te da on u velikoj meri zavisi od načina učenja/nastave.

Ključne reči: pojmovna promena, naivno znanje, naučno znanje, kolaborativno učenje

AFEKTIVNA ULOGA NASTAVNIKA: EMPIRIJSKA PROVERA KONSTRUKATA

Milica Tošić Radev i Ana Pešikan

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
psi736@gmail.com

U savremenoj literaturi se sve više pažnje posvećuje socio-emocionalnom učenju i njegovom uticaju na učenička postignuća. U ovom radu krenuli smo od uloga nastavnika koje su definisane u *Aktivnom učenju*. Izdvojili smo afektivnu ulogu nastavnika, kao jednu od najviše zanemarenih uloga i probali da je operacionalizujemo. Predmet istraživanja je empirijska provera probne konceptualizacije konstrukta afektivne uloge nastavnika. Sprovedeno je pilot istraživanje sa ciljem da se ispita da li se omiljeni i neomiljeni nastavnici međusobno razlikuju u stepenu osvešćenosti vlastite afektivne uloge i njenoj realizaciji, i po dimenzijama ličnosti. Istraživanjem je obuhvaćeno 10 nastavnika i 60 učenika sedmog razreda iz osnovnih škola u Nišu. Dimenzije ličnosti nastavnika ispitane su inventarom NEO-PI R. Podaci o stepenu osvešćenosti i realizacije afektivne uloge nastavnika prikupljeni su na tri načina: upitnikom za učenike, intervjuom sa nastavnicima i opservacijom časova ispitivanih nastavnika. Intervju za nastavnike i upitnik za učenike su namenski konstruisani za potrebe ovog istraživanja. Kvalitativna analiza odgovora nastavnika na pitanja iz intervjuja potvrđuje da omiljeni nastavnici drugačije shvataju svoju profesionalnu ulogu od neomiljenih. Omiljeni nastavnici su motivisaniji za rad sa decom, osetljiviji na socio-emocionalne reakcije dece, shvataju važnost socio-emocionalne atmosfere na kvalitet nastave i učenja i svesni su svoje uloge u modelovanju klime u odeljenju i mogućnosti njenog daljeg usavršavanja. Rezultati sugerišu da se omiljeni i neomiljeni nastavnici značajno razlikuju prema sledećim

crtama ličnosti: depresivnosti ($t=2,46$; $df=8$; $p<0.05$), blagoj naravi ($t=-2,38$; $df=8$; $p<0.05$) i otvorenosti ka idejama ($t=-3,10$; $df=8$; $p<0.05$). Štaviše, samo na temelju crta ličnosti, diskriminativnom analizom, postiže se tačna i stopostotna diskriminacija omiljenih i neomiljenih nastavnika. Na temelju dobijenih rezultata doradili smo početnu konceptualizaciju i operacionalizaciju konstrukta afektivna uloga nastavnika i pripremamo instrumente za njenu empirijsku proveru. Operacionalizacijom i uvođenjem afektivne uloge u obuku i evaluaciju nastavnika izbeglo bi se da se nastavnici ponašaju spontano, na temelju ličnih osobina, umesto na osnovu znanja, umenja i razvijene svesti o vlastitim profesionalnim ulogama.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: aktivno učenje, afektivna uloga nastavnika, interakcija nastavnik-učenik

POVEZANOST OPAŽENE SOCIJALNE PODRŠKE,
MEHANIZAMA ZA PREVLADANJE STRESA I
PROFESIONALNOG SAGOREVANJA NASTAVNIKA
OSNOVNIH ŠKOLA U KONTEKSTU INKLUZIVNOG
OBRAZOVANJA

Milica Manović, Vera Rajović i Olja Jovanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

milicamanovic@yahoo.com

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2009. definiše inkluzivnost obrazovanja kao obavezu sistema obrazovanja u celini. Ova promena u orijentaciji našeg obrazovnog sistema izaziva otpor od strane nastavnika koji opažaju da su suočeni sa umnožavanjem radnih zahteva, prvenstveno administracije, većim odeljenjima, nemotivisanim učenicima, minimalnom podrškom od strane roditelja i sistema, kao i brojnim drugim faktorima zbog kojih je profesija nastavnika prepoznata kao profesija koja je pod visokim rizikom od profesionalnog sagorevanja. Razumevanje sindroma sagorevanja među nastavnicima značajno je, ne samo zbog uticaja koji ovaj fenomen ima na zadovoljstvo nastavnika i motivaciju za rad, već i zbog uticaja koji ima na učenje i ponašanje učenika. Stoga, cilj ovog istraživanja bio je da se na uzorku nastavnika osnovnih škola ispita

povezanost opažene socijalne podrške i mehanizama prevladavanja stresa sa sindromom profesionalnog sagorevanja. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 100 nastavnika osnovnih škola na teritoriji Beograda i Bajine Bašte. Instrumenti korišćeni u istraživanju su Multidimenzionalna skala opažene socijalne podrške (Multidimensional Scale of Percieved Social Support), sa subskalama koje procenjuju opažanje podrške porodice, prijatelja i značajnih drugih, Indikator mehanizama prevladavanja (Coping Strategy Indicator) koji se sastoji od tri subskale - rešavanje problema, traženje socijalne podrške i izbegavanje, dok je stepen izraženosti sindroma sagorevanja kod nastavnika ispitivan Maslač inventarom sindroma sagorevanja (Maslach Burnout Inventory). Sve (sub)skale su pokazale zadovoljavajuću internu konzistentnost (Kronbahovo α od 0,74 do 0,94). Primenom višestruke regresione analize u kojoj su prediktori bili skorovi na subskalama opažene socijalne podrške i mehanizama za prevladavanje stresa, a kriterijum skor na Maslač inventaru sindroma sagorevanja, pokazalo se da samo rešavanje problema predstavlja značajan prediktor sindroma sagorevanja ($\beta = -0,26$, $p < 0,01$; $R^2 = 0,14$, $F(6, 93) = 2,62$, $p < 0,05$). Odnosno, nastavnici koji koriste direktne mehanizme za prevladavanje stresa pokazuju manje izražene simptome profesionalnog sagorevanja. Dobijeni rezultat može poslužiti kao smernica za kreiranje programa stručnog usavršavanja nastavnika koji će biti usmereni na razvoj sposobnosti koje uključuju traženje informacija, analizu situacije, identifikovanje problema, generisanje predloga aktivnosti i njihovu evaluaciju, kao i primenu odabranog plana aktivnosti.

Ključne reči: profesionalno sagorevanje, mehanizmi prevladavanja stresa, socijalna podrška, nastavnici, inkluzija

KAKO BUDUĆI I AKTUELNI NASTAVNICI KONSTRUIŠU PROFESIJU NASTAVNIK?

Nataša Simić i Dragica Pavlović Babić
 Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
 nsimic@f.bg.ac.rs

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi kako studenti završnih godina nastavničkih fakulteta i aktuelni nastavnici konstruišu profesiju nastavnika – koje sve uloge nastavnika u vaspitno-obrazovnom procesu smatraju važnim i koje odlike im pridaju. Sprovedeni su polustrukturisani intervjui

sa 12 studenata Filozofskog, Filološkog, Biološkog i Hemijskog fakulteta u Beogradu i 19 nastavnika osnovnih škola. Podaci su tumačeni kvalitativnom analizom sadržaja.

Definisano je 9 kategorija Konstrukcija nastavnika: Autoritet, Profesija koja uči, Treći roditelj, Demokrata, Podstrekač, Vapitač, Refleksivni praktičar, Društveni akter i emancipator i Diplomata. Najzastupljenija je kategorija Autoritet, prisutna u 7 intervjuu, koja odražava konstruisanje nastavnika kao ekspert za svoj predmet, ali i motivisanje učenika, koji svoju legitimnu i stručnjačku moć treba po potrebi vrlo svesno da koristi. Ovakvo konstruisanje profesije nastavnik u skladu je sa tradicionalnim viđenjem nastavnika kao prenosioca znanja i neprikosnovenog autoriteta i akcenat je više na nastavniku, nego na učeniku. Ipak, ispitanici su često iskazivali i stanovišta koja su u skladu sa savremenim viđenjem nastavnika kao profesionalca koji priprema svoje učenike za doživotno učenje (u 6 intervjuu prisutna kategorija Podstrekač) i koji i sam uči tokom cele karijere (u 6 intervjuu prisutna kategorija Profesija koja uči) ili kao praktičara koji kontinuirano promišlja svoju praksu, reflektujući u- i o-akciji (u 3 intervjuu prisutna kategorija Refleksivni praktičar).

Kreirane kategorije diskutovane su u svetlu savremenih koncepcija profesije nastavnika, slika o nastavnicima i perspektiva o nastavi i ukazano je na razlike između budućih nastavnika i aktuelnih nastavnika.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Ključne reči: profesija nastavnik, nastavnici, intervju, kvalitativna analiza sadržaja

KAKO NASTAVNICI OPAŽAJU UČENIKE?

Nataša Simić i Dragica Pavlović Babić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

nsimic@f.bg.ac.rs

Novija istraživanja korelata obrazovnih postignuća, nacionalna i međunarodna, pokazuju da je postignuće učenika u većoj meri povezano sa kvalitetom odnosa nastavnika i učenika i određenim načinima rada nastavnika, nego sa karakteristikama porodice, učenika, kurikuluma i škole. Takođe, stabilan istraživački nalaz je i da se očekivanja nastavnika od učenika najčešće formiraju na osnovu implicitnih pretpostavki o

sposobnostima, interesovanjima i potencijalima učenika, kao i da imaju značajan uticaj na školsko postignuće učenika. Stoga je cilj ovog istraživanja bio da utvrdi na koji način nastavnici opažaju svoje učenike – koje im karakteristike pridaju i kako objašnjavaju njihovo ponašanje. Sprovedeni su polustrukturirani intervjui sa 25 nastavnika osnovnih škola. Transkripti intervjua uneti su u softver za obradu kvalitativnih podataka MaxQDA, a dobijeni podaci analizirani su kvalitativnom analizom sadržaja. Odgovori nastavnika svrstani su u 9 kategorija: Nekonvencionalno ponašanje i komunikacija, Nezainteresovanost za školu, Površnost, Neempatichnost, Bestidnost, Preopterećenost, Razmaženost, Zavisnost od kompjutera i Izgubljenost. Ispitanici u najvećoj meri primećuju da su nove generacije slobodnije i nekonvencionalne u komunikaciji i ponašanju, da vrlo otvoreno iznose svoje stavove i vrlo dobro znaju svoja prava, za koja se snažno i bore. O ovome se uglavnom negativno govori – nekonvencionalnost i otvorenost posmatraju se kao odraz izgubljenosti, nedostatka komunikacionih veština i poštovanja prema sagovorniku, čak i nevaspitanja i drskosti. Kada je reč o nezainteresovanosti za učenje i školu – ispitanici donekle razumeju decu, objašnjavajući njihovu nezainteresovanost društvenim prilikama u zemlji, gde se od obrazovanja ne može dobro živeti, i kvalitetom nastave, koja se, u odnosu na ono što kompjuter nudi, smatra „dosadnom“. Ostale karakteristike koje se pripisuju učenicima su nesumnjivo negativne. Jedino što ispitanici priznaju je da su deca preopterećena brojnim obavezama van škole, te da su često preumorna i pod stresom, što može objasniti njihovo ponašanje i motivaciju u školi. Prodiskutovane su implikacije negativnih percepcija nastavnika na kvalitet, kako odnosa, tako i same nastave, pa i postignuće učenika.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: nastavnici, učenici, intervju, kvalitativna analiza sadržaja

PASSION TOWARD STUDYING, FLOW AND ACADEMIC BURNOUT IN UNIVERSITY STUDENTS

Biljana Lazarova i Elena Achkovska-Leshkovska

l.biljana@yahoo.com

The new conceptualization on passion for activities, the Dualistic Model of Passion (Vallerand et al., 2003) is believed to represent one answer to the question explored by positive psychology, “how people’s lives can be most worth living”. Research on this model has investigated harmonious and obsessive passion in many domains, but few studies have investigated passion for studying. The aim of this study was to determine the relationship between passion toward studying, flow and academic burnout in university students, and to determine the predictive effect of harmonious and obsessive passion on academic burnout. The participants were 108 undergraduate students (96 female and 12 male) from four faculties of the University “Ss. Cyril and Methodius” in Skopje, Republic of Macedonia, who met the criteria related to the definition of passion on the Passion Scale. The following instruments were used: the Passion Scale, measuring the harmonious and obsessive passions, with items adapted to measure passion toward studying; Work Related Flow Inventory that was adapted to measure flow in students; Maslach Burnout Inventory- Student Survey, measuring academic burnout. It was hypothesized that harmonious passion would correlate positively with flow and negatively with academic burnout. On the other hand, obsessive passion was postulated to be positively related to burnout and not to correlate with flow. To examine the research problem, a quantitative methodology was used. For data processing, correlational and regression analysis were used. The data analysis showed that harmonious passion toward studying had positive correlation with all three aspects of the flow: absorption ($r=0,2396$; $p<0,05$), enjoyment ($r=0,2675$; $p<0,01$) and intrinsic motivation ($r=0,2374$; $p<0,05$), whereas no significant correlation between obsessive passion toward studying and flow was obtained. Results also showed negative correlation between harmonious passion and two aspects of academic burnout: cynism ($r=-0,2813$; $p<0,01$) and academic inefficacy ($r=-0,4421$; $p<0,01$). Obsessive passion had positive correlation with one aspect of academic burnout, i.e. exhaustion ($r=0,2278$; $p<0,05$). The findings confirmed the relevance of harmonious and obsessive passions for academic burnout. Using stepwise selection, in the first model it was

found that harmonious passion explains 16,4% of the variance of academic burnout, while in the second model both harmonious and obsessive passions explain 20,4% of it.

Ključne reči: harmonious passion toward studying, obsessive passion toward studying, flow, academic burnout, university students.

SLOBODNO VREME VIĐENO OČIMA SREDNJOŠKOLACA: VANNASTAVNE AKTIVNOSTI NASPRAM PASIVNOG SLOBODNOG VREMENA

Jelena Pešić, Marina Videnović i Dijana Plut

Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
pesicjelena011@gmail.com

Cilj istraživanja je da utvrdimo da li postoje razlike u načinu na koji mladi doživljavaju strukturisane aktivnosti slobodnog vremena – vannastavne aktivnosti i njima srodno individualno bavljenje hobijima, s jedne strane, i nestrukturisane aktivnosti koje se obično svrstavaju u pasivno slobodno vreme: gledanje televizije, čitanje iz zadovoljstva, slušanje muzike i igranje kompjuterskih igrica, s druge strane. Podaci su prikupljeni metodom 24-časovnog vremenskog dnevnika (uz navedene aktivnosti ispitanici su, prema vlastitom izboru, mogli da opišu i svoj doživljaj tih aktivnosti), a obrađeni su metodom analize sadržaja. Jedinica analize bili su pojedinačni komentari sadržani u spontanim opisima ispitanika. Prema sadržaju, komentari su razvrstavani u četiri kategorije, izvedene iz *Teorije optimalnog iskustva* i *Votermanovog modela razvoja identiteta*: mentalna zahtevnost aktivnosti, motivaciona vrednost, doživljaj lične uključenosti, kao i značaj aktivnosti za doživljaj identiteta (samoekspresivnost) i ličnog rasta (kompetencije). Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 učenika srednjih škola, strukturisanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije i srednje stručne škole). Analiza je pokazala da se vannastavne i hobi aktivnosti u najvećoj meri doživljavaju kao mentalno zahtevne (19%, tj. 18% komentara), dok od ostalih aktivnosti to jedino važi za igranje kompjuterskih igrica (12.2%) ($\chi^2=87.842$; $df=4$; $p=0.00$). Iako kod svih aktivnosti dominiraju pozitivni komentari o njihovoj motivacionoj vrednosti, mladi najviše pripisuju motivacionu vrednost slušanju muzike (68.8%) i čitanju (62.5%) ($\chi^2=9.108$; $df=4$; $p=0.05$), dok se kod gledanja televizije javlja najviše

negativnih komentara (11.2%) ($\chi^2=10.979$; $df=4$; $p<0.05$). Ne postoje statistički značajne razlike u doživljaju lične uključenosti tokom ispitivanih aktivnosti ($\chi^2=8.048$; $df=4$; $p>0.05$), mada treba napomenuti da je gledanje televizije jedina aktivnost kod koje se javljaju i negativni komentari (6.4%). Strukturisane aktivnosti prednjače u pogledu doživljaja samoekspresivnosti i razvoja kompetencija: hobi 18.2% i vannastavne 20.8% komentara ($\chi^2=61.135$; $df=4$; $p=0.00$). Slušanje muzike je jedina nestrukturisana aktivnost za koju mladi vezuju doživljaj samoekspresivnosti i ličnog identiteta (11.6% komentara), dok se kompjuterske igrice doživljavaju kao izazov za vlastite kompetencije (6.1%). Rezultati potvrđuju opravdanost podele aktivnosti slobodnog vremena na mentalno izazovne i pasivno-relaksirajuće, kao i dileme u vezi sa statusom dve nestrukturisane aktivnosti: slušanja muzike i igranja kompjuterskih igrica.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: slobodno vreme, vannastavne aktivnosti, mladi, vremenski dnevnik

POVEZANOST PROBLEMA SA DOSADOM I NAČINA PROVOĐENJA SLOBODNOG VREMENA U SREDNJOŠKOLSKOM UZRASTU

Marina Videnović, Jelena Pešić i Dijana Plut

Institut za psihologiju
marina.videnovic79@gmail.com

Tradicionalno se uz period adolescencije vezuje porast dosade, koji prati ostala neprijatna osećanja karakteristična za ovaj period (npr., depresiju, usamljenost, anksioznost). S druge strane, u novijim pristupima slobodnog vremena, izvor dosade se ne vezuje u tolikoj meri za specifične razvojne zadatke adolescencije, već pre za odsustvo aktivnosti koja su odraz interesovanja i investiranja. Cilj ovog istraživanja jeste bio da se ispituju razlike u aktivnostima tokom slobodnog vremena između srednjoškolaca koje mnogo muči dosada i onih kojima ona ne predstavlja problem. Zanimalo nas je da li između ove dve grupe postoje značajne razlike i u pogledu sociodemografskih karakteristika (pol, uzrast i tip škole). Primenjena je metoda 24-časovnog vremenskog dnevnika:

ispitanici su hronološki, po polučasovnim intervalima, opisali svoje aktivnosti tokom jednog radnog dana i subote. Podaci o sociodemografskim karakteristikama i zastupljenosti dosade dobijeni su upitnički. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 srednjoškolca u Srbiji, stratifikovanom po regionu, uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije, četvorogodišnje i trogodišnje stručne škole). Ukupno 37% srednjoškolaca navodi da im dosada predstavlja veliki, odnosno veoma veliki problem. S druge strane, oko trećina ispitanika uopšte nema ovu vrstu problema. U grupi srednjoškolaca koji imaju problema sa dosadom ima više devojaka ($\chi^2=3.7251$; $df=1$; $p=0.05$), dok između tipa škole i razreda koji pohađaju ne postoje statistički značajne razlike. Analizom razlika između aritmetičkih sredina, utvrđeno je da učenici koji izveštavaju o tome da im dosada predstavlja veliki problem imaju nešto niži školski uspeh od onih koji se ne susreću sa ovim problemom ($t=1.955$; $df=643$; $p=0.05$). Diskriminativnom analizom izdvojena je jedna funkcija ($R=0.226$; $\chi^2=33.273$ $df=8$; $p=0.05$) koja pokazuje da se srednjoškolci koji imaju problema sa dosadom manje bave sportom, dok više vremena provode gledajući TV. Ukoliko pođemo od klasifikacije aktivnosti koju je predložila Zikova, između ove dve grupe srednjoškolaca postoje razlike samo u zastupljenosti fizički angažujućih aktivnosti ($t=2,2721$; $df=643$; $p=0.007$). Kada se aktivnosti porede prema cilju, zastupljenost relaksirajućih je znatno veća među srednjoškolcima koje muči dosada ($t=-2,378$; $df=64$; $p=0.001$). Na osnovu dobijenih rezultata možemo pretpostaviti da je jedan od izvora dosade u srednjoškolskom uzrastu slobodno vreme zasićeno pasivnim i relaksirajućim aktivnostima. S druge strane, bavljenje sportom i fizički angažman predstavlja mogući protektivni faktor.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: adolescencija, dosada, slobodno vreme

POSTOJI LI POTREBA ZA PROGRAMIMA PREVENCIJE POREMEĆAJA UPOTREBE INTERNETA KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA?

Marija Marković i Branislava Popović-Čitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu

marija87markovic@yahoo.com

Internet, kao savremena informaciono-komunikaciona tehnologija, tokom protekle decenije beleži kontinuirani porast upotrebe širom sveta. Istovremeno, sa rapidnim širenjem njegove upotrebe, otvarao se prostor za različite oblike zloupotrebe, među kojima posebno mesto zauzima prekomerno i nefunkcionalno korišćenje interneta koje za posledicu može imati razvijanje internet-zavisnosti ili poremećaja upotrebe interneta.

Za potrebe izvođenja zaključaka o opravdanosti kreiranja programa usmerenih na prevenciju ovog problema u populaciji učenika osnovnih škola, sprovedeno je istraživanje na uzorku od 450 učenika starijih razreda iz pet beogradskih osnovnih škola. Prosečna starost ispitanika bila je 12.4 godina ($SD = 1.11$), a uzrasni raspon se kretao od 11 do 14 godina. Uzorak je činilo 51,6% devojčica ($N = 232$) i 48,4% dečaka ($N = 218$). Podaci su prikupljeni posebno kreiranim anketnim upitnikom zatvorenog tipa koji se sastojao od 14 pitanja, i to pet skaliranih pitanja o obimu upotrebe interneta i devet dihotomnih pitanja o obaveštenosti učenika o problemima vezanim za upotrebu interneta i njihovoj percepciji nivoa roditeljske kontrole u korišćenju interneta.

Istraživački rezultati ukazuju da 87% učenika ima stalan pristup internetu, 61% svakodnevno posećuje internet, dok 12% provodi više od četiri sata dnevno na internetu. Informacije o mogućim posledicama prekomerne upotrebe interneta (dobijene od strane roditelja, u školi ili iz medija) poseduje 95% učenika, dok 84% izjavljuje da je upoznato sa postojanjem problema zavisnosti od interneta. Pri tome, 30% učenika smatra da je u riziku da postane zavisno, dok 43% saopštava da poznaje osobu koja ima poremećaj upotrebe interneta. U pogledu roditeljske kontrole, 64% učenika izjavljuje da im roditelji ne ograničavaju vreme koje provode na internetu, dok 22% navodi da roditelji nisu upoznati koje stranice posećuju na internetu.

Iako dobijeni nalazi ukazuju da su učenici upoznati sa postojanjem problema prekomerne upotrebe interneta, značajno je da visoka stopa penetracije interneta, uz nedovoljnu roditeljsku kontrolu, može povećati

verovatnoću razvijanja poremećaja upotrebe interneta. Iz tog razloga, opravdanim se pokazuje dizajniranje preventivnih programa, zasnovanih na strategijama informisanja, edukacije i pružanja alternativa, uz istovremeni rad ne samo sa učenicima, nego i njihovim roditeljima.

Ključne reči: internet, poremećaj upotrebe interneta, internet-zavisnost, prevencija, osnovna škola

SOCIJALNI STATUS, NASILNIČKO PONAŠANJE I NJIHOV ODNOS SA AKADEMSKIM POSTIGNUĆEM UČENIKA OSMOG RAZREDA

Marko Janošević¹ i Boban Petrović²

¹Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, ²Institut za
kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd
markojanosevic@yahoo.com

Izučavanje faktora koji su povezani sa akademskim postignućem i procena smera i intenziteta njihovog uticaja na akademski uspeh važna je istraživačka tema u društvu čiji se obrazovni sistem nalazi u evidentnoj krizi. Pri tome, socijalni status učenika i vršenje nasilja od strane učenika zauzimaju posebno važno mesto, jer omogućavaju uvid u specifična ponašanja i dinamiku odnosa u jednoj mikrosredini kao što je odeljenjska zajednica. Ciljevi ovog istraživanja su ispitivanje odnosa akademskog postignuća s jedne i socijalnog statusa i vršenja nasilja s druge strane, kao i utvrđivanje potencijalnog medijatorskog efekta vršenja nasilja na odnos socijalnog statusa i akademskog uspeha učenika. Uzorak je činilo 174 učenika osmog razreda osnovne škole (52% devojčica; 52% učenika iz velikog i 48% iz malog grada). Socijalni status ispitanika operacionalizovan je kroz mere sociometrijske i opažene popularnosti koje su dobijene uz pomoć upitnika za procenu sociometrijskog statusa. Mere vršenja nasilja – fizičkog, verbalnog i relacionog - dobijene su uz pomoć upitnika konstruisanog za potrebe ovog istraživanja. Akademsko postignuće je operacionalizovano kroz prosek ocena na kraju sedmog razreda. Sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza, pri čemu je akademsko postignuće uključeno kao kriterijumska varijabla. Uvođenjem prediktorskih varijabli na 4 nivoa hijerarhijske regresione analize ukupno se objašnjava 27% varijanse akademskog postignuća. Kontrolne varijable (pol i veličina mesta) objašnjavaju 8%, varijable socijalne popularnosti

dodatnih 10%, opažena popularnost 4% (ovaj doprinos jedini nije statistički značajan) i vršenje nasilja 5%. Najznačajniji prediktori akademskog postignuća su socijalna prihvaćenost ($\beta = .12$, $p < 0.01$), socijalna odbačenost ($\beta = -.22$, $p < 0.01$), opažena odbačenost ($\beta = -.15$, $p < 0.01$), i fizičko nasilje ($\beta = -.30$, $p < 0.01$), dok važnu ulogu ima i veličina mesta ($\beta = .25$, $p < 0.01$). Interesantan je i nalaz da pol učenika ima značajan efekat na objašnjenje akademskog postignuća sve do uvođenja varijabli vršenja nasilja u regresionu jednačinu. Analiza interakcija ispitivanih varijabli pokazala je da vršenje nasilja ima moderatorsku ulogu kada je u pitanju odnos socijalnog statusa i akademskog uspeha: postoje statistički značajne interakcije fizičkog i verbalnog nasilja i socijalne prihvaćenosti, fizičkog nasilja i socijalne odbačenosti, te relacionog nasilja i opažene zanemarenosti. Rezultati ovog istraživanja implikativni su za unapređenje školske prakse.

Ključne reči: sociometrijska popularnost, opažena popularnost, nasilničko ponašanje, akademsko postignuće

ODUSTAJANJE OD ŠKOLOVANJA: PORODICA KAO DEFORMATIVNI KULTURNO-POTPORNI SISTEM

Ivana Stepanović Ilić¹, Ljiljana B. Lazarević¹ i Ksenija Krstić²

¹Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu, ²Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
istepano@f.bg.ac.rs

Teorija Vigotskog nudi optimističan pogled na razvoj u kome je socijalna sredina formativni faktor. Ipak, ona može imati i deformativnu ulogu. Rad je deo šire studije i bavi se identifikacijom porodičnih faktora koji doprinose napuštanju školovanja. Analizirano je 12 studija slučaja, 8 dečaka i 4 devojčice od 13 do 19 godina (5 iz osnovne i 7 iz srednje škole) koji su napustili školovanje ili su pod rizikom za to. Produbljeni polustrukturirani intervjui su pokrili sledeće teme: socio-demografski i podaci o uslovima u kojima porodica živi, školsko postignuće, problemi ponašanja, podaci o strukturi i funkcionisanju porodice, odnos porodice prema obrazovanju. Intervjuisano je i četvoro roditelja. Podaci su analizirani kvalitativnom metodom (analiza izvornih odgovora, kategorizacija odgovora i utvrđivanje frekvenci) kako bi očuvali

originalne odgovore i ekološki kontekst. Imajući to u vidu, svaki slučaj treba tretirati kao predstavnika čitave klase slučajeva.

Rezultati pokazuju da unutar porodičnog konteksta deformativno deluju: narušena struktura porodice, disfunkcionalnost porodice, nizak socio-ekonomski i kulturno-pedagoški status porodice, kao i deklarativno vrednovanje obrazovanja u porodici i niske obrazovne aspiracije. Više od polovine porodica je nepotpuno. U određenom broju slučajeva deca koja napuštaju školu žive u disfunkcionalnim porodicama (nasilje, alkoholizam, smrt člana porodice). Porodice su niskog ekonomskog statusa. Deca žive u uslovima bede, u nedovršenim kućama, nemaju kućne aparate i prinuđena su da rade. Porodice su, takođe, niskog kulturno-pedagoškog nivoa što ih uz siromaštvo čini višestruko depriviranom i nepodsticajnom sredinom za učenje. Intervjuisani roditelji smatraju da je dete glavni „krivac“ za nezavršavanje škole. Sebi zameraju popustljiv stil vaspitanja. Nivo njihovog obrazovanja je srednji ili niži. Deca su često izložena deklarativnom stavu roditelja o važnosti obrazovanja, dok njihovo ponašanje ima suprotan karakter. To se pre svega ogleda u niskim očekivanjima od dece, nesposobnosti roditelja da ih zadrže u školi i često „olakom“ prihvatanju odluke deteta da odustane od školovanja.

Svaka od analiziranih studija slučaja pruža specifičnu sliku deformativnih porodičnih faktora koji pored individualnih i socijalnih činilaca utiču na odustajanje od školovanja. Rezultati su dragoceni i zbog toga što odustajanje od škole predstavlja višedimenzionalni problem jer ima negativne posledice na pojedinca ali i na čitavo društvo.

Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: odustajanje od školovanja, porodica kao deformativni kulturno potporni sistem, studija slučaja

POVEZANOST UČENIČKIH ALTERNATIVNIH KONCEPCIJA O PLIVANJU I TONJENJU TELA SA FORMALNO- OPERACIONALNIM MIŠLJENJEM

Ivana Stepanović Ilić¹, Jelena Radovanović² i Josip Sliško³

¹Institut za psihologiju Filozofski fakultet Beograd, ²Osnovna škola „Slobodan Sekulić“ Užice, ³Facultad de Ciencias Fisico Matemáticas Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, Puebla, México
istepano@f.bg.ac.rs

Alternativne koncepcije su shvatanja koja važe samo pod specijalnim uslovima ili predstavljaju zablude. U prirodnim naukama široko su zastupljene. Istraživanja pokazuju da je navođenje učenika da razumeju zašto stvari plivaju/tonu jedan od najzahtevnijih zadataka nastave. Može se izdvojiti 10 najrasprostranjenijih alternativnih koncepcija koje se odnose na ove fenomene: 1. Velike/teške stvari tonu, male/lake stvari plivaju; 2. Predmeti koji imaju u sebi vazduh plivaju; 3. Šuplje stvari tonu; 4. Ravne stvari plivaju; 5. Oštra ivica predmeta čini da on tone; 6. Vertikalni predmeti tonu, a horizontalni plivaju; 7. Predmeti od tvrdog materijala tonu, a od mekog plivaju; 8. Dopunjavanje materijalom koji pliva pomaže teškim stvarima da plivaju; 9. Velika količina vode čini da stvari plivaju; 10. Lepljiva tečnost čini da stvari plivaju.

Usvajanje naučnih koncepata fenomena plivnja/tonjenja tela zahteva shvatanje pojma gustine koja predstavlja odnos dve fizičke veličine (mase i zapremine), kao i poznavanje uticaja odnosa gustina tela i tečnosti. Potrebno je i razumeti odnos gravitacione i sile potiska koje deluju na telo. Shvatanje ovako kompleksnih pojmova i njihovih relacija zahteva apstraktno mišljenje koje odgovara Pijaževom stadijumu formalnih operacija. Zato je prirodno ispitati u kojoj meri je prisustvo alternativnih koncepcija o plivanju/tonjenju tela povezano sa razvijenošću formalno-operacionog mišljenja. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 153 trinaestogodišnjaka, učenika sedmog razreda. Alternativne koncepcije ispitivane su dijagnostičkim testom Jin i saradnika (dopunjen zahtevom da učenici obrazlože odgovore), a formalne operacije Bondovim testom logičkih operacija BLOT. Utvrđena je umerena pozitivna korelacija postignuća na dijagnostičkom testu i BLOT-a ($r=0.3$, $p=0.00$). Slične su i

korelacije sa školskim uspehom ($r=0.32$, $p=0.00$) i ocenom iz fizike ($r=0.29$, $p=0.00$). Analizom varijanse za pojedinačne zadatke dijagnostičkog testa utvrđeno je da na 6 od 10 zadataka učenici sa naučnim koncepcijama imaju više skorove na BLOT-u od onih čiji odgovori sadrže alternativne koncepcije. Ovi nalazi ukazuju da su naša očekivanja o negativnoj vezi stepena razvoja formalnih operacija i prisustva alterantivnih koncepcija potvrđena u globalu, ali da je neophodno objasniti izostanak te veze na pojedinim zadacima. Detaljnija analiza sugerše da se ti zadaci odnose na najzastupljenije alterantivne koncepcija koje su snažno podržane svakodnevnim iskustvom učenika. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: alternativne koncepcije o plivanju i tonjenju tela, formalno-operacionalno mišljenje.

RAZLIKE U PERCEPCIJAMA ODRASLIH I DECE O STRUKTURI VRTIČKE GRUPE: JEDAN PRIMER IZ PREDŠKOLSKE PRAKSE

Dejan Videnović i Marina Videnović

Predškolska ustanova "Čukarica", Institut za psihologiju
dejan.videnovic@gmail.com

Period boravka u vrtiću nesumljivo postavlja pred dete prve ozbiljne zahteva za socijalnu adaptaciju u vršnjačkoj grupi. Da bi vaspitači i roditelji radili na razvijanju dobre socijalne klime od koristi je da se njihova percepcija odnosa u grupi ne razlikuje značajno od dečje. Cilj istraživanja je bio da se uporede percepcije dece, roditelja i vaspitača o strukturi i karakteristikama vrtićke grupe. Deca su imala zadatak da navedu koga od drugara iz vrtića bi najviše voleli da pozovu na svoj rođendan. Roditelji su procenjivali kako su odgovorila njihova deca, dok su vaspitači imali zadatak da navedu izbore svakog deteta. Ukupno je ispitano 38 dece i roditelja i dva vaspitača koja rade u ovoj vrtićkoj grupi. Prosečan uzrast ispitanice dece je bio 5 godina. Sociometrijska analiza podataka vršena je uz pomoć UCINET softverskog paketa. Nakon dobijanja rezultata vaspitači su imali prilike da tokom nestrukturisanog intervjuja izdvoje karakteristike dece za koje su njihove procene predstavljale precenjivanje ili podcenjivanje sociometrijskog položaja.

Kada se analizira korelacija broja izbora koje je svako dete dobilo na osnovu odgovora drugara i odraslih, izdvaja se rezultat da između ocena roditelja i dece postoji visoka statistički značajna korelacija ($r=0.66$; $p=0.00$), dok slaganje sa procenama vaspitača nisu toliko nedvosmislene. Naime, između jednog vaspitača i dece postoji statistički značajna korelacija ($r=0.321$; $p=0.05$), dok između drugog nema. Što se tiče kohezivnosti sociometrijske mreže procene odraslih i dece se statistički značajno ne razlikuju u pogledu gustine mreže. Ipak, međusobno se razlikuju procene roditelja i vaspitača, odnosno prema mišljenju vaspitača mreža je znatno gušća nego prema mišljenju roditelja ($t= 2.1277$; $p=0.03$; $t= 2.0947$; $p=0.02$). S druge strane, procene vaspitača idu u smeru procenjivanja recipročnosti izbora (25 % veza prema proceni vaspitača, naspram 18% prema proceni dece). Razlika u percepciji broja klika nije velika. Prema proceni dece u grupi postoji 12 klika, dok ih prema proceni odraslih ima deset. Percepcije vaspitača i dece se međusobno slažu da u grupi postoje dva nezavisna klana, dok je na osnovu odgovora roditelja moguće izdvojiti tri takve grupe. Na osnovu razgovora sa vaspitačima utvrđeno je da su njihove procene išle u smeru procenjivanja sociometrijskog položaja dece koja su dobro adaptirana na vrtički rad i nemaju konflikte u odnosima sa vršnjacima, ali nisu razvili bliske, prijateljske odnose.

Ključne reči: vrtićka grupa, struktura grupe, analiza vršnjačke mreže

ADAPTACIJA KRATKE FORME UPITNIKA ZA PROCJENU DJEČIJEG PONAŠANJA (CBQ) ZA UZRAST OD TRI DO ŠEST GODINA

Snježana Mišćević, Siniša Lakić, Slavica Tutnjević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

snjezana.miscevic@gmail.com

Usljed nedostatka adekvatnog mjernog instrumenta na našem jeziku domaća psihološka misao se, za razliku od svjetske, veoma malo bavi procjenom i proučavanjem temperamenta djece. Sa ciljem da se takav instrument obezbijedi, te uz saglasnost autora, ovim istraživanjem je izvršena adaptacija kratke forme Children's Behavior Questionnaire za primjenu na srpski jezik. Kratka forma CBQ namijenjena je za procjenu temperamenta djece od 3 do 7 godina. Jedan je od najčešće primjenjivanih

instrumenata u ovoj oblasti i preveden je na više od 20 svjetskih jezika. Sastoji se od 94 ajtema grupisana u 15 skala, koje obuhvataju 3 globalne dimenzije temperamenta: ekstraverzija-surgencija, negativni afektivitet i voljna kontrola.

Nakon prevoda instrumenta, procijenjeno je 167 djece, 81 djevojčica i 86 dječaka, iz Banjaluke i Dervente, uzrasta od 3 do 6;6 godina, te dobijeno 306 roditeljskih procjena. Analizirane su psihometrijske karakteristike instrumenta: pouzdanost, validnost, objektivnost, kao i razlike u procjenama u odnosu na pol roditelja i pol djeteta, te su iste upoređene sa podacima dobijenim na originalnom, američkom uzorku.

Prosječna interna konzistentnost je na našem uzorku nešto niža ($\alpha = .63$) nego na originalnom uzorku ($\alpha = .72$). Na osnovu sadržinskih i psihometrijskih kriterija, sugerisana je korekcija skala pri čemu se izuzimaju ukupno 22 stavke, a prosječni α koeficijent se za cijeli instrument tada povećava na .66. Eksplorativnom faktorskom analizom na sumacionim skorovima su identifikovana tri globalna faktora, podudarno originalnom istraživanju, pri čemu su matrice zasićenja, takođe, slične.

Saglasnost procjena roditeljskih parova na našem uzorku je adekvatna, te u odnosu na originalni uzorak, viša na svim skalama. Prosječna saglasnost na svih petnaest skala iznosi .56, dok se korelacije kreću u rasponu od .43 do .66 i sve su statistički značajne na nivou $p < .01$. Statistički značajne razlike u procjenama majki i očeva uočavaju se na ukupno šest skala, dok su razlike u pogledu procjenjivanja dječaka i djevojčica statistički značajne na tri skale.

Najveći doprinos ovog istraživanja je identifikovanje prednosti i nedostataka originalne verzije, što omogućava dalje unaprijeđenje instrumenta. Navedene nalaze bi u budućnosti bilo dobro provjeriti na većem i heterogenijem uzorku, dok bi eventualna standardizacija instrumenta doprinijela teoretskom i praktičnom razvoju ove oblasti.

Ključne riječi: temperament kod djece, procjena temperamenta, CBQ

IZVEŠTAJ RODITELJA KAO IZVOR PODATAKA O RANOM RAZVOJU DEČJEG GOVORA

Darinka Anđelković¹, Nada Ševa², Maja Savić^{1,3}, Slavica Tutnjević⁴

¹Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, ²Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, ³Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu,

⁴Filozofski fakultet, Univerzitet u Banja Luci
dandjelk@f.bg.ac.rs

Izveštaj roditelja/staratelja značajan je izvor informacija o razvoju, i nezaobilazan je element u svakom postupku proceni dijagnostike dečjeg razvoja. Mekartur-Bejts inventar komunikacionog razvoja (*MacArthur-Bates Communicative Development Inventories – CDIs*) spada u one instrumente koji izveštaj roditelja koriste kao osnovno sredstvo u proceni razvoja govora i komunikacije. Adaptacija ovog instrumenta za srpski jezik pokrenula je neka od pitanja validnosti inventara namenjenog roditeljima.

Cilj: U ovom radu prikazujemo rezultate preliminarne provere validnosti prve adaptirane verzije Mekartur-Bejts inventara za srpski jezik. Provera je rađena za dva inventara ovog instrumenta: *Reči i gestovi (CDI I)* za uzraste 8-18 meseci namenjenog proceni razvoja rečnika i simboličke funkcije i komunikacije, i *Reči i rečenice (CDI II)* za uzraste 16-30 meseci namenjenog proceni gramatičkog (morfološkog i sintaksičkog) razvoja. Adaptacija oba inventara (CDI I i CDI II) urađena je u dve verzije srpskog jezika, ekavskoj i ijekavskoj, pa je tako planirana i evaluacija.

Metod: Organizovane su četiri fokus grupe sa majkama dece odgovarajućeg uzrasta. Cilj razgovora bio je da se proverí koliko su upitnici razumljivi, da li majke shvataju šta se od njih očekuje, koliko su sigurne u davanju odgovora, koji delovi upitnika su teži, a koji lakši, da li treba nešto izmeniti/izbaciti/dodati.

Rezultati: Pokazalo se da pojedini segmenti upitnika funkcionišu vrlo dobro – stavke se lako prepoznaju u rečniku i ponašanju, i jednostavno se razlikuju od onih čija pojava nije prisutna kod deteta. Međutim, postoje i problematični segmenti inventara (morfološki i sintaksički razvoj) koji od roditelja zahtevaju posebnu vrstu pažnje ili kompetenciju koju možda ne poseduju. Roditelji su svesni značenja detetovih reči i iskaza, ali se teže fokusiraju na formalne aspekte komunikacije, i zbog toga često nisu u stanju da validno izveštavaju o prisustvu ili odsustvu pojedinih gramatičkih obeležja.

Zaključak: Rezultati su istakli problem validnosti roditeljskog izveštaja o komunikacionom razvoju i razlike koje pojedini aspekti toga razvoja imaju u pogledu dostupnosti i pouzdanosti procene. Roditeljsko izveštavanje o morfološkim i sintaksičkim aspektima dečjih iskaza manje je pouzdano, nego o semantičkim aspektima razvoja, tako da se u daljem radu na adaptaciji i konstrukciji ovog instrumenta o tome posebno vodilo računa.

Ključne reči: test, razvoj govora, komunikacioni razvoj, CDI, izveštaj roditelja.

ISPITIVANJE VIZUO-MOTORNE INTEGRACIJE GLUVE I NAGLUVE DECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Vesna Radovanović, Marina Radić Šestić, Biljana Milanović-Dobrota
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
radovanovic3@yahoo.com

Vizuo-motorna integracija je kompleksna veština koja objedinjuje vizuelnu percepciju i koordinaciju oko-ruka. Zadaci za ispitivanje vizuo-motorne integracije su takvi da od dece zahtevaju kopiranje figura u serijama koje se sve više usložnjavaju. Rezultati nekih istraživanja pokazuju da je rana gluvoća povezana sa atipičnim razvojem vizuomotornih veština kao što su kopiranje, crtanje oblika i hvatanje. Ispitivanje sposobnosti vizuo-motorne integracije ima veliki teorijski i praktični značaj, jer postoji više mogućnosti da se predupredi kašnjenje, blagovremeno utvrde faktori koji do njega dovode i da se pronađu adekvatne strategije za prevenciju i prevazilaženje neuspeha. Zato smo za cilj istraživanja postavili ispitivanje faktora koji bi mogli biti od uticaja na sposobnost vizuo-motorne integracije gluve i nagluve dece (stepen oštećenja sluha, vreme započete auditivne rehabilitacije, model komunikacije i vrsta amplifikacije).

Uzorak za istraživanje činilo je 30 prelingvalno gluve i nagluve dece uzrasta od 4 do 6 godina, od toga 17(56,7%) dečaka i 13 (43,3%) devojčica. U istraživanju je korišćen Beery-Buktenica razvojni test vizuo-motorne integracije, kraća forma, sastavljena od 15 ajtema, gde svaki ajtem nosi po jedan poen. Kraća forma testa namenjena je za ispitivanje vizuo-motorne integracije dece uzrasta od 2 do 8 godina.

U odnosu na stepen oštećenja sluha, deca su ostvarila približno podjednake rezultate, AS=10,80 kod dece sa umereno teškim oštećenjem sluha, AS=9,43 kod dece sa teškim i AS=9,33 kod dece sa veoma teškim oštećenjem sluha ($F=0,509$; $df=2$; $p=0,607$). Rezultati istraživanja su pokazali da model komunikacije ($F=0,266$; $df=2$; $p=0,768$), kao i vrsta amplifikacije ($F=0,310$; $df=3$; $p=0,818$) ne utiču u značajnoj meri na postignuće dece na testu. Deca koja su obuhvaćena ranom auditivnom i jezičkom rehabilitacijom, do druge godine života, postigla su najveći broj poena (AS=11,57), pa se njihovo postignuće značajno razlikuje od dece kod koje se sa programom rehabilitacije krenulo na kasnijem uzrastu ($F=5,188$; $df=2$; $p=0,012$).

Vizuo-motornu integraciju, kao važan aspekt psiho-motornog razvoja dece, posebno u predškolskom i ranom školskom uzrastu, potrebno je pratiti i stvarati povoljne uslove za njenu stimulaciju. Vizuo-motorna integracija je tesno povezana sa razvojem govora i jezika, pa rezultati ispitivanja dece predškolskog uzrasta mogu ukazati na zrelost deteta za nastavu i prognozu njegove uspešnosti u školi.

Rad je nastao u okviru projekta *Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijumi za izradu individualnih obrazovnih programa*, nosilac projekta Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj, Beograd, br. odluke 179025.

Ključne reči: gluva i nagluva deca, vizuo-motorna integracija, predškolski uzrast, auditivna i jezička rehabilitacija.

ISKUSTVO U BLISKIM PARTNERSKIM VEZAMA KAO PREDIKTOR LJUBAVNIH STILOVA

Zoran Petrović¹, Branko Velov² i Veljko Đurić¹

¹Fakultet za pravne i poslovne studije 'Dr Lazar Vrkatić', Novi Sad,

²ACIMSI Centar za rodne studije, Univerzitet u Novom Sadu

zope777@open.telekom.rs

Savremeno teorijsko objašnjenje ljubavnih stilova nudi iscrpne opise aktuelnih ljubavnih stilova odraslih osoba, ali ih ne dovodi u vezu sa njihovim prethodnim iskustvom u bliskim partnerskim odnosima. U želji da utvrdimo da li postoji prediktivna veza između prethodnog iskustva u bliskim partnerskim odnosima i sadašnje opredeljenosti za određenu vrstu ljubavnog stila, uzorku od 117 žena i 83 muškaraca, zadata je skala

iskustva u bliskim partnerskim odnosima (ECR - Experiences in Close Relationships Scale), koja meri dve fundamentalne dimenzije: anksioznost i izbegavanje u bliskim partnerskim odnosima. Tipovi ljubavnih veza su mereni skalom ljubavnih stavova (LAS - Love Attitude Scale), koja konotira šest tipova: Eros kao erotsku ljubav, Maniu kao nesigurnu ljubav, Pragma kao racionalnu ljubav, Agape kao nesebičnu ljubav, Storge kao prijateljsku ljubav i Ludus kao manipulativnu ljubav. Matrica bivarijantnih korelacija latentnih dimenzija dveju skala ukazala je na jedinstveni sklop prediktorskih varijabli (izbegavanje i anksioznost) skale ECR za svaki tip ljubavnog stila skale LAS. Eros se odlikuje umereno visokom negativnom ($r_{(198)} = -0.542$; $p < 0.001$) a Ludus umereno visokom pozitivnom ($r_{(198)} = 0.521$; $p < 0.001$) korelacijom sa izbegavanjem; Mania umereno visokom pozitivnom ($r_{(198)} = 0.507$; $p < 0.001$) a Storge slabom pozitivnom korelacijom sa anksioznošću ($r_{(198)} = 0.143$; $p = 0.044$); Pragma slabim pozitivnim korelacijama sa izbegavanjem ($r_{(198)} = 0.225$; $p < 0.001$) i anksioznošću ($r_{(198)} = 0.281$; $p < 0.001$); a Agape slabom negativnom korelacijom sa izbegavanjem ($r_{(198)} = -0.229$; $p < 0.001$) i slabom pozitivnom korelacijom sa anksioznošću ($r_{(198)} = 0.280$; $p < 0.001$). Višestruka linearna regresija ukazala je na različitu prediktivnu moć dimenzija skale ECR u odnosu na 6 tipova ljubavnih stilova LAS: Eros ($R=0.562$; $F_{(2,197)} = 45.461$; $p < 0.001$); Ludus ($R=0.521$; $F_{(1,198)} = 73.784$; $p < 0.001$); Mania ($R=0.507$; $F_{(1,198)} = 68.398$; $p < 0.001$); Storge ($R=0.143$; $F_{(1,198)} = 4.111$; $p = 0.044$); Pragma ($R=0.357$; $F_{(2,197)} = 14.346$; $p < 0.001$); Agape ($R=0.366$; $F_{(2,197)} = 15.207$; $p < 0.001$). Ovi nalazi idu u prilog teze da prethodno iskustvo u bliskim partnerskim odnosima utiče na aktuelnu opredeljenost za vrstu ljubavnog stila. Jedinstvenost sklopa prediktorskih varijabli za svaki od 6 tipova ljubavnih stilova na nov način podupire Lijevu teoriju ljubavi koja je poslužila kao teorijsko polazište za konstrukciju skale LAS.

Ovo istraživanje je finansirano od strane Pokrajinskog sekretarijata za nauku i tehnološki razvoj APV pod nazivom "Vrednosne orijentacije mladih", projekat broj 14-451-3818/2013.

Ključne reči: skala ljubavnih stilova (LAS), skala iskustva u bliskim partnerskim odnosima (ECR), izbegavanje, anksioznost

DIMENZIJE PERCIPIRANOG RODITELJSKOG PONAŠANJA KAO MEDIJATORI U ODNOSU IZMEĐU OSOBINA LIČNOSTI I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM KOD ADOLESCENATA

Đenita Tuce i Indira Fako

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
djenita.tuce@gmail.com

Cilj istraživanja je da se ispita potencijalni medijacijski efekat percipiranih interakcija sa roditeljima u odnosu između osobina ličnosti (Velikih pet dimenzija ličnosti) i zadovoljstva životom kod adolescenata. Procjena roditeljskog ponašanja majki i očeva od strane adolescenata vršena je na tri dimenzije: emocionalnost/prihvatanje, psihološka kontrola i bihevioralna kontrola. Istraživanje je provedeno na uzorku od 425 učesnika (200 djevojaka i 225 mladića), prosječne dobi $M=18$ ($SD=.72$). Podaci su prikupljeni metodom grupnog rada, a primijenjeni su sljedeći instrumenti: Upitnik za mjerenje roditeljskog ponašanja, Skala samoprocjene za mjerenje Velikih pet faktora ličnosti i Skala za ispitivanje zadovoljstva životom. Rezultati multiplih regresijskih analiza pokazuju da se temeljnim osobinama ličnosti može objasniti 38% varijance ($R^2=.375$; $\Delta F_{(5,419)}=50.276$; $p<.01$), a percipiranim roditeljskim ponašanjem majki i očeva 31% varijance zadovoljstva životom kod adolescenata ($R^2=.311$; $\Delta F_{(6,418)}=31.402$; $p<.01$). Od osobina ličnosti adolescenata, kao značajni prediktori zadovoljstva životom izdvojilo se svih pet temeljnih dimenzija ličnosti ($\beta_N=-.14$, $p<.01$; $\beta_E=.23$, $p<.01$; $\beta_A=.23$, $p<.01$; $\beta_C=.19$, $p<.01$; $\beta_O=.14$, $p<.01$), dok je od varijabli porodičnog konteksta utvrđen značajan doprinos percipiranog prihvatanja od strane majke ($\beta=.30$, $p<.01$) i oca ($\beta=.35$, $p<.01$), ali ne i dimenzija psihološke i bihevioralne kontrole. U skladu sa dobivenim rezultatima, ispitivanje medijacijske uloge provedeno je samo za dimenziju emocionalnosti, pri čemu su provedene dvije hijerarhijske regresijske analize, zasebno za percipirano majčino i očevo prihvatanje. Pri tome je utvrđeno da osobine ličnosti zajedno sa percipiranim majčinim prihvatanjem objašnjavaju 46% varijance ($R^2=.459$; $\Delta R=.084$; $\Delta F_{(1,418)}=64.753$; $p<.01$), a zajedno sa percipiranim očevim prihvatanjem 44% varijance kriterija ($R^2=.435$; $\Delta R=.060$; $\Delta F_{(1,418)}=44.656$; $p<.01$). Istraživanjem je potvrđena medijacijska uloga percipiranog prihvatanja od strane majke i oca u odnosu između osobina ličnosti i zadovoljstva životom kod adolescenata. Pri tome je utvrđeno da Saradljivost i Otvorenost za iskustvo svoj utjecaj na zadovoljstvo životom

djelimično ostvaruju preko percipiranog i majčinog i očevog prihvatanja, dok Ekstraverzija i Savjesnost svoj utjecaj djelimično ostvaruju samo preko percipiranog prihvatanja od strane oca. Za dimenziju Neuroticizam nije utvrđen medijacijski efekat preko pretpostavljenih varijabli. Dobiveni nalazi jasno upućuju na značajnu ulogu percipiranog roditeljskog prihvatanja u objašnjenju odnosa između osobina ličnosti i zadovoljstva životom kod adolescenata i imaju važne praktične implikacije.

Ključne riječi: zadovoljstvo životom, percipirano roditeljsko ponašanje, osobine ličnosti.

RAZVOJ KATEGORIZACIJE I MORALNE EVALUACIJE LAŽI

Marija Dangubić, Tatjana Blečić, Tamara Radojičić, Vojin Simunović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dangubicmarija@gmail.com

Problem na koji je bilo fokusirano istraživanje je utvrđivanje uticaja intencionalnosti i vrste posledice na kategorizaciju i moralnu evaluaciju laži, kao i interakcije ovih faktora sa uzrastom ispitanika. Sprovedeno istraživanje je eksperimentalno, transversalno, a kao tehnika za prikupljanje podataka korišćen je strukturisani intervju. Kao stimulusi su korišćene priče u kojima su ukrštene namera (dobra, neutralna, loša) i posledica (pozitivna, neutralna, negativna). Na taj način je dobijeno 9 različitih situacija. Pitanje koje se odnosilo na zadatak kategorizacije glasillo je: „Da li je PP (ime aktera) slagao/la?“ Ispitanici su na pitanje odgovarali na 4-stepenoj skali, tako što su im na kraju pitanja ponuđene 4 opcije: 1. nije uopšte slagao/la; 2. malo je slagao/la; 3. slagao/la je; 4. mnogo je slagao/la. Pitanje koje se odnosilo na zadatak moralne evaluacije glasillo je: „Kako je PP postupio/la?“ Ponuđeni odgovori bili su: 1. jako loše; 2. loše; 3. pomalo loše; 4. ni dobro ni loše; 5. pomalo dobro; 6. dobro; 7. jako dobro. U istraživanju je učestvovalo 90 ispitanika iz 3 različite (7, 10 i 14) uzrasne kategorije. Svaka uzrasna kategorija obuhvatala je po 15 devojčica i dečaka.

Rezultati su pokazali da postoji značajan uticaj faktora namere na kateogrizaciju laži ($F(df= 89)= 113.714$; $p<0.01$) i moralnu evaluaciju laži ($F(df=89)= 70.887$; $p<0.01$). Utvrđen je i značajan uticaj faktora posledice na kategorizaciju laži ($F(df =89)= 20.307$; $p<0.01$) i moralnu evaluaciju laži ($F(df= 89)= 50.837$; $p<0.01$).

Dobijena je značajna interakcija faktora uzrasta i faktora namere i kada je u pitanju kategorizacija laži ($F(df= 89)= 8.412$; $p<0.01$) i kada je u pitanju moralna evaluacija laži ($F(df= 89)= 9.890$; $p<0.01$). Nije dobijena značajna interakcija faktora uzrasta i faktora posledice ni kada je u pitanju kategorizacija laži ($F(df = 89)= 2.139$; $p= 0.078$) ni kada je u pitanju moralna evaluacija laži ($F(df= 89)= 1.1617$; $p= 0,178$).

Dva prva nalaza jasno pokazuju uticaj namere i posledice na kategorizaciju i moralnu evaluaciju laži. Lošija namera dovodi do lakše kategorizacije postupka kao laži i do negativnije moralne evaluacije. Negativnija posledica utiče u istom smeru. Druga dva nalaza pokazuju da sa uzrastom dolazi do snažnijeg uticaja namere na kategorizaciju i moralnu evaluaciju laži, dok se uticaj vrste posledice ne menja značajno sa uzrastom.

Ključne reči: Kategorizacija laži, moralna evaluacija laži, uzrast, razvoj

RAZLIKE U OPŠTOJ KREATIVNOJ SPOSOBNOSTI I ASPEKTIMA KREATIVNOG MIŠLJENJA IZMEĐU SREDNJOŠKOLACA I STUDENTA

**Jovana Milićević, Ninoslava Milić, Gordana Maksimović, Jovana
Bjekić, Milica Erić**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
jovanamic@yahoo.com

Dosadašnja istraživanja o razvoju kreativnih sposobnosti pretežno su bila usmerena na ispitivanje razlika u divergentnim sposobnostima dece do 12 godina starosti, tek ponekad na ispitivanje razlika između dece u pre-adolescentskom i adolescentskom periodu, dok su studije poređenja kreativnosti adolescenata i odraslih veoma retke. Nalazi ovih malobrojnih studija pokazuju da između adolescenata i odraslih nema razlike u postignuću na verbalnim zadacima divergentne produkcije, dok su po pitanju neverbalnih zadataka nalazi kontradiktorni. S obzirom na nedostatak istraživanja o razvoju kreativnosti u periodu između adolescencije i rane zrelosti, ovo istraživanje sprovedeno je sa ciljem identifikovanja razlika u kreativnom postignuću između srednjoškolaca i studenata. Uzorak srednjoškolaca činilo je 45 učenika druge godine Šeste beogradske gimnazije uzrasta 15.81 godina ($SD =$

0.39) od kojih je bilo nešto manje ispitanika muškog pola ($N_m=18$; 39.1%), dok je uzorak studenata činilo 35 studenata Beogradskog univerziteta (Hemijski, Elektrotehnički i Filozofski fakultet) uzrasta 21.6 ($SD = 2.77$) godina, pri čemu se u uzorku našlo manje ispitanika muškog pola ($N_m=15$; 42.9%). Svim ispitanicima zadat je višedimenzionalni test za procenu opšte kreativnosti u formi za grupno zadavanje. Test se sastoji od 21 zadatka verbalnog i neverbalnog tipa, organizovanih u četiri subskale: Fluentnost, Produktivnost, Originalnost i Elaboracija. Rezultati ukazuju na superiornije postignuće studenata kako u pogledu ukupnog skora ($F(1, 79) = 45.769$, $p<0.01$), tako i u pogledu pojedinačnih dimenzija kreativnog postignuća: fluentnost ($F(1, 79) = 52.857$, $p<0.01$); produktivnost ($F(1, 79) = 46.321$, $p<0.01$); i elaboracija ($F(1, 79) = 28.803$, $p<0.01$). Jedino na subskali originalnosti nije dobijena značajna razlika između ove dve grupe ispitanika. Studenti, takođe, postižu bolje rezultate kako na verbalnim ($F(1, 79) = 52.448$, $p<0.01$); tako i na neverbalnim tipovima zadataka ($F(1, 79) = 8.679$, $p=0.01$). Ovakvi rezultati u skladu su sa nalazima postojećih studija u ovoj oblasti, koji govore o superiornosti “mladih odraslih” u odnosu na adolescente na neverbalnim zadacima divergentne produkcije. U skladu sa postojećim nalazima je i dobijeni rezultat o jednako izraženoj sposobnosti produkcije novih i neobičnih ideja (originalnost) koja govore o nepostojanju razlika u kvalitetu produkovanih odgovora između adolescenata i starijih ispitanika. Međutim, rezultati u prilog studenata na dimenzijama fluentnosti i produktivnosti nisu u skladu sa postojećim nalazima, i ukazuju na mogućnost da se razvoj sposobnosti generisanja višestrukih ideja i alternativnih rešenja nekog problema ne završava u potpunosti u periodu adolescencije.

Ključne reči: kreativnost, divergentno mišljenje, studenti, adolescenti, opšta kreativna sposobnost

ŠTA UČENICI OSNOVNIH ŠKOLA ZNAJU O DROGAMA?

Lidija Bukvić, Jasmina Todorović, Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu,

Beograd

lidija_bukvic@yahoo.com

Studije prevalence upotrebe droga pokazuju kontinuiran porast ove pojave u školskoj populaciji. Povezanost sa drugim bihevioralnim problemima i posledice koje ostavlja ukazuju na potrebu sistemskog preventivnog pristupa, te se, radi planiranja efektivnih programa u školskoj sredini, značajnim ističe procena znanja učeničke populacije. U cilju dobijanja saznanja o nivou obaveštenosti učenika o efektima i posledicama droga, kao i ispitivanja postojećih zabluda učenika o drogama, realizovano je kvalitativno istraživanje. Na uzorku od 640 učenika osmog razreda iz 9 beogradskih osnovnih škola, primenjena je, tokom decembra 2013. godine, u okviru projekta Prepoznaj-Razmisli-Odgovori, metoda učesničkog fokus-grupnog intervjua. Održano je 20 rodno mešoviti učesničkih grupa koje su, u proseku, brojale po 32 učenika. Nalazi izvedeni na osnovu sumiranja i analize kvalitativnih izjava ukazuju da značajan udeo učenika ne razlikuje odvojene kategorije psihoaktivnih supstanci, te navodi nikotin i alkohol kao primer za „lake droge“, dok kofein uopšte ne prepoznaje kao psihoaktivnu supstancu. Učenici su upoznati sa pojedinim efektima droga, koje prvenstveno vezuju za njihov uticaj na nervni sistem, dok u pogledu posledica primarno prepoznaju fizičke, a socijalne vezuju za materijalne gubitke i probleme sa zakonom. Zavisnost pravilno definišu, ali svega 4 grupe same navode postojanje psihičke i fizičke zavisnosti. Među učenicima je široko rasprostranjena zabluda o postojanju lakih i teških droga (u svim grupama), koju pravdaju razlikovanjem lakše i teže zavisnosti. Učenici pravilno percipiraju opasnost od povremene upotrebe droga (17 grupa), kao i rizik koji postoji za razvijanje zavisnosti kod svakoga ko proba drogu (sve grupe). Učenici u 7 grupa smatraju da je marihuana manje štetna od cigareta. Imaju saznanja o kažnjivosti držanja droge za ličnu upotrebu, ali se granica krivične odgovornosti vezuje za punoletstvo. Učenicima nisu poznate stručne ustanove kojima se mogu obratiti za pomoć. Na osnovu nalaza može se zaključiti da učenici poznaju osnovne efekte i posledice droga, ali da postoji nedovoljno poznavanje toka i karakteristika zavisnosti. Dodatno, prisustvo zabluda među učenicima i

nepoznavanje krivično-pravnog aspekta, ukazuje na potrebu daljeg proširivanja njihovog znanja, te se iz ugla praktičnog preventivnog delovanja čini opravdanim kreiranje preventivnih programa baziranih na komplementarnoj primeni strategija informisanja, edukacije i pružanja alternative.

Ključne reči: droga, psihoaktivne supstance, prevencija, učenici, osnovna škola

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

INTERNET ZAVISNOST UČENIKA STARIJIH RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Mirjana Matović

Filozofski fakultet, Departman za psihologiju, Univerzitet u Nišu
mmmatovic@yahoo.co.uk

U začetku ekspanzije interneta kao medija dostupnog širokoj populaciji, kakvi su ranije bili radio, televizija i novine, tokom 1995. godine se prvi put javlja oblik zavisnosti nazvan Internet Addiction Disorder, koji je kod nas preveden kao „Zavisnost od Interneta“ ili „Internet zavisnost“. Definiše se kao klinički poremećaj sa snažnim negativnim posledicama na socijalno, radno, porodično, finansijsko i ekonomsko funkcionisanje ličnosti. Najčešći simptomi zavisnosti od interneta su: povećanje praga tolerancije, apstinencijalna kriza, tzv. *offline* zavisnost i asocijalno ponašanje. Cilj ovog istraživanja je bio da se na uzorku mlađih adolescenata ispita da li kod njih postoji zavisnost od interneta i u kom stepenu je ona izražena. Pošlo se od pretpostavke da postoji statistički značajna pozitivna korelacija između skora na IAT skali i obima upotrebe interneta, tj. dužine, učestalosti i intenziteta upotrebe. Takođe, pretpostavlja se da postoje statistički značajne razlike u skorovima na skali u zavisnosti od pola, razreda i školskog uspeha. Uzorak je činilo 414 učenika starijih razreda osnovnih škola u Novom Pazaru. Rezultati dobijeni primenom Internet Addiction Testa – IAT (Young, 1998) pokazuju da kod 72,2% učenika dobijeni skorovi ne ukazuju na prisustvo zavisnosti od interneta, kod 26,8% beleže se skorovi koji

ukazuju na prisustvo delimične zavisnosti, a 1% ispitanih adolescenata ima potpunu zavisnost od Interneta. Analize povezanosti skora na IAT skali sa varijablama obima upotrebe interneta ukazuju na postojanje statistički značajnih pozitivnih korelacija, posebno kada je u pitanju varijabla intenziteta korišćenja Interneta ($r=0.478$; $p<0.01$). Rezultati ispitivanja su pokazali da postoje statistički značajne razlike između polova u skorovima na skali IAT u korist dečaka ($t=4.54$; $df=367.45$; $p<0.01$). Dalje, utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u pogledu skorova na IAT skali u zavisnosti od razreda ($\chi^2=27.88$; $df=3$; $p<0.01$) u korist učenika starijih razreda, kao i u zavisnosti od školskog uspeha ($\chi^2=12.08$; $df=4$; $p<0.05$) u korist učenika sa dobrim uspehom. Ovakvi podaci ukazuju da je zavisnost od interneta prisutna na ispitanom uzorku učenika starijih razreda osnovne škole i da je neophodno sprovesti edukaciju mladih o pravilnom korišćenju interneta u cilju sprečavanja razvoja prave patološke zavisnosti.

Ključne reči: Internet zavisnost, učenici, osnovna škola.

SOCIJALNO ODOBRAVANJE I OSUĐIVANJE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA: ANALIZA SADRŽAJA STRANICE “ISPOVESTI”

Teodora Đokić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
teodoradjokic24@gmail.com

U poslednje vreme društvene mreže postale su sastavni deo života mnogih ljudi, pre svega mladih. Veliki broj korisnika društvenih mreža planski koristi objave na svojim profilima u svrhu sticanja internet popularnosti koja se meri brojem „sviđanja/odobravanja“. Internet stranica „Ispovesti“ predstavlja poseban vid društvene mreže, a njena specifičnost ogleda se u anonimnosti korisnika. Na ovoj stranici svaki posetilac ima mogućnost da svoju ispovest, tj. događaj iz života ili razmišljanje, podeli sa drugim posetiocima, a pritom ostane potpuno anoniman. Svaka objava dolazi pred sud javnosti, gde drugi posetioci odobravanjem ili osuđivanjem, pružaju ili uskraćuju podršku autoru. S obzirom na to da objave na ovoj stranici nemaju ličnu odrednicu, možemo pretpostaviti da glavni faktor u stvaranju stava predstavlja sadržaj objave. U skladu sa tim, ovo istraživanje imalo je za cilj poređenje sadržinskih i stilskih karakteristika anonimnih objava koje su dominantno odobravane, odnosno osuđivane. Uzorak je činilo 200 objava, preuzetih sa stranice

www.ispovesti.com, od čega 100 sa najvećim brojem odobravanja (od 8795 do 38009 odobravanja) i 100 sa najvećim brojem osuda (od 3747 do 35817 osuda). Objave su analizirane pomoću programa za automatsku analizu teksta (LIWCser), koji analizira tekst koristeći preko 80 kategorija, među kojima su zastupljene lingvističke, psihološke i tematske kategorije. Rezultati pokazuju da objave koje su dominantno odobravane u proseku sadrže veći broj reči od onih koje su dominantno osuđivane ($t=7.786$, $df=148.84$, $p<0.01$). Pored toga, u ovim objavama značajno češće su zastupljene kategorije „negativne reči“ ($t=2.190$, $df=130.78$, $p<0.05$), „tuga“ ($t=2.550$, $df=187.11$, $p<0.05$) i „religija“ ($t=2.816$, $df=99$, $p<0.01$). Nasuprot tome, kod osuđivanih objava, značajno češće su zastupljene kategorije „osobe“ ($t=-2.342$, $df=167.38$, $p<0.05$), „seks“ ($t=-2.583$, $df=132.61$, $p<0.05$) i „novac“ ($t=-2.311$, $df=125.08$, $p<0.05$). Stiče se utisak da na odobravanje nailaze one objave koje omogućavaju čitaocima da empatišu sa autorom, dok se objave koje uključuju zadovoljenje nagona (seks i novac) dominantno osuđuju. Dobijeni rezultati pružaju značajan uvid u karakteristike verbalnih iskaza koji će naići na socijalno odobravanje, odnosno osuđivanje na društvenim mrežama.

Ključne reči: automatska analiza teksta, LIWCser, lične ispovesti, socijalni stavovi

VREDNOVANJE PRESTUPA I PROSOCIJALNIH AKATA U ZAVISNOSTI OD VREMENSKE I SOCIJALNE DISTANCE

Biljana Jokić i Iris Žeželj

Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje za psihologiju
biljana@beograd.com

Prema teoriji nivoa konstrukcije (CLT; Liberman, Trope & Stephan, 2007), što je događaj koji ocenjujemo psihološki udaljeniji (treba da se desi u dalekoj budućnosti ili se dešava drugoj osobi), skloni smo da veći značaj pridajemo vrednostima, a manji okolnostima. U slučaju prestupa, manju težinu pridajemo olakšavajućim okolnostima pa ga strože osuđujemo; u slučaju prosocijalnog akta, manju težinu pridajemo kompromitujućim okolnostima pa ga više vrednujemo. Isti mehanizmi pretpostavljeni su za vremensku i za socijalnu distancu. Istraživanja, međutim, pokazuju nesaglasne rezultate kada su socijalno poželjna/

neprihvatljiva ponašanja praćena kompromitujućim/olakšavajućim okolnostima. U našoj studiji, ispitanici (N=221) su čitali 6 vinjeta (3 su opisivale prosocijalne akte, a 3 prestupe) i procenjivali: a. plemenitost prosocijalnih akata (volontiranje u humanitarnim akcijama), u kojima je učešće povezano sa ličnom dobiti (npr. slobodni dani); b. prihvatljivost akademskih prestupa u okolnostima koje se mogu tumačiti kao olakšavajuće (npr. zastarelo gradivo). Neponovljeni faktori bili su: vremenska distanca (sutra/za godinu dana) i socijalna distanca (akter je ispitanik/treće lice). Statistički značajna razlika javila se samo na jednoj vinjeti (učešće u ekološkom projektu, uz očekivanu ličnu dobit). Pri tom, to važi samo za socijalnu distancu ($t = 2.32$ (103), $p = .022$; $M_{ja} = 2.85$ (2.12); $M_{drugi} = 1.77$ (2.59)), ali ne i vremensku ($t = .475$ (114), ns). Analiza varijanse sa ponovljenim merama pokazuje da nema značajnog efekta distance, nema interakcije sadržaja vinjete i distance, ali se beleži značajan efekat sadržaja vinjete – za vremensku distancu: $F(5,114) = 21.18$, $p < .001$; za socijalnu: $F(5,104) = 16.93$, $p < .001$. Rezultati nisu potvrdili pretpostavke CLT: a.vremenska i socijalna distanca nemaju očekivani efekat u vrednovanju svih akata; b. vremenska i socijalna distanca nemaju istovetan efekat (u vrednovanju jednog akta socijalna ima, a vremenska nema značajan efekat). Iako CLT pretpostavlja univerzalno važeće mehanizme, imajući u vidu rezultate ove studije i nesaglasne rezultate u pogledu njene prediktivne moći u domenu moralnog suđenja, moguće je da karakteristike mentalnih reprezentacija nisu primarne za vrednovanje prestupa / prosocijalnih akata i interakciju ove procene sa psihološkom distancom. Značajan efekat sadržaja vinjete, kao i individualne razlike u vrednovanju istih podržavaju pretpostavku o konfundirajućem uticaju varijabli kojima se CLT ne bavi.

Ključne reči: teorija nivoa konstrukcije, psihološka distanca, suđenje, prestup, prosocijalno ponašanje

APSTRAKTNOST OPISA PRESTUPA I PROSOCIJALNIH
AKATA U ZAVISNOSTI OD SOCIJALNE DISTANCE**Iris Žeželj i Biljana Jokić**

Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje za psihologiju

zezelj.iris@gmail.com

Prema teoriji nivoa konstrukcije (CLT; Liberman, Trope & Stephan, 2007), psihološka distanca menja mentalne reprezentacije događaja. Što su psihološki udaljeniji, događaji su predstavljeni apstraktnije i manjim brojem suštinskih karakteristika u vezi sa ciljem aktivnosti (konstrukcije višeg nivoa), dok su psihološki bliži događaji predstavljeni većim brojem detalja u vezi sa kontekstom i sredstvima za postizanje cilja (konstrukcije nižeg nivoa). U našem istraživanju, ispitivan je efekat socijalne distance na apstraktnost mentalnih reprezentacija šest događaja (tri prosocijalna akta i tri prestupa). Jedna grupa ispitanika (N=41) zamišljala je događaje u prvom licu (mala distanca), a druga grupa (N=43) je iste događaje zamišljala u trećem licu (velika distanca). Nakon predstavljanja svakog događaja (npr. “Dobrovoljno ste dali krv” ili “Student je dobrovoljno dao krv”), trebalo je odabrati jednu od dve varijante opisa – konkretniji i u većoj meri usmeren na proces (“doniranje 300 ml krvi”) ili apstraktniji i u većoj meri usmeren na cilj sa naglašenom vrednosnom komponentom (“humani čin”). Rezultati pokazuju da se prilikom opisa prosocijalnih akata marginalno značajno češće koriste apstraktniji (vrednosni) opisi kad je priča zadata u prvom licu, nego kad se opisuju događaji u kojima je akter treće lice, $F(1,82) = 3.412$, $p = .068$ (Mja = 2.24 (0.94); Mdrugi = 1.84 (1.07)). Na pojedinačnim zadacima, statistički značajne razlike u izborima opisa događaja zabeležene su samo u grupi prosocijalnih akata i to za: “Volontiranje u domu za nezbrinutu decu” (Chi = 4.31 (1,83), $p = .038$), koje je kao “Pružanje podrške nezaštićenima” opisalo 73.2% ispitanika na maloj i 51.2% na velikoj distanci. Zabeležena je još samo jedna i to marginalno značajna razlika na opisu događaja “dobrovoljno davanje krvi” (Chi = 2.75 (1,83), $p = .097$). Opis “humani čin” odabralo je 73.2% ispitanika iz grupe na maloj i 55.8% iz grupe na velikoj distanci. Izbor opisa prestupa nije se razlikovao u zavisnosti od distance. Neujednačenost nalaza može imati veze sa sadržajem događaja i izborom konstrukcija višeg i nižeg nivoa, kao i sa uticajem drugih faktora, izvan okvira CLT. Navedene razlike, zabeležene u slučaju dva od tri prosocijalna akta, a ni u jednom slučaju prestupa, mogu biti povezane sa

sklonošću kreiranja pozitivnije slike o sebi, umesto sa univerzalnim kognitivnim mehanizmima koje pretpostavlja CLT. Predložena alternativna objašnjenja potrebno je dalje empirijski testirati.

Ključne reči: teorija nivoa konstrukcije, socijalna distanca, mentalne reprezentacije, prestup, prosocijalno ponašanje

SOCIO-PSIHOLOŠKE KARAKTERISTIKE UČESNIKA U DRUŠTVENOM PROTESTU

**Vladimir Turjačanin, Srđan Dušanić, Irena Teofilović i Siniša
Lakić**

Filozofski fakultet u Banjaluci
vturjaca@gmail.com

Društveni protesti, kojima smo se bavili u ovom istraživanju, predstavljali su neformalizovani oblik ispoljavanja nezadovoljstva funkcionisanjem javne vlasti u Banjaluci. Tokom nekoliko mjeseci, u gradu su se odvijale protestne šetnje koje su imale odlike ekoloških protesta, ali su pokazivale i odlike opšteg društvenog nezadovoljstva. Sa psihološke strane protesti su zanimljivi kao jedinstven primjer formiranja i razvoja društvene grupe, ali i veze između grupe i pojedinca. Analizom socio-psiholoških karakteristika osoba koje su učestvovala i onih koje nisu učestvovala u protestima, pokušali smo da doprinesemo rasvjetljavanju faktora koji doprinose većoj socijalnoj aktivnosti nekih ljudi u odnosu na druge. Mi smo ispitali ukupno 280 ispitanika, 138 učesnika i 142 ne-učesnika u protestnim aktivnostima upitnikom koji smo kreirali za potrebe ovog istraživanja. Grupe ispitanika su polno i starosno ujednačene, sa prosjekom starosti oko 28 godina. Preliminarne analize pokazuju da učesnici u protestima pokazuju veće opažanje socijalne nepravde ($t(278) = -3.268$; $p < .001$), aktivno djelovanje u društvu ($t(278) = -4.953$, $p < .001$), a od crte ličnosti nešto veću otvorenost ($t(278) = -1.975$; $p < .05$). Učesnici su nešto većeg stepena obrazovanja ($\chi^2(1) = 6.676$; $p < .01$), ali ne postoje razlike u ekonomskom standardu. Kad su u pitanju stavovi o protestu, učesnici su nešto viši na informisanosti ($\chi^2(2) = 40.929$; $p < .001$), uvjerenju o opravdanosti ($\chi^2(2) = 27.562$; $p < .001$), te negativnim emocijama ($t(278) = -9.355$; $p < .001$). U grupi učesnika najistaknutija motivacija za dolaske na proteste su političko nezadovoljstvo, zatim ekološka svijest, a najmanje izražena je motivacija za druženjem ($F(2, 131) = 328.455$; $p < .001$). Rezultati sugerišu da su da kod svih ispitanika

postoji generalno socijalno nezadovoljstvo, ali da su kod učesnika ove varijable nešto izraženije, a više ih motivišu i negativne emocije u vezi sa povodom protesta. Osobine ličnosti se nisu pokazale kao značajni prediktori, sa izuzetkom crte otvorenosti. Uopšteno govoreći, izgleda da su nedostatak grupne strukture, jasnog određenja ciljeva, te opšta društvena atmosfera doprinijeli neuključivanju većeg broja učesnika, te u finalu, i neostvarivanju ciljeva ovih protesta.

Ključne reči: društveni protest, osobine ličnosti, socijalna motivacija, stavovi, emocije

STAVOVI ADOLESCENATA PREMA OSOBAMA SA INVALIDITETOM

Ivana Sretenović¹, Goran Nedović², Marina Milivojević³

¹Savez za cerebralnu i dečiju paralizu Srbije, Beograd, ²Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, ³OŠ „Miodrag Matić“, Beograd

ivana.sretenovic011@gmail.com

Stav predstavlja vrednovanje, odnosno pozitivno ili negativno reagovanje na objekte, ljude ili ideje. Stavovi se, kao ne sasvim čvrsta i definitivno utvrđena ishodišta ponašanja, mogu formirati i menjati na osnovu iskustva, međusobnog odnosa i znanja. Položaj osoba sa invaliditetom pretežno zavisi od stavova koje osobe opšte populacije imaju prema njima. Brojne informacije o osobama sa invaliditetom, koje adolescenti dobijaju tokom školovanja predstavljaju osnov za formiranje stava prema ovim osobama. Cilj istraživanja bio je da se identifikuju i ispituju stavovi adolescenata opšte populacije prema osobama sa invaliditetom. Uzorak istraživanja je formiran od 128 učenika prvog (89 ili 69,5%) i četvrtog razreda (39 ili 30,5%) srednje medicinske škole, oba pola. Istraživanje je realizovano u Beogradu i Kruševcu. U ovom istraživanju korišćen je Upitnik za procenu stavova adolescenata prema telesnoinvalidnim i hronično obolelim licima. Upitnik se sastoji od 28 pitanja, kombinovanog otvorenog i zatvorenog tipa. Ovim upitnikom ispituje se informisanost ispitanika o pojmu telesne invalidnosti, afektivna, kognitivna i konativna komponenta stava prema osobama sa invaliditetom, kao i mišljenje ispitanika o stepenu društvene brige i angažovanju društva

u rešavanju problema ovih osoba kroz ponuđene odgovore, odnosno mogućnost samostalnog davanja odgovora. Rezultati istraživanja pokazuju da je negativna direkcija stava prisutna kod obe grupe ispitanika. 62,5% ispitanika obe grupe, osobama sa invaliditetom pripisuje osobine sa negativnom konotacijom. Takođe, negativna direkcija stava je identifikovana kod ispitanika kada su u pitanju dugotrajni odnosi, kao što je brak (40,6% ispitanika obe grupe ne bi stupilo u bračne odnose sa osobama sa invaliditetom). Međutim, kada je u pitanju druženje tokom školovanja, 90,6% učenika obe grupe iz našeg uzorka (93,3% prvog i 84,6% četvrtog razreda), navodi da bi se tokom školskih dana družilo sa svojim vršnjacima sa invaliditetom. Daljom analizom rezultata, a u cilju provere uzrasnih razlika u ispitivanim varijablama, evidentirano je da između ispitivanih grupa nema statistički značajne razlike ($F=4,4565$, $df=2$, $p=0,1077$) u stavovima prema osobama sa invaliditetom. Na osnovu dobijenih podataka, možemo reći da u našem uzorku dominira negativan stav prema osobama sa invaliditetom. Međutim, kako su ispitanici iz našeg uzorka učenici srednje medicinske škole, smatramo da bi vrsta škole trebalo da doprinese kvalitetu znanja o osobama sa invaliditetom i da bi se na taj način povećale mogućnosti za menjanje stavova kod adolescenata.

Ključne reči: stavovi, osobe sa invaliditetom, adolescenti.

UTICAJ STAVOVA NA USPEŠNOST INDUKOVANJA LAŽNIH SEĆANJA

Marija Dangubić, Jovana Milićević i Vojin Simunović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
dangubicmarija@gmail.com

Nalazi istraživanja u oblasti pamćenja pokazuju da je ljudsko pamćenje rekonstruktivne prirode, podložno transformacijama, čak i indukovanju lažnih sećanja. Lažna sećanja su sećanja na događaje koji se nisu dogodili. Nalazi druge struje istraživanja ukazuju na to da se informacije koje su u skladu sa stavovima lakše pamte i sporije zaboravljaju. Iz ove dve grupe nalaza izvedena je pretpostavka da će se lažna sećanja lakše indukovati ako su kongruentna sa stavovima ispitanika. U ovom istraživanju proveravana je ova pretpostavka, sa naglaskom na ispitivanje veze između stavova o Srbima i Albancima i uspešnosti indukovanja lažnih sećanja na negativne događaje koje su počinili pripadnici ovih nacionalnih grupa.

Osnovna pretpostavka istraživanja bila je da će veća preferencija Srba u odnosu na Albance biti povezana sa većom uspešnošću indukovanja lažnih sećanja na događaje koje su počinili Albanci i manjom uspešnošću indukovanja lažnih sećanja na događaje koje su počinili Srbi. Studenti sociologije i psihologije (N=121) izloženi su seriji negativno konotiranih vesti čiji su akteri u jednoj polovini vesti bili Srbi, a u drugoj Albanci; pola vesti bilo je istinito, a pola fabrikovano za potrebe istraživanja. Stimulusi su konstruisani u vidu vesti sa sajta www.tanjug.rs, tako što je pomoću programa Photoshop na pozadini sajta Tanjuga napisan odgovarajući tekst i umetnuta prateća fotografija. Pre uvođenja u eksperimentalnu situaciju, ispitanici su na skali od 1 do 7 iznosili opšti stav o ovim nacijama. Indeks relativne preferencije dobijen je kao razlika u samoproceni stava prema sopstvenoj i albanskoj nacionalnoj grupi. Kao mere uspešnosti indukovanja lažnih sećanja korišćeni su indeksi tačnosti i precenjivanja koji su preuzeti iz Teorije detekcije signala i prilagođeni za potrebe istraživanja. Rezultati pokazuju da ispitanici sa većom relativnom preferencijom prema sopstvenoj grupi u većoj meri izveštavaju da se sećaju lažnih događaja ($F(1, 120) = 4.392, p < .05$); i manje su uspešni u razlikovanju istinitih i lažnih događaja ($F(1, 120) = 4.392, p < .05$) ukoliko su akteri Albanci nego ukoliko su akteri Srbi. Ovim se potvrđuju inicijalne pretpostavke i u skladu su sa prethodnim nalazima iz ove oblasti u kojima je pokazano lakše usađivanje lažnih sećanja na događaje kongruentne društveno-političkim stavovima. Ovim istraživanjem je utvrđena ovakva povezanost i kada je u pitanju jedna specifična vrsta stavova - stavovi prema nacionalnim grupama. Ovakva tendencija je najverovatnije posledica povećane plauzibilnosti informacija kongruentnih sa postojećim stavom.

Ključne reči: pamćenje, lažna sećanja, stavovi, nacionalna pripadnost, teorija kongruencije.

ATTITUDES TOWARD HEALTHY FOOD AND CONSUMPTION OF HEALTHY FOOD IN IMPULSIVE AND NON-IMPULSIVE EATERS

Hana Baronijan i Jasna Milosević

Ipsos Startegic Marketing

hana.baronijan@ipsos.com

There is evidence for inter-individual differences in the way people consume food: while some do it after deliberation and act more rationally, others act fast, relying on impulses. The latter are found to be more prone to unhealthy eating, especially snacking (Hofman et al., 2008; Honkanen, et al., 2011). This study aimed to investigate differences between impulsive and non-impulsive eaters in their attitude towards healthy food and their eating habits. We interviewed 3085 adults respondents from six Western Balkan countries; the sample was regionally and country representative. We measured consumers' (a) impulsive eating tendencies, (b) attitude toward organic food and fruit and (c) yearly consumption of organic food and fruit. Consumers' attitude toward organic food and fruit was assessed using five seven-point semantic differential scales: they reported about the consumption of fruit and organic products in previous periods and for comparability it was transformed into yearly consumption of these two food categories. Factor analysis of the Impulsive food consumption scale (adapted version of Impulsive purchase scale, Verplanken, 2001) revealed two factors labeled "Cognitive" (lack of planning and deliberation in food choice) and "Affective" (feeling of pleasure, excitement or regret related to food choice). Both subscales and scale in total demonstrated relatively satisfactory internal reliability (Chronbach's Alpha for the scale .69). Following the median split, the respondents were divided into two groups based on the results on Impulsive food consumption scale. The ANOVA analysis revealed that these two groups differ in both their attitude and their eating habits: the impulsive eaters had less positive attitude toward healthy food and, more importantly, they consumed it less frequently than non-impulsive eaters. This fact can help tailoring public health messages (e.g. reframing the notion of so called "comfort food") and product offer (e.g. ready to go healthy snacks that do not require deliberation or preparing).

Ključne reči: food consumption, fruit, organic food, impulsive eating, Impulsive food consumption scale

UTICAJ INHIBITORNE KONTROLE NA ODNOS IZMEĐU
IMPLICITNIH I EKSPPLICITNIH STAVOVA U ISHRANI**Maša Pavlović i Danka Purić**

Filozofski fakultet u Beogradu

masha.pavlovic@gmail.com

Dualni modeli socijalne kognicije razlikuju dve vrste stavova – eksplicitne koji se oslanjaju na promišljenu evaluaciju, i implicitne koji se baziraju na automatskoj evaluaciji stavskih objekata. Velike varijacije u intenzitetu povezanosti između implicitnih i eksplicitnih stavova podstakle su naučnike da proučavaju faktore koji utiču na snagu njihovog odnosa. Glavni cilj ovog istraživanja bilo je ispitivanje mogućnosti da egzekutivna funkcija inhibitorne kontrole bude jedan od takvih faktora. Ova funkcija podrazumeva sposobnost suzdržavanja od dominantnih odgovora i sniženu impulsivnost, te smo pretpostavili da će snažnija inhibitorna kontrola voditi većem suzdržavanju od ispoljavanja implicitnih stavova i posledično manjoj korespondenciji između implicitnih i eksplicitnih stavova. Uzorak istraživanja činila su 52 studenta psihologije. U dve odvojene faze oni su kompletirali računarski administriranu bateriju testova egzekutivnih funkcija (prva faza) i pružili informacije o svojim implicitnim (Test implicitnih asocijacija) i eksplicitnim stavovima prema konzumiranju slatkiša i voća (druga faza). Primenom regresione analize u kojoj su prediktori bili eksplicitni stav, inhibitorna kontrola i faktor interakcije između ove dve mere, a kriterijum je bio implicitni stav prema konzumaciji slatkiša u odnosu na voće, identifikovan je značajan model predikcije ($R^2=0.27$, $F(3,48)=5.86$, $p<.01$). Pored značajne povezanosti između implicitnog i eksplicitnog stava ($B(SE)=0.28(0.13)$, $p<.05$), utvrđen je i značajan doprinos faktora interakcije, odnosno moderatorska uloga inhibitorne kontrole u ovom modelu ($B(SE)=-.38(0.12)$, $p<.01$). Slični rezultati dobijaju se i kada se eksplicitni stav predviđa implicitnim stavom, inhibitornom kontrolom i njihovom interakcijom ($R^2=0.30$, $F(3,48)=6.82$, $p<.01$). Ponovo, osim značajne povezanosti sa implicitnim stavom ($B(SE)=0.27(0.12)$, $p<.05$), eksplicitni stav se mogao predvideti i moderatorskim efektom inhibicije ($B(SE)=-.35(0.13)$, $p<.05$). U oba slučaja, za ispitanike sa niskim nivoom inhibitorne kontrole pokazalo se da je implicitna preferencija slatkiša u odnosu na voće praćena sličnom preferencijom na eksplicitnom nivou, dok u slučaju visokog nivoa inhibicije nije postojala ovakva korespondencija. Dobijeni rezultati

nadovezuju se na postojeće nalaze o većoj povezanosti implicitnih i eksplicitnih stavova u slučaju izveštavanja pod vremenskim pritiskom, jer se može pretpostaviti da je u takvim situacijama mogućnost inhibitorne kontrole manja. Naime, dok naši nalazi razmatraju uticaj inhibitorne kontrole na odnos implicitnih i eksplicitnih stavova iz perspektive dispozicionih razlika, navedena istraživanja eksperimentalno manipulišu mogućnošću inhibitorne kontrole. Pored toga, naši nalazi predstavljaju logično proširenje istraživanja koja ukazuju na moderatorsku ulogu inhibitorne kontrole u predviđanju konzumacije nezdravih namirnica na osnovu implicitnih stavova.

Ključne reči: Inhibitorna kontrola, implicitni stavovi, eksplicitni stavovi, moderacija, ishrana.

STAVOVI PREMA BESKUĆNICIMA IZ UGLA MODELA SADRŽAJA STEREOTIPA

Ana Đorđević, Stefan Gligorić, Milana Ranisavljević

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
ana.crz.aveiro@gmail.com

Problem beskućništva pogađa gotovo sve velike gradove. Međutim, uprkos rapidnom uvećanju ove grupe ljudi, mali je broj istraživanja koja su se bavila stavovima javnosti prema njima i potencijalnoj stigmatizaciji. Po modelu sadržaja stereotipa Fiskeove i Kadija, ljudi pri proceni drugih ljudi/grupa koriste dve univerzalne dimenzije socijalne kognicije – toplinu i kompetentnost. Ukrštanjem ove dve dimenzije dobijaju se različite vrste stereotipa. Istraživanja na američkoj populaciji sugerišu da su beskućnici, kao grupa, smešteni nisko na obe dimenzije, da se opažaju kao izrazito nekompetentni i hladni. Dominantne emocije prema njima su mržnja i prezir. Status beskućnika u Srbiji nije zakonski regulisan, a njihova socijalna uključenost svedena je na minimalni nivo i prepuštena inicijativi pojedinaca. To predstavlja dodatan podsticaj da se istraže stereotipi, osećanja i ideje o tretmanu ove grupe ljudi. Prigodni uzorak činilo je 134 ispitanika ($m = 50$, prosečni uzrast – 23 godine) koji su dobrovoljno popunjavali upitnik preko interneta. S obzirom na eksplorativni karakter studije, korišćeni su samo deskriptivna statistička analiza i t-test za iste uzorke. Dobijeni rezultati ukazuju da se procene dimenzija statistički značajno razlikuju od nule (za kompetentnost $t = 57.44$, $df = 133$, $p < .01$; za toplinu $t = 63.81$, $df = 133$, $p < .01$), odn. da se beskućnici opažaju kao

osrednje kompetentni ($M = 16.5$, na skali 1-30, $SD = 3.32$) i nešto više topli ($M = 18.4$, na skali 1-30, $SD = 3.34$). Takođe, ispitanici ne pokazuju ekstremno negativna osećanja prema beskućnicima. Konkretno, 85% ispitanika se apsolutno ne slaže sa tvrdnjom da osećaju mržnju, a 76% njih se apsolutno ne slaže sa tvrdnjom da osećaju prezir prema beskućnicima. Nalazi ukazuju na postojanje mogućih kros-kulturalnih razlika. Naime, ispitanici u Srbiji, suprotno rezultatima istraživanja u SAD, nemaju stereotipe prema beskućnicima, niti imaju neprijateljska osećanja prema njima. S obzirom da je uzorak bio prigodan, ne treba donositi preuranjene zaključke, već bi trebalo uraditi komparativnu studiju na reprezentativnom uzorku. Pored toga, treba proveriti da li su ovakve, relativno pozitivne emocije i izostanak stereotipiziranja, praćeni i spremnošću da se pojedinačno pomogne ili založi za institucionalizovane akcije za pomoć ovoj grupi. Sugestija za buduća istraživanja bila bi uključivanje drugih stigmatizovanih grupa i poređenje položaja beskućnika u odnosu na njih.

Ključne reči: beskućnici, stav, stereotip, toplina, kompetentnost

BUDUĆI PSIHOLOZI I NEPSIHOLOZI O PSIHOLOGIJI I PSIHOLOZIMA

Veljko Jovanović i Ivan Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
vejo@uns.ac.rs

Javna slika psihologije je retko predmet naučnih istraživanja, iako od percepcije psihologije u javnosti zavisi položaj i ugled psihologa, a u određenoj meri i budućnost psihologije i pravac u kojem će se razvijati. Cilj ovog istraživanja je bio ispitivanje mišljenja o psihologiji i psiholozima kod studenata psihologije i studenata nepsiholoških grupa. Teorijski okvir rada predstavljaju modeli pristrasnosti prema sopstvenoj grupi. U istraživanju je učestvovalo 136 studenata Odseka za psihologiju u Novom Sadu (M starost = 20.68 godina) i 202 studenta sa Prirodno-matematičkog fakulteta i Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu (M starost = 21.85 godina). Ispitanici su procenjivali naučnu utemeljenost i važnost 10 disciplina (psihologija, hemija, fizika, informatika, medicina, ekonomija, istorija, sociologija, teologija i umetnost), koliko su društvu potrebni pripadnici 10 zanimanja (psiholog, programer, lekar, ekonomista, ekolog, učitelj, menadžer, istoričar, sveštenik, umetnik) i navodili su

kakvo opšte mišljenje o psihologiji i psiholozima imaju. Rezultati su pokazali da studenti psihologije, u odnosu na studente nepsiholoških grupa, procenjuju psihologiju važnijom ($\eta^2 = .22$) i naučnijom ($\eta^2 = .09$), a psihologe potrebnijima u društvu ($\eta^2 = .21$). Studenti psihologije procenjuju psihologiju jednako naučno utemeljenom kao informatiku i ekonomiju, manje naučnom od prirodnih nauka, a naučnijom od društveno-humanističkih nauka i umetnosti. Dodatno, studenti psihologije smatraju psihologiju jednako važnom kao informatiku, ekonomiju i medicinu, i važnijom od svih ostalih disciplina, a psihologe vide kao jednako potrebne u društvu kao programere, učitelje i lekare, a potrebnije od svih ostalih zanimanja. Sa druge strane, studenti nepsiholoških grupa slično kao i studenti psihologije procenjuju naučnost psihologije u odnosu na druge discipline, ali psihologiju vide važnijom samo od teologije, a psihologe potrebnije od menadžera, istoričara, sveštenika i umetnika, ali manje potrebnim od programera, učitelja i lekara. Studenti nepsiholoških grupa imaju manje pozitivno mišljenje o psihologiji i psiholozima (14% negativno ili izuzetno negativno, 41.8% neutralno, 42.8% pozitivno i 8.5% izuzetno pozitivno) nego studenti psihologije ($\eta^2 = .27$), od kojih većina ima pozitivno ili izuzetno pozitivno mišljenje (94.8%). Kako bi psihologija trebala da izgleda da bi u očima javnosti izgledala naučnija i šta bi to značilo za samu profesiju pitanja su koja traže široku elaboraciju i zadiru u predviđanja budućnosti, a na koja je samo naizgled lako odgovoriti.

Ključne reči: javna slika psihologije, psihologija

EXPLICIT AND IMPLICIT ATTITUDES TOWARDS MUSLIMS IN CONFLICT AND NON CONFLICT ENVIRONMENT

Bojan Lalić and Iris Žeželj

Department of Psychology, University of Belgrade, Serbia
bolalic@gmail.com

Previous research suggests that broader social environment might determine attitudes towards different out- groups. Intergroup conflict, with high tensions between ethnic and religious groups leads to more in-group coherence, perceived out-group homogeneity and consequently, more prejudices. However, conflict might not have the same impact on implicit and explicit attitudes. The aim of this research was to identify Serbs'

attitudes towards Muslims in a conflict and non-conflict environment. For this purpose, we designed an explicit attitude measure, that assessed social distance and an implicit attitude measure, implicit association test (IAT). In this test, participants are first directed to categorize concepts belonging to two target categories (Orthodox and Muslim) and concepts with clear evaluative valence (Good and Bad). "Critical" blocks are the ones in which target categories share the same response key with either good or bad concepts. It is hypothesized that if the evaluation is congruent (e.g. Orthodox and Good or Muslim and Bad), response time will be shorter than if the evaluation is incongruent. Measure of relative preference (D) is calculated as a difference between average reaction times in two critical blocks. In a sample of 100 university students (mean age 18.34), 55 were recruited from Kosovska Mitrovica (conflict environment) and 45 from Subotica (non-conflict environment); social status and gender served as controls. Social distance towards Muslims was significantly higher in Kosovska Mitrovica than in Subotica ($M_{KM}=3.45$, $SD_{KM}=2.23$, $M_{SU}=2.49$, $SD_{SU}=2.07$; $t(98)=2.22$, $p=.029$). Although one sample t test revealed significant implicit preference towards in-group in comparison to out-group ($M_{TOT}=0.53$, $SD_{TOT}=0.34$; $t(99)=15.32$, $p<.001$), the difference between D-scores in two environments was not significant ($M_{KM}=0.55$, $SD_{KM}=0.36$; $M_{SU}=0.49$, $SD_{SU}=0.33$; $t(98)=.91$, NS). Explicit and implicit attitudes were positively, albeit marginally correlated ($r=.188$, $p=.061$). These results could be due to the fact that it is more socially acceptable to explicitly express negative attitudes towards Muslims in a conflict than in non-conflict environment. It can also be hypothesized that harmonious intergroup relationship affect explicit, but not implicit attitudes that are acquired earlier during socialization and are less susceptible to change. Longitudinal studies are warranted to establish causal relationship.

Ključne reči: Implicit association test, conflict environment, attitudes towards Muslims, social distance.

EMPATIJSKI RASKORAK U PREDVIĐANJU IZBORA KOLIČINE NAMIRNICA

Marija Trkulja i Tara Bulut

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marija.trkulja01@gmail.com

Fenomen empatijskog raskoraka nastaje kada osoba koja predviđa svoje ponašanje zanemaruje da će na njega uticati stepen buduće visceralne pobuđenosti. Do ovakve greške može da dođe kada je osoba gladna – u takvom stanju ona je sklonija preteranom jelu iako je kada je bila sita navela da bi jela manje. U ovom istraživanju smo proveravali kako trenutno stanje gladi (tj. trenutna glad ili sitost) utiče na predviđanje izbora količine hrane koja bi bila pojedena. U istraživanju je učestvovalo 35 studentkinja I i II godine Filozofskog fakulteta u Beogradu. Stimulusni set se sastojao od po 8 fotografija zdravih i nezdravih namirnica. Ispitanice su bile podeljene u dve grupe. U prvoj su gladne ispitanice predviđale koliko bi količinu zdrave i nezdrave hrane pojele u nekom narednom trenutku u kojem bi bile site (toplo-hladni empatijski raskorak). U drugoj grupi site ispitanice su predviđale količinu zdrave i nezdrave hrane koju bi pojele u narednom trenutku u kojem bi bile gladne (hladno-topli empatijski raskorak). ANOVA za ponovljena merenja pokazala je da ispitanice u sitom stanju predviđaju da će birati manje količine zdravih $F(1,36)=6.838$, $p<.05$ i nezdravih namirnica $F(1,36)=5.698$, $p<.05$ nego što to zaista čine kad su gladne. S druge strane, ispitanice u gladnom stanju predviđaju da će pojesti veću količinu i zdrave $F(1,30)=17.897$, $p<.001$ i nezdrave hrane $F(1,30)=9.631$, $p<.01$, nego što to zaista čine kad su site. S obzirom na to da se razlike u odabiru količine hrane javljaju u slučaju toplo-hladnog kao i hladno-toplog empatijskog raskoraka, zaključili smo da je količina hrane stabilan pokazatelj ove greške kada se predviđanja odnose na ishranu.

Ključne reči: empatijski raskorak, stanje gladi, hrana, količina namirnica

POLNE RAZLIKE U ISPOLJAVANJU MATERIJALIZMA I
NARCIZMA**Branko Velov i Ljubica Dević**

ACIMSI centar za rodne studije, Univerzitet u Novom Sadu

branko.velov@gmail.com

Savremena evoluciona psihologija ističe da su tokom razvoja naše vrste muškarci i žene – usled svoje potpuno drugačije reproduktivne pozicije – bili suočeni sa različitim problemima preživljavanja i reprodukcije, što se odrazilo i na polne razlike u ispoljavanju izvesnih relativno stabilnih obrazaca ponašanja. Sa druge strane, rodne teorije definišu društvene, kulturne i psihološke faktore kao ključne u izgrađivanju stabilnih obrazaca ponašanja, minimizirajući pri tom uticaj bioloških. Iako se ne može izmeriti pojedinačni uticaj ovih faktora, dosadašnja istraživanja ukazuju na postojanje polnih razlika u pogledu ispoljavanja ljubomore; izbora dugoročnih i kratkoročnih seksualnih strategija; ljubavnih stilova, sklonosti ka rizičnom, agresivnom i prestupničkom ponašanju itd. Budući da su rastući narcizam i materijalizam definišuće odlike današnje tabloidne kulture, uzorku od 122 mladića i 150 devojaka, zadali smo Skalu materijalizma i Narcistički inventar ličnosti (NPI-40) u želji da ispitamo polne razlike u stepenu i obliku ispoljavanja ova dva psihološka konstrukta. Faktorskom analizom izdvojene su četiri latentne dimenzije materijalizma: sreća, sticanje, očuvanje i nevelikodušnost; i četiri latentne dimenzije narcizma: posebnost, liderstvo, egzibicionizam i samopouzdanost. Otkrivene su statistički značajne polne razlike na tri od četiri latentne dimenzije materijalizma: sticanje ($t_{(270)} = 2.862$; $p = 0.005$), očuvanje ($t_{(270)} = 8.455$; $p = 0.001$) i nevelikodušnost ($t_{(270)} = 4.541$; $p = 0.001$); kao i na tri od četiri latentne dimenzije narcizma: posebnost ($t_{(270)} = 2.603$; $p = 0.010$), liderstvo ($t_{(270)} = 3.081$; $p = 0.002$) i samopouzdanost ($t_{(270)} = 2.615$; $p = 0.009$). Izdvojena je i statistički značajna diskriminativna funkcija ($\lambda_w = 0.681$; $\chi^2_{(8)} = 102.273$; $p < 0.001$) koja ukazuje da se mladići i devojke najviše razlikuju na dimenzijama očuvanje i nevelikodušnost. Devojke imaju izraženiju sklonost ka skupljanju fotografija, uspomena i pravljenju kolekcija, a mladići pokazuju veći stepen nevelikodušnosti, odnosno škrtost i sebičnost. Iako se može diskutovati o prirodi njihovog nastanka, ovde opažene polne razlike u stepenu izraženosti i načinu ispoljavanja

materijalizma i narcizma podržavaju prethodne nalaze koji ističu mušku sklonost ka kontroli resursa i preuzimanju vođstva kao i na žensku sklonost ka emotivnom vezivanju.

Ključne reči: polne razlike, materijalizam, narcizam.

ŽIVOTNI CILJEVI SREDNJOŠKOLACA I ORIJENTACIJA KA SREĆI KAO KORELATI ŽUDNJE ZA SLAVOM

Zolna Feher i Veljko Đurić

Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr. Lazar Vrkatić“, Novi Sad
feher.zolna@gmail.com

Žudnja prema slavi je tretirana u radu kao lična karakteristika, koja je odraz intenzivne želje osobe da bude široko poznata. Cilj istraživanja je bio istražiti kakav je odnos srednjoškolaca prema slavi. Uzorkom je obuhvaćeno 162 srednjoškolaca iz Novog Sada i Bačke Topole. Primijenjeni su različiti, multidimenzionalni instrumenti: Žudnja za slavom, koja izdvaja subskale: Intenzitet slave, Vulnerabilnost, Postizanje, Motiv, Altruizam, Stil i Prednosti. Skala Orijentacija ka sreći uključuje Smislenu, Aktivnu i Ugodnu životnu orijentaciju. Instrument Životnih ciljeva obuhvata unutrašnje ciljeve poput Interakcija, Radoznalost, Doprinos zajednici, dok spoljašnji ciljevi obuhvataju dimenzije Bogatstvo, Slava, Zdravlje. Najviše pouzdanim se pokazala skala Žudnja za slavom $\alpha=0.94$ ($m=90$). Napravljen je profil srednjoškolaca na osnovu njihove percepcije i latentne namere. Uočena je predstava o slavi kao altruistička orijentacija ($AS=3.15$) koja je maska vulnerabilnosti (prvi glavni faktor sa 16.09% varijanse); Najvažnije među ciljevima se ukazala interakcija kao podrška drugih ($AS=4.6$); sreća je identifikovana kao sinonim za ugodan život ($AS=3.6$), ali se primećuje i naklonost ka smislenim, odgovornijim sadržajima (Smislen život kao prvi glavni faktor sa 22.79% varijanse). Povezanosti ukazuju da mladi, koji generalno imaju ciljeve žude za slavom ($r=0.23$, $p<0.05$) i srećni su ($r=0.51$, $p<0.01$) te da žudnja za slavom je vođena ciljem popularnosti ($r=0.416$, $p<0.01$), a vulnerabilni traže podršku u slavi ($r=0.28$, $p<0.01$), i nisu zainteresovani za poboljšanje zajednice ($r=-0.19$, $p<0.05$). Altruizmom raste nivo sreće kao i radoznalost i doprinos zajednici ($r=0.29$, $r=0.27$, $r=0.32$, $p<0.01$). Značajni prediktori žudnje su ciljevi i sreća u celini ($R=0.23$, $F=4.53$, $p<0.05$, $df=2$), kao i

pojedinačne dimenzije ciljeva ($R=0.51$, $F=5.77$, $p<0.01$, $df=9$). Ispitivanjem razlike pretpostavlja se značajnost na nivou $p\leq 0.01$ na osnovu mesta srednje škole na skalama Aspiracije: $t=-4.29$, Sreća $t=-2.72$, Žudnja $t=-2.52$, kao i na subskalama Interakcija $t=-3.03$, Bogatstvo $t=-3.08$, Radoznalost $t=-2.56$, Zdravlje $t=-2.51$, Aktivan $t=-2.93$. Na osnovu gore navedenih možemo zaključiti da je žudnja za slalom kod srednjoškolaca percipirana kao mogućnost za ispravljanje nepravde, pokazivanjem dobrog uzora drugima, ali da se iza toga krije njihovo uzdrmano samopoštovanje.

Ključne reči: žudnja za slalom, ciljevi, srednjoškolci, sreća

UTICAJ SOCIJALNOG POREĐENJA NA DOŽIVLJAJ VLASTITOG TELESNOG IZGLEDA KOD ADOLESCENTKINJA

Mina Miljković i Goran Opačić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

minami536@yahoo.com

Istraživanja i svakodnevno iskustvo pokazuju da socijalno poređenje sa lepoticama iz medija utiče na telesnu sliku barem nekih žena, što je posebno intenzivno u adolescentnom dobu. O negativnom uticaju socijalnog poređenja na procenu sopstvene privlačnosti govorimo kao o efektu kontrasta, dok izostanak ovog efekta ili osnažujući uticaj nazivamo efektima inspiracije ili asimilacije. Naš cilj je bio da eksperimentom proverimo na koji način idealne ženske figure iz medija utiču na sliku koju o sebi imaju adolescentkinje, a pre svega njene telesno relevantne aspekte. Takođe, proveren je moderatorski efekat indeksa telesne mase. U istraživanju su učestvovala 94 devojke starosti 17 do 21 godine. Prema indeksu telesne mase većina devojaka spada u kategoriju normalne telesne težine (70%), potom u kategoriju smanjene telesne težine (28%) i svega dve ispitanice u kategoriju povišene telesne težine (2%). Nastojali smo da izazovemo socijalno poređenje izlaganjem poster-reklama u kojima je jasno prikazano „idealno“ žensko telo, dok je kontrolna grupa devojaka bila izložena ujednačenim stimulusima bez mogućnosti za socijalno poređenje. Nedelju dana pre i nakon eksperimenta ispitanice su popunile upitnik koji ispituje dvanaest domena slike o sebi (SDQ III). U kontrolnoj grupi nije bilo relevantnih promena slike o sebi između prve i druge faze

testiranja. Kod devojaka u eksperimentalnoj grupi došlo je do poboljšanja telesne slike ($M_1=5.634$, $M_2=5.839$; $F_{(1,53)}=5.468$, $p<.05$) i pogoršanja akademske slike ($M_1=5.313$, $M_2=5.109$; $F_{(1,53)}=5.146$, $p<.05$). Indeks telesne mase imao je moderatorski efekat na odnos eksperimentalnih uslova i promene slike o sebi u domenu odnosa sa vršnjakinjama ($\Delta R^2=.057$, $F_{(1,86)}=5.359$, $p<.05$; $\beta=-.339$, $t=-2.315$, $p<.05$). Naime, što je indeks telesne mase manji, pozitivni uticaj socijalnog poređenja na sliku o sebi u domenu odnosa sa vršnjakinjama je veći ($r=-.295$, $p<.05$). Za interpretaciju je značajan podatak da ipsativni skorovi ukazuju na to da ispitanice pozitivnu sliku o sebi dobrim delom zasnivaju na fizičkoj privlačnosti. Rezultati ukazuju na to da na ispitanom uzorku devojaka, karakteristične strukture slike o sebi i karakteristične raspodele indeksa telesne mase, socijalno poređenje sa lepticama rezultuje efektom asimilacije, što je još izraženije kod devojaka nižeg indeksa telesne mase. U budućnosti treba obratiti pažnju na planiranje heterogenijeg uzorka s osvrtnom na potencijalne moderatore.

Ključne reči: telesna slika, socijalno poređenje, samopoimanje

SOCIJALNA DISTANCA STUDENATA POMAGAČKIH PROFESIJA PREMA OSOBAMA OBOLELIM OD MENTALNIH POREMEĆAJA

**Amanda Dimitrijević, Vladimir Puača, Maja Pešaljević i Milica
Urić**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dimitrijevic.amanda@gmail.com

Ispitivanju stavova i socijalne distance studenata pomagačkih profesija prema mentalno obolelim osobama pristupa se kako bi se utvrdilo postoji li, i kakav je uticaj višegodišnjeg formalnog obrazovanja i profesionalne socijalizacije. U prethodnim istraživanjima ustanovljeno je da postoji različit stepen prihvatanja obolelih osoba u zavisnosti od kategorije mentalnog poremećaja. Sprovedeno je eksplorativno istraživanje. Osnovni ciljevi rada su da se ustanovi postoji li razlika između studenata različitih pomagačkih profesija u socijalnoj distanci prema osobama obolelim od mentalnih poremećaja, i da li postoji razlika u socijalnoj distanci prema osobama sa različitim kategorijama mentalnih poremećaja. Uzorak ($N=156$) čine: 56 studenata psihologije, 49 studenata medicine, 51 student

filologije (kontrolna grupa). Ispitanicima su bili izloženi prikazi osoba obolelih od shizofrenije, depresije, opsesivno-kompulsivne neuroze, alkoholizma i anoreksije, uz prilagođenu Bogardusovu skalu socijalne distance. Da bi se ispitalo da li se studenti tri fakulteta razlikuju po ukupnoj socijalnoj distanci rađena je jednofaktorska univarijantna analiza varijanse. Između tri grupe studenata postoji značajna razlika u ukupnoj socijalnoj distanci prema osobama sa mentalnim poremećajima ($F(2,152)=9.909$, $p<0.01$). Korišćen je Scheffe test za poređenja između grupa i ustanovljeno da se studenti psihologije razlikuju i od studenata medicine i od studenata filologije. Ove razlike su značajne na nivou $p<0.05$. Daljom analizom ustanovljeno je da studenti psihologije imaju najmanju socijalnu distancu prema osobama obolelim od mentalnih poremećaja. Friedmanovim testom je ustanovljeno da postoji različit stepen socijalne distance prema osobama sa različitim kategorijama poremećaja ($\chi^2(4)=238.2$, $p<0.01$). Najveća socijalna distanca dobijena je prema osobama obolelim od shizofrenije, a najmanja prema obolelima od anoreksije. Može se zaključiti da studenti različitih pomagačkih profesija nisu jedinstvena populacija, ako se posmatra socijalna distanca prema mentalno obolelim osobama. Pretpostavlja se da su teorijsko i praktično obrazovanje, te različiti modeli socijalizacije, uticali na formiranje različitog odnosa ovih dveju grupa prema mentalno obolelim osobama. Što se tiče različitih mentalnih poremećaja, replicirani su nalazi prethodnih istraživanja; određeni poremećaji su praćeni većim socijalnim odbacivanjem, pa samim tim i većom stigmom.

Ključne reči: Mentalni poremećaji, pomagačke profesije, socijalna distanca, studenti, stigma

DIMENZIJE VEROVANJA U ŽIVOT POSLE SMRTI I NJIHOVA VEZA SA VREDNOSTIMA

Marija Branković, Milica Stevančević, Aleksandar Todorović i Iva Pečenica

Fakultet za medije i komunikacije, Beograd
 marijam.brankovic@gmail.com

Smrt je osnovni okvir ljudskog postojanja, a ljudi se razlikuju po tome da li je vide kao njegov konačni ishod. Da li je poimanje smrti kao

finalnog ishoda ili samo ulaska u trajniji oblik postojanja u vezi sa vrednostima kojima se rukovodimo u životu? Cilj aktuelnog istraživanja bio je utvrđivanje dimenzija verovanja u život posle smrti i njihove veze sa ocenom vrednosti, definisanih u okviru funkcionalne teorije. U okviru šire studije sprovedene na kvotnom uzorku studenata i odraslih osoba u Beogradu (N=203), ispitanici su ocenjivali značaj 18 osnovnih vrednosti. Verovanje u život posle smrti ispitano je skalom konstruisanom za potrebe istraživanja, sa tri subskale: a. verovanje u različite forme postojanja nakon smrti, b. valenca verovanja, c. uslovljenost budućeg života sadašnjim. Rezultati su pokazali visoku pouzdanost skale verovanja u život posle smrti ($\alpha=.95$). Verovanje u život posle smrti najbolje se može opisati kao bazično razumevanje smrti kao kraja života ili početka novog života (prva glavna komponenta objašnjava 35.6% varijanse), bez finijih razlikovanja formi zagrobnog postojanja. Takođe, izdvojeno je nekoliko specifičnijih dimenzija verovanja, od kojih izdvajamo drugu glavnu komponentu (9.5% varijanse), interpretiranu kao očekivanje nagrade za pravičan život u zagrobnom životu. Regresiona analiza pokazala je da vrednosti značajno predviđaju verovanje u život posle smrti ($R^2=.23$, $p=.00$). Hijerarhijska regresiona analiza pokazala je da vrednosti značajno doprinose predviđanju, kada su unete u regresioni model nakon sociodemografskih promenljivih (starost i pol) i religioznosti ispitanika ($R^2=.13$, $p=.03$). Kao značajni prediktori pokazali su se vrednovanje lepote (tj. estetskog doživljaja) ($\beta=.25$, $p=.00$) i bliskih odnosa ($\beta=.17$, $p=.02$). Isti set prediktora u hijerarhijskoj regresiji objašnjava 50% varijanse u očekivanju nagrade u zagrobnom životu, a značajni prediktori iz domena vrednosti su vrednovanje religije ($\beta=.21$, $p=.03$) i pripadanja ($\beta=.13$, $p=.04$). Rezultati pokazuju da je verovanje u život posle smrti povezano sa socijalno usmerenim vrednostima – vrednovanjem veza sa drugim ljudima i religije, kao normativnog sistema koji odgovara na bazičnu potrebu za sigurnošću. Interesantan je nalaz o vezi sa estetskim vrednostima, koji može ukazivati na zajednički okvir usmerenosti na apstraktne, nadlične vrednosti. Rezultati sugerišu da poimanje bazičnih egzistencijalnih okvira može biti u složenim vezama sa vrednostima koje se ocenjuju kao značajne u životu.

Ključne reči: verovanje u život posle smrti, vrednosti, funkcionalna teorija vrednosti

PROVJERA CIRCUMPLEX STRUKTURE SWARTZOVOG
UPITNIKA VRIJEDNOSTI PVQ-40**Alija Selimović¹, Ljubica Tomić Selimović¹ i Bojan Musil²**¹Filozofski fakultet Tuzla, ²Filozofski fakultet Maribor

alija.student@gmail.com

Prema Swartzovom teorijskom modelu upitnik Portrait Values Questionnaire (PVQ) obuhvata 10 osnovnih motivacionih vrijednosti koje tvore cirkumplex model. Vrijednosti višeg reda čine dvije dimenzije: vlastito odricanje naspram vlastitog probitka, konzervacija naspram otvorenosti za promjene. Cilj rada je bio da se provjeri struktura upitnika na nivou bazičnih vrijednosti te na nivou višeg reda. Uzorkom su obuhvaćena 1046 ispitanika – 682 (65%) ženskih i 364 (35%) muških ispitanika sa teritorija Federacije BiH. Starost ispitanika kretala se u rasponu od 18 do 74 godine ($M=32.74$; $SD=13.78$). Struktura bazičnog modela vrijednosti je provjerena metodom multidimenzionalnog skaliranja, dok su vrijednosti višeg reda evaluirane putem CFA. Primjenom SPSS algoritama PROXSCAL, na matrici euklidskih distanci, kao najadekvatnija izdabrana je dvodimezinalna solucija. Na osnovu indeksa stresa ($\text{stress I}=.03$; $\text{stress II}=.06$) kao i na osnovu procjene raspršenja $DAF=.99$ te Tuckerovog koeficijenta kongruentnosti $c=.99$ konstatovano je da skala vrijednosti ima zavidan stepen fitovanja, no dobiveni rezultati ne podržavaju strukturu kvazi-cirkumpleks modela. Vrijednosti koje su u teorijskom modelu međusobno suprotstavljene koreliraju u apsolutnom rasponu od .00 do .35. Na osnovu visine i smjera asocijacija među vrijednostima dobiveni podaci nisu kongruentni sa teorijskim modelom koga je postavio Schwartz. Najučljivije odstupanje je u povezanosti vrijednosti sigurnosti i nezavisnosti. Struktura drugog reda sačinjena je od bazičnih vrijednosti. Vlastito odricanje uključuje univerzalizam i dobrohotnost; vlastiti probitak uključuje postignuće, moć i hedonizam, faktor konzervacije obuhvata konzervativizam, tradiciju i sigurnost; dok otvorenost za promjenu uključuje nezavisnost, stimulaciju i hedonizam. Bazična vrijednost hedonizam leži između dimenzija vlastitog probitka i otvorenosti za promjene te je ista uključena u obje dimenzije višeg reda. Prema uzoru na ranije studije (Spini, 2003, Cieciuch i Davidov, 2012; Cieciuch, Schwartz i Vecchione, 2013) četiri konfirmativna modela testirana su

separatno. Vrijednosti Samoodricanja imaju relativno prihvatljivo fitovanje (RMSEA= 0.053), dok preostale vrijednosti drugog reda imaju relativno slabo fitovanje: Vlastiti probitak (RMSEA= 0.068), Konzervacija (RMSEA= 0.068) i Otvorenost za promjene (RMSEA= 0.080). Rezultati procedura MDS i CFA nisu potvrdili cirkumplex strukturu kako je to pretpostavio autor modela.

Ključne reči: vrijednosti, PVQ, cirkumplex model, multidimenzionalno skaliranje

BIHEJVIOURALNI ASPEKTI SEKSUALNOSTI MLADIH

Sanja Batić¹, Alisa Savkov² i Milisav Milinković³

¹Univerzitet u Novom Sadu, ²Univerzitetski centar za primenjenu statiku, Novi Sad, ³UG "Crvena linija" Novi Sad
sanja.batic@gmail.com

Prethodna istraživanja seksualnost mladih uglavnom ispituju preko rizičnih ponašanja naglašavajući njene negativne posledice na zdravlje. Zanimljivo je da je eksperimentisanje karakteristika mladalačkog seksualnog života i da je potrebno istražiti različite oblike seksualnih iskustava nezavisno od toga da li je rizično ili ne. Cilj istraživanja je bila operacionalizacija bihevioralnih aspekata seksualnosti mladih tako što su stavke iz upitnika o seksualnim fantazijama korišćene kao indikatori seksualnih iskustava. U istraživanju su korišćeni skala mladalačkih seksualnih iskustava (UNICEF) i modifikacija upitnika o seksualnim fantazijama (SFQ, Wilson, 1978). Uz obe je ponuđena petostepena skala za ocenu učestalosti doživljavanja navedenih seksualnih iskustva. Prigodnim uzorkom obuhvaćeno je 1051 seksualno aktivnih adolescenata sa teritorije AP Vojvodine. U uzorku je bilo 59% muških i 41% ženskih ispitanika, a prosečan uzrast ispitanika bio je 17.39 godina. Pre obrade su nedostajući podaci zamenjeni metodom višestrukog ubacivanja, a ispitanici sa ekstremnim rezultatima su isključeni iz daljnje analize. Modifikacija SFQ ima odličnu reprezentativnost ($KMO=.91$) i pouzdanost ($\alpha_C=.91$). Faktorskom validacijom modifikacije skale SFQ korišćenjem metoda glavnih komponenti uz kosouglu Promax rotaciju identifikovane su 3 dimenzije seksualnog ponašanja koje obuhvataju 48% ukupne varijanse. Dimenzija Istraživanje ($\lambda=6.45$) obuhvata razmenu seksualnih partnera, grupni seks, travestiju, homoseksualnost, korišćenje pomagala,

plaćanje seksualnog odnosa, mazohizam. Promiskuitet ($\lambda = 5.98$) obuhvata seks na jednu noć, seks sa starijom osobom, prevaru partnera. Intima ($\lambda = 4.66$) obuhvata pružanje oralnog zadovoljstva, uzajamno dodirivanje genitalija i voajerizam. Korelacija među faktorskim skorovima na dimenzijama se kretala od 0.33 do 0.48. Snižena diskriminativnost je indikovana negativnom zakošenosti faktorskih skorova na sve 3 dimenzije. Konvergentna validnost je pokazala se da je skor na mladalačkim seksualnim iskustvima povezan sa faktorskim skorovima na dimenzijama Intima ($r_z = .41$, $r_m = .36$, $p < 0.01$) i Promiskuitet ($r_z = .14$, $r_m = .13$, $p < 0.01$) dok je sa Istraživanjem ($r_m = .17$, $p < 0.01$) povezan samo u poduzorku mladića. Rezultati potvrđuju psihometrijsku validnost istraživanih skala za utvrđivanje seksualnih iskustava mladih.

Ključne reči: seksualno ponašanje, mladi, rodne razlike

UTJECAJ EKSTRINZIČNIH I INTRINZIČNIH ŽIVOTNIH CILJEVA NA ORIJENTACIJU PREMA SOCIJALNOJ DOMINACIJI: EFEKAT STUDIJSKE SOCIJALIZACIJE ILI HIPOTEZA SAMOSELEKCIJE?

Aida Muheljić, Saša Drače i Dalila Bašić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sarajevo

aida.muheljic@hotmail.com

Pozitivan odnos između obrazovanja i socio-političkog liberalizma opisan je kao jedan od najkonzistentnijih nalaza u savremenim društvenim istraživanjima, a detaljniji pregled literature ukazuje na to da vrsta akademskog područja u koje je osoba socijalizirana značajno moderira ovaj generalni trend. Teorija socijalne dominacije (SDT) ponudila je potencijalno objašnjenje ovakvih nalaza, ističući kako je razlike u stepenu liberalizma moguće objasniti razlikama u orijentaciji prema socijalnoj dominaciji (SDO). Ova teorija dobila je znatnu podršku istraživanjima koja opetovano pokazuju kako studenti koji su članovi institucija koje podržavaju nejednakost (tzv. hierarchy-enhancing ili HE ustanove kakve su pravo i ekonomija) imaju značajno veći SDO od studenata društvenih i humanističkih znanosti koji su članovi institucija koje zagovaraju jednakost među ljudima (tzv. hierarchy-attenuating ili HA institucije). Ipak, još uvijek nisu do kraja razjašnjeni mehanizmi posredstvom kojih socijalizacija u H-E i H-A okruženjima dovodi do ovakvih razlika. Jedan

od ciljeva studije bio je ispitati ove odnose, polazeći pri tome od teorije samoodređenja (Self-Determination Theory) i njenog koncepta ekstrinzičnih i intrinzičnih životnih ciljeva. Uzorak istraživanja činili su studenti prve i treće godine psihologije i ekonomije Univerziteta u Sarajevu (N=276). U studiji je korištena baterija testova među kojima su se nalazile SDO skala ($\alpha = 0.86$), te Indeks Aspiracija kao mjera ekstrinzičnih i intrinzičnih ciljeva. Rezultati istraživanja pokazali su da je interakcija (Godina studija) x (Studijska grupa) značajna na mjeri SDO, pri čemu se u skladu sa socijalizacijskim modelom, studenti ekonomije i psihologije nisu razlikovali na prvoj godini ($F < 0$), dok su na trećoj godini studenti ekonomije postizali značajno veće rezultate od studenata psihologije ($F(1, 260) = 13.89, p < 0.01$). Sličan patern rezultata dobiven je i na skali ekstrinzičnih ciljeva, gdje su studenti ekonomije na trećoj godini postizali značajno veće rezultate od studenata psihologije ($F(1, 276) = 16.43, p < 0.01$). Kako bi testirali posrednu ulogu ekstrinzičnih životnih ciljeva, provedena je medijacijska analiza. U skladu sa očekivanjima, efekat interakcije (Godina studija) x (Studijska grupa) na SDO skali postao je beznačajan kada je u medijacijskom modelu kontrolirana mjera ekstrinzičnih ciljeva, ukazujući na to da razlike u SDO među studentima, moguće objasniti razlikama u životnim ciljevima među njima

Ključne reči: Studijska socijalizacija, liberalizacija stavova, orijentacija prema socijalnoj dominaciji, ekstrinzični i intrinzični životni ciljevi.

DA LI SE TRI KATEGORIJE APSTINENTICA U BOSNI I HERCEGOVINI RAZLIKUJU S OBZIROM NA NEKE DEMOGRAFSKE I SOCIO-PSIHOLOŠKE VARIJABLE

Srdan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka
puch@inecco.net

Cilj ovog istraživanja je ustanoviti da li postoji razlika među apstinenticama u Bosni i Hercegovini prema određenim demografskim (starost, obrazovanje, selo- grad, stranačka i etnička pripadnost) i socio-psihološkim karakteristikama (zainteresovanost za politiku, način informisanja o politici, povjerenje u institucije, dogmatizam, nacionalizam,

kosmopolitizam, cilj opravdava sredstvo, odnos prema vođi, konzervativizam, konzervativistička autoritarnost i liberalizam). Istraživanje je provedeno u prvoj polovini marta 2013. godine na uzorku od 483 punoljetnih žene koje ne planiraju da glasaju na predstojećim izborima, a koje su u posljednjih šest godina (tri izborna ciklusa) nekad glasale, a nekad ne, glasale su, ali više neće, ili nikada nisu glasale. Pošli smo od pretpostavke da će različite modaliteti političke apstinencije da se razlikuju s obzirom na mjerene varijable. Dobijeni rezultati pokazuju da se tri kategorije apstinentica razlikuju na pojedinim socio-demografskim varijablama: starost ($V=29,582$, $df=6$, $p=0,000$), obrazovanje ($V=20,132$, $df=8$, $p=0,010$), etnička ($V=23,255$, $df=6$, $p=0,001$) i stranačka pripadnost ($V=29,625$, $df=6$, $p=0,000$) i vjerska ubjeđenja ($V=20,151$, $df=8$, $p=0,010$). Ispitanice se međusobno razlikuju i po zainteresovanosti za politiku ($V=105,986$; $df=8$; $p=0,000$). Najveće interesovanja nalazimo kod ispitanica koje manipulišu svojim izlaskom na izbore, a slijede one koje su se razočarale u izbore, dok je zainteresovanost za politiku najmanja kod ispitanica koje upošte ne glasaju na izborima. Televizija je još uvijek dominantan medij za informisanje o političkim dešavanjima, dok su na drugom i trećem mjestu dnevne novine i radio, ali oni znatno manje uticajni. Ipak, između tri kategorije apstinentica nalazimo značajne razlike samo kod televizije ($V=18,406$, $df=2$, $p=0,000$) i radija ($V=7,739$, $df=2$, $p=0,021$). Tri kategorije apstinentica se međusobno razlikuju samo na varijablama kosmopolitizam ($F=3,946$, $df=2$, $p=0,020$) i liberalizam liberalizam ($F=4,698$, $df=2$, $p=0,010$). Prisutna je i razlika ($F=4,488$; $df=2$; $p=0,017$) između apstinentica kod njihovog povjerenja u institucije. Najviše povjerenja u institucija nalazimo kod ispitanica koje nekad izlaze, a nekad ne na izbore, slijede ispitanice koje su glasale, ali više neće. Najmanje povjerenja i institucije nalazimo kod ispitanica koje nikada ne glasaju.

Ključne reči: žene, politička apstinencija, Bosna i Hercegovina

POVEZANOST EFEKATA KOLEKTIVNE TRAUME I IDENTIFIKACIJE SA NACIONALNOM GRUPOM

Olja Jovanović i Nebojša Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
olja.jovanovic@f.bg.ac.rs

U istoriji jedne zajednice poseban značaj zauzimaju kolektivne traume kao okvir koji grupa i njeni članovi koriste da bi interpretirali sadašnje događaje i doneli buduće odluke. Stoga, cilj ovog istraživanja jeste ispitivanje povezanosti efekata kolektivne traume i identifikacije sa nacionalnom grupom. Kao teorijsko polazište poslužio je model Šori, Klar i Rokas koji postulira da kolektivna trauma za posledicu može imati dve vrste efekata - strah od viktimiziranja drugih, odnosno strah da grupa kojoj pripadamo može postati imuna na patnje drugih, agresivna i nasilna kao što su drugi bili prema njoj, i orijentaciju ka trajnoj viktimizaciji sopstvene grupe, koja nastaje iz osećaja da je grupa kojoj pripadamo stalno ugrožena od strane neprijateljskih grupa, te da je moralno pravo članova grupe da urade sve što je potrebno da bi obezbedili opstanak grupe. S obzirom da jačanje jedinstva i solidarnosti unutar grupe predstavlja jedan od adaptivnih mehanizama u situaciji ugroženosti, pretpostavljamo da će orijentacija ka trajnoj viktimizaciji sopstvene grupe pozitivno korelirati sa identifikacijom sa nacionalnom grupom, dok će strah od viktimiziranja drugih, zbog potrebe da se očuva pozitivna slika o sopstvenoj grupi i sebi kao članu grupe, negativno korelirati s ovim konstruktom. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 201 ispitanika srpske etničke pripadnosti, starosti od 17 do 84 godine ($M=35,72$, $SD=15,68$), od čega 128 (63,7%) ispitanica i 73 (36,3%) ispitanika. Korišćene su skraćene i prevedene verzije skale: Identifikacija sa sopstvenom grupom (In-group identification scale), Orijentacija ka trajnoj viktimizaciji sopstvene grupe (Perpetual In-group Victimhood Orientation – PIVO) i Strah od viktimiziranja drugih (Fear of Victimization – FOV) koje su pokazale zadovoljavajuću internu konzistentnost. Rezultati pokazuju da je PIVO izraženiji od FOV ($M=6,40$, $SD=2,24$; $M=5,12$, $SD=2,54$). Izračunavanjem Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije utvrđeno je da stepen identifikacije sa nacionalnom grupom ne korelira značajno sa FOV, dok je sa PIVO dobijena značajna pozitivna veza ($r=0.399$, $p<.001$). Dobijeni nalaz je delom očekivan s obzirom da predstava o stalnoj ugroženosti dovodi do jačanja socijetalnih uverenja o jedinstvu i

patriotizmu, što za posledicu ima jačanje konformizma i privrženosti grupi. S druge strane, rezultati sugerišu da je potrebno proveriti poklapanje razumevanja korišćenih konstrukata u našoj sredini sa sredinama u kojima je dobijena značajna veza.

Ključne reči: nacionalni identitet, viktimizacija, kolektivna trauma

UTICAJ KONGRUENTNOSTI LIČNOG I OPAŽENOG GRUPNOG REGULATORNOG FOKUSA NA IDENTIFIKACIJU SA NACIONALNOM GRUPOM

Nebojša Petrović i Olja Jovanović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
npetrovi@f.bg.ac.rs

Razvoj identiteta uopšte, ali i razvoj nacionalnog identiteta, oblikovan je različitim izborima ili različitim načinima pristupanja zadacima koji, prema teoriji regulatornog fokusa, u osnovi imaju dva različita sistema za regulaciju zadovoljstva i bola – orijentaciju na prevenciju, koju karakteriše usmerenost na zadovoljavanje potreba sigurnosti, i orijentaciju na promociju, odnosno na zadovoljavanje potreba za razvojem. Međutim, u poslednje vreme, pored značaja koji lični regulatorni fokus pojedinca ima za razvoj identiteta, ističe se i značaj načina na koji pojedinac opaža regulatorni fokus grupe kojoj pripada. Naime, pojedinci su posebno osetljivi na informacije u okruženju koje su kongruentne sa njihovim ličnim regulatornim fokusom, te pokazuju pojačanu motivaciju i angažman ukoliko su od strane drugih podstaknuti da deluju na način koji odgovara njihovoj orijentaciji. Stoga, pretpostavka od koje polazimo je da će se pojedinac u većoj meri identifikovati sa određenom grupom ukoliko opaža da članovi te grupe teže ostvarenju sličnih ciljeva i ponašaju se na njemu sličan način. Navedena pretpostavka je proverena istraživanjem koje je za cilj imalo ispitivanje uticaja kongruentnosti ličnog i opaženog grupnog regulatornog fokusa na identifikaciju sa nacionalnom grupom. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 201 ispitanika srpske etničke pripadnosti, starosti od 17 do 84 godine ($M=35,72$, $SD=15,68$), od čega 128 (63,7%) ispitanica i 73 (36,3%) ispitanika. Za potrebe ovog istraživanja korišćene su paralelne verzije skraćenih i prevedenih skala Orijentacija na promociju i Orijentacija na prevenciju za pojedinca i nacionalnu grupu kojoj pripada.

Instrumenti su pokazali zadovoljavajuću internu konzistentnost. Rezultati dobijeni korišćenjem t-testa za nezavisne uzorke pokazuju da ispitivana razlika nije statistički značajna, odnosno da hipoteza o značaju kongruentnosti ličnog i opaženog grupnog regulatornog fokusa za identifikaciju sa nacionalnom grupom nije potvrđena. Jedno od objašnjenja dobijenih rezultata može biti neadekvatnost instrumenta korišćenog za merenje regulatornog fokusa grupe, koji predstavlja paralelnu formu instrumenta namenjenog merenju ličnog regulatornog fokusa pojedinca. Takođe, može se pretpostaviti da opažanje regulatornog fokusa grupe zavisi od karakteristika grupe, te je preporuka da buduća istraživanja obuhvate grupe koje se međusobno razlikuju po relevantnim karakteristikama, kakve su veličina, stabilnost, stepen strukturiranosti.

Ključne reči: identifikacija sa nacionalnom grupom, regulatorni fokus

UTICAJ POLNIH RAZLIKA GLASAČA NA VEROVATNOĆU POJAVE BUMERANG-EFEKTA NEGATIVNIH POLITIČKIH REKLAMA

Dijana Hrkalo*vić* i Ivana B. Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dijana.hrkalo*vic*@gmail.com

Negativna politička reklama se odnosi na devalvaciju i isticanje inferiornosti mete reklame, bez isticanja superiornosti sponzora. Argumenti negativne reklame prema sadržaju mogu biti u vezi sa ličnim karakteristikama mete reklame, ili sa političkom platformom koju zastupa. Bumerang-efekat je neželjen efekat negativne političke reklame koji odlikuje veći stepen devalvacije i degradacije sponzora negativne reklame u odnosu na metu. Pojava bumerang-efekta je ispitivana u svetlu Teorije verovatnoće obrade. Cilj eksperimentalne studije bio je ispitati da li se pri izlaganju glasača negativnim političkim reklamama javlja bumerang-efekat i da li je njegova pojava u vezi sa polom glasača. H1: Pri izlaganju glasača negativnim političkim reklamama, javlja se bumerang-efekat. H2: Polne razlike glasača utiču na verovatnoću pojave bumerang-efekta negativnih političkih reklama. Primenjen je mešoviti eksperimentalni dizajn: 2 (pol: muški–ženski) x 2 (negativna reklama sa: ličnim karakteristikama–političkom platformom). Nezavisne varijable: pol kandidata (muški - ženski), sadržaj argumenata reklame (lične

karakteristike – politička platforma). Zavisne varijable: stav prema sponzoru reklame i prema meti reklame. Operacionalizacija bumerang-efekta: razlika između evaluacije sponzora negativne reklame i evaluacije mete iste reklame. Uzorak je obuhvatio 142 ispitanika, studenata prve godine FON-a u Beogradu. Utvrđeno je postojanje bumerang-efekta, kako u negativnoj reklamici sa političkom platformom ($t(141) = -40.948$, $p = .000$), tako i u negativnoj reklamici sa ličnim karakteristikama kandidata ($t(141) = -38.187$, $p = .000$). Utvrđeno je da ne postoje razlike u polu kada je u pitanju bumerang-efekat negativnih reklama sa političkom platformom, ali da razlike postoje kada je u pitanju bumerang-efekat negativnih reklama sa ličnim karakteristikama kandidata ($F(1, 141) = 11.445$, $p = .001$). Mladići negativnije ocenjuju sponzora negativne reklame sa ličnim karakteristikama u odnosu na devojke, dok devojke negativnije ocenjuju metu negativne reklame. Potvrdom prve hipoteze utvrđeno je da je bumerang-efekat realno postojeći fenomen. Druga hipoteza je delimično potvrđena, s obzirom da polne razlike među glasačima utiču na pojavu bumerang-efekta samo kada se reklame odnose na lične karakteristike mete, pri čemu je pojava ovog fenomena izraženija kod mladića. Početna ispitivanja prekursora pojave bumerang-efekta ukazuju na opravdanost stigmatizacije negativnih političkih reklama.

Ključne reči: Negativne političke reklame, bumerang-efekat, pol glasača, sadržaj argumenata negativnih političkih reklama

UZROCI DRUŠTVENO NEPRILAGOĐENOG PONAŠANJA UČENIKA SREDNJOŠKOLSKOG UZRASTA

Ivana Atlija
OŠ Prva sanska škola
atlijaivana@hotmail.com

Problem ovog istraživanja bio je da ispita povezanost porodice, škole i vršnjaka sa društveno neprilagođenim ponašanjem učenika srednjoškolskog uzrasta. Uzorak je prigodni i dobrovoljački, a obuhvatio je 95 ispitanika muškog i 105 ispitanika ženskog pola ($N=200$), učenika srednjih škola na području Sanskog Mosta, BiH. Podaci su prikupljeni pomoću instrumenta kreiranog za potrebe ovog istraživanja, sastavljenog od 24 pitanja te upitnika sociodemografskih podataka. Kao najčešći oblici

društveno neprilagođenog ponašanja kod učenika srednje škole u našem uzorku su navedeni bježanje sa časova, sukobi sa profesorima i drugim učenicima, nasilničko ponašanje, te alkoholizam i narkomanija. Rezultati predstavljeni koeficijentom kontingencije i hi-kvadrata ukazuju na značajno postojanje povezanosti između porodice i društveno neprilagođenog ponašanja učenika ($\chi^2=59.77$, $df=2$, $p<0.01$), pri čemu se ističe važnost odnosa roditelja prema djetetu kao mogućeg uzroka, a posebno načina na koji roditelji reaguju kada dijete pogriješi i kako kažnjavaju nepoželjno ponašanje. Kao značajni uzroci nastanka društveno neprilagođenog ponašanja izdvajaju se i odnos profesora prema učeniku ($\chi^2=38.28$, $df=16$, $p<0.01$) te uticaj vršnjaka ($\chi^2=16.72$, $df=5$, $p<0.01$). Ovo istraživanje ukazuje na značaj i ulogu porodice, škole i vršnjaka na razvoj, socijalizaciju i ponašanje učenika u periodu adolescencije te svoju primjenu može imati u osmišljavanju programa rada u svrhu prevencije neprilagođenih oblika ponašanja kod učenika srednje škole.

Ključne reči: neprilagođeno ponašanje, porodica, škola, vršnjaci, adolescent

KOMBINACIJE I OBRAZACA AFEKTIVNE VEZANOSTI U PARTNERSKIM ODNOSIMA

Nataša Ninić i Sonja Milošević

Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad
ninic.natasa90@gmail.com

Istraživanje je zasnovano na teoriji Džona Bolbija i Meri Ejnsvort o afektivnom vezivanju, a njegov glavni cilj je dobijanje odgovora na pitanje: „Da li postoje određene kombinacije obrazaca afektivne vezanosti u partnerskim odnosima koju su zastupljenije od drugih, i ako da, u kojoj meri?“ U istraživanju je korišćena prevedena i prilagođena verzija Upitnika za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti (Fraley, Waller, and Brennan, 2000) koji sadrži 36 pitanja u vidu sedmostepenih skala procene. Ispitanici se prema ovom upitniku mogu svrstati u četiri obrasca partnerske afektivne vezanosti: sigurni, odbacujući (izbegavajući), preokupirani i bojažljivi. Osim toga, ispitanici su odgovarali na dva dodatna pitanja: „Koliko ste zadovoljni svojom vezom?“ (odgovarali su na ovo pitanje putem petostepene skale Likertovog tipa) i „Koliko dugo ste u vezi

sa sadasnjim partnerom?“. Ova dva pitanja su predstavljala operacionalizaciju kontrolnih varijabli *dužina veze* i *zadovoljstvo vezom*. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 30 heteroseksualnih parova različitog uzrasta. Prema rezultatima dobijenim na ovom uzorku, najčešće zastupljena kombinacija je ona u kojoj oba partnera pripadaju sigurnom obrascu (50%). Potom slede (preko 10%) i kombinacije : sigurni obrazac kod devojke a odbacujući kod dečka (16,7%) i odbacujući kod devojke i sigurni kod dečka (13,3 %). Različite kombinacije obrazaca afektivne vezanosti u partnerskim odnosima ne razlikuju se međusobno u odnosu na dužinu veze ($F=0.519$, $p=0.829$) ali su zato pronađene statistički značajne razlike među njima u odnosu na stepen zadovoljstva vezom ($F=2.738$, $p=0.031$).

Ključne reči: Afektivno vezivanje, partnerski odnosi, kombinacije obrazaca partnerske afektivne vezanosti

STUDIJSKA SOCIJALIZACIJA I ORIJENTACIJA PREMA SOCIJALNOJ DOMINACIJI: POSREDNA ULOGA KOMPETITIVNOG POGLEDA NA SVIJET I PERCIPIRANOG STATUSA STUDIJSKE GRUPE

Dalila Bašić, Saša Drače i Aida Muheljić

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

dalila.bashic@gmail.com

Zašto univerzitetska socijalizacija u institucijama koje ne podržavaju društvenu hijerarhiju vodi ka smanjenju orijentacije prema socijalnoj dominaciji (SDO)? Prethodna istraživanja nedvojbeno potvrđuju moć institucionalne (akademske) socijalizacije pri oblikovanju stavova povezanih uz socijalnu dominaciju, pri čemu se stavovi studenata različito mijenjaju ovisno o dominantnoj ideologiji njihovog akademskog područja. Međutim, uzrok ovog dobro poznatog fenomena i dalje je nepoznat. Cilj ove studije je bio ispitati efekte socijalizacije studenata u određenom akademskom području na SDO, te ispitati medijacijsku ulogu kompetitivnog pogleda na svijet i percipiranog statusa studijske grupe. Uzorak se sastojao od 276 studenata psihologije ($N=136$) i ekonomije ($N=140$) prve i treće godine studija sa Univerziteta u Sarajevu. U istraživanju je korišten upitnik sociodemografskih podataka, prilagođena

verzija SDO skale $\alpha=0.86$), prilagođena verzija skale koja mjeri kompetitivni pogled na svijet ($\alpha=0.79$), te skala percipiranog grupnog statusa ($\alpha = 0.85$). U skladu sa ranijim istraživanjima, rezultati su pokazali da studenti ekonomije generalno postižu više rezultate na mjerama SDO nego studenti psihologije, $F(1, 260) = 13.89$, $p=0.01$, $\eta^2 = .05$. Efekat interakcije (studijska grupa) x (godina studija) također je bio značajan ($F(1, 260) = 4.48$, $p=0.05$, $\eta^2 = .01$) pokazujući da je efekat studijske grupe bio veći na trećoj nego na prvoj godini studija i pružajući time podršku hipotezi studijske socijalizacije. Nadalje, testirali smo medijatorsku ulogu kompetitivnog pogleda na svijet i percipiranog statusa grupe. Pokazalo se da razlike u razinama SDO među studentima psihologije i ekonomije nisu posredovane percipiranim statusom vlastite grupe. S druge strane, rezultati medijacijske analize potvrđuju medijatorsku ulogu kompetitivnog pogleda na svijet u odnosu između studijske grupe i SDO ($\beta = .18$, $CI = .08$ do $.28$). Čime ova studija pokazuje da su razlike studenata ekonomije i psihologije u SDO posredovane njihovim razlikama u kompetitivnom pogledu na svijet.

Ključne reči: Studijska socijalizacija, orijentacija prema socijalnoj dominaciji, model dualnog grupnog procesiranja, kompetitivni pogled na svijet, grupni status

LATENTNA STRUKTURA STEREOTIPNIH OPISA „ŠTREBERA“ MERENIH SEMANTIČKIM DIFERENCIJALOM – VELIKIH ŠTREBERSKIH PET

Bojana Bodroža i Ivana Ćirović

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

bojana.bodroza@gmail.com

Akademski darovite učenike veoma često prati negativan stereotip „štrebera”. Ovo istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se ispita kakva je struktura stereotipnih opisa štrebera, kao i koje su dimenzije ovog stereotipa povezane sa socijalnom distancom i pripadnošću toj grupi. Uzorak je obuhvatio 658 studenata fakulteta sa Univerziteta u Beogradu i Novom Sadu (73,5% žene). Primenjeni su semantički diferencijal za merenje stereotipa o štreberima (44 para atributa odabrana na osnovu pilot studije), skala socijalne distance i pitanje o tome da li osoba sebe doživljava kao štrebera (da/nisam siguran/ne). Iz prostora semantičkog

diferencijala faktorskom analizom (metoda glavnih komponenti, Promax rotacija) je izdvojeno pet dimenzija stereotipa o štreberima koje objašnjavaju 52% varijanse. Prva dimenzija je nazvana Savesnost, a opisuje štrebere kao odgovorne, organizovane, uporne, perfekcionista, ambiciozne i dobre đake. Druga dimenzija je interpretirana kao Nesaradljivost, a sadrži opise štrebera kao hvalisavih, arogantnih, osvetoljubivih, sebičnih, kompetitivnih i zavidnih. Treću dimenziju određuju atributi naučni tip, nepopularan, miran, nije sportski tip, nekomunikativan, nedruželjubiv, nesiguran, pa je faktor nazvan “Štreberska” introverzija. Četrta dimenzija govori o ograničenim shvatanjima, neradoznanosti, konzervativnosti, nekreativnosti, te je nazvan Zatvorenost za iskustva. Peta dimenzija sadrži opise staromodan, smotan, ružan i neprivlačan, pa je faktor nazvan Fizička neatraktivnost. Pirsonove korelacije sugerišu da sve dimenzije stereotipnih opisa štrebera osim Savesnosti značajno koreliraju sa socijalnom distancom prema štreberima ($0,29 \leq r \leq 0,46$). Kada se uporede štreberi ($n=96$), oni koji nisu sigurni da li su štreberi ($n=117$) i oni koji sebe ne smatraju štrebrima ($n=447$), dobijaju se značajne razlike na svih pet dimenzija stereotipnih opisa ($3,531 \leq F(2,655) \leq 29,503$; $p < 0,001$). Studenti koji sebe ne doživljavaju kao štrebere imaju izraženije stereotipe o štreberima na svim dimenzijama od onih koji sebe smatraju štreberima. Istraživanje sugerše da se stereotip štrebera može opisati preko pet dimenzija opisa ličnosti štrebera, kao i da četiri od pet dimenzija ovog stereotipa korespondira sa dimenzijama modela ličnosti Velikih pet. Osobe sa većom socijalnom distancom prema štreberima i osobe koje sebe ne smatraju štreberima pokazuju izraženiji stereotip štrebera na gotovo svim dimenzijama. Imajući u vidu da je akademski self koncept važan deo socijalnog identiteta, ovi nalazi mogu se tumačiti u svetlu mehanizma favorizovanja sopstvene grupe.

Ključne reči: štreberi, stereotip, akademska darovitost, socijalna distanca

IZLOŽENOST NEGATIVNIM POSTUPCIMA NA RADU I SUBJEKTIVNA OCENA ZDRAVSTVENOG STATUSA: MEDIJATORSKA ULOGA LIČNOG ISKUSTVA ZLOSTAVLJANJA

Milica Vukelić, Svetlana Čizmić i Ivana B. Petrović

Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
mbvukeli@f.bg.ac.rs

Istraživanja zlostavljanja na radu pokazuju da se izloženost negativnim postupcima odražava na zdravlje i opštu dobrobit zaposlenog. Analiza efekata zlostavljanja pokazuje da izloženost pojedinačnim negativnim postupcima na radu nije isto što i doživljavanje (označavanje) sebe kao žrtve zlostavljanja. Cilj istraživanja bio je da se ispita medijatorska uloga označavanja ličnog iskustava kao zlostavljanja na odnos između izloženosti negativnim postupcima i subjektivne ocene zdravstvenog statusa na uzorku zaposlenih iz Srbije. Uzorak je činilo 1710 zaposlenih iz različitih regiona Srbije (47% žena; prosečna starost 44 godine; prosečan radni staž 20 godina). Za ispitivanje izloženosti zlostavljanju korišćen je Revidirani upitnik o negativnim postupcima (Negative Acts Questionnaire – Revised Einarsena i saradnika, 22 stavke o negativnim postupcima na radu, npr. prikrivanje informacija, fizičko zastrašivanje; raspon skorova 22-110). Takođe, polazeći od definicije koja im je bila predstavljena, ispitanici su označavali svoje lično iskustvo kao zlostavljanje (na šestostepenoj skali od nisam zlostavljan do svakodnevno sam zlostavljan). Subjektivna ocena zdravstvenog statusa ocenjivana je jednoajtemskom merom sa petostepenom skalom procene (veći skor – bolje zdravlje). Utvrđena je visoka korelacija između izloženosti negativnim postupcima i označavanja iskustva kao zlostavljanja ($r=.69$; $p=.00$), dok su dobijene značajne, ali umerene korelacije između izloženosti negativnim postupcima i ocene zdravstvenog statusa ($r=-.315$; $p=.00$), kao i između označavanja iskustva kao zlostavljanja i zdravstvenog statusa ($r=-.305$; $p=.01$). Označavanje iskustva kao zlostavljanja umanjuje doprinos izloženosti negativnim postupcima u objašnjavanju varijanse zdravstvenog statusa pojedinca (od $\beta=-.315$; $p=.00$ do $\beta=-.200$; $p=.00$; Sobelov test je

značajan, $p=.00$). Ipak, izloženost negativnim postupcima je ostala značajan prediktor, pa se može govoriti samo o parcijalnoj medijaciji. Označavanje sebe kao žrtve odražava se na vezu između izloženosti negativnim postupcima i zdravstvenog statusa. Sa druge strane, ovaj rezultat implicira i to da izloženost negativnim postupcima može voditi pogoršanju zdravstvenog statusa, nezavisno od toga da li osoba označava svoje iskustvo kao zlostavljanje. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: zlostavljanje na radu, Negative Acts Questionnaire – Revised, označavanje iskustva kao zlostavljanje, subjektivna ocena zdravstvenog statusa

ZLOSTAVLJANJE NA RADU ZAPOSLENIH U OBRAZOVNIM I ISTRAŽIVAČKIM ORGANIZACIJAMA

Milica Vukelić, Ivana B. Petrović i Svetlana Čizmić

Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
mbvukeli@f.bg.ac.rs

Istraživanja u razvijenijim zemljama pokazuju da zaposleni u obrazovnim i istraživačkim organizacijama spadaju među one koji su najviše izloženi zlostavljanju na radu. Cilj rada je analiza zlostavljanja na radu zaposlenih u obrazovnim i istraživačkim organizacijama u Srbiji. Podaci su prikupljeni u okviru studije zlostavljanja koja je obavljena na reprezentativnom uzorku zaposlenih iz Srbije. Rezultati su dobijeni na poduzorku koji je obuhvatio 213 ispitanika (71% žena; 69% sa završenom višom školom ili fakultetom; 87% neposrednih izvršilaca). U prikupljanju podataka primenjeni su: srpska verzija Upitnika o negativnim postupcima (Negative Acts Questionnaire-Revised; NAQ-R), stavka za označavanje ličnog iskustva kao zlostavljanja, kao i set jednoajtemskih mera o apsentizmu, nameri da se napusti organizacija, proceni produktivnosti na radu i subjektivnoj oceni opšteg zdravstvenog statusa. Zlostavljanje je analizovano na tri načina: preko ukupnog skora na NAQ-R koji je mera broja i učestalosti doživljenih negativnih postupaka (22 stavke, raspon skorova 22-110), na osnovu dihotomizovanog odgovora na NAQ-R pri čemu se operacionalizuje da je zlostavljan svaki zaposleni koji doživi

najmanje dve negativne radnje na nedeljnom nivou, kao i preko označavanja ličnog iskustva kao zlostavljanja na šestostepenoj skali procene (od nisam zlostavljan do svakodnevno sam zlostavljan). Na osnovu označavanja ličnog iskustva kao zlostavljanja, 23% ispitanika je iskusilo zlostavljanje na radu. Na osnovu kriterijuma za detektovanje izloženosti zlostavljanju (najmanje dve negativne radnje na nedeljnom nivou), kao žrtve zlostavljanja mogu se izdvojiti 12.7% zaposlenih. Zaposleni koji imaju doživljaj da su zlostavljani ujedno su i izloženi većem broju negativnih postupaka na nedeljnom nivou ili češće ($\chi^2(1, N = 201) = 52.391, p = .00$). Obe mere na celom uzorku značajno koreliraju sa procenom: 1. zdravstvenog stanja (označavanje ličnog iskustva: $r = -.387, p = .00$ i izloženost negativnim postupcima: $r = -.320, p = .00$) i 2. namerom da se napusti organizacija (označavanje ličnog iskustva: $r = .455, p = .00$ i izloženost negativnim postupcima: $r = .450, p = .00$). Sa apsentizmom značajno korelira samo izloženost negativnim postupcima: $r = .149, p = .05$. Samoprocena produktivnosti ne korelira ni sa jednom merom zlostavljanja. Analiza zlostavljanja prema različitim pokazateljima ukazuje na slabu zastupljenost zlostavljanja među zaposlenima u obrazovnim i istraživačkim organizacijama u Srbiji. Nalazi govore o tome da zlostavljanje nije povezano sa produktivnošću, ali da izraženije zlostavljanje vodi u fluktuaciju. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: zlostavljanje na radu, NAQ-R, zaposleni u obrazovnim i istraživačkim organizacijama

SKLONOST KA RIZIKU I IZBOR BUDUĆEG ZANIMANJA

Olga Marković Rosić, Milica Vukelić i Svetlana Čizmić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu,
Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
olgam97@gmail.com

Istraživanja su pokazala da pojedinci skloni riziku biraju zanimanja koja uključuju visok nivo promene, fleksibilnosti ili neizvesnosti. Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita odnos između sklonosti ka riziku i profesionalnih preferencija, kao i da se ispita odnos između ponašanja u situaciji izbora zanimanja (utrošeno vreme za donošenje profesionalne

odluke, spremnost za donošenje odluke, broj navedenih preferencija i kompatibilnosti preferencija) i sklonosti ka riziku. S obzirom na to da je u ovom istraživanju prvi put na srednjoškolcima primenjena Sklala procene rizika (Evaluation of Risk Scale; EVAR) Sikara i saradnika koja je prethodno korišćena na vojnicima jedan od ciljeva je bio i provera faktorske strukture instrumenta. Uzorak je činilo 515 srednjoškolaca završnih razreda srednjih škola (63.5% devojaka, prosečna starost 18 godina). Za ispitivanje sklonosti ka riziku je korišćena prilagođena Skala procene rizika (EVAR), a za ispitivanje profesionalnih interesovanja Test profesionalnih opredeljenja (TPO), Kostića i saradnika. Utrošeno vreme za donošenje profesionalnog izbora i spremnost za donošenje odluke ispitivane su jednoajtemskim merama: „*Koliko ti je vremena bilo potrebno da otkriješ zanimanje/zanimanja koja ti se sviđaju?*” (1-veoma malo, 5-veoma mnogo) i „*U kojoj meri si spreman/a da u ovom trenutku doneseš odluku o izboru budućeg zanimanja?*” (1-uopšte nisam spreman/a, 5- u potpunosti sam spreman/a). Za ispitivanje broja (i kompatibilnosti) preferencija korišćeno je jedno otvoreno pitanje: „*Kojim zanimanjem/zanimanjima bi jednog dana želeo/la da se baviš?*”. Kompatibilnost preferencija su ocenjivala tri nezavisna procenjivača, a potom su ocene usklađivane: 1-nekompatibilne, 2-umereno kompatibilne, 3-kompatibilne. Analizom glavnih komponenti EVAR skale uz varimax rotaciju dobijene su četiri komponente (42% varijanse): „preterana sigurnost u sebe”, „impulsivnost/nemotrenost”, „potraga za opasnošću/nepobedivost” i „nametljivost/potreba za kontrolom”. Analiza korelacija je pokazala da ukupan skor na EVAR skali najviše korelira sa preferencijom zanimanja vezanih za bezbednost ($r=0.321$, $p=.00$) i sport ($r=0.209$, $p=.00$). Preferencija zanimanja vezanih za bezbednost i sport najviše koreliraju sa preteranom sigurnošću u sebe (za bezbednost: $r=0.330$, $p=.00$, za sport: $r=0.241$, $p=.00$) dok su korelacije ovih preferencija sa nametljivošću/potrebom za kontrolom niske i neznčajne. Ukupan skor na EVAR skali značajno korelira samo sa brojem preferencija ($r=0.100$; $p=.05$), dok skor na subskali „preterana sigurnost u sebe” značajno korelira sa brojem preferencija ($r=0.183$; $p=.00$), sa spremnošću za donošenje profesionalne odluke ($r=0.212$; $p=.00$), utrošenim vremenom za donošenje profesionalne odluke ($r=0.126$; $p=.00$) i sa kompatibilnošću preferencija ($r=-0.173$; $p=.05$). U cilju boljeg razumevanja fenomena neophodno je da se istraživanje proširi na ispitivanje sklonosti ka riziku pripadnika različitih zanimanja (koji su završili školovanje). Istraživanje je sprovedeno uz nesebičnu pomoć

kolega i koleginica iz Nacionalne službe za zapošljavanje i deo je Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: sklonost ka riziku, izbor budućeg zanimanja, EVAR, TPO

LOKUS KONTROLE I ODNOS PREMA ORGANIZACIONOM RIZIKU

Katarina Suvajdžić i Jelena Dostanić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
katarina.suvajdzic@gmail.com

Lokus kontrole je konstrukt koji opisuje da li ljudi osećaju da kontrola njihovog života leži u njihovim rukama (unutrašnji lokus kontrole) ili u rukama drugih (spoljašnji lokus kontrole). Istrazivanjima u organizacionoj psihologiji utvrđeno je da pojedinci sa unutrašnjim lokusom kontrole imaju višu motivaciju za rad, ulažu više napora i postižu bolje rezultate. Oni bolje prepoznaju i koriste prilike, što je jedna od osnovnih kompetencija za preduzetnički uspeh. Organizacioni rizik podrazumeva tendenciju pristupanja poslovnim situacijama u kojima postoji znanje o neizvesnosti ishoda, od kojih neki mogu imati neželjene posledice. Našim istraživanjem smo proveravali kakve su relacije između lokusa kontrole i odnosa prema organizacionom riziku, kao važnih varijabli za organizaciono funkcionisanje. U tu svrhu, ispitivano je 300 ispitanika, 145 rukovodilaca i 155 izvršilaca, iz Srbije. Za ispitivanje lokusa kontrole korišćena je Spektorova skala Work Locus of Control Scale (WLCS), koja se sastoji od 16 ajtema, od kojih osam meri unutrašnji lokus kontrole ($\alpha = .712$) i osam spoljašnji ($\alpha = .877$). Odnos prema riziku je operacionalizovan pomoću četvorostepene R skale, koja se sastoji od 18 ajtema, konstruisane od strane Vujić i Suvajdžić. Faktorizacijom izdvojena su tri faktora: Sigurnost, Spremnost na rizik i Rizik kao stil života, koji objašnjavaju ukupno 47,5% varijanse. R skala pokazala je veoma zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha = .842$). Rezultati istraživanja pokazuju da postoji značajna pozitivna povezanost između unutrašnjeg lokusa kontrole i odnosa prema organizacionom riziku ($r = .287$; $df = 298$; $p < 0.01$), dok između spoljašnjeg lokusa kontrole i odnosa prema organizacionom riziku postoji značajna, negativna povezanost ($r = -.348$; $df = 298$; $p < 0.01$).

Unutrašnji lokus kontrole je značajno negativno povezan sa komponentom sigurnost ($r=-.188$; $df=298$; $p<0.01$), dok je pozitivno povezan sa komponentama spremnost na rizik ($r=.295$; $df=298$; $p<0.01$) i rizik kao stil života ($r=.226$; $df=298$; $p<0.01$). Spoljašnji lokus kontrole značajno korelirala sa sve tri komponente organizacionog rizika: sigurnost ($r=.393$; $df=298$; $p<0.01$), spremnost na rizik ($r=-.262$; $df=298$; $p<0.01$), rizik kao stil života ($r=-.216$; $df=298$; $p<0.01$).

Rezultati ukazuju da spremnost da se prihvati rizik u poslovanju podrazumeva ljude koji veruju u sebe i koji su spremni da preuzmu odgovornost za svoje poslovne i životne odluke. U organizacionom smislu, za neke pozicije veoma je važna spremnost za preuzimanje rizika u poslovanju, dok je za druge pozicije to kontraindikacija, što ukazuje da se ovi rezultati mogu primeniti u raznim oblastima HRM kao što su profesionalna selekcija, razvoj karijere, organizacioni razvoj...

Ovaj rad je nastao u okviru projekta Vrednosne orijentacije mladih u Vojvodini – stanje i perspektive, broj projekta 114-451-3818, koji je finansiran od strane APV, Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj.

Ključne reči: spoljašnji lokus kontrole, unutrašnji lokus kontrole, odnos prema organizacionom riziku

SAMOEFIKASNOST I ODNOS PREMA ORGANIZACIONOM RIZIKU KOD RUKOVODILACA I IZVRŠILACA

Katarina Suvajdžić i Jelena Dostanić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
katarina.suvajdzic@gmail.com

Samoeфикаsnost podrazumeva uverenja osobe da poseduje lične kapacitete koji joj dopuštaju da potpuno kontroliše ishode postavljenih ciljeva, uprkos ometajućim događajima i teškoćama. U organizacionom kontekstu ovo je veoma važna i poželjna osobina, pre svega kod rukovodilaca koji se svakodnevno suočavaju sa mnogim preprekama koje stoje na putu ostvarenju organizacijskih ciljeva. Organizacioni rizik podrazumeva tendenciju pristupanja poslovnim situacijama u kojima postoji znanje o neizvesnosti ishoda, od kojih neki mogu imati neželjene posledice. Cilj ovog istraživanja je da se ispita povezanost samoeфикаsnosti i odnosa prema organizacionom riziku, kao i da se utvrdi da li postoje

razlike između rukovodilaca i izvršilaca u proceni samoeфикаsnosti i odnosu prema organizacionom riziku.

Uzorak je činilo 300 ispitanika zaposlenih u Srbiji, 145 rukovodilaca i 155 izvršilaca. Za ispitivanje samoeфикаsnosti korišćena je Skala generalizovane samoeфикаsnosti (GSE), koju su konstruisali Matijas Jerusalem i Ralf Švarcer. Upitnik je jednodimenzionalan, sastoji se od 10 ajtema ($\alpha=.872$). Odnos prema riziku je operacionalizovan pomoću R skale, konstruisane od strane Vujić i Suvajdžić. Faktorskom analizom su dobijena tri faktora: Sigurnost, Spremnost na rizik i Rizik kao stil života, koji objašnjavaju 47,7% varijanse. R skala pokazala je veoma zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha=.842$).

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji statistički značajna, pozitivna povezanost između samoeфикаsnosti i odnosa prema organizacionom riziku ($r=.388$; $df=298$; $p<0.01$), što ukazuje da će zaposleni koji su uvereni u svoju ефикаsnosti i u svoje sposobnosti za savladavanje prepreka biti spremniji na preuzimanje organizacionog rizika. Utvrđeno je da rukovodioci opažaju sebe samoeфикаsnijima nego izvršioci ($t=5.73$, $df=292$, $p<0.01$), kao i da imaju pozitivniji odnos prema organizacionom riziku ($t=2.96$, $df=297$, $p<0.05$). Praktične implikacije istraživanja odnose se, pre svega, na praćenje stavova rukovodilaca prema organizacionom riziku, kao i na poznavanje uloge samoeфикаsnosti na formiranje stavova prema organizacionom riziku.

Ključne reči: samoeфикаsnost, odnos prema organizacionom riziku, položaj u organizaciji

Ovaj rad je nastao u okviru projekta Vrednosne orijentacije mladih u Vojvodini – stanje i perspektive, broj projekta 114-451-3818, koji je finansiran od strane APV, Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnoloski razvoj.

POVEZANOST KARAKTERISTIKA ORGANIZACIONOG
DISKURSA I OTPORA ZAPOSLENIH
PREMA ORGANIZACIONIM PROMENAMA

Branko Mladenović
diplomirani psiholog
mladenovic.b@gmail.com

Organizacione promene nije moguće razumeti bez razumevanja različitih diskursa kojima se te promene izražavaju. Organizaciona promena, između ostalog, predstavlja za zaposlene proces konstruisanja i deljenja novog značenja i interpretacije organizacionih aktivnosti. Organizacioni diskurs definiše se kao strukturisani skup sadržaja koji otežljuje modalitete verbalnog i pisanog ophođenja o temama u vezi sa organizacijom i načine putem kojih je to ophođenje kreirano, distribuirano i prihvaćeno. Profesionalni diskurs karakteriše pripadnike određene profesije, a hijerarhijski diskurs zaposlene na istom hijerarhijskom nivou. Opšti cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi da li postoji povezanost između karakteristika organizacionog diskursa i otpora zaposlenih prema organizacionoj promeni. Specifični ciljevi bili su da se ispita stepen usklađenosti profesionalnih diskursa, kao i da se opiše način komunikacije između različitih profesionalnih i hijerarhijskih grupa unutar organizacije, tokom sprovođenja promene. Primijenjena je kvalitativna metodologija u okviru studije slučaja. Prikazana je analiza dinamike organizacione promene preko analize diskursa između različitih profesionalnih i hijerarhijskih grupa zaposlenih, na primeru jedne finansijske institucije u Srbiji. Glavne tehnike prikupljanja podataka bile su polustrukturisani intervjui sa članovima projektnog tima, menadžerima i zaposlenima, opservacija sastanaka i treninga i analiza pisane dokumentacije (zapisnika, mejlova i projektne dokumentacije). Rezultati su pokazali da postoje razlike u karakteristikama diskursa između različitih profesionalnih i hijerarhijskih grupa zaposlenih, na primer između menadžera na različitim hijerarhijskim nivoima i zaposlenih, ili između zaposlenih u administraciji prodaji, i da se one reflektuju na percepciju organizacione promene kod tih grupa. Menadžeri kao načine komunikacijskog ophođenja u većoj meri upotrebljavaju uverenost i direktivnost, a u radu ispoljavaju inicijativu i usmereni su na delovanje. S druge strane, njihov stav prema promeni može se okarakterisati kao ambivalentan, posebno ukoliko se uporede formalni i neformalni modaliteti komunikacije. Prisustvo različitih diskursa, uz

upotrebu nekooperativnih stilova komunikacije prema drugim grupama, otežalo je uspostavljanje zajedničkih mentalnih modela među učesnicima. Neusklađenost poruka dobijenih od strane menadžera, doprinela je pojavi otpora prema promeni kod zaposlenih. Zaključak studije je da karakteristike organizacionog diskursa mogu biti važan faktor pojave otpora zaposlenih prema organizacionoj promeni, pa je stoga važno da budu uzete u obzir prilikom planiranja i sprovođenja organizacione promene.

Ključne reči: analiza diskursa, otpor prema organizacionoj promeni, profesionalni i hijerarhijski diskursi.

POVEZANOST IZMEĐU OBLIKA I INDIKATORA SOCIJALIZACIJE NOVOZAPOSLENIH U ORGANIZACIJI

Boris Kordić, Lepa Babić i Milan Živković

Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, Poslovni fakultet,
Univerzitet Singidunum, kompanija Adecco
kordic@fb.bg.ac.rs

Organizaciona socijalizacija se posmatra kao ključni mehanizam koji organizacija upotrebljava kako bi ugradila organizacionu kulturu među zaposlene. Na individualnom planu organizaciona socijalizacija treba da pomogne novozaposlenima da se uklope u radno okruženje. Cilj istraživanja je da se ispita povezanost između oblika socijalizacije koji se u organizaciji preduzimaju i indikatora socijalizovanosti novozaposlenih. Istraživanje je sprovedeno u tri organizacije na teritoriji Beograda. Ukupan uzorak čini 100 novozaposlenih. Od toga je 41 muškarac i 59 žena uzrasta 18 do 56 godina sa stažom od mesec dana do 36 meseci u datoj organizaciji. Prosečan uzrast je 31 godina, a prosečan staž 15 meseci. Prema samoproceni uklapanja u novu radnu sredinu 11% smatra da im je bilo dovoljno nedelju dana, 53% mesec dana, dok je ostalima (36%) trebalo više od mesec dana. Istraživanje je sprovedeno upitnikom od 53 tvrdnje konstruisanim za ovo istraživanje. Osam tvrdnji govori o samoproceni socijalizacije (trostepena Likertova skala), dvadeset tvrdnji o proceni aktivnosti organizacije usmerenim na socijalizaciju, a dvadesetpet tvrdnji o samoproceni indikatora organizacione socijalizacije (petostepena Likertova skala). Pouzdanost upitnika je visoka za skale procene aktivnosti organizacione socijalizacije (Cronbach's Alpha=0,938) i

samoprocene indikatora socijalizacije (Cronbach's Alpha=0,820), a zadovoljavajuća za samoprocenu socijalizacije (Cronbach's Alpha=0,781). Faktorska analiza je izdvojila dva faktora samoprocene socijalizacije (Prihvaćenost u kolektivu, Profesionalna spremnost) koji objašnjavaju 59,639% varijanse (KMO=.654, Bartletov test=208,377, $p<.001$), tri faktora procene aktivnosti organizacione socijalizacije (Planirana socijalizacija, Spontana socijalizacija, Uticaj edukacije) koji objašnjavaju 68,450% varijanse (KMO=.871, Bartletov test=1693,73, $p<.001$) i tri faktora samoprocene indikatora socijalizacije (Zadovoljstvo poslom i kolektivom, Stres i apsentizam, Uspeh u radu) koji objašnjavaju 63,881% varijanse (KMO=.861, Bartletov test=2065,037, $p<.001$). Interkorelacije unutar tri grupe faktora su uglavnom srednje i visoko izražene (od $r=.331$ do $r=.689$, $p<.001$) sa izuzetkom povezanosti između Stresa i apsentizma i Uspeha u radu. Između faktora samoprocene socijalizacije i indikatora socijalizacije postoje male i srednje izražene povezanosti (od $r=.317$ do $r=.547$, $p<.001$) sa izuzetkom povezanosti između Prihvaćenosti u kolektivu i Uspeha u radu. Sve aktivnosti organizacione socijalizacije pokazuju malu do visoku povezanost sa Zadovoljstvom poslom i kolektivom (od $r=.334$ do $r=.623$; $p<.001$), te malu do srednju povezanost sa Uspehom u radu (od $r=.235$ do $r=.358$; $p<.001$). Uticaj edukacije i Planirana socijalizacija nisu povezani sa faktorima samoprocene socijalizacije, već samo sa indikatorima socijalizacije. Generalni zaključak istraživanja ukazuje na veliki značaj Spontane socijalizacije za prilagođavanje novozaposlih na radnu sredinu, dok su Uticaj edukacije i Planirana socijalizacija neophodne aktivnosti koje doprinose ukupnoj socijalizaciji zaposlenih u organizaciji.

Ključne reči: organizaciona socijalizacija, edukacija u organizaciji, zadovoljstvo poslom, stres, uspeh u radu

POVRATAK U SRBIJU: PUT NADE ILI OČAJANJA?

Zlatko Bodrožić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
zbodrozi@f.bg.ac.rs

Istraživanja koja se bave fenomenom povratka visoko kvalifikovanih stručnjaka pokazuju da povratnici imaju potencijal da postanu 'razvojna snaga' u zemljama njihovog porekla. Realizacija tog potencijala, između

ostalog, zavisi od barijera sa kojima se povratnici suočavaju i podrške koja postoji u prevazilaženju tih barijera. Cilj ovog istraživanja je da doprinese razumevanju procesa povratka visoko kvalifikovanih stručnjaka u Srbiju i razumevanju barijera i sistema podrške u tom procesu. Teorijska baza ovog istraživanja čini kulturno-istorijski pristup i teorija delatnosti Vigotskog i Engeströma. Koncepti teorije delatnosti koriste se kao okvir za detaljan opis i analizu putanje povratnika u Srbiji. Glavni instrumenti koji su korišćeni jesu polustrukturisani intervjui. Sprovedeno je 26 intervjua sa visoko kvalifikovanim povratnicima i 20 intervjua sa zaposlenima u organizacijama koje imaju intenzivan kontakt sa povratnicima (8 sa zaposlenima u ministarstvima, 11 sa vodećim članovima neformalnih povratničkih udruženja, i 1 sa naučnikom koji se intenzivno bavi temom povratnika). Rezultati pokazuju da povratnici često dolaze u Srbiju sa nadom da će naći adekvatno radno mesto, gde bi mogli da iskoriste svoje znanje i iskustvo iz inostranstva za dobrobit razvoja društva. Međutim, pošto su duže vreme bili izvan zemlje i često nisu dovoljno dobro umreženi, povratnici veoma teško dolaze do adekvatnog posla. Postojeće disfunkcionalne forme odlučivanja o radnim mestima, poput nepotizma, često jesu skoro nepremostive barijere sa kojima se suočavaju povratnici. Osim porodica i prijatelja, u procesu pronalaska svog mesta u srpskom društvu, ne postoje adekvatni sistemi podrške povratnicima. Državne institucije, poput kancelarije za dijasporu, su nefunkcionalne. Neformalna povratnička udruženja nude pre svega moralnu podršku. Bez obzira na sve probleme, postoje primeri povratnika koji su uspeali da postanu inovatori, kako osnivanjem sopstvenih malih preduzeća, tako i inicijativama u postojećim organizacijama. Ipak, pošto je veoma teško samostalno ostvariti razvoj inovacija, broj uspešnih povratnika-inovatora ostaje ograničen na izuzetke. Može se zaključiti da iako postoje povratnici koji imaju potencijal da postanu 'razvojna snaga' u Srbiji, njihov potencijal uglavnom ostaje neiskorišćen. Kao razlog za to mogu se navesti velike barijere na koje povratnici nailaze po povratku u zemlju i nedostatak institucionalizovanih sistema podrške. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: Teorija delatnosti, povratnici, inovacije

KAKVA SU SVOJSTVA MJERA ZNANSTVENOG UČINKA: STOPE PRODUKTIVNOSTI I H-INDEKSA?

Srebrenka Letina i Krešimir Zauder

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

srebrenka@idi.hr

Kakva su svojstva mjera znanstvenog učinka: stope produktivnosti i h-indeksa?

Pri procjenjivanju radnog učinka znanstvenika sve se češće kao mjere koriste broj objavljenih radova po vremenskoj jedinici od godine dana i broj citata u međunarodnoj bazi WoS – H-indeks. H-indeks pripada u relativno novije mjere citiranosti koje pokušavaju istovremeno uzeti u obzir i citiranost i broj objavljenih radova znanstvenika.

S druge strane, većina objavljuje radove napisane u koautorstvu-suradnji s barem još jednim znanstvenikom, što je dodatni problem u evaluaciji i usporedbi znanstvenika. Cilj rada je iz perspektive organizacijske psihologije ispitati kakve su karakteristike tih mjera, te odgovoriti što su bolji prediktori stope produktivnosti znanstvenika: sociodemografske (dob, spol) i karijerne (vrsta institucije, mjesto, polje znanosti) varijable ili mjere suradnje izvedene iz analiza mreža koautorstva? Za uzorak od 918 znanstvenika iz polja psihologije, sociologije i odgojnih znanosti su prikupljeni podaci o njihovim objavljenim radovima iz 2 međunarodna i jednog nacionalnog izvora, te različite mjere citiranosti iz 1 međunarodne baze (h-indeks) za vremenski period od 1992. do 2012. Dobiveno je da distribucije svih mjera imaju Pareto oblik – mali je broj znanstvenika odgovorno za većinu objavljenih radova (tzv. Lotkin zakon ili 80/20 pravilo). Koristeći metodu analize društvenih mreža konstruirali smo 7 varijabli za opis obrazaca suradnje svakog znanstvenika: broj suradnika iz polja; broj suradnika izvan polja, maksimalna snaga veze, indeks utjecaja veze (uzima u obzir h-indeks suradnika); efektivna veličina (mjeri neredundantnost kontakata) te mjere globalne centralnosti u mreži svog polja: međupovezanost (*betweenness*) i blizina (*closeness*). Nakon logaritamske transformacije varijabli provedene su hijerarhijske regresijske analize s stopom produktivnosti kao zavisnom varijablom. Mjere suradnje su u prvom koraku objasnile visok postotak varijance stope produktivnosti- 64,3% ($p < ,01$), i nešto niži postotak varijance h-indeksa - 63,1% ($p < ,01$; $F(13/502)=86,630$, $p < ,001$). Sociodemografske i karijerne varijable su dodatno objasnile 5%, odnosno

3% ($p < ,01$) varijance. Najuspješniji prediktori stope produktivnosti su mjere ponovljenih suradnji s istim suradnikom (tzv. snage veza) – $\beta = ,54$ ($p < ,01$) i mjere koje uzimaju u obzir utjecaj (h-indeks) suradnika – $\beta = ,45$ ($p < ,01$). Pronađen je mali ali značajan utjecaj polja znanosti ($\beta = -,09$; $p < ,05$) za polje odgojnih znanosti i dobi ($\beta = -,14$; $p < ,01$). Kod h-indeksa najbolji prediktori su: indeks utjecaja veza ($\beta = ,43$; $p < ,001$) i broj vanjskih veza ($\beta = ,27$; $p < ,001$); te je pronađen značajan utjecaj spola i dobi ($\beta = -,11$; $p < ,001$; $\beta = ,08$; $p < ,01$). Provedene su dodatne analize s obrnutim slijedom koraka, i na uzorku iz kojeg su isključeni ekstremno produktivni i minimalno produktivni znanstvenici. Zaključak je da su ispitivane mjere učinka povezane s kime znanstvenik surađuje, te su rezultati razmotreni u okviru organizacijskih teorija društvenog kapitala i njegovog utjecaja na uspjeh pojedinca.

Ključne reči: produktivnost znanstvenika, h-indeks, analiza društvenih mreža

INDIVIDUALNA I TIMSKA PRODUKCIJA KREATIVNIH REŠENJA: (NE)OSTVARENA OČEKIVANJA

Mirosava Đurišić-Bojanović
Filozofski fakultet u Beogradu
mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

U radu smo testirali rašireno uverenje da je timsko rešavanje problema superiornije u odnosu na individualno u pogledu produkcije kreativnih rešenja. Problem istraživanja formulisali smo pitanjem: da li je produkcija kreativnih rešenja veća u situaciji individualnog ili timskog rešavanja složenih problema? Cilj istraživanja odnosio se na utvrđivanje kvantitativnih i kvalitativnih razlika između individualne i timske produkcije u kreativnom rešavanju kompleksnih problema. Ispitivanje je izvedeno 2013. Uzorak su činili studenti četvrte godine na modulu psihologije rada Filozofskog fakulteta u Beogradu ($N=35$). Primenjen je mešoviti istraživački metod po proceduri sekvencijalnog eksplanatornog nacrtu. Ispitivanje je dizajnirano kao kvazi-eksperimentalno u prvoj fazi. Ispitanici su dobili opis jednog realnog problema u biznisu (studija slučaja). Zadatak ispitanika je bio da ponude što veći broj kreativnih rešenja datog problema. Variran je oblik rada: prvo su problem rešavali individualno a zatim taj isti problem rešavali su timski. Individualna i

timaska rešenja su klasifikovana u kategorije standardnih i kreativnih rešenja: standardna individualna rešenja(n_{si} - broj standardnih individualnih rešenja), kreativna individualna rešenja(n_{ki}), standardna timaska rešenja(n_{st}) i kreativna timaska rešenja(n_{kt}). Deskriptivnim i neparametrijskim statističkim analizama ispitane su razlike u individualnoj i grupnoj kreativnoj produkciji rešenja datog biznis problema. Individualno je produkovano $n_{si}=128$ standardnih i $n_{ki}=67$ kreativnih rešenja, a timski $n_{st}=28$ standardnih i $n_{kt}=15$ kreativnih rešenja. Primenom Wilcoxonovog testa za utvrđivanje značajnosti razlika između individualne i timske produkcije utvrđeno je da je timaska produkcija značajno manja u odnosu na individualnu u pogledu kreativnih rešenja datog problema($Z=-2.563$, $df=34$ $p<.01$). U drugoj fazi primenom kvalitativne metodologije i tehnike polustruktuiranog intervjua prikupljeni su i analizirani podaci (impresije) ispitanika u vezi individualnog i timskog rešavanja problema u prvoj fazi istraživanja. Analiza rezultata nije potvrdila početne pretpostavke: timaska produkcija rešenja datog problema nije bila ni obimnija ni kreativnija u odnosu na individualnu. Standardna rešenja su bila češći izbor tima i u slučajevima kada su njihovi članovi u individualnom rešavanju nudili kreativna rešenja. U radu su diskutovani mogući razlozi timske „entropije“ kreativnih rešenja i dominacije standardnih rešenja. Kvantitativni i kvalitativni podaci ovog istraživanja ukazuju na značaj daljih ispitivanja u pravcu identifikacije psihosocijalnih faktora koji mogu da pomognu u razumevanju psiholoških mehanizama koji doprinose uspehu/neuspehu u timskom rešavanju kreativnih problema. Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: Individualno i timsko rešavanje problema, standardno i kreativno rešavanje problema, timaska entropija kreativnih rešenja.

NARCIZAM I EMOCIONALNA KOMPETENTNOST

Tatjana Jovanović i Vesna Gojković

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu

tatjana.taca984@gmail.com

Narcizam podrazumeva ekscesivnu ljubav prema sebi uz istovremenu nesposobnost emocionalnog ulaganja u druge, što se u interpersonalnim relacijama očitava kao grandioznost, sklonost ka manipulaciji i preosetljivost na kritiku. Emocionalna kompetentnost je sposobnost da razumemo i razlikujemo svoje i tuđe emocije, na osnovu čega gradimo interpersonalne odnose. Cilj rada bio je da utvrdimo da li izraženost narcističkih osobina ličnosti prediktuje smanjenu sposobnost emocionalnog doživljaja, razumevanja i postupanja, kao i da li postoje polne razlike u odnosu na ova dva psihološka konstrukta.

Testirano je 124 ispitanika iz Novog Sada, 68% devojaka i 32% mladića, prosečno starih 24 godine. Primijenjen je upitnik za merenje narcizma NPI-40, u Likertovoj formi ($\alpha=.91$), koji sadrži subskale: vođstvo, superiornost, samopouzdanje, sujetu, egocentričnost, manipulativnost i privilegovano pravo. Za merenje emocionalne kompetentnosti primijenjen je UEK-45 ($\alpha=.91$), koji meri: razumevanje, izražavanje i upravljanje emocijama.

Suprotno očekivanom, utvrđeno je da postoji značajna pozitivna korelacija između narcizma i emocionalne kompetentnosti ($r=.48$ $p=.000$), kao i većine narcističkih osobina sa osobinama emocionalne kompetentnosti; *superiornost* i: razumevanje ($r=.30$ $p=.001$), izražavanje ($r=.29$ $p=.001$), upravljanje ($r=.23$ $p=.011$); *samopouzdanje* i: razumevanje ($r=.24$ $p=.007$), izražavanje ($r=.37$ $p=.000$), upravljanje ($r=.50$ $p=.000$); *egocentričnost* i: razumevanje ($r=.28$ $p=.001$), izražavanje ($r=.30$ $p=.001$), upravljanje ($r=.43$ $p=.000$); *manipulativnost* i: razumevanje ($r=.30$ $p=.001$), izražavanje ($r=.26$ $p=.004$); *privilegovano pravo* i: razumevanje ($r=.38$ $p=.000$), izražavanje ($r=.35$ $p=.000$), upravljanje ($r=.26$ $p=.004$).

Muškarci i žene se ne razlikuju značajno prema rezultatima na skali narcizma, dok na skali emocionalne kompetentnosti žene postižu značajno veće ukupne skorove ($t=3.78$ $df=122$ $p=.000$), kao i na svim dimenzijama:

razumevanju ($t=3.40$ $df=122$ $p=.001$), *izražavanju* ($t=3.05$ $df=122$ $p=.003$) i *upravljanju emocijama* ($t=2.07$ $df=122$ $p=.04$).

Osnovni nalaz je da osobe sa većim stepenom izraženosti narcističkih osobina sebe percipiraju kao emocionalno kompetentnije, što navodi na dva moguća zaključka: manipulativna strategija narcisa podrazumeva veštinu prepoznavanja i korišćenja emocionalnog konteksta; drugo, moguće je da bi primenom upitnika koji meri emocionalno ulaganje kao afektivnu komponentu (a ne kompetentnost) rezultati bili drugačiji, što bi valjalo proveriti daljim istraživanjima.

Rad je finansiran sredstvima Pokrajinskog sekretarijata za nauku i tehnološki razvoj APV, projekat broj 114-451-3818/13

Ključne reči: narcizam, emocionalna kompetentnost, NPI-40, UEK-45

USAMLJENOST I NARCIZAM

Zorica Knežević, Jelena Dostanić, Peđa Miladinović i Vesna Gojković

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatic u Novom Sadu

zorica11knezevic@gmail.com

Usamljenost je neprijatno emocionalno i motivaciono stanje koje nastaje neadekvatnim zadovoljenjem potrebe za pripadanjem. Može se manifestovati kao povlačenje i izbegavanje blizine drugih ljudi, ili kao anksiozna želja za drugom osobom, što se kod narcistički strukturiranih licnosti prepoznaje kao hronicna potreba da budu okruženi ljudima koji im se dive.

U radu smo proveravali da li narcizam zaista odlikuje veći stepen usamljenosti, kao i da li postoje polne razlike u odnosu na ove psiholoske konstrukte.

U tu svrhu, uzorku od 126 devojaka i 104 mladica iz Novog Sada (prosečno starih 19 godina), zadat je upitnik za merenje narcizma NPI-40 u Likertovoj petostepenoj formi ($\alpha=.91$), koji sadrži dimenzije: autoritet, egzibicionizam, privilegovano pravo, manipulativnost, samopouzdanje i superiornost. Usamljenost je procenjivana upitnikom SELSA ($\alpha=.91$), koji meri emocionalnu, porodicnu i socijalnu usamljenost.

Utvrđeno je da postoji niska ali značajna korelacija između usamljenosti i: ukupnog narcizma ($r=0.19$ $df=228$ $p=0.001$), egzibicionizma ($r=0.20$ $df=228$ $p=0.001$), privilegovanog prava ($r=0.27$ $df=228$ $p=0.001$), i samopouzdanja ($r=0.18$ $df=228$ $p=0.001$).

Visestrukom regresionom analizom utvrđjena je značajna korelacija narcizma i usamljenosti ($R=0.32$ $p=0.001$), a kao jedini značajni prediktor usamljenosti izdvojio se faktor privilegovano pravo ($\beta=0.305$ $t(229)=2.935$ $p=.004$). Istim postupkom dobijena je značajna multipla korelacija narcizma i socijalne usamljenosti ($R=0.28$ $p=0.006$), pri čemu ovu vezu značajno prediktuju faktori privilegovano pravo ($\beta=-.306$ $t(229)=2.998$ $p=0.004$) i manipulativnost ($\beta=.238$ $t(229)=2.524$ $p=0.012$). Izdvojena je značajna diskriminativna funkcija ($R=0.44$ Wilk's lambda = 0.81 Hi kvadrat =47.213 $p< 0.001$) kojom je utvrđeno da devojke odlikuje narcistički faktor egzibicionizam, a mladiće socijalna i ljubavna usamljenost (tačnost naknadne klasifikacije je 70,2% za mladiće i 67,5% za devojke).

Osnovni nalaz je da postoji značajna povezanost merenih konstrukata, ali da nema dovoljno snaznih argumenata kojima bismo potvrdili početnu hipotezu da izrazitu društvenost narcisa definiše latentna usamljenost. Rezultati sugerišu da su mladići usamljeniji, povučeniji u ljubavi i u društvu, dok devojke odlikuje narcistička sklonost ka prikazivanju, što je u skladu sa ranijim istraživanjima.

Ovo istraživanje je finansirano od strane Pokrajinskog sekretarijata za nauku i tehnološki razvoj APV pod nazivom "Vrednosne orijentacije mladih", projekat broj 14-451-3818/2013.

Ključne reči: usamljenost, narcizam

VALUE ORIENTATIONS OF PEOPLE WITH VERY SUPERIOR INTELLIGENCE

Sasho Kochankovski i Violeta Arnaudova

kochankos@hotmail.com

This paper examines the type of value orientations and their preferences on sample of 85 respondents with very superior intelligence (47 male, 38 female). Their average age is 25 years (the youngest is 15 and the oldest 52 years). The sample is obtained based on the results of the Raven progressive matrices for advanced -II. Quotients of intelligence obtained for this sample range from 148 (in 15.30%) to 178 (in 1.18%). Most of the subjects in the sample (20.00%) are with a quotient of intelligence of 152. The value orientations of subjects in this very superior sample are determined based on their responses to the scale of values of

Dragan Popadic. Findings were obtained for the following values orientations contained in the scale: materialistic (utilitarian), cognitive, religious, power oriented, individualistic, altruistic, sentimental- family, promethean activism, media popularity and hedonistic orientation. The most preferred values orientations are: cognitive orientation (32.94%), sentimental-family orientation (21.18%), and materialistic (utilitarian) orientation (14.12%). From the other side, the least preferred values orientations are: religious orientation (34.12%), media popularity (23.52%), and power orientation (15.29%). In terms of preferred values from the aspect of gender, the results show that male with very superior intelligence gained the highest values in sentimental-family orientation ($M = 4.57$), and female have the highest achievements in materialistic (utilitarian) orientation ($M = 4.29$). However, testing the significance of differences in value orientations of male and female, shows significant difference ($t(83) = 3.85$, $p < 0.01$) only in terms of sentimental family-orientation, in favor of males. Based on these findings it can be concluded that there are no differences in the most of the values among men and women with very superior intelligence.

Key words: Value orientations, very superior intelligence, preferences, preferred values, gender

ŽELJA ZA SLAVOM I STRAH OD SMRTI

Zoran Bar¹, Vesna Gojković¹, Veljko Đurić¹ i Branko Velov²

¹Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, ²ACIMSI centar za rodne studije
nepoznati_tip@yahoo.com

Želja za slavom, medijskim eksponiranjem i divljenjem drugih je, po mnogima, jedna od definišućih odlika savremene tabloidne kulture. Psihološki razlozi zbog kojih ljudi iskazuju ove aspiracije su, još uvek, nedovoljno istraženi. Na uzorku od 170 studenata psihologije, glume i slikarstva, testirali smo hipotezu po kojoj se želja za slavom i iluzija besmrtnosti, koju slava sa sobom nosi, tumače kao pokušaj prevazilaženja straha od smrti. Višedimenzionalna skala straha od smrti (koja meri strah od mrtvog, telesne dezintegracije, preuranjene smrti, za bliske osobe, uništenja, svesne smrti, konačnosti i patnje) korelirana je sa Skalom želje za slavom, koja sadrži sedam subskala: intenzitet želje, altruizam,

vulnerabilnost, životni stil slavnih, samopodobnost, prioritetnost i egocentrizam. Utvrđena je značajna korelacija između ukupnih skorova skale straha od smrti i želje za slavom ($r(168)=0.178$, $p=0.005$). Dimenzija strah od konačnosti značajno je korelirala sa skoro svim dimenzijama želje za slavom: intenzitet želje ($r(168)=0.228$, $p=0.003$); altruizam ($r(168)=0.188$, $p=0.014$); vulnerabilnost ($r(168)=0.253$, $p=0.007$); životni stil slavnih ($r(168)=0.316$, $p<0.001$); prioritetnost ($r(168)=0.194$; $p=0.011$) i egocentrizam ($r(168)=0.187$, $p=0.015$). Višestrukom regresijom je ispitana prediktivna vrednost dimenzija slave u odnosu na strah od smrti. Strah od konačnosti se izdvojio kao jedini značajni prediktor želje za slavom ($\beta=0.259$; $t(169)=10.314$; $p<0.001$; $R^2=0.067$). Statistički značajna diskriminativna funkcija uspešno je razdvojila mladiće i devojke ($\chi^2=0.723$; $\chi^2(15)=52.080$; $p<0.001$), ukazavši da su u odnosu na svoje muške kolege, studentkinje imale viši skor na svim dimenzijama skale straha od smrti. Druga statistički značajna diskriminativna funkcija ($\chi^2=0.796$; $\chi^2(15)=36.564$; $p<0.001$) ukazala je na veći strah od mrtvog kod studenata psihologije i izraženiji altruizam i intenzitet želje za slavom kod studenata umetnosti. Generalno, naši rezultati ukazuju na statistički značajnu ali i neveliku povezanost straha od smrti i želje za slavom i to prvenstveno preko straha od konačnosti koji, pretpostavljamo, strepnju lične beznačajnosti pretvara u iluziju značajnosti slavnih. Naši nalazi svakako ne pružaju previše snažnu podršku hipotezi po kojoj se želja za slavom prevashodno može tumačiti kao pokušaj prevazilaženja straha od smrti. Čini se da je psihološki okvir želje za slavom značajno povezan i sa drugim psihološkim konstruktima, van dometa ovog istraživanja.

Ključne reči: želja za slavom, strah od smrti.

OSObine LIČNOSTI KAO PREDIKTORI SAMOPOŠTOVANJA I ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM KOD STUDENATA

Miljana Pavićević i Jelena Minić

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
miljanapavicevic@yahoo.com

U radu se oslanjamo na: petofaktorski model ličnosti Koste i MekRia koji pretpostavlja postojanje pet bazičnih dimenzija ličnosti – neuroticizma, ekstraverzije, otvorenosti za iskustvo, saradljivosti i

savesnosti, Rozenbergovog shavatanja samopoštovanja prema kome je samopoštovanje vrednovanje ili evaluacija sebe bilo na pozitivan ili negativan način, i Penezićevog shvatanja zadovoljstva životom po kome zadovoljstvo životom predstavlja kognitivnu evaluaciju vlastitog celokupnog života, a kroz koju pojedinac procenjuje svoj život. Cilj istraživanja je bio da utvrdimo da li su osobine ličnosti značajne za izraženost samopoštovanja i zadovoljstva životom kod studenata. Uzorak je prigodan i činili su ga studenti Univerziteta u Prištini, njih ukupno 121 (67 ispitanice i 53 ispitanika), prosečne starosti $AS=21,26$, $SD=1,87$. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: NEO-PI-R autora Koste i MekRia, Skala samopoštovanja autora Rozenberga i Skala zadovoljstva životom čiji je autor Penezić.

Primenom regresione analize dobijeni su rezultati koji ukazuju da neuroticizam kao dimenzija ličnosti objašnjava 28,3% varijanse samopoštovanja. ($r^2=.283$, $p<0,05$). Domeni neuroticizma: depresivnost ($\beta=-.373$; $t=-3.493$, $p<0.05$) i vulnerabilnost ($\beta=.232$; $t=2.540$; $p<0.05$) su značajni prediktori samopoštovanja, odnosno odsustvo tuge i potištenosti i povećani kapacitet za prevazilaženje stresa dovode do većeg samopoštovanja. Osobine ličnosti koje su se pokazale kao značajni prediktori zadovoljstva životom su: ekstraverzija ($r^2=.223$, $p<0.05$), otvorenost ($r^2=.244$, $p<0,05$) i saradljivost ($r^2=.184$, $p<0,05$). Ekstraverzija objašnjava 22,3% varijanse zadovoljstva životom, odnosno njen domen toplina se pokazala kao značajan prediktor zadovoljstva životom ($\beta=.314$; $t=3.159$; $p<0.05$) što znači da su studenti zainteresovaniji za druge ljude i prijateljske odnose sa njima, zadovoljniji su svojim životom. Otvorenost kao dimenzija ličnosti objašnjava 24,4% varijanse zadovoljstva životom, tj. domeni estetika ($\beta=-.292$; $t=-3.159$; $p<0.05$), akcija ($\beta=.271$; $t=2.677$; $p<0.05$) i ideje ($\beta=.261$; $t=2.587$, $p<0.05$) su značajni prediktori zadovoljstva životom kod ispitanih studenata. Dobijene značajnosti ukazuju da su zadovoljniji svojim životom oni studenti koji manje uvažavaju umetnost i lepotu, a više su otvoreni za nova praktična iskustva i intelektualno su radoznaliji. Saradljivost objašnjava 18,4% varijanse zadovoljstva životom. Poverenje kao domen saradljivosti se pokazalo značajnim prediktorom zadovoljstva životom ($\beta=.271$; $t=2.724$, $p<0.05$;) što pokazuje da su oni studenti koji imaju veru u dobre namere drugih ljudi, zadovoljniji svojim životom.

Ključne reči: petofaktorski model ličnosti, samopoštovanje, zadovoljstvo životom.

ISPITIVANJE NIVOA IZRAŽENOSTI ALTRUIZMA I EMPATIJE KOD UČENIKA SREDNJIH MEDICINSKIH ŠKOLA I STUDENATA MEDICINE

**Miloš Stanković, Marijana Mitrović, Aleksandra Stanković i Ana
Đurđević**

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Departman za psihologiju
mice.stankovic@gmail.com

Brojne studije su pokazale da pacijenti mnogo više cene ljubaznost i toplinu lekara/medicinske sestre u odnosu na tehnički kvalitet usluge što predstavlja polaznu osnovu ovog istraživanja. Ovaj rad proverava nivo izraženosti varijabli altruizam i empatija kod budućih zdravstvenih radnika, učenika srednjih medicinskih škola i studenata medicine, polazeći od pretpostavke da ove dispozicije ka prosocijalnom ponašanju vremenom postaju sve izraženije. Altruizam je „vrsta pomaganja najvišeg kvaliteta koje je preduzeto dobrovoljno i namerno radi dobrobiti drugih ljudi, a na osnovu moralnog ubeđenja u pravičnost i bez očekivanja spoljašnje nagrade“ (Trebješanin, 1997). Sa druge strane empatija se definiše kao kognitivna sposobnost razumevanja unutrašnjeg stanja druge osobe i kao određena vrsta socijalno - kognitivnih veza (Raboteg – Šarić, 1993). U ovom radu se takođe ispituje međusobna povezanost ova dva konstrukta kao i njihova zavisnost u odnosu na kontrolne varijable (pol i pohađanje vrtića). Istraživanje je sprovedeno decembra 2013. na uzorku od 173 ispitanika/ca (93 srednjoškolca i 80 studenata). Prosečna starost ispitanika je nešto viša od 18 godina ($AS=18.13$, $SD=3.31$) dok uzorak čine 53 ispitanika i 120 ispitanica. Dobijeni rezultati ukazuju na to da je nivo izraženosti varijable altruizam veći kod studenata ($t=2.16$, $df=171$, $p<0.05$) dok se kod srednjoškolaca beleži viši skor na subdimenziji empatije “lična nelagodnost” ($t=2.28$, $df=171$, $p<0.05$). Ovo tumačimo činjenicom da su studenti medicine spremniji da pomognu ugroženoj osobi dok je “lična nelagodnost” (osećanje anksioznosti koje onemogućava pružanje pomoći drugome) viša kod srednjoškolaca koji još uvek nisu naučili da upravljaju svojim osećanjima u napetim i emocionalno povišenim situacijama. Pronađena je pozitivna i statistički značajna korelacija varijable altruizam sa sledećim subdimenzijama empatije: “tuđe stanovište” ($r=0.36$, $p<0.01$), “fantazija” ($r=0.31$, $p<0.01$) i “empatijska brižnost” ($r=0.33$, $p<0.01$). Nivo izraženosti altruizma je viši kod osoba ženskog pola ($F(1,170)=11.77$, $p<0.01$) a isto važi i za ukupan skor na skali empatije

($F(1,170)=41.45$, $p<0.01$). Skor na subskali empatije “fantazija” pozitivno i statistički značajno korelira sa pohađanjem predškolske ustanove ($r=0.16$, $p<0.05$) što bi se moglo objasniti time da vrtići podstiču maštu i kreativnost deteta kroz igru, druženje sa ostalom decom i rad sa vaspitačima te su deca koja su pohađala vrtić sklonija fantaziji i maštarenju a samim tim i empatiji.

Ključne reči: altruizam, empatija, studenti medicine, učenici srednjih medicinskih škola

OSOBINE LIČNOSTI I FIZIČKA AKTIVNOST – POREĐENJE STUDENATA PRIRODNO - MATEMATIČKOG FAKULTETA I FAKULTETA SPORTA I FIZIČKOG VASPITANJA

Mila Vukadinović¹, Tamara Jovanović², Jelena Obradović¹

¹Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Novom Sadu,

²Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički
fakultet, Novi Sad

mila.vukadinovic@yahoo.com

Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi razlika između studenata Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja (FSFV) i studenata Prirodno-matematičkog fakulteta (PMF) u osobinama ličnosti i fizičkoj aktivnosti, kao i interakcija tipa fakulteta i fizičke aktivnosti u odnosu na osobine ličnosti. Ovi fakulteti su odabrani jer upis i sadržaj studija FSFV-a podrazumeva visok stepen fizičke aktivnosti, dok se to ne odnosi na studije na PMF-u. Uzorak je bio 168 studenata (101 student FSFV-a i 67 studenata PMF-a), 55% ženskog pola, prosečne starosti 22 godine. Za merenje osobina ličnosti primenjen je BFI (Big Five Questionnaire) a za definisanje fizičke aktivnosti konstruisana je stavka na kojoj su se ispitanici kategorisali u četiri detaljno opisana tipa u zavisnosti od fizičke aktivnosti (pasivni, umereno aktivni, aktivni i visoko aktivni). Istraživanja pokazuju da postoji značajna razlika između osoba koje se bave fizičkom aktivnošću i osoba koje se ne bave fizičkom aktivnošću u osobinama ličnosti. Osobe koje se bave fizičkom aktivnošću obično su ekstravertnije, savesnije, prijatnije i emocionalno stabilnije nego osobe koje se manje bave ili ne bave fizičkom aktivnošću.

Rezultati ove studije ukazuju da se studenti PMF najčešće svrstavaju u kategorije *pasivnih* (40.3%) i *umereno fizički aktivnih* (31.3%) dok su

studenti FSFV-a najčešće *aktivni* (44.6%) i *visoko fizički aktivnih* (36.6%) ($\chi^2=59.29$; $df=3$; $p<.05$). Što se tiče osobina ličnosti, studenti FSFV-a i PMF-a se razlikuju u *ekstraverziji* ($t=2.24$; $df=166$; $p<.05$), *prijatnosti* ($t=3.25$; $df=166$; $p<.05$), *neuroticizmu* ($t=-3.70$; $df=166$; $p<.05$) i *otvorenosti ka iskustvu* ($t=-2.29$; $df=166$; $p<.05$). Fizička aktivnost podrazumeva komunikativnost, socijalne interakcije i samokontrolu u ponašanju i emocijama. Fizički pasivni imaju znatno niže skorove na ekstraverziji ($F(3,164)=2.87$; $p<.05$) i više skorove na neuroticizmu ($F(3,164)=6.01$; $p<.05$) od aktivnih i visoko aktivnih ispitanika. Fizička aktivnost podrazumeva, čini se, više pozitivnih emocija, dobro podnošenje fizičkog napora, visok nivo energije i manje negativnih emocija. Nije dobijen efekat interakcije tipa fakulteta i fizičke aktivnosti na osobine ličnosti. Može se zaključiti da fizičke aktivnosti determinišu određeni način ponašanja i privlače pojedince sa određenim crtama ličnosti.

Napomena: Rezultati rada na projektu br. 176020, finansiranim od strane MPNTR R. Srbije i projektu Fizička aktivnost i antropološki status dece, omladine i odraslih.

Ključne reči: osobine ličnosti, BFI, fizička aktivnost, studenti

POVEZANOST IZMEĐU NEKIH ASPEKATA KVALITETA ŽIVOTA I SOCIODEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA STARIH U SRBIJI

Dragana Stanojević i Biljana Jaredić

Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
dragana_dj2004@yahoo.com

Ispitivanje starenja postalo je važna tema društvenih nauka. Kvalitet života starih, između ostalog, biva obojen novim životnim prilikama i izazovima, kao i razvojnim zadacima na koje se mora odgovoriti. Osnovni cilj ovog istraživanja je bio ispitati da li socio-demografske odlike predstavljaju značajne činioce kvaliteta života kod starih lica, kao i povezanost između aspekata kvaliteta života. Od socio-demografskih karakteristika ispitali smo pol, uzrast, bračno stanje, dužinu braka i visinu prihoda, a od aspekata kvaliteta života: zadovoljstvo brakom, sobom kao roditeljem, poslom, odnosima sa drugima i sopstvenim doprinosom društvu, kao i generalnu samoefikasnost, samopoštovanje, optimizam i depresivnost.

Uzorak je činilo 522 ispitanika, uzrasta 65-92 god. ($M=70,53$; $SD=4,97$), 50,3% muškog pola. Primljeni instrumenti su: upitnik socio-demografskih podataka, GSE, Rozenbergova skala samopoštovanja, LOT-R i Upitnik za procenu depresivnosti kod starih.

Dobijeni rezultati pokazuju da su stariji muškarci zadovoljniji od žena poslom koji su obavljali ($t=3.76$, $df=494$, $p<.00$) i odnosima sa drugima ($t=2.00$, $df=495$, $p<.05$). Osobe koje su u braku pokazuju veće zadovoljstvo brakom ($t=8.30$, $df=487$, $p<.00$), sobom kao roditeljem ($t=3.48$, $df=487$, $p<.01$) i doprinosom društvu ($t=2.38$, $df=492$, $p<.05$) u odnosu na samce. Hronični bolesnici imaju niže skorove samoeфикаsnosti ($t=-2.29$, $df=492$, $p<.05$), a više depresivnosti ($t=2.51$, $df=495$, $p<.05$). Uzrast je negativno povezan sa odnosima s ljudima ($r=-.13$, $p<.01$), samoeфикасношћу ($r=-.15$, $p<.01$) i optimizmom ($r=-.10$, $p<.01$). Dužina braka pozitivno korelira sa zadovoljstvom brakom ($r=-.16$, $p<.01$), a negativno sa depresivnoшћу ($r=-.11$, $p<.05$). Visina prihoda je pozitivno povezana sa zadovoljstvom poslom ($r=.19$, $p<.00$), samoeфикасношћу ($r=.19$, $p<.00$), optimizmom ($r=.16$, $p<.00$), i samopoštovanjem ($r=.18$, $p<.00$), a negativno sa depresivnoшћу ($r=-.18$, $p<.00$). Korelacije između aspekata zadovoljstva životom su pozitivne (kreću se od $r=.12$ do $r=.34$, $p<.01$). Samoeфикаsnost, optimizam, samopoštovanje i različiti aspekti zadovoljstva životom međusobno pozitivno koreliraju (do $r=.43$, $p<.00$). Depresivnost negativno korelira sa pozitivnim aspektima kvaliteta života, a najviša korelacija dobijena je sa samopoštovanjem ($r=-.21$, $p<.00$).

Ovakva istraživanja mogu nam omogućiti da bolje upoznamo staro doba, kao i zadatke i krize koje nosi, da bi smo na adekvatan način mogli da pomognemo uspešnom starenju i kvalitetnijem životu i u ovom razvojnom dobu.

Ključne reči: kvalitet života, stari, socio-demografske karakteristike

LEKSIČKI MODEL SOCIJALNIH STAVOVA DERIVIRANIH IZ REČNIKA SRPSKOG JEZIKA

**Boban Petrović¹, Janko Međedović^{1,2}, Pavle Trajkovski², Uroš
Kovačević², Andrijana Damjanović², Aleksandra Jovanović², Ignjat
Milinković², Đorđe Vuksanović²**

¹Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, ²Fakultet za
medije i komunikacije, Beograd
bopsi3000@yahoo.com

Iako postoje brojni pokušaji kreiranja obuhvatnog modela bazičnih socijalnih stavova, većina njih podložna je kritici pre svega u smislu nepostojanja referentnog okvira koji nudi reprezentativan uzorak socijalnih stavova. U poslednjih 10 godina, utvrđeno je da takav model može proizaći iz primene leksičkog pristupa na izučavanje socijalnih stavova. Dosadašnja istraživanja, prevashodno na engleskom govornom području, ukazala su na postojanje 4 do 5 širokih leksičkih socijalnih stavova: alfa (tradicionalni izvori autoriteta), beta (politička nekorektnost/lični interesi), gama (poštovanje demokratskih vrednosti) i delta (subjektivna spiritualnost), a kao peti sugerišev se faktor egalitarizma.. Do sada nije urađeno ovakvo obuhvatno istraživanje na slovenskim jezicima. Stoga, ovo istraživanje ima za cilj ispitivanje mogućnosti kreiranja endogenog modela leksičkih socijalnih stavova deriviranih iz srpskog jezika. Istraživanje je realizovano u dve faze. U prvoj fazi, prateći osnovne metodološke principe leksičkog pristupa, iz rečnika srpskog jezika izolovano je 498 termina sa sufikom –izam, od kojih se, na osnovu procene troje nezavisnih procenjivača (ICC=.82), 269 odnose na socijalne stavove. Njihovom konverzijom u upitničke stavke dobijeno je 264 ajtema koji predstavljaju indikatore reprezentativnog uzorka socijalnih stavova deriviranih iz srpskog jezika. Ovako kreiran upitnik zadat je uzorku od 1079 ispitanika (67.7% ženskog pola, prosečne starosti 32 godine, prosečno 16 godina školovanja, 65% srpske nacionalnosti). Eksploratornom faktorskom analizom ispitivano je više faktorskih rešenja. Različiti kriterijumi za ekstrakciju faktora ukazali su da je smisleno zadržati 5 ili 6 širokih faktora. Petofaktorsko rešenje rezultovalo je sledećim faktorima: Tradicionalni i religiozni izvori autoriteta, Duhovnost, Sebični interesi, Demokratske vrednosti i Egalitarizam/Komunizam, dok se u šestofaktorskom rešenju pojavljuje još jedan faktor, Nacionalizam. Faktori iz oba modela ostvaruju korelacije

reda .60 sa komplementarnim faktorima izvornog engleskog modela, dok nekomplementarni faktori ostvaruju niske korelacije sa istim. Konfirmatorna faktorska analiza pokazala je da oba modela imaju veoma slične indekse podesnosti (u oba slučaja, NFI=.84, CFI=.86, RMSEA=.06). Rezultati sugerišu da se može pretpostaviti postojanje univerzalne strukture bazičnih socijalnih stavova, ali i da specifični socijalni i istorijski faktori utiču na njihovo formiranje.

Ključne reči: socijalni stavovi, leksički pristup, latentna struktura

IZRAŽENOST SPOSOBNOSTI MORALNOG RASUĐIVANJA ADOLESCENATA

Milica Ristić¹ i Vladimir Hedrih²

¹Učiteljski fakultet u Vranju, Univerzitet u Nišu, ²Filozofski fakultet u Nišu, Univerzitet u Nišu
milica.m82@gmail.com

Prema Lindu, ukoliko želimo adekvatnu meru sposobnosti moralnog rasuđivanja, instrument merenja mora da sadrži i adekvatni moralni zadatak. On predlaže nov način merenja koji se zasniva na principu eksperimentalnih upitnika – Test moralnog rasuđivanja (Moral Judgement Test). Osnovni cilj ovog rada ispitivanje izraženosti sposobnosti moralnog rasuđivanja na uzorku adolescenata, kao i ispitivanje postojanja polnih razlika u izraženosti ove osobine.

Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 180 ispitanika učenika gimnazije i studenata Filozofskog fakulteta, starosti 15-23 godina. Srpska verzija Testa moralnog rasuđivanja sadrži dve moralne dileme koje njihovi glavni protagonisti razrešavaju na određeni način. Zadatak ispitanika je da prvo procene u kojoj meri se slažu sa postupkom protagonista, a potom da procene slaganje sa nizom argumenata koji se odnose na navedenu dilemu. Test je adaptiran na srpski jezik metodom povratnog prevoda. Rezultati su pokazali da se vrednosti C skora kreću u rasponu 1,04 (nizak skor) do 75,22 (veoma visok skor), sa prosečnom vrednošću od 30,25. Statistički značajne razlike ne postoje kada je reč o ispitanicima različitog pola ($t(178)=-,562$, $p=0,575$). Prema normama za ocenjivanje C skorova koje je predložio Koen (1988, prema Lind, 1999) i pod pretpostavkom da su ove norme podjednako validne i kada je u pitanju srpska verzija testa i srpska populacija, mogli bi zaključiti da dobijena prosečna vrednost C skora, naše

ispitanike svrstava u kategoriju sa visokom sposobnošću moralnog rasuđivanja, kao i da nema razlike u ovoj sposobnosti među ispitanicima različitog pola između 15-te i 23-će godine.

Ključne reči: Test moralnog rasuđivanja, sposobnost moralnog rasuđivanja, adolescenti

POREĐENJE FAKTORSKE STRUKTURE KRATKE SKALE ZA PROCENU BAZIČNIH DIMENZIJA LIČNOSTI NA UZORKU DECE I ODRASLIH

Mina Pejić¹, Dragan Janković², Ana Stojković¹, Goran Knežević²

¹Departman za Psihologiju, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, 2 Odeljenje za Psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

mina.pejic@fmk.edu.rs

Dosadašnja istraživanja iz petofaktorske paradigme u kojima je predmet bila strukturalna i diferencijalna stabilnost crta ličnosti uglavnom ukazuju na invarijantnost petofaktorske strukture kako kod dece tako i kod odraslih. Međutim, u istraživanjima ličnosti dece mere su najčešće dobijane posredno putem procena od strane roditelja ili nastavnika, a znatno ređe samoprocenom. Cilj ovog istraživanja je bio poređenje sličnosti faktorskih struktura dobijenih na uzorku dece i odraslih, pri čemu je kao postupak za prikupljanje podataka kod svih ispitanika korišćena samoprocena. U istraživanju je korišćena Kratka skala za procenu bazičnih dimenzija ličnosti (Knežević & Lazarević, 2011) od 30 ajtema (šest ličnosnih atributa za svaki od pet domena) kako bi samoprocena ličnosti ispitanika nižeg uzrasta bila maksimalno olakšana. Osim toga ova skala je pogodna za istraživanje i na ispitanicima starijeg osnovnoškolskog uzrasta jer je maksimalno pojednostavljena u smislu da su ajtemi iskazani u formi jedne reči, tj. prideva (npr. veseo, pričljiv, lenj) pa je ispitanicima jasna i laka za popunjavanje. U istraživanju je učestvovalo ukupno 389 ispitanika uzrasta 9, 13, 16 i 20 godina. Najpre je pet glavnih komponenti rotirano u promax poziciju na svakom od uzrasta, a potom je sličnost dobijenih faktorskih struktura procenjivana Takerovim koeficijentom kongruencije. Rezultati su pokazali da ne postoji dovoljno slaganje faktorskih sklopova da bi mogla da se potvrdi njihova identičnost kroz uzraste (koeficijenti kongruencije su .77 za uzraste 16 i 20 godina, .48 za 13 i 20 godina i .38

za 9 i 20 godina). Utvrđena je veća sličnost faktorskih struktura za starije uzraste nego za mlađe (.41 za uzraste 9 i 13 godina i .77 za uzraste 16 i 20 godina), kao i veća sličnost faktorskih struktura za susedne uzraste (.51) u odnosu na nesusedne uzraste (.36). Kao uzrasno stabilnije su se pokazale crte neuroticizma, savesnosti i ekstraverzije, a kao nestabilnije crte saradljivosti i otvorenosti. Jedna od uočenih tendencija u odgovorima ispitanika nižeg uzrasta je da se često povode za evaluativnom vrednošću ajtema (dobre naspram loših osobina) o čemu svedoči spajanje u isti faktor ajtema iste valence koji pripadaju različitim dimenzijama ličnosti kod odraslih. Dobijeni nalazi će u radu biti dodatno diskutovani i dati predlozi za prevazilaženje nekih od uočenih problema kada je u pitanju samoprocena u istraživanju ličnosti na starijem osnovnoškolskom i adolescentskom uzrastu.

Ključne reči: razvoj ličnosti, velikih pet, deca, samoprocena, struktura ličnosti

EFEKAT KONTEKSTA NA ODGOVARANJE NA UPITNICIMA LIČNOSTI

Tatjana Mentus

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
mentust@gmail.com

Upotreba testova ličnosti u selekciji personala uprkos rasprostranjenosti, ostaje kontroverzna, što zbog transparentnosti testova, sa jedne, što zbog sklonosti kandidata da se prikazuju bolje nego što jesu, sa druge strane. Ipak, malo je istraživanja koja su ovaj problem pokušala da reše upoređujući nalaze ispitanika u eksperimentalnim i realnim okolnostima konkurisanja za posao, kao što je to učinjeno u ovom istraživanju. Kako bi se ispitalo da li ispitanici imaju veću tendenciju da se prikažu na socijalno poželjan način na upitnicima ličnosti u situaciji realnog ili eksperimentalnog konkurisanja za posao, u ovom istraživanju učestvovala su dve grupe ispitanika. Sa jedne strane, uzorak su činile 284 ispitanice koje su popunjavale inventar ličnosti HEDONICA u situaciji konkurisanja za posao, a sa druge strane studenti prve godine koji su popunjavali isti instrument u eksperimentalnim situacijama, da se prikažu bolje i u standardnoj situaciji (bez instrukcije). HEDONICA se sastoji iz 280 stavki koje mere osam bazičnih dimenzija ličnosti: poštenje,

dezintegraciju, impulsivnost, neurotizam, ekstraverziju, otvorenost, saradljivost i savesnost. Instrument je zadavan kompjuterskim putem, a odgovori ispitanika su automatski beleženi kao mere samoizveštaja u petostepenoj formi. Analiza podataka zasnivala se na upoređivanju odgovora ispitanika dobijenih u standardnoj situaciji sa odgovorima dobijenim pod instrukcijom da se prikažu bolje i u situaciji realnog konkurisanja za posao. Rezultati ukazuju na to da ispitanici u situaciji konkurisanja za posao imaju više skorove na dimenzijama Ekstraverzije ($F(1/509)=23,747$; $p<.01$), Savesnosti ($F(1/509)=247,633$; $p<.01$) i Saradljivosti ($F(1/509)=184,422$; $p<.01$), kada se porede sa ispitanicima u standardnoj, a niže skorove na dimenzijama Ekstraverzije ($F(1/509)=97,138$; $p<.01$) i Savesnosti ($F(1/509)=34,121$, $p<.01$) kada se porede sa ispitanicima u situaciji prikaži se bolje. U ovom istraživanju, na taj način je pokazano da kada konkurišu za posao ispitanici prebacuju svoje skorove i ulepšavaju svoje profile ličnosti, ali u meri u kojoj je nivo iskrivljenja odgovora niži u odnosu na situacije kada treba da se pod instrukcijom prikažu u boljem svetlu. Rezultati bacaju novo svetlo na teorijske i praktične implikacije upotrebe testova ličnosti u selekciji personala.

Ključne reči: selekcija personala, testovi ličnosti, HEDONICA, prikaži se bolje

DA LI SU IMPLICITNE MERE DOVOLJNE ZA PREDIKCIJU EKSPPLICITNOG STAVA? STAV PREMA HOMOSEKSUALIZMU

Ana Orlić^{1,2}, Ljiljana B. Lazarević³, Goran Knežević⁴

¹Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd, ³Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, ⁴Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
anaorlic@gmail.com

Studije pokazuju da, kada je reč o stavovima prema homoseksualnosti, do 30% varijanse eksplicitnog stava mogu da objasne implicitne mere, kao i da je priroda relacija između implicitnog i eksplicitnog stava kod muškaraca i žena drugačija. Cilj istraživanja je da se ispita uloga implicitnih stavova, bazične strukture ličnosti i sklonosti korišćenju različitih mehanizama odbrane u ispoljavanju eksplicitne homofobije. Uzorak je činilo 144 studenta beogradskog univerziteta. Kao eksplicitna

mera korišćena je skala homofobnih stavova (HAS), i instrument konotativni diferencijal (CD15). Implicitni stavovi mereni su testom implicitnih asocijacija (IAT) i zadatkom afektivnog primovanja (AP), u kojima su prikazivane fotografije heteroseksualnih i homoseksualnih parova muškog i ženskog pola i afektivno pozitivne i negativne imenice. Za merenje strukture ličnosti korišćen je instrument Kratka pridevska skala za procenu „Velikih pet“. Skalom Defense style questionnaire (DSQ40) procenjeni su zreli, neurotični i nezreli mehanizmi odbrane. Na muškom (N=68) i ženskom (N=76) subuzorku sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza u kojoj su prediktorske varijable u prvom bloku bile implicitne mere (IAT i AP skorovi za muške i ženske stimuluse), „Velikih pet“ dimenzija ličnosti u drugom bloku, i skorovi sa subskala instrumenta DSQ 40 u trećem, a kao kriterijumska varijabla uzeta je prva glavna komponenta eksplicitnih mera. Rezultati su pokazali da je za muške ispitanike regresiona funkcija značajna, $R_{tot}=0.71$; $F(12,39)=3.32$; $p<0.01$, ($R^2_{change1}=0.06$, $F(4,47)=0.74$, $p=n.s.$; $R^2_{change2}=0.23$, $F(5,42)=2.79$, $p<0.05$; $R^2_{change3}=0.21$, $F(3,39)=5.57$, $p<0.01$) gde su značajni prediktori Otvorenost, $\beta=-0.28$; $t=-2.15$; $p<0.05$, zreli mehanizmi odbrane, $\beta=-0.35$; $t=-2.25$; $p<0.05$ i neurotični mehanizmi odbrane, $\beta=0.48$; $t=2.86$; $p<0.01$. Kod ženskih ispitanika regresiona funkcija je takođe značajna, $R_{tot}=0.58$; $F(12,58)=2.45$; $p<0.05$, ($R^2_{change1}=0.23$, $F(4,66)=4.92$, $p<0.05$; $R^2_{change2}=0.06$, $F(5,61)=1.01$, $p=n.s.$; $R^2_{change3}=0.05$, $F(3,58)=1.38$, $p=n.s.$), a prediktor je IAT skor za muške stimuluse, ($\beta=0.36$; $t=3.05$; $p<0.05$). Rezultati ukazuju da je kod muških ispitanika ispoljavanje eksplicitne homofobije determinisano konvencionalnim i tradicionalnim uverenjima i ponašanjem uz veću upotrebu neurotičnih i manje korišćenje zrelih mehanizama odbrane, dok je kod ženskih ispitanika eksplicitna homofobija uslovljena implicitnim negativnim stavom prema muškom homoseksualizmu, merenim IAT-om. Istraživanje je rezultat rada na projektima 179018 I 179033 koje finansira MPNTR.

Ključne reči: homofobija, implicitne mere, eksplicitne mere, bazična struktura ličnosti, mehanizmi odbrane

SPOSOBNOSTI HEXACO MODELA LIČNOSTI PRI DETEKCIJI PSIHOPATOLOŠKIH KARAKTERISTIKA

Janko Međedović^{1,2} i Dragana Đurić Jočić^{2,3}

¹Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, ²Fakultet za medije i komunikacije, Beograd; ³Klinički centar Srbije, Klinika za psihijatriju, Beograd
janko.medjedovic@fmk.edu.rs

HEXACO model ličnosti predstavlja revidiranu strukturu bazičnih crta ličnosti i nastao je u okviru leksičke paradigme. Sadrži šest širokih dimenzija: Poštenje-Skromnost, Ekstraverziju, Emocionalnost, Saradljivost, Savesnost i Otvorenost. Iako je model postavljen pre više od deset godina, za sada su retka istraživanja koja bi pokazala njegovu uspešnost pri detekciji psihopatoloških karakteristika i simptoma, pogotovu u kliničkim populacijama. Da bismo ispitali odnose između HEXACO crta i psihopatologije zadali smo instrument koji meri ove crte ličnosti (HEXACO-PI-R) uzorku ispitanika koji se sastojao od tri grupe: osobe sa psihotičnim simptomima (N=78), neurotičnim simptomima (N=62) i kontrolnoj grupi koja se sastojala od ispitanika bez manifestne psihopatologije (N=79). Ispitanici koji pripadaju kliničkoj populaciji su upitnike popunjavali dok su bili na bolničkom lečenju. Njihovim lekarima je zadata i skala od 17 psihopatoloških simptoma, čiju izraženost su oni procenjivali za svakog od ispitanika. Analiza glavnih komponenti (oblimin rotacija) izvršena na ovim simptomima pokazala je prepoznatljivu trofaktorsku strukturu koja je u skladu sa ranijim istraživanjima: kognitivne simptome, internalizujuće i eksternalizujuće simptome.

Diskriminativna analiza sa grupnim pripadništvom kao zavisnom varijablom i HEXACO domenima kao prediktorima izolovala je dve značajne diskriminativne funkcije ($rc1=.38$, $p<.01$; $rc2=.29$, $p<.01$). Prva je razdvojila kontrolnu grupu od ispitanika sa neurotskim poremećajima (centroidi grupa su udaljeni .99 SD), a najveći doprinos diskriminaciji dao je faktor Ekstraverzije. Druga funkcija razdvaja osobe sa psihotičnim poremećajima od onih sa neurotskim simptomima (centroidi grupa su udaljeni .70 SD). Najveći doprinos razlikovanju grupa daje niska Savesnost a zatim niska Emocionalnost i visoka Otvorenost. Regresijama tri faktora psihopatoloških simptoma na HEXACO crte dobijene su tri značajne regresione funkcije (najmanje na nivou $p<.05$). Kognitivne simptome u najvećoj meri objašnjavaju Emocionalnost ($\beta=-.20$, $p<.05$) i

Savesnost ($\beta = -.19$, $p < .05$). Ekstraverzija ($\beta = -.35$, $p < .01$) poseduje samostalni doprinos pri predikciji Internalizujućih simptoma. Eksternalizujućih simptomi su u najvećoj meri objašnjeni pomoću Ekstraverzije ($\beta = .36$, $p < .01$) i Saradljivosti ($\beta = -.32$, $p < .01$). Nalazi su u skladu sa prethodnim podacima o odnosima bazičnih crta ličnosti i psihopatologije. U praktičnom smislu, rezultati istraživanja podržavaju upotrebu instrumenta HEXACO-PI-R u kliničkom setingu.

Ključne reči: HEXACO model ličnosti, psihopatologija

KOJI ASPEKTI ŠIZOTIPIJE SU KODIRANI U PRIRODNOM JEZIKU?

**Janko Mededović^{1,2}, Mina Aleksić², Daniel Mešković², Dragana Deh²,
Bojana Regoje², Žuna Ljubičić², Ivana Adžemović²**

¹Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; ²Fakultet za medije i komunikacije, Beograd
janko.medjedovic@fmk.edu.rs

Dosadašnja velika leksička istraživanja ličnosti nisu pronašla šizotipalne indikatore u jezičkoj matrici. U ovom istraživanju je sprovedena opsežna studija u kojoj su ciljano traženi pojmovi koji bi mogli biti kandidati za opisivanje šizotipalnih karakteristika. Kao pojmovna baza poslužio je rečnik Matice srpske, prvo izdanje. Šest istraživača je u dve faze pretraživalo po pet slova u potrazi za šizotipalnim deskriptorima. Kao kriterijumi uključivanja poslužila je sličnost sa postojećim operacionalizacijama šizotipalnih karakteristika. Pronađeno je 168 kandidata pojmova. Dva nezavisna procenjivača su odstranila 12 za koje je postignuta saglasnost da ne pripadaju prostoru šizotipije. 156 pojmova je konvertovano u upitničke stavke pomoću njihovih rečničkih definicija. Ove stavke su zadate uzorku od 616 ispitanika (65.2% ženskih ispitanika, prosečnog uzrasta 27.3 godine, $SD = 10.7$) zajedno sa već postojećim skalama za ispitivanje šizotipalnih karakteristika koje su poslužile za konstrukt validaciju novodobijenih crta.

Na stavkama napravljenim na osnovu rečničkih termina je izvršena Analiza glavnih komponenti. Paralelna analiza je pokazala da deset komponenti optimalno objašnjavaju variranje originalnih ajtema (50.3% objašnjene varijanse). One su rotirane u Promax poziciju. Komponente su interpretirane kao: Depresija, Čudnovatost, Rastrojenost, Magijsko

mišljenje, Manija, Osamljenost, Zaboravnost, Emocionalna hladnoća, Čudni govor i Zanesenost. Komponentna analiza drugog reda je pokazala da ovih deset crta tvore heterogen prostor koji se može opisati pomoću tri dimenzije definisane pre svega afektivitetom: negativni afekt (Depresija, Osamljenost), pozitivni afekt (Manija, Čudni govor) i afektivna zaravnjenost (Emocionalna hladnoća). Korelacije sa već postojećim skalama šizotipije su pokazale zadovoljavajuću konstrukt validnost ekstrahovanih komponenti. Nalazi istraživanja ukazuju da u jeziku nisu kodirani fenomeni koji upućuju na neke od diferencijalno-dijagnostičkih aspekata psihoze poput kvalitativnih poremećaja svesti ili paranoičnih tendencija. Sa druge strane detektovane su specifične kognitivne disfunkcije (Rastrojenost, Zaboravnost, Čudni govor, Zanesenost) subkliničkog karaktera. Neophodan je dalji rad na konstrukt validaciji ekstrahovanih crta i njihovoj prediktivnoj sposobnosti.

Ključne reči: šizotipija, rečničke studije, psihološke disfunkcije

RELACIJE TIPSKIH IMENICA I PRIDJEVA U MODELU VELIKIH PET

Nina Hadžiahmetović¹, Jadranka Kolenović-Đapo¹ i Goran Opačić²

¹Filozofski fakultet u Sarajevu, ²Filozofski fakultet Beograd
n.hadziahmetovic@gmail.com

Tipske imenice (engl. type nouns) označavaju klasu ili grupu osoba po osnovu zajedničkih svojstava (npr. intelektualac, hazarder, moralist). U skorije vrijeme provedena su leksička istraživanja na tipskim imenicama kao ajtemima analize umjesto pridjeva. S obzirom da prethodna istraživanja pokazuju inkrementalni doprinos u objašnjenju varijanse ličnosti kada se u faktorsku strukturu uvrste tipske imenice, cilj istraživanja bio je ispitati da li će struktura faktorskog modela ličnosti Velikih pet biti replicirana u zajedničkom faktorskom prostoru tipskih imenica i pridjeva. Dalji cilj bio je ispitati konvergentnu i divergentnu valjanost pridjeva i imenica. Istraživanje je provedeno na uzorku 386 studenata Univerziteta u Sarajevu raznih usmjerenja i studenata druge godine psihologije iz Beograda ($M=20.73$, $SD=2.80$). Primijenjena je Skala tipskih imenica (TNS) konstruisana za svrhu istraživanja leksičkim pristupom selekcije ajtema metodom asocijacija, analizom rječnika bosanskog jezika i analizom baze podataka frekventnosti riječi u srpskom

jeziku LIWC i Skala procjene za Velikih pet. Obje skale pokazuju dobru internu konzistentnost. Provedena je faktorizacija zajedničke pridjevske i imeničke liste, čime je objašnjeno 40 % varijanse i ekstrahovano 6 faktora i to: Saradljivost (8.57%), Neuroticizam (8.11%), Ekstraverzija (6.75%), Otvorenost (6.65%), Savjesnost (5.38%) i Zavodništvo (4.65%). Šesti faktor ima jednako dobru internu konzistentnost ($\alpha=.83$). U svrhu provjere konvergentne i divergentne valjanosti imenica i pridjeva ispitana je korelacija na prethodno zasebno ekstrahovanim imeničkim i pridjevskim faktorima. Rezultati su prikazani kao MTMM matrica bez methodske komponente u kojoj je dobijen očekivani odnos između dijagonale pouzdanosti ($\alpha=.82-.89$ za OCEAN na tipskim imenicama; $\alpha=.75-.83$ na pridjevima) i valjanosti ($r=.50-.56$, $df=386$, $p<.001$). Značaj moguće ekstrakcije dodatnih faktora kada se u faktorsku analizu uvrste i tipske imenice potrebno je dodatno ispitati. U daljim istraživanjima bi bilo dobro dodatno provjeriti da li je izdvajanje faktora Zavodništvo u zajedničkom prostoru pridjeva i imenica artefakt ili ima stvarnu zasnovanost kao novi aspekt ličnosti unutar modela ličnosti zasnovanih na leksičkoj hipotezi.

Ključne reči: pridjevi, tipske imenice, zavodništvo, inkrementalna varijansa, kriterijska valjanost

AGRESIVNOST ZATVORENIKA U MAKEDONIJI

Dragana Batić

Fakultet bezbednosti, Skoplje

dbatic@yahoo.com

Poznato je da je zatvor okruženje sa dosta nasija gde osuđenici demonstriraju svoje agresivno ponašanje. Prikazano istraživanje je deo šireg istraživanja koje je sprovedeno u organizaciji Fakulteta bezbednosti u Skoplju pod nazivom „Položaj osuđenika u penitencijarnim ustanovama u Makedoniji“. Cilj istraživanja je da se odredi opšti stepen agresivnosti kao i komponente agresivnosti populacije muških zatvorenika i da se međusobno uporede poduzorci zatvorenika (prvi put osuđenih i recidivista). Agresivno ponašanje je mereno upitnikom agresivnosti -The Aggression Questionnaire (AQ), Basa i Perija, koji se sastoji od četiri subskale koje mere: fizičku agresivnost, verbalnu agresivnost, lutnju i neprijateljstvo. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 174 muških zatvorenika.

U obradi podataka na deskriptivnom nivou uz aritmetičke sredine i standardne devijacije za pojedine skale (komponente) agresivnosti izračunati su Cronbahovi koeeficijenti unutrašnje doslednosti i dobivene su sledeće vrednosti: za fizičku agresivnost 0,78 verbalnu 0,68, ljutnju 0,76 i neprijateljstvo 0,80, koje približno odgovaraju komponentama koji su utvrdili Buss i Perry. U poređenju sa rezultatima Mejovškega, dobijenim na zatvorskoj populaciji u Hrvatskoj, rezultati naših zatvorenika su pokazali povišeni nivo fizičke agresivnosti i ljutnje, dok je nivo verbalne agresivnosti i hostilnosti približno isti.

Od proraračunatih mera varijabilnosti (SD, KV%, Skewness i Kurtosis), mere agresivnosti pokazuju zadovoljavajuću homogenost u odnosu na rezultate prosečne vrednosti. Kao potvrda ove konstatacije su i dobiveni rezultati na Kolmogorov-Smirnovom testu, koji pokazuje da nijedan od analiziranih testova značajno ne odstupa od hipotetički normalne distribucije. Poduzorci zatvorenika koji su prvi put u zatvoru i recidivista, upoređeni su u odnosu na sve četiri skale testa agresivnosti korišćenjem Levinovog testa za jednakost varijansi, prema kome nulta hipoteza predpostavlja da razlike među rezultatima nisu, dok alternativna hipoteza pokazuje da su statistički značajne. Pošto je dobiveno $p > 0.05$ na sve četiri skale, nulta hipoteza se ne odbacuje, budući da su varijanse jednake, što znači da nema razlike na skalama agresivnosti između prvi put osuđenih i recidivista.

Podaci dobijeni ovim istraživanjem biće iskorišćeni za predlaganje i razvijanje programa tretmana za upoznavanje sopstvene emocionalnosti i kontrola agresivnog ponašanja kod osuđenika.

Ključne reči: agresivnost, zatvorenici, zatvor, komponente agresivnosti

METRIJSKE KARAKTERISTIKE SKALE ALIJENACIJE MLADIH

Aleksandar Vasić, Dušana Šarčević i Kristina Jevtić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić

avasic1966@yahoo.com

Istraživanje alijenacije mladih proisteklo je iz niza provera pretpostavki o strukturi akademske motivacije u adolescenciji prema teoriji samoodređenja u kojima su analizirani i srodni konstrukti poput

lokusa kontrole potkrepljenja. Osnovni nalaz u istraživanjima lokusa kontrole potkrepljenja je definisanje dve nezavisne komponente od kojih je jedna bila replikacija očekivane varijable individualnih razlika u lokusu kontrole potkrepljenja, dok je druga probno definisana kao otuđenost. U ovom istraživanju proveren je trokomponentni model alijenacije koji je proistekao iz filozofsko-sociološke tradicije i razvoja psihoanalize i srodnih teorija. Na osnovu tog modela sačinjena je skala alijenacije koja je prevedena na srpski jezik pod nazivom ALIEN. Skala se sastoji od izvorne 24 tvrdnje i jedne probne stavke sa petostepenim uređenim kategorijama slaganja. Skala ALIEN je primenjena sa još nekim instrumentima upitničkog tipa za merenje bazičnih dimenzija ličnosti i akademske motivacije na prigodnom uzorku od 424 ispitanika (69% ispitanica) uzrasta od 15 do 19 godina. Podaci su analizirani putem više eksploratornih faktorskih analiza koje su podrazumevale metod glavnih komponentata u ekstrakciji, primenu Guttman-Kaiserovog kriterijuma jedinice, Cattellovog empirijskog kriterijuma osuline i Hornovu paralelnu analizu sa Promax-rotacijom. Rezultati dovode u sumnju zasnovanost polazne pretpostavke o strukturi doživljaja alijenacije. Uklanjanje pet stavki i trofaktorsko rešenje rezultiralo je prihvatljivom kolekcijom indikatora doživljaja otuđenosti. Skraćena verzija skale sa 20 stavki ima zadovoljavajuće interne metrijske karakteristike ($PSI1 = 0,92$; $ALFA = 0,84$; $BETA = 0,84$; $OMEGA = 0,85$; $H1 = 0,20$; $H2 = 0,65$). Korelacije stavki sa prvom glavnom komponentom su sve očekivanog predznaka i kreću se u rasponu od 0,36 do 0,67. U prostoru merenja skale ALIEN20 izolovane su dimenzije koje ukazuju na osnovne sadržaje ovog doživljaja poput dezorijentacije i bazične nesigurnosti, apatije, nepoverenja i bespomoćnosti i usamljenosti ili odbačenosti. Naredna istraživanja bi trebalo usmeriti na doradu skale ALIEN20 radi razjašnjavanja strukture alijenacije i njenih relacija sa srodnim konstruktima akademske motivacije prema teoriji samoodređenja i lokusa kontrole potkrepljenja prema teoriji socijalnog učenja.

U okviru projekta "Vrednosne orijentacije mladih u Vojvodini – stanje i perspektive" br. 114-451-3818/2013 koji finansira Sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj Autonomne pokrajine Vojvodine

Ključne reči: Alijenacija, adolescencija, metrijske karakteristike, faktorska analiza

SOCIODEMOGRAFSKI I PSIHOLOŠKI KORELATI ALIJENACIJE MLADIH

Kristina Jevtić, Dušana Šarčević i Aleksandar Vasić

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
avasic1966@yahoo.com

Putem hijerarhijske višestruke regresione analize provereni su potencijalni korelati alijenacije kao što su neke sociodemografske karakteristike i bazične osobine ličnosti. U merenju alijenacije korišćena je skala *ALIEN20*, a za merenje osobina ličnosti upitnik *BFI*. Podaci su generisani na uzorku od 424 ispitanika oba pola (69% ispitanica), uzrasta od 15 do 19 godina. U prvom modelu prediktori su bile sociodemografske karakteristike kao što su pol, obrazovanje oca i majke, radni status oca i majke, školski uspeh i uzrast. U drugom modelu kao prediktori dodate su bazične osobine ličnosti prema modelu Velike petorke. U prvom koraku, sociodemografske karakteristike su se pokazale kao značajni prediktori objašnjavajući nešto oko 5% varijanse doživljaja otuđenosti ($R = 0,23$, $F_{(6,360)} = 3,34$, $p < 0,01$). Uvođenje osobina ličnosti dovelo je do značajnog povećanja proporcije objašnjene varijanse u meri alijenacije ($R = 0,47$, $F_{(11,355)} = 9,32$, $p < 0,01$; $\Delta R^2 = 0,17$, $p < 0,01$). Glavna razlika u rezultatima ovih analiza odnosi se na ulogu varijabli ličnosti koje u većoj meri doprinose proceni doživljaja otuđenosti. U prvom modelu kao značajni pojedinačni prediktori alijenacije izdvojili su se pol i školski uspeh. Devojke imaju više izražen doživljaj otuđenja od mladića ($\beta = 0,18$, $p < 0,01$), kao i učenici koji postižu slabiji uspeh u školi ($\beta = -0,15$, $p < 0,01$). Međutim, kada su u regresionu jednačinu uvedene osobine ličnosti, pol i školski uspeh su praktično izgubili na značaju u objašnjenju individualnih razlika u doživljaju otuđenosti. Među osobinama ličnosti kao značajni prediktori otuđenosti ističu se savesnost ($\beta = -0,16$, $p < 0,01$), otvorenost prema iskustvu ($\beta = 0,13$, $p < 0,01$) i neuroticizam ($\beta = 0,36$, $p < 0,01$). Među osobinama ličnosti po značajnosti i veličini doprinosa izdvaja se dimenzija neuroticizam. Može se pretpostaviti da je to posledica zajedništva neuroticizma i alijenacije u čijoj osnovi stoje hipersenzitivnost, anksioznost, povlačenje i nepoverenje. Iako značajni, po iznosu skromni korelati alijenacije među osobinama ličnosti su i savesnost, verovatno zbog njene motivacione i integrativne komponente, kao i otvorenost prema iskustvu zbog hipersenzitivnosti koju ova dimenzija deli sa neuroticizmom.

U okviru projekta "Vrednosne orijentacije mladih u Vojvodini – stanje i perspektive" br. 114-451-3818/2013 koji finansira Sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj Autonomne pokrajine Vojvodine

Ključne reči: Adolescencija, alijenacija, sociodemografske karakteristike, osobine ličnosti, regresiona analiza.

RELACIJE AKADEMSKE MOTIVACIJE I ALIJENACIJE U ADOLESCENCIJI

Dušana Šarčević, Aleksandar Vasić i Kristina Jevtić

Katedra za poslovnu psihologiju, Fakultet za pravne i poslovne studije dr
Lazar Vrkatić, Novi Sad
avasic1966@yahoo.com

Prema teoriji samoodređenja može da se razlikuje širok raspon ponašanja u zavisnosti od stepena izraženosti autonomije od amotivisanog do unutrašnje motivisanog. Rezultati prethodnih istraživanja na domaćim uzorcima govore o postojanju četiri vrste akademske motivacije od kojih je jedna amotivacija, često u teoriji povezana sa pojmom alijenacije. Na uzorku od 424 ispitanika (69% ispitanica) uzrasta od 15 do 19 godina ispitane su relacije različitih aspekata akademske motivacije i alijenacije. Za procenu aspekata akademske motivacije korišćen je upitnik *EME* (*Échelle de motivation en éducation*) od 32 stavke sa petostepenim uređenim kategorijama odgovora od potpunog neslaganja do potpunog slaganja. Za merenje alijenacije kod mladih korišćena je skala *ALIEN20* koja se sastoji od 20 ajtema sa istim petostepenim kategorijama odgovora. Radi provere odnosa između akademske motivacije i alijenacije na nivou stavki obavljena je kanonička korelaciona analiza, a na nivou vrsta akademske motivacije i alijenacije višestruka regresiona analiza. Dobijen je jedan značajan par kanoničkih faktora sa kanoničkom korelacijom u iznosu od 0,55 koji dele približno jednu trećinu zajedničke varijanse. Kanonički faktor u prostoru upitnika *EME* je bipolarni tako da su koeficijenti strukture indikatora amotivacije i nekih pokazatelja introjektovane motivacije negativnog, a indikatora unutrašnje motivacije pozitivnog predznaka. Kanonički faktor u prostoru *ALIEN20* obuhvata u najvećoj meri indikacije bespomoćnosti, a potom bazičnog nepoverenja u ljude i doživljaja usamljenosti čiji su koeficijenti strukture negativnog predznaka. U skladu sa očekivanjima, indikatori bespomoćnosti, anomalije i

izolacije su u pozitivnim odnosima sa indikatorima amotivacije i u negativnim odnosima sa indikatorima unutrašnje motivacije. Nasuprot očekivanjima, alijenacija je u pozitivnoj vezi sa nekim indikatorima introjektovane motivacije. Na takav zaključak dodatno upućuju i rezultati višestruke regresione analize ($R = 0,25$, $R^2 = 0,06$, $p < 0,01$) u kojoj su prediktori bile glavne komponente različitih vrsta akademske motivacije, a kriterijum prva glavna komponenta skale *ALIEN20*. Najveći i jedini značajan prediktor u objašnjenju alijenacije je amotivacija u iznosu od $\beta = 0,26$. Dakle, ovi rezultati doprinose rasvetljavanju sadržine pojma amotivacije iz teorije samoodređenja i predstavljaju empirijsko uporište za dalja istraživanja alijenacije mladih.

U okviru projekta "Vrednosne orijentacije mladih u Vojvodini – stanje i perspektive" br. 114-451-3818/2013 koji finansira Sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj Autonomne pokrajine Vojvodine

Ključne reči: Akademska motivacija, alijenacija, adolescenti, kanonička korelaciona analiza

KROS-JEZIČKA EKVIVALENTNOST REČNIKA ZA AUTOMATSKU ANALIZU TEKSTA (LIWCser)

Jovana Bjekić¹, Ljiljana B. Lazarević² i Goran Knežević³

¹Institut za medicinska istraživanja, ²Institut za psihologiju, ³Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
bjekicjovana@gmail.com

Automatska analiza teksta je metodološki pristup analizi individualnih razlika u verbalnoj produkciji koji se zasniva na ekstrakciji statistički manipulabilnih informacija o intenzitetu i/ili frekvenci tematskih i stilističkih karakteristika verbalnih produkata. LIWC (Linguistic Inquiry and Word Count) je program za automatsku analizu teksta, koji obavlja rednu analizu teksta na nivou pojedinačnih reči. Program omogućava analizu kroz 80 kategorija, grupisanih u četiri celine: lingvističke, psihološke, tematske i kategorije u usmenom govoru. Rečnik je razvijen na 12 jezika među kojima je i srpski (LIWCser). Provera kros-jezičke ekvivalentnosti rečnika omogućava sticanje uvida u opravdanost generalizacije rezultata istraživanja koja koriste ovakvu metodologiju u različitim jezičkim zajednicama. Cilj rada je provera ekvivalentnosti srpskog i engleskog rečnika za automatsku analizu teksta (LIWCser-

LIWC2007). Za proveru ekvivalentnosti korišćeni su uzorci tekstova koji reprezentuju usmeni i pisani govor. Specifično, izabrani su tekstovi prikupljeni eksperimentalnim i neeksperimentalnim putem, različitog nivoa formalnog izražavanja, i smera prevoda (srpsko-engleski i englesko-srpski). Uzorak je činilo 426 parova srpsko-engleskih tekstova, od čega 46 sažetaka naučnih radova, 54 novinska članka, 41 filmski titl, i po 95 kratkih priča, transkripata predstavljanja i vizije sopstvene budućnosti koji su prikupljeni u strukturisanom intervjuu. Rezultati su pokazali da medijana intarklasnih koeficijenata korelacije posmatrano kroz sve tipove teksta i kategorije iznosi .63. Posmatrano po segmentima rečnika, ekvivalentnost je uglavnom zadovoljavajuća: .53 za lingvističke, .59 za psihološke, i .68 za tematske kategorije. Ekvivalentnost kategorija u usmenom govoru nije analizirana jer predstavlja posledicu konvencija u transkripciji teksta. Kada je reč o psihološkim kategorijama, ekvivalentnost subdomena se kreće u rasponu od .45 za kognitivne procese, do .71 za biološke procese. Nešto niže interklasne koeficijente na nivou pojedinačnih kategorija potrebno je interpretirati u kontekstu relativno niske zastupljenosti datih kategorija u uzorku teksta. Posmatrano kroz tipove tekstova, ekvivalentnost je u rasponu od .52 za transkript usmenog govora koji se odnosi na viziju budućnosti, do .76 za novinske članke. Svi podaci ukazuju na relativno visoku ekvivalentnost rečnika, što sugeriše uporedivost rezultate dobijenih na dva jezika.

Istraživanje je rezultat rada na projektu 179018 koji finansira MPNTR.

Ključne reči: automatska analiza teksta, ekvivalentnost, LIWC2007, LIWCser

DVAPUT MANJE ČESTICA – ISTA INFORMACIJA: PRIKAZ SKRAĆIVANJA UPITNIKA DIMENZIONALNE PROCJENE LIČNOSTI

Dino Krupić i Silvija Ručević

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet
dkrupic@ffos.hr

U posljednjih nekoliko godina, dužina upitnika predstavlja značajnu prepreku u provođenju sveobuhvatnijih istraživanja. Mnogi autori dovode u pitanje da li se većim brojem redundantnih čestica bolje zahvaća predmet mjerenja ili je to samo artefakt koji umjetno poboljšava psihometrijske

karakteristike skala bez značajnog doprinosa u dijagnostičkoj valjanosti. Problem dužine upitnika izrazito je prisutan u području dimenzionalnih modela psihopatologije ličnosti. Dimenzionalni pristup mjerenju psihopatologije ličnosti uvršten je u novi DSM-5. Taj problem bi trebao zaobići nedostatke dosadašnjeg kategorijalnog pristupa koji je otežavao integraciju psihologije ličnosti sa psihopatologijom ličnosti. Trenutno postoji veći broj konkurentnih modela kojima se temeljne dimenzije psihopatologije ličnosti mjere. Većina predloženih instrumenata sastoji se od velikog broja čestica koji je uvelike doprinosi problemima u mjerenju i smanjuje broj istraživanja u ovom području. Iz navedenih razloga nastala je potreba za kreiranje kratkog upitnika kojim bi se mogla ispitati široka domena psihopatologije ličnosti. Stoga, cilj ovog rada jest prikazati prednosti, nedostatke i ograničenja kratkih skala na primjeru upitnika Dimenzionalna Procjena Osobina Ličnosti (DiPOL). Istraživanje je provedeno na uzorku srednjoškolaca u Hrvatskoj (n=456). Početna verzija upitnika sastojala se od 156 čestica, da bi se u drugoj fazi skraćivanja broj čestica smanjio na 91. U trećoj fazi taj broj je smanjen na 41 česticu. U literaturi se navode različiti postupci skraćivanja upitnika. Postupak skraćivanja DiPOL-a temelji se na pokušaju mjerenja konstrukata s tri čestice prema koeficijentu internalne konzistencije i sadržajnoj valjanosti. U svrhu ispitivanja psihometrijskih karakteristika nove skraćene forme upitnika korištene je regresijska analiza kojom se ispitala inkrementalna valjanost upitnika u odnosu na dužu verziju. Rezultati niza regresijskih analiza ukazuju kako skraćena forma upitnika vrlo dobro predviđa skale u sklopu Inventara psihopatskih tendencija, Subjektivne dobrobiti i Velikih 5+2, uz izvjesne gubitke dijagnostičke valjanosti u rasponu od 0 do maksimalnih 8,7% objašnjene varijance u odnosu na dužu verziju. Zaključak studije govori u prilog prediktivnoj valjanosti kratke forme DiPOL-a čija je dijagnostička valjanost neznatno slabija u odnosu na dugačku verziju, no uz 55% manji broj čestica.

Ključne reči: Psihopatologija ličnosti, ličnost, DSM-5, psihometrija

PROBLEMI TESTIRANJA HIPOTEZA IZ EVOLUCIJSKE
PSIHOLOGIJE LIČNOSTI IZ PERSPEKTIVE TEORIJE
OSJETLJIVOSTI NA POTKREPLJENJA

Dino Krupić¹ i Asmir Gračanin²

¹Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, ²Sveučilište u
Rijeci, Filozofski fakultet
dkrupic@ffos.hr

Teorija Osjetljivosti na Potkrepljenja (TOP) je neuropsihologijska teorija ličnosti koja pretpostavlja postojanje tri generalna emocionalno-motivacijska sustava zadužena za ponašanje. Trenutno ta teorija ima poteškoća u mjerenju tih konstrukata. Za njihovo mjerenje koristi se nekoliko upitnika koji se razlikuju prema svojoj konstruktnoj, ali i sadržajnoj valjanosti. Međutim, taj se problem u istraživanjima najčešće ne uzima u obzir, te se s različitim upitnicima formiraju jednake hipoteze. Cilj ovog rada jest prikazati kako se upitnici SPSRQ, RST-PQ te UOP razlikuju s obzirom na konceptualizaciju skale Bihevioralnog Aktivacijskog Sustava (BAS). Metodologija kojom je ovaj problem ispitan temeljena je na korelacijskom istraživanju provedenom putem interneta na uzorku od 398 ispitanika (208 muških i 186 ženskih, $M = 27,99$ godina i $SD = 9,689$). Korišteni su upitnici SPSRQ, UOP i RST-PQ kao mjera dimenzija TOP, dok se AIM-Q koristio kao mjera 15 specifičnih motiva evolucijske teorije motivacije Bernarda i sur., (2005). Podaci su analizirani eksploratornom faktorskom analizom i MANCOVA-om kojom su se testirale spolne razlike očekivane prema MacDonaldovoj (1995) evolucijskoj teoriji ličnosti. Rezultati faktorske analize s kosokutnom rotacijom ukazuju kako postoje dvije različite konceptualizacije BAS-a koje skupa objašnjavaju 40,17% varijance. Skale BAS-a koje svojom konceptualizacijom više nalikuju impulzivnosti su se izdvojile u prvom faktoru, dok su se u drugom faktoru grupirale skale BAS-a koje nalikuju ekstraverziji. Utvrđena je visoka razina razlike u sadržajnoj valjanosti prema vrsti motiva s kojima se određene BAS skale grupiraju u faktore. Nadalje, rezultati MANCOVA-e (Wilks Λ (.79), $F(7, 397) = 14,31$, $p < 0,01$, $\eta^2 = .21$) kojom su se ispitivale spolne razlike na različitim BAS skalama uz kontrolu dobi, odgovaraju konceptualizaciji MacDonaldovih sustava dominacije/traženja uzbuđenja, te brige/ljubavi. Zaključak studije jest da se skale BAS-a različitih upitnika razlikuju s obzirom na sadržajnu valjanost, te spolne razlike. Iako su svi upitnici kreirani prema teorijskim

načelima TOP-a, razlike među njima postoje te mogu utjecati na rezultate istraživanja i dovesti do dvojakih interpretacija.

Ključne reči: Teorija Osjetljivosti na Potkrepljenja, evolucija, motivacija, ličnost, psihometrija

SIMPOZIJUM IPIP SKALE: PRIMENA U ISTRAŽIVANJIMA U PSIHOLOGIJI LIČNOSTI

SIMPOZIJUM "IPIP SKALE: PRIMENA U ISTRAŽIVANJIMA U PSIHOLOGIJI LIČNOSTI": UVODNO IZLAGANJE

Petar Čolović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu
p.etar@eunet.rs

Međunarodna baza stavki za procenu ličnosti (International Personality Item Pool) trenutno predstavlja najveći repozitorijum javno dostupnih instrumenata namenjenih primeni u istraživanjima u psihologiji individualnih razlika. Cilj ovog projekta jeste da pomogne da se prevladaju ili ublaže brojne tehničke, metodološke, ali i konceptualne teškoće koje prate primenu instrumenata za procenu ličnosti i razvoj konstrukata u ovoj oblasti. Naime, brojni inventari ličnosti isključivo su komercijalno dostupni, što sprečava njihovu slobodnu primenu u istraživanjima. Tim Istraživačkog instituta u Oregonu (ORI), na čelu sa Luisom Goldbergom, pokušava da razreši ovaj problem razvojem simuliranih, javno dostupnih verzija instrumenata za procenu ličnosti. Na ovaj način, kreirane su javne verzije NEO PI-R, 16PF, Kalifornijskog inventara ličnosti (CPI), Hoganovog inventara ličnosti (HPI), Klonindžerovog Inventara temperamenta i karaktera (TCI), Telegenovog Multidimenzionalnog upitnika ličnosti (MPQ), Džeksonovog inventara ličnosti (6FPQ), HEXACO, itd. Javna dostupnost i solidne metrijske karakteristike uticale doprinele su sve učestalijoj primeni IPIP instrumenata u istraživanjima u psihologiji individualnih razlika. IPIP skale danas su prevedene na četrdesetak jezika. U našoj zemlji je, poslednjih godina, u toku neformalni projekat čiji je cilj prevod svih IPIP instrumenata na srpski jezik. Trenutno, prevedeno je blizu 2500 stavki, a uz inventare ličnosti, prevedene su i skale neprofesionalnih (ORAIS) i

profesionalnih interesovanja (ORVIS). U okviru simpozijuma, biće demonstrirane mogućnosti, ali i ograničenja u primeni IPIP skala u istraživanjima u psihologiji ličnosti. Imajući u vidu nepostojanje restrikcija u primeni IPIP instrumenata, akcenat je stavljen na mogućnosti kreiranja novih skala i modifikacije postojećih. Radovi koji će biti prezentovani odnose se na razvoj skala za procenu specifičnih konstrukata poput impulsivnosti, otvorenosti, prijatnosti i evaluativnih dimenzija ličnosti, kao i na evaluaciju simulirane verzije jednog etabliranog upitnika koji je u originalnoj verziji već primenjivan kod nas. Jedan od ciljeva simpozijuma jeste da podstakne istraživače na primenu, evaluaciju, pa i modifikaciju postojećih IPIP stavki i skala.

Ključne reči: IPIP skale, instrumenti za procenu ličnosti u javnom domenu

GENERISANJE SKALE IMPULSIVNOST NA OSNOVU STAVKI SIMULIRANIH IPIP VERZIJA BIS/BAS SKALE, MPQ I TCI

Milan Jordanov, Milana Jovanov i Snežana Smederevac

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

milanmufc@yahoo.com

Impulsivnost je osobina ličnosti čiju strukturu autori različito definišu, u zavisnosti od toga koji njen aspekt su skloni da stave u prvi plan. U upitniku NEO-PI-R Impulsivnost predstavlja deo šire dimenzije Neuroticizam, u Ajzenkovom PEN modelu prvobitno je predstavljala aspekt Ekstraverzije, a zatim Psihoticizma, u Multidimenzionalnom upitniku ličnosti (MPQ) nosi naziv Izbegavanje rizika i deo je šire dimenzije Suzdržavanje, a u Klonindžerovom Inventaru temperamenta i karaktera (TCI) nosi naziv Izbegavanje povreda i deo je istoimene dimenzije višeg reda. Modeli koji Impulsivnost posmatraju kao nezavisnu bazičnu dimenziju ličnosti su Grejova Teorija osetljivosti na potkrepljenje i Zakermanov alternativni petofaktorski model ličnosti. Prvi cilj ovog istraživanja je ispitivanje osobina skala impulsivnosti iz IPIP verzija BIS/BAS skale, MPQ i TCI i njihovih relacija s dimenzijama Upitnika za procenu osetljivosti za potkrepljenje (UOP). Drugi cilj istraživanja je kreiranje nove skale impulsivnosti na osnovu stavki IPIP verzija BIS/BAS skale, MPQ i TCI. U istraživanju je učestvovalo 408 ispitanika oba pola (122 muškog i 286 ženskog pola), starosti od 18 do 60 godina, koji su

odgovarali na stavke upitnika UOP, kao i IPIP verzija upitnika koji operacionalizuju Grejov model (BIS/BAS skala), Telegenov model (MPQ) i Klonindžerov model (TCI). Korelacija između BAS skale upitnika UOP i BAS/Drive (BIS/BAS) iznosi $r = 0.38$, $p < .0001$, Fun Seeking (BIS/BAS) $r = 0.44$, $p < .0001$, Izbegavanje rizika (MPQ) $r = 0.47$, $p < .0001$, a Izbegavanje povreda (TCI) $r = 0.48$, $p < .0001$. Međutim, ove skale ostvaruju i relativno visoke korelacije s dimenzijom Borba (UOP), što govori o mogućnosti da u većoj meri obuhvataju generalne probleme s kontrolom impulsa, nego one aspekte kontrole koji su nezavisni od agresivnosti. Nova skala impulsivnosti generisana je na osnovu visine korelacije svih ajtema koji mere impusivnost u IPIP verzijama upitnika MPQ, BIS/BAS skale, TCI sa BAS supskalom upitnika UOP ($r \geq 0.29$). Korelacija tako dobijene skale Impulsivnoti ($\alpha = 0.86$) sa supskalom BAS upitnika UOP je $r = 0.64$, $p < .0001$. Nova skala impulsivnosti ima bolju pouzdanost i validnost u odnosu na simulirane IPIP verzije skala impulsivnosti.

Ključne reči: impulsivnost, IPIP skale, Izbegavanje povreda, Izbegavanje rizika, BAS

STRUKTURA PRIJATNOSTI U OKVIRU IPIP SKALA IZ PSIHOLEKSIČKE PARADIGME

Bojana Dinić, Milan Oljača i Sara Raković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje latentne strukture ajtema iz skala Prijatnosti koje proističu iz različitih upitnika u okviru psiholeksičke paradigme u ispitivanju bazične strukture ličnosti. Među istraživačima u okviru psiholeksičkog pristupa postoji neslaganje oko sturkture dimenzije prijatnosti, posebno u slučaju lokacije markera besa i hostilnosti koji predstavljaju negativan pol prijatnosti. Na uzorku od 341 ispitanika (56% ženskog pola), starosti od 18 do 60 godina ($AS = 34.13$) su primenjene tri skale Prijatnosti iz IPIP simuliranih upitnika: 1. IPIP-Big Five (10 stavki), 2. IPIP-Big Seven (10 stavki), i 3. IPIP-HEXACO-PI-R (40 stavki). Nakon izbacivanja stavki s nezadovoljavajućim karakteristikama, nad preostalim ajtemima su paralelnom analizom ekstrahovana 3 faktora koja su dovedena u Promax rotaciju. Prvi faktor okuplja ajteme skala Prijatnosti

iz sva tri upitnika. Ovaj faktor ukazuje na neantagonizam koji se ogleda u saosećanju, brizi i zainteresovanosti za druge ljude, pa je nazvan Prijateljska nastrojenost. Drugi i treći faktor pretežno čine ajtemi iz IPIP-HEXACO-PI-R. Drugi faktor je nazvan Bes budući da najviše okuplja ajteme iz facete Strpljenje. Treći faktor je nazvan Hostilnost i odnosi se na neprijateljsku nastrojenost prema drugima koja obuhvata sklonost kritikovanju drugih i nisku toleranciju na tuđe greške. Budući da se u HEXACO modelu pozicija markera besa i hostilnosti razlikuje u odnosu na druge psiholeksičke modele, rezultat da faktore Bes i Hostilnost čine ajtemi u okviru IPIP-HEXACO-PI-R-a nije iznenađujuć.

Na osnovu rezultata se može zaključiti da se u strukturi prijatnosti u okviru upitnika nastalih na osnovu psiholeksičke paradigme, može mapirati sadržaj koji ukazuje na prijatnost odn. neantagonizam i na afektivnu agresivnost. Sadržaj prijatnosti, odn. faktor Prijateljska nastrojenost ostvaruje najviše korelacije sa Ekstraverzijom, Savesnošću i Otvorenošću iz VP+2. Sadržaj afektivne agresivnosti, pre svega faktor Bes, a potom i faktor Hostilnost se najviše povezuje s Agresivnošću, Neuroticizmom i Negativnom valencom iz VP+2. Niske korelacije između dobijenih faktora (najviša iznosi $r = -.38$), kao i njihovi različiti korelati u okviru VP+2 mogu ukazivati na to da se sadržaj prijatnosti i agresivnosti ipak ne može svesti na opozitne polove jedne dimenzije, već da je verovatnije reč o dimenzijama koje imaju specifične indikatore ponašanja.

Ključne reči: prijatnost, agresivnost, psiholeksički pristup, IPIP skale

VALIDACIJA SIMULIRANE VERZIJE UPITNIKA MPQ

Filip Nenadić, Željka Nikolašević i Dina Fesl

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

fnenadic@gmail.com

Telegenov Multidimenzionalni upitnik ličnosti jedan je od inventara ličnosti simuliranih u okviru IPIP projekta. Simulirana verzija ovog upitnika sadrži 127 stavki, sa petostepenim Likertovim skalama. Pored razlika u formatu odgovaranja, originalna i simulirana verzija MPQ-a razlikuju se i u nazivima pojedinih dimenzija. Osnovni cilj istraživanja predstavlja utvrđivanje ekvivalencije Telegenovog Multidimenzionalnog upitnika ličnosti sa njegovom simuliranom verzijom, odnosno upitnikom koji je sačinjen od 11 skala koje sadržinski korespondiraju faktorima nižeg

reda upitnika MPQ, a čine deo Goldbergove baze za procenu ličnosti (IPIP). U radu je izvršena i provera internih metrijskih karakteristika upitnika IPIP MPQ. Uzorkom je obuhvaćeno 408 ispitanika oba pola (70% ženskog pola) starosti od 18 do 60 godina, pri čemu prosečna starost iznosi 34 godine. Pouzdanosti izražene Kronbahovim alfa koeficijentima za pojedine skale kreću se u rasponu od .35 (za skalu Konzervativizma) do .79 (za skalu Izbegavanja rizika). Analizom glavnih komponenti u prostoru dimenzija prvog reda, prema kriterijumu paralelne analize, ekstrahovano je tri faktora višeg reda. Zadržane komponente rotirane su kosougлом prokrustovskom rotacijom i interpretirane kao Opšta adaptiranost, Negativna emocionalnost i Psihopatske tendencije. Rezultati pokazuju da je ponuđeno rešenje u slaboj kongruenciji sa originalnim Telegenovim rešenjem – koeficijent kongruencije glavnih komponenti iznosi .72 za prvu, .40 za drugu i .39 za treću glavnu komponentu, dok koeficijent reprezentativnosti KMO iznosi .69 uz 58% objašnjene varijanse, a koeficijenti pouzdanosti za ekstrahovane komponente se kreću u rasponu .55 - .66;. S druge strane, kongruencija sa rešenjem ponuđenim u istraživanju koje se bavilo ispitivanjem konstruktne validnosti upitnika MPQ na domaćem uzorku je zadovoljavajuća. U cilju provere konvergentne validnosti, sprovedena je analiza glavnih komponenti sa Promax rotacijom u zajedničkom prostoru skala upitnika IPIP MPQ i Upitnika Osetljivosti na potkrepljenje (UOP) koja ukazuje na postojanje četiri dimenzije višeg reda: Negativna emocionalnost, Opšta adaptiranost, Agresivnost i Impulsivnost. Ove dimenzije zajedno objašnjavaju blizu 61,7% varijanse. Rezultati ukazuju na primenljivost ove javno dostupne verzije MPQ, iako su dalje provere neophodne. Takođe, slaganje sa rešenjem dobijenom na našem uzorku upućuje na stabilnost dobijenih dimenzija i moguće kulturološke razlike.

Ključne reči: Telegen, MPQ, IPIP, Teorija osetljivosti na potkrepljenje, UOP

PROCENA DIMENZIJE OTVORENOSTI ZA ISKUSTVO
POMOĆU STAVKI IPIP REPOZITORIJUMA**Marija Ćirić, Bojan Branovački i Dušanka Mitrović**

Filozofski fakultet, Novi Sad

mc2i2r1@gmail.com

U ovom radu ispitivana je latentna struktura opisa Otvorenosti ka iskustvu iz stavki preuzetih iz IPIP javnog repozitorijuma ajtema u cilju kreiranja odgovarajuće skale namenjene proceni ovog konstrukta. Od svih domena ličnosti tradicionalno izdvajanih u psiholeksičkim studijama u okviru različitih kultura, Otvorenost za iskustvo je dimenzija koja se najmanje dosledno replicira. Ova dimenzija se pojavljuje u raznim oblicima, u nekim jezicima se ekstrahuje i kao Intelpekt, Konvencionalnost ili Tradicionalizam. U istraživanju su korišćene stavke iz IPIP-ove simulacije šest skala: skale Otvorenosti iz upitnika Velikih 5 i Velikih 7 i četiri supskale dimenzije Otvorenosti iz HEXACO-PI-R-a. U istraživanju je učestvovala 371 osoba (207 ženskog pola), starosti 18 - 60 godina sa prosečnom starošću od 33,5 godina. Analiza glavnih komponenti je korišćena da bi se ispitala latentna struktura prostora merenja dimenzije Otvorenosti. Prema Scree kriterijumu zadržane su tri komponente koje su objašnjavale 32% ukupne varijanse i postavljene su u Promax poziciju. One su nazvane Intelpekt, Otvorenost i Konvencionalnost. Intelpekt određuju stavke koje se odnose na intelektualnu radoznalost i potrebu za kognitivnim angažovanjem, Otvorenost stavke koje opisuju zainteresovanost za umetnost i potrebu za saznanjem, a Konvencionalnost stavke koje se odnose na jednostavnost, "običnost" osobe. Ispitane su korelacije ovih komponenti sa skalom Otvorenosti iz upitnika Velikih pet plus dva (skraćena verzija). Sve tri komponente pokazale su značajne korelacije sa ovom skalom, ali je komponenta Konvencionalnost sa njom u niskoj korelaciji. Rezultati ajtem-analize su ukazali i na loša psihometrijska svojstva ajtema koji određuju faktor Konvencionalnost, te su oni izostavljeni iz dalje analize. Predložena su dva rešenja za kreiranje skale Otvorenosti. U prvom rešenju zadržane su stavke iz komponenti Intelpekt i Otvorenost koje su pokazale najbolje psihometrijske karakteristike. Ovako dobijenu skalu čine 22 ajtema raspoređena u dve supskale: supskalu Intelpekt, koju čini 13 stavki ($r=0,79$), i Otvorenost, koja sadrži 9 stavki ($r=0,77$). Pouzdanost interne konzistencije celokupne skale je 0,84. Drugo predloženo rešenje čini skala sastavljena od 19 stavki koje

su u zajedničkom prostoru najviše zasićene prvom glavnom komponentom ($r^2=0,71$). Rezultati sugerisu da opisi dimenzije Otvorenosti u okviru IPIP repozitorijuma mogu poslužiti kao osnova za kreiranje skale za procenu ove dimenzije.

Ključne reči: Otvorenost ka iskustvu, Intelpekt, IPIP repozitorijum

“VREDNOSNA KOMPONENTA” IPIP-A: EVALUATIVNE DIMENZIJE U SVETLU IPIP SKALA

Selka Sediković, Ilija Milovanović i Petar Čolović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

selkasadikovic@yahoo.com

Problem evaluativnih termina jedan je od ključnih konceptualnih i metodoloških problema u okviru psiholeksičke paradigme. Neke od aktuelnih psiholeksičkih koncepcija obuhvataju evaluativne dimenzije, ili konstrukte koji su u velikoj meri zasićeni evaluativnim sadržajem. U dve psiholeksičke studije sprovedene u našoj zemlji, ekstrahovane su dimenzije Pozitivna (PV) i Negativna (NV) valenca. Empirijski nalazi ukazuju na značajnu povezanost evaluativnih konstrukata sa nekim kategorijama poremećaja ličnosti, a postoje i pokušaji da se konstruišu skale koje sadrže isključivo evaluativne termine. Ovo ukazuje da problem evaluativnih dimenzija nema isključivo teorijske implikacije, već da može biti relevantan za procenu ličnosti u psihološkoj praksi. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje faktorske strukture evaluativnih termina obuhvaćenih IPIP skalama, te provera konvergentne validnosti tih dimenzija kroz ispitivanje njihovih relacija sa Pozitivnom i Negativnom valencom iz prostora Velikih pet plus dva. U istraživanju je učestvovao 371 ispitanik (44.5% muškog pola) starosti od 18 do 60 godina. Korišćeni instrumenti su: skala Poštenje iz prostora IPIP verzije upitnika HEXACO, supskale Privlačnost i Negativna valenca iz prostora IPIP Velikih Sedam. Skale PV i NV iz prostora skraćene verzije upitnika VP+2 primenjene su u svrhu konvergentne validacije. U prostoru stavki IPIP skala, sprovedena je analiza glavnih komponenti. Paralelna analiza sugerisala je da je optimalno rešenje sa pet dimenzija, koje zajedno objašnjavaju 38% varijanse. Dimenzije su rotirane Promax postupkom, i nazvane Manipulativnost, Snishodljivost, Dopadljivost, Superiornost i Prosečnost. Sadržaj Promax komponenti Manipulativnost i Superiornost nalikuje na

istoimene aspekte Pozitivne i Negativne valence iz prostora VP+2. Dopadljivost se odnosi na brigu o fizičkom izgledu i , Snishodljivost na oportunističko ponašanje radi dostizanja cilja, a sadržaj Prosečnosti predstavlja viđenje sebe kao obične osobe. Analizom glavnih komponenti u zajedničkom prostoru Promax dimenzija i skorova na prvim glavnim komponentama PV i NV (VP+2). Ekstrahovane su dve komponente (60,5% varijanse) sa karakterističnim korenima većim od 1, koje su rotirane Promax postupkom. Najveća zasićenja na prvoj Promax komponenti imaju dimenzije PV (VP+2) i Superiornost, a na drugom faktoru Negativne valence dimenzije NV i Manipulativnost. Snishodljivost ima značajna opterećenja na obe dimenzije, pri čemu je opterećenje na prvoj nešto više. Inverzno usmerena Dopadljivost se, u dvodimenzionalnom prostoru, nalazi između NV i negativnog pola PV, dok se Prosečnost nalazi između negativnih polova PV i NV. Rezultati ukazuju da IPIP stavke i skale pružaju korisne informacije o latentnoj strukturi prvog reda u prostoru evaluativnih termina. Samim tim, one potencijalno mogu poslužiti u svrhu razvoja paralelnih formi postojećih instrumenata za procenu evauativnih dimenzija, ali i kao osnov za razvoj novih skala.

Ključne reči: pozitivna valenca, negativna valenca, psiholeksičke studije, IPIP skale, Velikih pet plus dva

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

STIGMATIZACIJA ČLANOVA PORODICE S OSOBOM SA NARKOMANIJOM

Marija Čolić i Ivona Milačić Vidojević

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i ehabilitaciju
colicmarija@outlook.com

Dosadašnja istraživanja su pokazala da se stigmatizuju i članovi porodica osoba sa mentalnim bolestima, intelektualnom ometenošću, autizmom. Utvrđeno je više konstukata koji čine strukturu stigme prema članovima porodica osoba sa mentalnom bolešću: okrivljavanje za početak bolesti i za pogoršanje stanja osobe sa mentalnom bolešću, kao i za nekompetentnost u obavljanju porodične uloge, mogućnost kontaminacije

člana porodice simptomima mentalne bolesti, mišljenje da bi članovi porodice trebalo da osećaju stid, da se izbegavaju ili sažaljevaju. Cilj istraživanja je bio utvrđivanje stigme prema članovima porodice osobe sa narkomanijom. Uzorak je sačinjavalo 149 ispitanika, od čega je 57% bilo ispitanika muškog pola, a 52% je imalo završen fakultet. Za ispitivanje prisustva stigme prema članovima porodice osoba sa narkomanijom primenjen je Upitnik o porodičnoj stigmatizaciji (FSQ). U pitanju je sedmostepena skala Likertovog tipa. Ispitanici su imali za zadatak da nakon čitanja vinjete u kojoj se ukratko opisuje osoba sa narkomanijom i srodstvo sa članom porodice odgovori na ponudjene ajteme koji podrazumevaju konstrukte o stigmatizaciji prema članu porodice. Kada se posmatraju srednje vrednosti za pojedinačne konstrukte, uočava se da je najzastupljeniji stav da članove porodice osobe sa narkomanijom treba sažaljevati ($AS=5.37$, $SD=1.48$) i da se stanje osobe sa narkomanijom može odraziti na člana porodice ($AS=5.13$, $SD=1.61$). Viloksonov test ranga je pokazao da se otac stigmatizuje više i u odnosu na majku ($Z=-2.088$, $p \leq .05$), brata ($Z=-6.646$, $p \leq .000$) i sestru ($Z=-7.324$, $p \leq .000$). Dalje, majka se više stigmatizuje u odnosu na brata ($Z=-6.057$, $p \leq .000$) i sestru ($Z=-7.408$, $p \leq .000$). Obrazovaniji ispitanici više podržavaju konstrukt o kontaminaciji ($Md=23$), nego što to čine osobe koje imaju završenu srednju školu ($Md=20$) ($U=1904.5$, $p \leq .001$). Žene više podržavaju stav o kontaminaciji nego muškarci ($U=1967.5$, $p \leq .01$; $Md_z=24$, $Md_m=22$), i ispoljavaju veći stepen sažaljenja ($U=1967.5$, $p \leq .01$; $Md_z=24$, $Md_m=22$). Sa druge strane, muškarci više izbegavaju članove porodice osobe sa narkomanijom nego žene ($U=1967.5$, $p \leq .01$; $Md_z=8$, $Md_m=12$). Rezultati ukazuju da se više stigmatizuju roditelji nego braća i sestre osobe sa narkomanijom, što je povezano sa stavom da narkomanija često nastaje kao odgovor na problem u porodici. Dalje, obrazovaniji ispitanici i žene smatraju da se stanje osobe sa narkomanijom odražava na članove njegove porodice, što ukazuje na razvijen senzibilitet kod ovih grupa.

Ključne reči: stigma, članovi porodice, narkomanija

KOGNITIVNI I EMOCIONALNI PREDIKTORI ALKOHOLIZMA

Jelena Sladojević Matić¹, Tatjana Vukosavljević Gvozden² i Goran Opačić²

¹Telekom Srbija, Beograd, ² Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju,
Beograd
jelenasm@telekom.rs

Na osnovu brojnih istraživanja prepostavili smo da će se uzorak etanolskih zavisnika razlikovati od kontrolne grupe kako po izraženosti iracionalnih uverenja tako i po izraženosti disfunkcionalnih osećanja disforije, anksioznosti i besa. Proučavanju razlika etanolskih zavisnika i ispitanika bez ove zavisnosti pristupili smo iz perspektive Racionalno-emotivne bihejvioralne terapije (REBT). Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 101 ispitanika (50 dijagnostikovanih alkoholičara i 51-komparativna grupa), prosečnog uzrasta 37.9 godina, od kojih je 68 muškog a 33 ženskog pola. Svi ispitanici su bili funkcionalno pismeni i imali završenu bar osnovnu školu. Na opisanom uzorku primenjene su Bekova skala depresivnosti, Spilbergerove skale crta besa i anksioznosti i modifikovana verzija Skale opštih stavova i uverenja (Marić 2002, 2003), koja meri iracionalna uverenja unutar teorijskog okvira Racionalno-emotivne bihejvioralne terapije. U periodu kada je obavljeno testiranje, svi ispitanici iz uzorka alkoholičara nalazili su se u fazi terapije u nekoliko ustanova u Beogradu; ispitanicima iz komparativne grupe zadat je upitnik kojim je utvrđeno da nemaju problem preteranog pijenja (tj. suspekti alkoholizam) niti simptome bolesti. Rezultati kanoničke diskriminacione analize pokazuju da se grupa kod koje je dijagnostikovana etanolska zavisnost statistički značajno razlikuje od komparativne po svim ispitivanim varijablama. Koeficijent kanoničke korelacije iznosi 0.697, $p < .001$. Centroidi ispitivanih grupa se razlikuju skoro dve standardne devijacije kanoničke diskriminacione funkcije (KDF). Najveću korelaciju sa KDF ima Bekova skala depresije (korelacija sa KDF = .622), slede zahtevi za uvažavanjem (.617), anksioznost kao crta (.539). Ostale varijable imaju korelaciju manju od .50 ali veću od .30. Interesantno je da crta besa ima elemente supresora, ukoliko su ostale varijable izjednačene, osobe koje imaju izraženu crtu besa imaju manju verovatnoću da pripadaju grupi alkoholičara. Uspešnost klasifikacije na osnovu upotrebljenog skupa varijable iznosila je 80.1% odnosno 77.2 kada se upotrebi postupak univerzalnog noža. Možemo da zaključimo da instrumenti kreirani na

osnovu REBT pristupa imaju dobru dijagnostičku valjanost, te da su konstrukti koje postulira REBT upotrebljivi i mogu da predstavljaju dobru osnovu za tretman etanolskih zavisnika.

Ključne reči: alkoholizam, iracionalna uverenja, bes, anksioznost, depresivnost

RELACIJA PSIHOLOŠKE NEFLEKSIBILNOSTI SA SIMPTOMIMA ANKSIOZNOSTI I DEPRESIJE – MODERATORSKA ULOGA STRESNIH ŽIVOTNIH DOGAĐAJA

Ivana Novakov i Zdenka Novović

Filozofski fakultet, Novi Sad

ivananovakov@sbb.rs

Iskustveno izbegavanje (psihološka nefleksibilnost) odnosi se na ekscesivnu negativnu evaluaciju neprijatnih misli, emocija i senzacija, uz nespremnost da se ovi sadržaji iskuse, te napore da se kontrolišu ili izbegnu. Istraživanja pokazuju da je iskustveno izbegavanje povezano sa većom izraženošću anksioznih i depresivnih simptoma, a prema diateza-stres modelu izloženost stresnim životnim događajima takođe predstavlja faktor rizika za javljanje ovih simptoma. Međutim, protektivna uloga psihološke fleksibilnosti još nije dovoljno rasvetljena, te je cilj ovog rada bio da se ispita moderatorski efekat stresnih životnih događaja u odnosu između iskustvenog izbegavanja i anksioznih i depresivnih simptoma. U istraživanju je učestvovalo 189 studenta, prosečne starosti 19,86 godina ($SD=0,98$), od čega je 81,5% ženskog pola. Ispitanici su popunili Upitnik prihvatanja i akcije (AAQ), a nakon šest meseci Skale depresije i anksioznosti i upitnik o Stresnim životnim događajima koje su doživeli u periodu između dva testiranja. Sprovedene su dve analize moderacije na centriranim vrednostima varijabli. U prvoj analizi prediktor je bila psihološka nefleksibilnost, moderator je bio broj životnih događaja, a kriterijumska varijabla bio je skor na subskali depresije. Dobijen je statistički značajan model ($F(3, 185)=23.41, p<.001$), a R^2 iznosi 27.52. Postoji značajan glavni efekat broja životnih događaja ($t=2.51, p<.05$), kao i psihološke nefleksibilnosti, ($t=6.33, p<.001$), dok je efekat interakcije takođe značajan ($t=3.69, p<.001$). U drugom analiziranom modelu kriterijum je bio skor na subskali anksioznosti. Model je statistički značajan ($F(3, 185)=15.17; p<.001$), a R^2 je 19.74. Postoje statistički

značajni glavni efekti, kako broja stresnih životnih događaja ($t=2.66$, $p<.05$), tako i psihološke nefleksibilnosti ($t=5.42$, $p<.001$), dok efekat interakcije nije značajan. Možemo videti da u situacijama kada je osoba izložena većem broju stresnih životnih događaja ili ukoliko je sklonija iskustvenom izbegavanju simptomi depresije i anksioznosti će biti izraženiji. Međutim, u slučaju depresije postoji moderatorski efekat stresnih događaja - protektivna uloga psihološke fleksibilnosti izraženija je kada je osoba izložena umerenom ili visokom broju stresnih događaja, dok u slučaju anksioznosti psihološka nefleksibilnost predstavlja faktor generalne vulnerabilnosti, nezavisno od broja stresnih događaja. Rezultati upućuju na to da iskustveno izbegavanje ima značajniju etiološku ulogu u slučaju anksioznosti, dok je kod depresije pre bitan faktor održavanja simptoma.

Ključne reči: psihološka nefleksibilnost, iskustveno izbegavanje, stresni životni događaji, depresija, anksioznost

OSOBINE LIČNOSTI, STRATEGIJE SUOČAVANJA SA AKADEMSKIM STRESOM I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM KOD STUDENATA: MEDIJACIJSKI MODEL

Sabina Alispahić, Enedina Hasanbegović-Anić i Đenita Tuće

Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za psihologiju

sabina_alispahic@hotmail.com

U istraživanju je ispitan potencijalni medijacijski utjecaj strategija suočavanja sa akademskim stresom u odnosu između osobina ličnosti i zadovoljstva životom kod studenata. Teorijski okvir istraživanja je Lazarusov transakcijski model stresa. Istraživanje je provedeno na uzorku od 369 studenata (229 žena i 138 muškaraca), sa tri fakulteta u Sarajevu: Filozofskog fakulteta, Fakulteta političkih nauka, i Fakulteta kriminalističkih nauka. Prosječna dob sudionika je $M=21$ ($SD=3.09$). Podaci su prikupljeni metodom grupnog rada. Primijenjeni su sljedeći mjerni instrumenti: Upitnik za ispitivanje Velikih pet faktora ličnosti, Skala zadovoljstva životom i Skala strategija suočavanja sa stresom, koja mjeri devet strategija suočavanja, međutim, u daljnjim analizama koštene su samo četiri koje su pokazale zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije (korištenje humora, fatalizam i religija, direktne akcije i maštanje). Za provjeru medijacijskog modela proveden je niz

multiplih i hijerarhijskih regresijskih analiza. Dobivenim rezultatima utvrđeno je da se sa Velikih pet dimenzija ličnosti može objasniti 38% varijance zadovoljstva životom ($R^2=.381$; $\Delta F_{(5,317)}= 38.942$; $p<.01$), a kao statistički značajni prediktori izdvojili su se: Neuroticizam ($\beta= -.43$, $p<.01$), Ekstraverzija ($\beta= .15$, $p<.01$), i Savjesnost ($\beta= .13$, $p<.05$). Strategije suočavanja sa stresom samostalno objašnjavaju 12% varijance zadovoljstva životom ($R^2=.117$; $\Delta F_{(4,319)}= 10.540$; $p<.01$), pri čemu je utvrđen statistički značajan doprinos fatalizma i religije ($\beta= .13$, $p<.05$), i maštanja ($\beta= -.34$, $p<.01$). Istraživanjem je potvrđen medijacijski utjecaj maštanja, ali ne i religije i fatalizma, u odnosu između nekih osobina ličnosti i zadovoljstva životom kod studenata. Utvrđeno je da dimenzija Savjesnost svoj utjecaj na zadovoljstvo životom u potpunosti ostvaruje preko maštanja, dok je za dimenziju Neuroticizam utvrđen parcijalni medijacijski utjecaj. Za dimenziju Ekstraverzija nije potvrđen ispitivani medijacijski model. Rezultati istraživanja jasno ukazuju da maštanje kao strategija suočavanja sa akademskim stresom objašnjava odnos između pojedinih dimenzija Velikih pet i zadovoljstva životom kod studenata.

Ključne reči: Velikih pet dimenzija ličnosti, zadovoljstvo životom, strategije suočavanja sa akademskim stresom, medijacijski model

POVEZANOST RANIH MALADAPTIVNIH ŠEMA I SIMPTOMA PSIHOPATOLOGIJE

Tijana Mirović¹ i Tatjana Vukosavljević-Gvozden²

¹Fakultet Muzičke Umetnosti, Beograd, ²Filozofski fakultet, Beograd
tijana.mirovic@gmail.com

Šema terapija (jedan od Kognitivno-Bihevioralnih pristupa) postulira postojanje većeg broja ranih maladaptivnih šema (RMŠ) koje predstavljaju rano nastale i duboko usađene obrasce maladaptivnih razmišljanja o sebi, drugim ljudima i svetu. S obzirom na maladaptivnost, pretpostavljeno je da će opisane šeme učestvovati u kreiranju i održavanju vulnerabilnosti na različite poremećaje. Ova teza iako, potvrđena iskustvima iz prakse, retko je proveravana u istraživanjima, pa u našoj sredini nema objavljenih radova na tu temu. Imajući to u vidu, kao cilj ovog istraživanja postavljeno je da se ispita maladaptivnost šema, odnosno povezanost između RMŠ (merenih kraćom formom upitnika za procenu šema) i simptoma psihopatologije (operacionalizovanih primenom simptom ček liste SCL-

90). Uzorak je bio prigodan i sačinjen od 225 ispitanika (uzrasta $M=28,70$), od čega su 45,3% bili muškarci.

Povezanost između šema i simptoma ispitivana je kanoničkom i kvazikanoničkom korelacionom analizom. Kanoničkom analizom izdvojeno je pet značajnih kanoničkih funkcija, što pokazuje da između šema i simptoma postoje značajne veze, koje se ostvaruju preko pet mehanizma. Kvazikanoničkom analizom izdvojena je jedna kvazikanonička funkcija. Iako su dobijena kvazikanonička i prva kanonička funkcija bile visoko korelirane, kvazikanonička funkcija je objasnila znatno veći procenat varijanse ($r=0,761$; $r^2=0,580$; $F(1,223)=307,786$; $p<0,001$). Kvazikanonička funkcija u prostoru RMŠ objašnjava 44,7% varijanse, dok je varijansa objašnjena funkcijom iz opozitnog skupa 25,4%. U prostoru simptoma, kvazikanonička komponenta objašnjava 72,9% varijanse, dok komponenta iz opozitnog skupa objašnjava 42,0% varijanse simptoma. Ovo ukazuje na to da smer uticaja ide od RMŠ ka simptomima, što je i teorijski očekivano. Strukture kvazikanoničke i prve kanoničke funkcije pokazuju da je svih petnaest šema pozitivno povezano sa svim vrstama simptoma. Strukture preostale četiri kanoničke funkcije, potvrđuju teorijski očekivane veze između pojedinih šema i specifičnih simptoma.

Zaključujemo da postoji povezanost između ranih maladaptivnih šema i simptoma merenih simptom ček listom. Što su šeme izraženije, to su izraženiji i simptomi, što potvrđuje teorijsku pretpostavku Šema terapije o povezanosti ranih maladaptivnih šema i simptoma. U budućnosti bi bilo značajno proveriti dobijene nalaze i na kliničkoj populaciji.

Ključne reči: rane maladaptivne šeme, simptomi psihopatologije

MEDIJATORSKA ULOGA KOGNITIVNIH VULNERABILNOSTI ZA RAZVOJ SIMPTOMA ANKSIOZNIH POREMEĆAJA

Nikola Samac i Zdenka Novović

Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Novi Sad
nikolasamac@yahoo.com

Osobine ličnosti, prema rezultatima brojnih istraživanja, ostvaruju određen doprinos u razvoju i održavanju anksioznih poremećaja. Posmatrano iz ugla Grejove Reformulisane teorije na potkrepljenje, preosetljivi Bihevioralni sistem inhibicije (BIS) i Borba-Bežanje-

Blokiranje sistem, ostvaruju značajnu povezanost sa simptomima svih anksioznih poremećaja, a prema pojedinim autorima, ulogu ima i Bihejvioralni sistem aktivacije. Druga grupa istraživača ukazuje da kognitivna vulenrabilnost takođe ima značajnu ulogu u razvoju simptoma anksioznosti. Poslednjih godina, konstrukti kao što su Netolerancija na neizvesnost (NN), Senzitivnost na simptome anksioznosti (SSA) i Bihejvioralna inhibicija (BI), podržani su u studijama kao transdijagnostički činiooci vulnerabilnosti. Cilj ovog istraživanja predstavlja provera nezavisnog uticaja BIS na simptome opsesivno-kompulsivnog poremećaja (OKP), paničnog poremećaja, generalizovanog anksioznog poremećaja (GAP), socijalne fobije, i agorafobije ili kroz nekoliko kognitivnih medijatora: NN, SSA i BI. U istraživanju je učestvovalo 184 studenta (13.6% muškog pola), prosečne starosti $M=19.85$, $SD=.98$. Zadati su instrumenti: UOP, za merenje Grejovih dimenzija ličnosti, IUS, za merenje Netolerancije, ASI, za merenje Senzitivnosti i RMBI, za merenje Bihejvioralne inhibicije. Podaci su obrađeni PROCESS makroom i sprovedena je multipla medijaciona analiza. Rezultati ukazuju da BIS nezavisno ostvaruje značajan doprinos u predikciji simptoma svih anksioznih poremećaja, a najveći uticaj u predikciji GAP ($R^2=.11$, $F(1, 164)=19.85$, $B=.23$, $p<.001$, $f^2=.12$) i socijalne fobije ($R^2=.31$, $F(1, 164)=74.66$, $B=.43$, $p<.001$, $f^2=.45$). BIS ostvaruje indirektan doprinos preko Netolerancije u predikciji simptoma OKP ($R^2=.12$, $F(4, 161)=5.93$, $B=.02$, $p<.01$), paničnog poremećaja ($R^2=.09$, $F(4, 161)=3.99$, $B=.02$, $p<.01$), GAP ($R^2=.21$, $F(4, 161)=10.89$, $B=.06$, $p<.001$) i agorafobije ($R^2=.13$, $F(4, 161)=6.12$, $B=.02$, $p<.05$). Preko Senzitivnosti, BIS ostvaruje indirektan doprinos u predikciji simptoma socijalne fobije ($R^2=.41$, $F(4, 161)=28.22$, $B=.10$, $p<.001$), a preko Bihejvioralne inhibicije negativan doprinos u predikciji simptoma agorafobije ($B=-1.09$, $p<.05$). Istraživanjem je podržana uloga BIS-a, kao opšte biološke vulnerabilnosti za različite anksiozne poremećaje, te medijaciona uloga pojedinih kognitivnih kontrukata kod različitih poremećaja, od kojih Netolerancija ostvaruje najsnažniju medijacionu ulogu. Implikacije i značaj rezultata su prodsikutovani.

Ključne reči:BIS, kognitivna vulnerabilnost, anksiozni poremećaji, višestruka medijacija

ULOGA SIMPTOMA DEPRESIJE I ANKSIOZNOSTI U
OBJAŠNJENJU PRILAGODBE STUDENATA**Ljubica Tomić Selimović, Alija Selimović i Erna Emić**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli

ljubica.tomic@gmail.com

Rezultati nedavnih istraživanja o učestalosti javljanja emocionalnih problema, tjeskobe vezane za studij i problema u prilagodbi pokazuju da se studenti danas suočavaju sa značajno težim psihičkim problemima nego ranije. Porast svijesti o povećanom riziku za probleme psihičkog zdravlja kod studenata u cijelom svijetu, dovela je i do osnovnog problema ovog istraživanja koje se fokusiralo na prirodu odnosa između različitih indikatora studentskog psihičkog zdravlja i konstrukta prilagodbe na studij. Osnovni cilj ovog rada je ispitati zastupljenost simptoma depresivnosti i anksioznosti kod studenata, te relativan doprinos depresije i anksioznosti u objašnjenju socio-emocionalne i akademske prilagodbe na studij.

Podaci su sakupljeni na uzorku od 811 studenata (510 ženskog, i 301 muškog spola) na Univerzitetu u Tuzli. Ispitanici su kompletirali Skalu prilagodbe na studij (SACQ, Student Adaptation to College Questionnaire), te mjere psiholoških problema: Beckov indikator depresivnosti (BDI II, Beck Depression Inventory – drugo izdanje), Spilbergerovu skalu za procjenu stanja i osobine anksioznosti (STAI, Spielberger's State-Trait Anxiety Inventory).

Generalno, studenti postižu više rezultate na prilagodbi na studij i niže rezultate na mjerama mentalnog zdravlja. Ipak, rezultati ukazuju na stepen depresivnosti izražen kod studenata, sa 16% studenata koji imaju blagu depresivnost i 9% studenata sa značajno izraženom depresivnošću. Između muških i ženskih ispitanika nađena je razlika u izraženosti depresivnih simptoma ($t=2.58$, $df=806$, $p<.01$). Slični rezultati nađeni su i kada je riječ o anksioznosti: 9% studenata ima značajno izražene simptome anksioznosti i 25% studenata ima umjerenu anksioznost. Ženski ispitanici imaju nešto više vrijednosti na skali anksioznosti u odnosu na muške ispitanike ($t=3.13$, $df=806$, $p<.01$). Kada je riječ o ulozi depresivnih i anksioznih simptoma u objašnjenju prilagodbe na studij, rezultati su pokazali da su depresija i anksioznost značajni prediktori svih aspekata prilagodbe studenata, sa najvećim doprinosom emocionalnoj prilagodbi ($R=0.67$). Korištenjem prediktora anksioznost i depresivnost možemo

objasniti pojedine aspekte studentske prilagodbe u intervalu od 13% do 44%. Anksioznost se dosljedno kod svih aspekata studentske prilagodbe pokazala kao relevantniji prediktor od depresivnosti.

Ključne riječi: depresija, anksioznost, socio-emocionalna prilagodba, akademska prilagodba

VEROVANJA RODITELJA O ETIOLOGIJI AUTIZMA I EFIKASNOSTI TRETMANA AUTISTIČKOG POREMEĆAJA

Mirjana Đorđević i Nenad Glumbić

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
mira.djordjevic81@gmail.com

Za sve one koji pružaju usluge detetu sa autizmom važno je da budu upoznati sa uverenjima roditelja te dece, jer ona u određenoj meri utiču na funkcionalnost porodice. Rezultati mnogih istraživanja pokazuju da verovanja roditelja o uzroku autizma kod njihovog deteta utiču na donošenje odluke o kasnijoj zdravstvenoj zaštiti, odabiru tretmana, planiranju porodice, ali i na stabilnost majčinog mentalnog zdravlja.

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje verovanja roditelja o uzrocima autističkog poremećaja i efikasnosti primenjivanih tretmana.

Uzorak je činilo 36 roditelja dece sa autističkim poremećajem koja su korisnici usluga ustanova socijalne zaštite. U pomenutim ustanovama, roditelji su upoznati sa ciljevima istraživanja i zamoljeni da odgovore na postavljena pitanja. U ovom radu su prikazani rezultati dobijeni primenom opšteg upitnika konstruisanog za potrebe opsežnijeg istraživačkog projekta.

Rezultati pokazuju da 33,3% roditelja smatra da je autistički poremećaj kod njihovog deteta izazvala vakcina, dok nešto manji broj njih misli da je razvoju kliničke slike autizma doprinela genetska predispozicija (27,8%), drugi nepoznati faktori (27,8%), antibiotici tokom trudnoće (6,12%), rana bolest ili povreda deteta (5%). Više od polovine roditelja (55,7%) izveštava o tome da su prepoznali simptome u periodu između prve i druge godine, dok ostatak ispitanika ukazuje da su nakon detetovog drugog rođendana uočili simptomatologiju. U odnosu na odabir tretmana, primećeno je da je manji deo uzorka izveštavao o uključenosti dece u tretmanske postupke za koje trenutno postoje dokazi o empirijskoj zasnovanosti, kao što su primenjena analiza ponašanja (11%) i TEACCH

metod (0%), dok su ostali (89%) ukazivali na to da su njihova deca bila uključena u komplementarne i suportivne postupke - tretman senzorne integracije, muzikoterapiju i terapiju vitaminima. Ispitanici se slažu u tome da je svaki od primenjivanih tretmana kod njihove dece imao pozitivne efekte. Međutim, roditelji navode i to da nisu upoznati sa tim da li je vršena objektivna evaluacija efekata primenjenih tretmana od strane stručnih lica.

Znajući da odabir adekvatnog tretmana predstavlja značajno pitanje kako za roditelje, tako i za stručnjake, u budućnosti bi trebalo raditi na podizanju nivoa informisanosti porodica o tretmanskim pristupima čija je efikasnost zasnovana na dokazima.

Ključne reči: autizam, roditelji, tretman

FENOMENI „ZATVORSKE PROSTITUTKE“ I „ZATVORSKOG MAKROA“

Džanan Berberović

Kazneno-popravni zavod Tuzla
dzananberberovic@gmail.com

Rad se bavi analizom ličnosti i ponašanja dva maloljetnika koji su se nalazili na izdržavanju vaspitne mjere pri Kazneno-popravnom zavodu u Tuzli. Radi se o dvije studije slučaja maloljetnika koji su u grupnoj dinamici dobili uloge „zatvorske prostitutke“ i „zatvorskog makroa“. Po samom dolasku u Zavod, štićenici su psihološki testirani i opservirani, a zatim je praćen njihov tok tretmana resocijalizacije tokom jedne godine, u okviru čega su se pojavili obrasci ponašanja karakteristični za uloge „zatvorske prostitutke“ i „zatvorskog makroa“ u grupnoj dinamici zatvorskog miljea. Primijenjeni instrumenti su Vekslerov individualni test inteligencije (VITI), Machoverov crtež ljudske figure (MCLJF), Test seksualne zavisnosti (SAST-R) revidirana forma, Skala seksualne kompulzivnosti (SSK) i Inventar socio-seksualne orijentacije (ISSO), kao i test ličnosti Velikih pet plus 2 (VP+2). Obavljeno je više od 50 intervjua, s naglaskom na psihoseksualnu istoriju i psihosocijalne aspekte tretmana resocijalizacije. Seksualni bihevioralni obrasci ispitanika s etiketom "zatvorske prostitutke" ogleda se u analno i oralno-receptivnoj ulozi u seksualnim odnosima s drugim štićenicima (najčešće sa „zatvorskim makroom“). Ispitanika u ulozi "zatvorske prostitutke" karakteriše blaga

mentalna retardacija, slabo razvijene higijenske navike, istorija fizičkog i emocionalnog zlostavljanja, povišene skale ekstraverzije, agresivnosti i negativne valence, bez hiperseksualnosti, uz postojanje konfuznog seksualnog identiteta. Ispitanika u ulozi "zatvorskog makroa" karakteriše prosječan nivo inteligencije, povišenje na skalama ekstraverzije, impulzivnosti, agresivnosti i neuroticizma, kao i pozitivne valence, konfuzan seksualni identitet, te postojanje istorije svih vidova zlostavljanja tokom djetinjstva, a seksualni bihevioralni obrasci se reflektuju kroz oralno i analno-insertivnu ulogu u seksualnim odnosima sa "zatvorskom prostitutkom", te "prodajom" "zatvorske prostitutke" drugim štićenicima u svrhu dobijanja materijalne koristi. Kod ispitanika u ulozi "zatvorskog makroa" javlja se obrazac „zlostavljanog zlostavljača“. Oba fenomena pojavljuju se i u zatvorskom miljeu odraslih zatvorenika, ali se među maloljetnicima ispoljavaju na brutalniji način. Suočavanjem obje ličnosti u psihotretmanu dolazi do priznanja gore navedenih bihevioralnih obrazaca, kada se pojavljuje osjećaj stida i straha od kažnjavanja, usljed čega ovi fenomeni manifestno nestaju u grupnoj dinamici.

Ključne reči: "zatvorski milje", "zatvorska prostitutka", "zatvorski makro", bihevioralni obrasci, seksualno ponašanje.

KA SVEOBUHVAATNOM MODELU TRAŽENJA PROFESIONALNE PSIHOLOŠKE POMOĆI

Jelena Srna i Lazar Tenjović

Filozofski fakultet, Beograd

jsrna@EUnet.rs

Analizom rezultata dosadašnjih istraživanja i postojećih modela pojedinih aspekata traženja profesionalne psihološke pomoći (TPPP), formulisana je osnovna postavka jednog sveobuhvatnijeg modela ovog fenomena:

Između *potrebe* za profesionalnom psihološkom pomoći (PPP) i *odluke* da se takva pomoć potraži nalaze se četiri sloja varijabli (a. *sociodemografska obeležja* i *afektivno vezivanje*; b. *emocionalna otvorenost* i *stigma*; c. *prototip* osobe koja traži PPP, *stav* prema TPPP, *socijalna podrška* i *anticipirana korist* i *rizik* od TPPP; d. *namera* (svestan plan) i *gotovost* (spontana reakcija) da se potraži PPP.

Cilj ovog rada je ispitivanje opravdanosti uključivanja u model dodatnih varijabli za koje se teorijski i na osnovu kliničkog iskustva pretpostavlja da mogu doprineti potpunijem razumevanju složenog fenomena TPPP: *osobina ličnosti* (bazične crte, samopoštovanje i generalna samoefikasnost), *mehanizama prevladavanja, strahovanja/dilema* u vezi sa TPPP i *spremnosti za promenu*.

Za prikupljanje podataka o varijablama navedenim u osnovnoj postavci i dodatnim varijablama, oformljena je baterija instrumenata (25 upitnika sa 326 stavki). Od 89 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Beogradu, ispitanih ovom baterijom, izdvojen je poduzorak od 38 ispitanika sa klinički izraženim nivoom distresa i/ili eksplicitno iskazanom potrebom za profesionalnom psihološkom pomoći (PPP). Korelacionom analizom, radjenom na ovom poduzorku, utvrđeno je sledeće:

Od osobina ličnosti, prijateljska nastrojenost je u pozitivnoj vezi sa spremnošću ($r = .46$, $p = .004$), a generalna samoefikasnost sa namerom da se potraži PPP ($r = .35$, $p = .030$);

Neki od mehanizama prevladavanja pozitivno koreliraju (npr. korišćenje emocionalne podrške, $r = .33$, $p = .041$) a neki negativno koreliraju (npr. prihvatanje realnosti, $r = -.491$, $p = .002$) sa stavom prema TPPP;

Spremnost za promenu korelira pozitivno sa namerom ($r = .44$, $p = .005$), gotovošću ($r = .40$, $p = .014$) i sa odlukom da se potraži PPP ($r = .34$, $p = .038$);

4. Korelacija prisustva strahovanja i dilema sa odlukom da se potraži PPP je marginalno značajna ($r = .29$, $p = .077$).

Rezultati sugerišu da dodatne varijable imaju svoje mesto u pretpostavljenom sveobuhvatnom modelu traženja PPP. Precizno definisanje i empirijsko testiranje ovog modela na dovoljno velikom uzorku je sledeći korak ka potpunijem razumevanju procesa pretvaranja potrebe za profesionalnom psihološkom pomoći u odluku da se takva pomoć potraži.

Rezultat rada na projektu broj 179018 čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: traženje profesionalne psihološke pomoći, model

PROGRAM ZA RAČUNANJE INTERVALNIH I TAČKASTIH OCENA MERA VELIČINE EFEKTA KOJE SE NAJČEŠĆE KORISTE U PSIHOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA

Aleksandar Zorić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
azoric@f.bg.ac.rs

Statistički značajan nalaz male praktične važnosti najlakše se otkriva na osnovu niske vrednosti mere veličine efekta. Još pre više od jedne decenije Američka psihološka asocijacija (APA) donela preporuku da se prilikom prikazivanja rezultata statističkih analiza ne prikazuju samo ishodi testova statističke značajnosti već i neka od mera veličine efekata sa pripadajućim intervalom poverenja. U najnovijoj verziji APA Priručnika za objavljivanje ovo je uvedeno kao pravilo. Jedan od prvih časopisa koji je uveo ovu praksu je iz oblasti kliničke psihologije (The Journal of Consulting and Clinical Psychology). Praksa navođenja mera veličine efekta u prikazima istraživanja u našoj zemlji nije ni na nivou preporuke u referentnim časopisima, mada u domaćim psihološkim časopisima postoje radovi koji ističu neophodnost i važnost ove prakse. Jedan od razloga za oklevanje istraživača u Srbiji sa uvođenjem ove prakse čisto praktične prirode: računanje velikog broja mera veličine efekata, a posebno intervala poverenja za ove mere, nije automatski dostupno u programu SPSS, a koji istraživači u psihologiji najviše koriste. Cilj ovog rada je da se istraživačima ponudi jednostavan i lako dostupan program (zasnovan na web platformi) za računanje najčešće korišćenih mera veličine efekta i odgovarajućih intervala poverenja. Konstruisanje intervala poverenja je znatno složenije od računanja mera veličine efekta, jer se zasniva na korišćenju necentralnih distribucija i njima inverznih funkcija. Problem analitičkog pristupa je što za složenije mere efekta on još uvek nije poznat. U ovoj verziji programa moguće je odrediti intervale poverenja za one mere veličine efekta čiji intervali poverenja se mogu odrediti analitičkim pristupom.

Prikazivanjem intervala poverenja ovih mera pruža se i važna informacija o preciznosti dobijene ocene veličine efekta, tj. o stepenu poverenja koje možemo imati u datu ocenu. Uz to, poređenjem intervala poverenja za ocenu veličine efekta u nekom istraživanju sa efektima

navedenim u literaturi, može se dobiti i statistička značajnost razlike ovih efekata.

Ključne reči: mere veličine efekata, intervali poverenja, statističko zaključivanje

POREĐENJE INTERNE KONZISTENTNOSTI I PREDIKTIVNE
VALJANOSTI REZULTATA SA DVA UPITNIKA ZA
ISPITIVANJE STAVOVA PREMA TRAŽENJU
PROFESIONALNE PSIHOLOŠKE POMOĆI

Lazar Tenjović i Jelena Srna

Filozofski fakultet, Beograd

ltenjovi@f.bg.ac.rs

Stav prema traženju profesionalne psihološke pomoći (TPPP) predstavlja jednu od važnih determinanti za formiranje namere i donošenje odluke da se potraži profesionalna psihološka pomoć (PPP). Za procenu stavova prema TPPP uobičajeno se koriste Upitnik za ispitivanje stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći-kratka forma (ATSPPH-SF) Fišera i Farine ili Inventar stavova prema traženju usluga u oblasti mentalnog zdravlja (IASMHS) Mekkenzijeve i saradnika. Oba upitnika su ishod psihometrijskih dorada Skale za ispitivanje stavova prema TPPP Fišera i Tarnera i sadrže 6 istih ili sličnih stavki. ATSPPH-SF sadrži 10 stavki a stav prema TPPP se na njemu procenjuje na osnovu ukupnog rezultata na svim stavkama. IASMHS sadrži 24 stavke a stav prema TPPP se na njemu procenjuje ukupnim rezultatom na svim stavkama i rezultatima na tri supskale: psihološka otvorenost (PO), sklonost traženju pomoći (STP) i indiferentnost prema stigmati (IS). Kako je jedan od ovih upitnika obično samo deo obimnog skupa instrumenata za istraživanje složenog fenomena TPPP, razumno je postaviti pitanje koji od ovih upitnika je uputnije koristiti za ispitivanje stavova prema TPPP. Cilj ovog rada je uporedno ispitivanje interne konzistentnosti i prediktivne valjanosti rezultata na upitnicima ATSPPH-SF i IASMHS. Interna konzistentnost ispitana je na uzorku od 89 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Beogradu, a prediktivna valjanost na poduzorku od 39 studenata sa kliničkim nivoom distresa i/ili eksplicitno iskazanom potrebom za profesionalnom psihološkom pomoći. Kronbahov koeficijent interne konzistentnosti rezultata na ATSPPH-SF-u iznosi 0.83, a ukupnog

rezultata na IASMHS-u .86 (za supskale PO, STP i IS .73, .70 i .82, tim redom). Koeficijenti linearne korelacije rezultata na ATSPPH-SF-u sa rezultatima na upitnicima namere, gotovosti i odluke da se potraži PPP kreću se od .42 do .63, a za ukupni rezultat na IASMHS-u odgovarajući koeficijenti iznose od .17 do .43. Koeficijenti multiple korelacije rezultata na supskalama IASMHS-a sa rezultatima na upitnicima namere, gotovosti i odluke da se potraži PPP kreću se od .37 do .53. Prema internoj konzistentnosti ATSPPH-SF ne zaostaje bitno za znatno dužim upitnikom IASMHS, a po prediktivnoj valjanosti ga prevazilazi, što navodi na zaključak da je za ispitivanje stavova prema TPPP uputnije koristiti ovaj kraći upitnik. Ovakav zaključak, naravno, zahteva repliciranje rezultata na uzorcima iz drugih populacija.

Ključne reči: profesionalna psihološka pomoć, stav, upitnik

STRUKTURA ODNOSA IZMEĐU LIČNOSTI, SAMOPOŠTOVANJA, TELESNE SLIKE O SEBI I TENDENCIJE KA POREMEĆAJIMA ISHRANE

Marko Živanović¹, Mina Pejić² i Sofija Čerović¹

¹Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, ²Departman za psihologiju,
Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum
markozivanovic13@gmail.com

Poremećaji ishrane javljaju se sa znatno većom prevalencom kod žena nego kod muškaraca. U pogledu personalnih varijabli koje osobu čine vulnerabilnom za oboljevanje od nekog od poremećaja ishrane autori izdvajaju dimenzije samo-evaluacije poput niskog generalnog samopoštovanja i negativne telesne slike o sebi, kao i odgovarajući profil ličnosti osobe. Međutim, ranija istraživanja ne daju odgovor na pitanje kakav je međusobni odnos između ličnosnih faktora rizika, odnosno kakve je prirode sadejstvo ovih činilaca i kakva je njihova ukupna prediktivna moć. Cilj ovog rada je utvrđivanje strukture povezanosti bazične strukture ličnosti i relevantnih aspekata samo-evaluacije sa tendencijama ka poremećenoj ishrani. Uzorak su činile 139 studentkinje, uzrasta od 18 do 26 godina ($M=20.57$; $SD=1.61$), indeksa telesne mase u normalnom opsegu ($M=20.93$, $SD=1.62$). Za procenu bazične strukture ličnosti korišćen je upitnik NEO-PI R, koji meri pet širokih dimenzija ličnosti (Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Savesnost, Saradljivost). Kao

mera generalnog samopoštovanja i telesne slike o sebi korišćene su dve istoimene subskale iz upitnika SDQ-III. Rizični obrasci ishrane procenjeni su kliničkim upitnikom EAT-26. Odnos između ovih varijabli testiran je analizom putanje (path analysis). Model u kom bazične dimenzije ličnosti i generalno samopoštovanje ostvaruju vezu se anoreksičnom simptomatologijom preko telesnog samopoštovanja pokazao je zadovoljavajuće indekse fitovanja ($\chi(11)=13.83$, $p=.24$; $RMSEA=.04$; $CFI=.99$). Sa druge strane, model predikcije bulimičnih obrazaca u kome crte ličnosti imaju posredan, a generalno samopoštovanje ostvaruje kako direktan, tako i indirektan efekat preko telesnog samopoštovanja pokazao je najbolje indekse fitovanja ($\chi(10)=13.59$, $p=.19$; $RMSEA=.05$; $CFI=.98$). Dakle, iako ranija istraživanja izveštavaju o povezanosti bazične strukture ličnosti i poremećene ishrane, ispostavlja se da, bar na nekliničkom uzorku nijedna bazična dimenzija ličnosti ne ostvaruje direktnu vezu sa poremećenim obrazcima ishrane. U slučaju anoreksične simptomatologije, ni generalno samopoštovanje, kao ni bazična struktura ličnosti, ne ostvaruju direktan, već posredan efekat, preko subordiniranog domena samo-vrednovanja – telesne samoevaluacije, dok u slučaju bulimične simptomatologije i telesno samopoštovanje, kao i generalna samoevaluacija predstavljaju sržne domene potencijane psihopatologije.

Ključne reči: poremećaji ishrane, crte ličnosti, samopoštovanje, self-koncept, telesna slika o sebi

POHAĐANJE BALETSKE ŠKOLE I TENDENCIJA KA POREMEĆAJIMA ISHRANE

Katarina Mrkobrad i Tea Prelević

Filozofski fakultet, Beograd

katherinemkb@gmail.com

Poznato je da devojke koje pohađaju baletsku školu imaju veći rizik za razvijanje poremećaja ishrane. Cilj ovog istraživanja bio je detaljnije ispitati razlike u tendenciji ka poremećajima ishrane između devojaka koje pohađaju baletsku školu i onih koje se ne bave baletom. Ranija istraživanja ukazuju na značaj koji (ne)zadovoljstvo fizičkim izgledom i perfekcionizam imaju za razvoj tendencije ka poremećajima ishrane, pa se postavlja pitanje da li se osobe koje pohađaju baletsku školu razlikuju od osoba koje se ne bave baletom s obzirom na ove karakteristike. Uzorak je

činilo 179 devojaka (od čega 22% učenica baletske škole i 78% devojaka koje se ne bave baletom). Instrumenti: Za procenu tendencije ka poremećajima ishrane korišćen je upitnik EAT-26, sa subskalama: dijetalni režim, bulimične tendencije i oralna kontrola ($KMO = 0.97$, $\alpha = 0.88$); za procenu perfekcionizma upitnik koji je konstruisan za potrebe ovog istraživanja na osnovu Frostove multidimenzionalne skale perfekcionizma ($KMO = 0.96$, $\alpha = 0.88$); a ispitanice su dale i svoju procenu zadovoljstva sopstvenim fizičkim izgledom. Konstruisan je regresioni model za predviđanje tendencije ka poremećajima ishrane. Rezultati potvrđuju povezanost zadovoljstva fizičkim izgledom i perfekcionizma sa tendencijom ka poremećajima ishrane ($R^2 = 0.308$, $F(1,176) = 39.205$, $p = .000$), pri čemu je (ne)zadovoljstvo fizičkim izgledom značajniji prediktor ($\beta = -0.454$, $t = -6.988$, $p = .000$) od perfekcionizma ($\beta = 0.221$, $t = 3.407$, $p = .001$). Potvrđeno je i da devojke koje pohađaju baletsku školu imaju značajno izraženiju tendenciju ka poremećajima ishrane u odnosu na devojke koje se ne bave baletom ($t = 3.684$, $df = 177$, $p = .000$), pri čemu imaju značajno više skorove samo na skali dijetalni režim ($t = 3.593$, $df = 177$, $p = .000$), a na ostalim skalama nema značajnih razlika. Ne postoje razlike između devojaka koje pohađaju baletsku školu i devojaka koje se ne bave baletom s obzirom na zadovoljstvo sopstvenim fizičkim izgledom, ali razlike postoje kada je u pitanju perfekcionizam – devojke koje pohađaju baletsku školu pokazuju izraženiji perfekcionizam ($t = 3.318$, $df = 177$, $p = .002$). (Prilikom tumačenja rezultata t-testa treba istaći da je nacrt disbalansiran po broju ispitanika u grupama). Na osnovu ovih rezultata, može se zaključiti da veća sklonost učenica baletske škole ka poremećajima ishrane ne može da se objasni razlikama u (ne)zadovoljstvu fizičkim izgledom, ali da postoje značajne razlike s obzirom na perfekcionizam.

Ključne reči: poremećaji ishrane, baletska škola, perfekcionizam, zadovoljstvo fizičkim izgledom

POVEZANOST ANKSIOZNOSTI I PREDMENSTRUALNOG
SINDROMA**Anita Knezović i Marijana Lončar**

anitaknezovic@yahoo.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati izraženosti simptoma predmenstrualnog sindroma u različitim fazama menstrualnog ciklusa, te ispitati očituju li se jednaki simptomi kod pojave anksioznosti. U istraživanju su sudjelovale 142 ispitanice u dobi od 18 do 28 godina. Za utvrđivanje predmenstrualnih simptoma korišten je Upitnik predmenstrualnih sindroma razvijen prema DSM- IV kriteriju. Upitnik sadrži 11 čestica kojim se mjere emocionalne poteškoće (tuga, anksioznost.), kao i tjelesne (umor, dobivanja težine i slično). Poteškoće su ispitivane 7 dana prije menstruacije, tijekom menstruacije, te 7 dana nakon menstruacije. Beckov upitnik anksioznosti korišten je za mjerenje izraženosti anksioznosti.

Obradom rezultata utvrđene su značajne razlike između ispitanika kod kojih su ispitivani simptomi izraženi tijekom predmenstrualne faze. Dakle, osobe sa izraženijim predmenstrualnim simptomom imale su i izraženije simptome anksioznosti. ($Z=-4,543$; $p<0,05$). U prilog tome ide i dobivena pozitivna korelacija ($r=0,33$; $p<0,5$). Sličan smjer utvrđen je i u menstrualnoj fazi ($Z=-2,891$; $p<0,05$; $r=0,24$). Anksiozne žene su imale izraženije psihološke i tjelesne poteškoće. Objašnjenje ovakvog ishoda nalazi se u tome da je anksioznost inducirana predmenstrualnim sindromom (PMS), menstrualnom boli, poteškoćama s probavom, nagomilavanjem vode u tijelu, nervozom, vrtoglavicama, nemogućnošću zadržavanja fokusirane pažnje te općenito promjenama raspoloženja. Prema literaturi, tijekom predmenstrualnog razdoblja dolazi do izraženih varijacija razine hormona progesterona i estrogena i te promjene pridonose nastanku tjeskobe. Također povećano izlučivanje hormona kortizola odgovara psihičkom ili fizičkom stresu koji dovodi do anksioznosti, na temelju čega se mogu objasniti rezultati dobiveni ovim istraživanjem. Kod ostatka menstrualnog ciklusa su dobivene značajne razlike u izraženosti anksioznosti s obzirom na predmenstrualne simptome ($Z=-2,308$; $p<0,05$), dok nije dobivena značajna korelacija što ide u prilog dobivenim razlikama ($r=0,15$; $p>0,05$).

U zaključku se može kazati da je anksioznost varijabla koja donekle odražava promjene organizma, te da spomenuti simptomi koji se

pojavljaju tijekom menstrualne i predmenstrualne faze u mnogim slučajevima pojavljaju i kod stanja anksioznosti, što nužno ne ukazuje na utjecaj jedne varijable na drugu

Ključne riječi: PMS, Anksioznost, estrogen, progesteron, simptomi

FONDACIJA KATARINA MARIĆ: PRIJAVLJENI DIPLOMSKI RADOVI

Fond Katarina Marić osnovali su, u znak sećanja, rodbina i prijatelji naše koleginice koja je tragično izgubila život 15. aprila 2003 godine.

Fond je 2007. godine prvi put raspisao konkurs za najbolji diplomski rad iz psihologije odbranjen u toj godini. Na skupu „Empirijska istraživanja u psihologiji“ biće prezentovani radovi koji su ušli u uži izbor za nagradu, a po završetku prezentacije predsednica Fondacije dr Ljiljana Marić dodeliće nagradu za rad koji je stručna komisija, sačinjena od nastavnika i saradnika Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, procenila kao najbolji. Ove godine nagrada se dodeljuje sedmi put i odnosi se na radove odbranjene tokom 2013. godine.

Pozivamo učesnike skupa da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

ISPITIVANJE JEZIČKO-SIMBOLIČKIH KORESPONDENCIJA U SRPSKOM JEZIKU: BIHEJVIOURALNA I ERP STUDIJA

Jelena Sučević

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Jezički simbolizam pretpostavlja da odnos između zvučanja i značenja reči nije u potpunosti arbitraran, odnosno da postoje sistematske preferencije ka određenim zvuk-značenje korespondencijama. Kako novije studije ukazuju, jezičko-simbolički efekti nastaju u ranim fazama obrade verbalnog materijala i imaju presemantičku prirodu. Ipak, najveći broj ovih studija bazirao se na veštačkom materijalu, dok studije bazirane na prirodnom jeziku ne daju jednoznačne rezultate. Nedosledni nalazi, kao i manjak eksperimentalnih studija koje se bave ispitivanjem jezičkog simbolizma u prirodnom jeziku motivisali su ovaj rad da eksperimentalno

ispita postojanje simboličkih efekata prilikom obrade prirodnog jezika. Sprovedena su četiri bihevioralna i jedan ERP eksperiment u kojima je sistematski ispitivan uticaj vizuelne informacije, odnosno obliha i uglastih okvira, na obradu reči meke ili oštre fonološke strukture u zadatku leksičke odluke, pri čemu je kontrolisan stepen apstraktnosti, frekvenca, dužina i fonološka struktura reči. Opšti obrazac rezultata bihevioralnih eksperimenata nije dao jasnu sliku o postojanju jezičko-simboličkih korespondencija, ali je ukazao na važnost vremenske dimenzije u nastanku simboličkih efekata. U petom eksperimentu ERP metodologija omogućila je uvid u tok i ključne momente obrade u kojima se efekti javljaju. Naime, utvrđeno je da se simbolički efekti javljaju u ranoj fazi obrade (40-100ms) u fronto-temporalnoj zoni i da su specifični za obradu reči. Dobijeni nalazi ukazuju na to da je efekat jezičkog simbolizma prisutan prilikom obrade prirodnog jezika i da je u pitanju rani semantički efekat, koji u kasnijim fazama obrade biva maskiran efektima viših procesa.

Ključne reči: jezički simbolizam, značenje, srpski jezik

EPISTEMOLOŠKA UVERENJA I STRATEGIJE UČENJA KAO PREDIKTORI AKADEMSKOG POSTIGNUĆA STUDENATA

Ljiljana Plazinić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da utvrdimo prognostičku vrednost indikatora epistemoloških uverenja i strategija učenja u predviđanju akademskih postignuća studenata. Za procenu epistemoloških uverenja koristili smo ranije prevedeni *Schommer Epistemological Questionnaire* (Schommer, 1990), a za procenu strategija učenja preveli smo upitnik *Motivated Strategies for Learning Questionnaire* (Pintrich et al., 1993). Uzorak istraživanja činila su 154 studenta Univerziteta u Beogradu, i to 77 studenata psihologije i 77 studenata matematike. Pokazano je da 23,3% varijanse postignuća studenata psihologije i 32,5% studenata matematike možemo objasniti prediktorima koji se odnose na strategije učenja i uverenja o prirodi znanja i učenja. Prediktorski modeli razlikuju se za studente različitih fakulteta: akademski uspeh studenata psihologije najbolje predviđaju strategije metakognitivne samoregulacije i epistemološko uverenje da je znanje jednostavno, dok su za akademski uspeh studenata matematike najprediktivniji: izbegavanje dvosmislenosti,

uverenje da je moguće naučiti stvari „iz prve“, strategije regulacije uloženog truda i strategije organizacije.

Tek šest od 15 mera epistemoloških uverenja ima značajne korelacije sa akademskim uspehom studenata, merenim kao prosečna ocena ostvarena tokom studija. Korelacije se kreću u očekivanom, negativnom smeru, potvrđujući pretpostavku da je akademski uspeh manji što su epistemološka uverenja naivnija. Mere koje su pokazale značajne veze sa postignućem tiču se uverenja o prirodi znanja, dok uverenja o prirodi učenja nisu pokazala značajan doprinos u objašnjenju studentskih postignuća.

U skladu sa pretpostavkom o domeno-specifičnosti epistemoloških uverenja, naši rezultati pokazuju da studenti psihologije imaju sofisticiranija epistemološka uverenja od studenata matematike i to po pitanju urođenosti sposobnosti, mogućnosti da se nauči kako se uči, zavisnosti od autoriteta, izbegavanju dvosmislenosti i uverenju da je znanje jednostavno.

Naše istraživanje nije potvrdilo rodne razlike ni u jednoj meri epistemoloških uverenja.

Kada su strategije učenja u pitanju, studenti izveštavaju da najčešće koriste strategije elaboracije. Njih slede strategije ponavljanja i organizacije, dok su složenije strategije: metakognitivna samoregulacija i kritičko mišljenje nešto ređe u upotrebi. Studenti najmanje upotrebljavaju strategije regulacije ulaganja truda, koje se odnose na uporno istrajavanje u postizanju obrazovnih ciljeva uprkos naporu i dosadi. Sve korelacije strategija učenja sa prosečnom ocenom su pozitivnog smera, ali relativno niskog intenziteta i ne dostižu sve statističku značajnost. Najprediktivnije su strategije organizacije koje objašnjavaju 7,7% varijanse razlika u akademskom postignuću studenata. Potom slede strategije elaboracije, ulaganja truda i kritičkog mišljenja, dok strategije ponavljanja i metakognitivne regulacije ne pokazuju statistički značajne korelacije sa akademskim uspehom.

Kada je veza strategija učenja i epistemoloških uverenja u pitanju, dobijamo pozitivne i statistički značajne korelacije između faktora *Naivnih uverenja o prirodi učenja* i faktora *Složenih strategija učenja*. Ova korelacija je niskog intenziteta, ali sasvim neočekivanog smera. Takođe, nalazimo statistički značajne korelacije između faktora *Naivnih uverenja o prirodi znanja* i faktora koga smo nazvali „*Dril*“.

Ključne reči: epistemološka uverenja, strategije učenja, akademsko postignuće

STABILNOST SUBJEKTIVNOG BLAGOSTANJA I ŽIVOTNI DOGAĐAJI

Tatjana Avramov

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita stabilnost subjektivnog blagostanja tokom 18 meseci, kao i da se ispita uticaj negativnih životnih događaja na subjektivno blagostanje definisanog preko afektivne i kognitivne komponente. Uzorak je činilo 319 ispitanika, studenata Univerziteta u Novom Sadu (85% uzorka bilo je ženskog pola). Ispitanicima su u periodu od dve godine, na svakih 6 meseci, zadavane baterije testova. Rezultati korelacione analize pokazali su da su i afektivna i kognitivna komponenta subjektivnog blagostanja relativno stabilni tokom 18 meseci. Rezultati krive latentnog rasta pokazuju da negativni životni događaji utiču kako na početno stanje, tako i na promenu afektivne i kognitivne komponente subjektivnog blagostanja. Rezultati su diskutovani u svetlu aktuelnih teorija koje se bave stabilnošću subjektivnog blagostanja.

Ključne reči: Subjektivno blagostanje, afektivna komponenta, kognitivna komponenta, stabilnost, životni događaji

KONSTRUKCIJA I VALIDACIJA NEVERBALNOG TESTA INTELIGENCIJE SA VIŠESTRUKIM REŠENJIMA

Marko Živanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Cilj ovog rada je konstrukcija, psihometrijska provera i validacija testa figuralnog rezonovanja u formi matrica sa višestrukim rešenjima. Za razliku od standardnih testova matrica (kao što su npr. Ravenove Progresivne Matrice) u ovom testu se, po uzoru na Test višestrukih rešenja Bujasa i saradnika, od ispitanika traži da u svakom zadatku među ponuđenim odgovorima pronađe: 1) tačan odgovor – onu figuru koja na najbolji način upotpunjuje datu matricu; 2) približno tačan odgovor – figuru koja bi matricu upotpunila na najbolji način kada se tačan odgovor ne bi nalazio među ponuđenim odgovorima; 3) najlošiji odgovor – onu figuru koja na najlošiji način upotpunjuje datu matricu. U procesu

konstrukcije testa osmišljeno je 80 zadataka koji su provereni na uzorku od 41 ispitanika, sa ciljem sticanja uvida u potrebu za modifikacijom početnog seta zadataka. Psihometrijske karakteristike seta od 74 zadatka sa po tri vrste zahteva proverene su na konstrukcionom uzorku od 263 ispitanika, nakon čega je dat predlog kratke verzije testa od 40 zadataka sa najboljim psihometrijskim karakteristikama. Svi zahtevi u okviru testa pokazali su dobre interne psihometrijske karakteristike. Validnost pojedinačnih zahteva, kao i instrumenta u celini, proverena je u odnosu na bateriju testova sposobnosti KOG 9. Konstruisani test pokazao je odgovarajuću konvergentnu validnost, kao i visok stepen prediktivne validnosti kada je za kriterijum uzeto akademsko postignuće ispitanika. U celini, konstruisani test predstavlja pouzdan i validan instrument, a novine u vidu pronalaska približno tačnog i najlošijeg odgovora korisnu dopunu standardnom testu matrica sa jednim tipom odgovora.

Ključne reči: Test višestrukih rešenja, figuralno rezonovanje, psihometrijska evaluacija

PORODIČNI FAKTORI KAO PREDIKTORI KRIMINALNOG RECIDIVIZMA: PERSPEKTIVA TEORIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI

Tijana Karić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dosadašnja istraživanja su retko uključivala porodične faktore u instrumentarijum za predikciju kriminalnog recidivizma. Onda kada je ispitivan doprinos porodičnih faktora, pokazano je da odnos sa roditeljima, postojanje kriminalnog ponašanja u porodici, separacija od roditelja i nesigurni obrasci afektivne vezanosti značajno mogu doprineti predviđanju povratništva. Ciljevi ovog istraživanja podrazumevali su najpre opis uzorka prema datim varijablama, a zatim kreiranje modela regresije koji bi mogao objasniti koji su to porodični faktori značajni za predviđanje recidivizma. Uzorak u istraživanju činilo je 198 muškaraca na odsluženju zatvorske kazne (medijana 32 godine), od kojih je njih 54,8% služilo kaznu zatvora dva ili više puta, a 41,7% spada u grupu nerecidivista. Kod petine njih javlja se istorijat prestupništva u porodici porekla. Instrumenti koji su korišćeni u istraživanju jesu upitnik o sociodemografskim podacima i iskustvima u porodici porekla, Upitnik za

procenu porodične afektivne vezanosti i Skala nerazrešene porodične traumatizacije Upitnika za procenu afektivnog vezivanja 2. Testovi poređenja grupe recidivista i nerecidivista pokazali su da je za razlikovanje ovih grupa značajno postojanje istorijata prestupništva u porodici porekla, zatim procenjeni kvalitet odnosa sa ocem, a da razlike nema u odnosu na anksioznost i izbegavanje kao kvalitete afektivne vezanosti, postojanje negativnih radnih modela operacionalizovanih preko Skale istorijata nerazrešene porodične traumatizacije, kompletnost porodice niti sociodemografske varijable. U logističkoj regresionoj analizi, kao značajan prediktor izdvojen je jedino istorijat prestupništva u porodici porekla, što je jedina varijabla koja je konzistentno kroz vreme i prostor dovođena u vezu sa povratništvom. Dobijeni rezultati uglavnom nisu u skladu sa dosadašnjim istraživanjima, i kao glavni mogući razlog navedena je drugačija operacionalizacija porodičnih varijabli, kao i mogućnost doprinosa nekih drugih faktora, poput psihopatoloških i ličnih karakteristika, kulturoloških i razlika u socijalnom statusu. Takođe, diskutovana su ograničenja našeg istraživanja i preporučene smernice za dalji istraživački rad i praksu.

Ključne reči: kriminalni recidivizam, istorijat prestupništva u porodici porekla, afektivna vezanost

SPISAK UČESNIKA

Achkovska-Leshkovska, E.	82	Milinković, M.	126
Adžemović, I.	169	Milivojević, M.	71
Aleksić, M.	169	Milivojević, M.	109
Alispahić, S.	191	Miljković, M.	121
Aljić, D.	50	Milosević, J.	112
Altaras Dimitrijević, A.	72, 73	Milošević, S.	134
Anđelković, D.	94	Milovanović, G.	39, 44
Antić, S.	63, 64	Milovanović, I.	186
Arnaudova, V.	154	Minić, J.	156
Atlija, I.	133	Mirović, T.	192
Avramov, T.	209	Miščević, S.	92
Babić, L.	146	Mitrović, D.	185
Bajšanski, I.	36, 49	Mitrović, M.	158
Bar, Z.	156	Mladenović, B.	145
Baronijan, H.	112	Močibob, M.	36
Barzut, V.	4	Mrkobrad, K.	203
Bašić, D.	127, 135	Muheljić, A.	127, 135
Batic, D.	171	Musil, B.	125
Batić, S.	126	Nedović, G.	109
Baucal, A.	58, 59	Nenadić, F.	28, 183
Berberović, Dž.	197	Nikolašević, Ž.	183
Bjekić, J.	31, 100, 176	Nikolić, S.	71
Blečić, T.	99	Ninić, N.	134
Bodroža, B.	24, 136	Novakov, I.	190
Bodrožić, Z.	147	Novović, Z.	190, 193
Bogunović, B.	14	Obradović, J.	159
Branković, M.	123	Oljača, M.	182
Branovački, B.	185	Opačić, G.	121, 170, 189
Buđevac, N.	58	Orlić, A.	166
Bukvić, L.	102	Pavićević, M.	156
Bulut, T.	22, 23, 118	Pavlović Babić, D.	79, 80
Buško, V.	54	Pavlović, M.	113
Čerović, S.	202	Pečenica, I.	123
Chamorro-Premuzic, T.	3	Pejić, B.	17, 18
Ćirić, M.	185	Pejić, M.	164, 202
Ćirović, I.	24, 136	Perković, I.	14
Čizmić, S.	138, 139, 140	Pešaljević, M.	122

Čokorilo, V.	22, 23	Pešić, J.	83, 84
Čolić, M.	187	Pešikan, A.	63, 64, 77
Čolić, M. V.	61	Petrović, B.	87, 162
Čolović, P.	180, 186	Petrović, D.	67
Damjanović, A.	162	Petrović, I. B.	132, 138, 139
Damnjanović, K.	40, 41, 42	Petrović, N.	130, 131
Dangubić, M.	27, 99 110	Petrović, V. M.	74, 76
de Abreu, P. M. J. E.	29	Petrović, Z.	96
Deh, D.	169	Pflug, S.	18
Dević, Lj.	119	Plazinić, Lj.	207
Dimitrijević, A.	122	Plut, D.	83, 84
Dinić, B.	182	Popović Mladenović, T.	14
Đokić, T.	26, 104	Popović, M.	55
Domijan, D.	9, 49	Popović-Ćitić, B.	86, 102
Đorđević, A.	114	Prelević, T.	203
Đorđević, M.	196	Puača, V.	122
Dostanić, J.	142, 143, 153	Puhalo, S.	128
Drač, S.	34, 127, 135	Purić, D.	35, 113
Dujmović, M.	6	Radanović, J.	47
Đurđević, A.	158	Radić Šestić, M.	95
Đurić Jočić, D.	168	Radišić, J.	59
Đurić, V.	96, 120, 155	Radojičić, T.	99
Dušanić, S.	108	Radovanović, J.	90
Đurišić-Bojanović, M.	150	Radovanović, V.	95
Efendić, E.	34	Raguž, A.	50
Emić, E.	195	Rajović, V.	78
Erić, M.	100	Raković, S.	182
Fako, I.	98	Rančić, K.	22, 23
Feher, Z.	120	Ranisavljević, M.	114
Feldman, L. B.	47	Rebernjak, B.	54
Fesl, D.	183	Regoje, B.	169
Filipović Đurđević, D.	38	Ristić, I.	19
Filipović, O.	39	Ristić, M.	163
Gligorić, S.	114	Ručević, S.	177
Glumbić, N.	196	Sakač, M.	68, 70
Gojković, V.	152, 153, 155	Samac, N.	193
Gračanin, A.	179	Šarčević, D.	172, 174, 175
Grbić, S.	61	Savić, A.	55
Gulan, T.	6	Savić, M.	94
Gvozdenović, V.	42	Savkov, A.	126
Hadžiahmetović, N.	170	Sediković, S.	186
Hasanbegović-Anić, E.	191	Selimović, A.	125, 195

Hedrih, V.	163	Ševa, N.	94
Hrkalović, D.	132	Ševrt, J.	35
Ilić, O.	57	Simić, J.	27
Ilić-Stošović, D.	71	Simić, N.	79, 80
Ivanović, N.	35	Simunović, V.	27, 99 110
Jakovljević, I.	10	Škorc, B.	17, 18, 19
Janković, D.	164	Sladojević Matić, J.	189
Janošević, M.	87	Sliško, J.	90
Jaredić, B.	160	Smederevac, S.	181
Jerković, I.	115	Sretenović, I.	71, 109
Jevtić, K.	172, 174, 175	Srna, J.	198, 201
Jevtović, J.	35	Stajkić, B.	40
Jokić, B.	105, 107	Stanković, A.	158
Jolić Marijanović, Z.	72, 73	Stanković, D.	59
Jordanov, M.	181	Stanković, M.	158
Jovanov, M.	181	Stanojević, D.	160
Jovanović, A.	162	Starčević, J.	67
Jovanović, Lj.	13	Stepanović Ilić, I.	88, 90
Jovanović, O.	78, 130, 131	Stevančević, M.	123
Jovanović, T.	152	Stevanović, N.	74
Jovanović, T.	159	Stojilović, I.	20
Jovanović, V.	62	Stojković, A.	164
Jovanović, V.	115	Styles, S.	55, 56
Jovanović, Z.	11	Sučević, J.	55, 56, 206
Karić, T.	210	Suvajdžić, K.	142, 143
Knežević, G.	164, 166, 176	Tenjović, L.	198, 201
Knežević, Z.	153	Teofilović, I.	108
Knezović, A.	205	Teovanović, P.	45, 46
Kochankovski, S.	154	Terentić, Ž	5
Kolenović-Đapo, J.	170	Todorović, A.	123
Kordić, B.	146	Todorović, J.	102
Kovačević, U.	162	Tomić Selimović, Lj.	125, 195
Kovačić, A.	71	Tonković, M.	51
Ković, V.	55, 56, 57	Tošić Radev, M.	77
Krstić, K.	88	Tošković, O	5, 11, 13
Krstić, M.	39	Trajkovski, P.	162
Krupić, D.	21, 177, 179	Trebješanin, B.	66
Lakić, S.	92, 108	Trkulja, M.	22, 23, 118
Lalić, B.	52, 116	Tuce, Đ.	98, 191
Lazarević, D.	66	Turjačanin, V.	108
Lazarević, J.	35	Tutnjević, S.	92, 94
Lazarević, Lj.	88, 166, 176	Urić, M.	122

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI²¹⁵

Lazarova, B.	82	Valerjev, P.	6, 33, 36
Letina, S.	149	Vasić, A.	172, 174, 175
Ljubičić, Ž	169	Vejnović, D.	8
Lončar, M.	205	Velov, B.	96, 119, 155
Maksimović, G.	100	Videnović, D.	91
Mandić, T.	19	Videnović, M.	83, 84, 91
Manović, M.	78	Vinković, D.	21
Marić, M.	68, 70	Vranić, A.	51
Marin, H.	33	Vujović, M.	39
Markota, M.	50	Vukadinović, M.	159
Marković Rosić, O.	140	Vukadinović, M.	15
Marković, M.	86	Vukelić, M.	138, 139, 140
Marković, S.	22, 23, 28	Vukosavljević Gvozden, T.	189, 192
Matović, M.	103	Vuksanović, Đ.	162
Matuško, K.	50	Vuksanović, J.	29, 31
Međedović, J.	162, 168, 169	Vulić, I.	72, 73
Mentus, T.	165	Zarevski, P.	51
Mešković, D.	169	Zauder, K.	149
Milačić Vidojević, I.	187	Žauhar, V.	49
Miladinović, P.	153	Zdravković, S	4, 8, 10
Milanović-Dobrota, B.	95	Žeželj, I.	105, 107, 116
Milić, N.	100	Živanović, M.	31, 202, 209
Milićević, J.	27, 100 110	Živković, M.	146
Milin, P.	32, 47	Zorić, A.	200
Milinković, I.	162	Zovko, M.	50

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

NAUČNI skup Empirijska istraživanja u psihologiji (20 ; 2014 ; Beograd)
[Knjiga rezimea] / XX naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji,
28-30. mart 2014, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu ; [organizatori]
Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju. - 1. izd. -
Beograd : Filozofski fakultet, 2014 (Beograd: Dosije studio). - 216 str.

Kor. nasl. - Rezime i na srp. i engl. jeziku – elektronsko izdanje.

ISBN 978-86-88803-47-2

1. Institut za psihologiju (Beograd)
 2. Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju (Beograd)
- a) Psihologija - Empirijska istraživanja - Apstrakti